

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાત કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૩૨ કિંમત

પ્રથમ મેહરમસ્તની મુસાફરી : શ્રેષ્ઠ

રમણલાલ તા.

વર્ગાંક

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
સરકારી
ગુજરાતી કૌપીસાઈટ-સંગ્રહ

૧૧૩૨

મેહેરમસ્તની મુસાફરી.

એક રમુજ વારતા.

નામીયા રપેનીસ લખનાર સરવેંટીસની જગ પ્રસીધ
વારતા ડોનકવીકોઝાઝ બિપરથી ઘટતા ફેરફાર સાથે.

તરજુમો કરનાર
તસરવાનજ મેરવાનજ ખાનસાહેબ.

છપાવી પ્રગટ કરનાર
જરથોસતી જ્ઞાન વર્ધક મંડલી.

મુ'બદ્દ,

“અભાયન્સ પ્રીટીંગ પ્રેસ” નંબર ૩ મરીન સ્ટ્રીટ, કોટ,
કાવશજ પેસતનજ પ્રીટરે છાપ્યુંછે.

ઇસવી સન ૧૮૭૮

મેહેરમસ્તની મુસાફરી.

પુસ્તક પેહલું—ભાગ પેહલો.

પ્રકરણ ૧ લું.

“સુરત શહેર ગુલજર”ની આસપાસની ઓહોલા વીશતારની અખંડ જમીનના કટકા ઉપર નાહના નાહના ઘણાંએક રલીઆંમાણુ ગાંમડાં પંથરાયલાંછે. તેવામાંનાં એકમાં કેટલાંએક વર્ષોની વાતપર મેહેરજીભાઈ નામે એક પારસી રહેતો હતો. જો કે તે કાંઈ ઘણો માતખર ન હતો, તોપણ ત્યાંહાંના લોકોના કેહવા પ્રમાણે તે પાંચ પૈસે સુખી હતો. મેહેરજીભાઈને નાહનપણથી શિકારનો શોક હોવાથી તેના ઘરમાં કેટલાંએક હથીયાર હતાં. એક ખુણામાં તેવાણના બહેસ્તી બપાવાના વખતની એક જુની—પણ વજાણદાર પથરીની બંદુક હતી, ભીતપર ગોંડાનાં સખ્ત ચામડાંની એક ઢાલ, કે જે મુદતો થઈ ઘૂલ ખાયા કરતી હતી તે આરવેલી હતી. એજ મિસાલે એક લાંબો ભાલો, કે જે ન વપડાયથી તદ્દન કીટાઈ ગયો હતો, તે ચુલા પાસે એક ખુણામાં ડુંમાડાયી કાળો થયેલો નજર આવતો હતો. મેહેરજીભાઈની આવક કાંઈ ઘણી ન હતી. તેવાણના બાવાનું ખેતર અને એક ખજીરાંની વાડી એક પારસીને ગણોતે આપી હતી; તેનાં જેકાંઈ રૂપ્યા આવતા હતા, તેમાં તેવાણ પોતાનું ગુજરાણ ચલાવતા હતા. મહિનાના ચાર અંનરોજી પહુરેજી, દર આદીતવાર અને મંગલવારે મોરં ધાનદાર, અને બાકીના દિવસોપર ખિચડીપાટયો, એ તેવાણનો સદાનો ખોરાક હતો. મેહેરજીભાઈ કદે એકવડયો, પાતળો, અને જરા કંમરમાંથી વાંકો વળેલો હતો. તેના ચહેરો હંમેશાં ગંભીર અને દળગીરી ભરેલો દિસતો હતો. ઊંચી ગયલાં ડાચાં, પિળી આંખ, અનિચાઈ લાંબું નાખ, કરચળી ભરેલું મોઢું અને લાંબી ડોક તથા પાતલા થેભયાથી, તેની સુરત જરા હસવા સરખી દિસતી હતી. તે જયારે બાહેર ફરવા જતો, ત્યારે એક લીલો મોહોટો બનાતનો રંગલો પેહોડતો, જેના રંગ, તે રંગલો વિસ વર્ષ ઉપરથી વપડાતો આવ્યાથી, તદ્દન બદલાઈ ગયો હતો. માંથે એક તેવુંજ જરા જુનું ખોખું ધાલતો, અને એક જાડી વાંસની લાકડી લઈ, પોતાના કુતરા “વાઘીઆ” સાથે મહિનામાં એક ઊં વાર ત્યાંહાંનાં તળાવપર, અથવા “મોડીદાર” નામના તે ગામડાંના મોખેદને ત્યાંહાં ફરી આવતો હતો. તેની ઉમ્મર આસરે પચાસ વર્ષની હતી. મેહેરજીભાઈને કાંઈ આરત કે કોઈક ન હતું, અને સઘલી ઉમ્મર તેણે પરણ્યા વિનાં કાઢી હતી. તેના ઘરમાં

બાઈ નામે તેનો એક ભત્રિજ તેની સાથે રહેતો હતો, અને રાંધવા વિગેરેનું સર્વે ઘેરને લગતું કામ તે કરતો હતો. કુંવરબાઈ કે જેની જીમ્મીની ઝડપ અને બોલકની ટેવને લીધે, ગાંમડેનાં લોકો “કુમત્રી કોકટ” ને નાંમે ઓળખતાં હતાં, તે મેહેરજીભાઈના બેહેસ્તનશીન ભાઈની એકપુરી છોકરી હતી, અને પોતાનાં માબાપના મરણ પછે મેહેરજીભાઈના આસરા હેઠળ ઉઘરી હતી. એનાં સિવાય એક પારસી ચાકર “જમલો” નામે બાર તેર વર્ષનો છોકરો હતો, તેનું અસલ નામ જમ્માસ હતું, પણ ટુકામાં, ગામડેની રીત પ્રમાણે તેને સર્વે “જમલો” કરી કહેતાં હતાં, તે મેહેરજીભાઈના ખાસ નોકર હતો, તે તેનું સરવે કાંમ કરતો હતો—વખત પર ખેતરમાં જઈ કોદાળી પાવડો લઈ ખનતો. સર અવસરે રાંધવા સિંધવાનું પણ તેનેજ કરવું પડતું. અને એક નખલો ખુદો કાઠીઆવાડી ઘોઘોડો, જે મેહેરજીભાઈની નોકરીમાં ઘણાએક વર્ષ થયાં હતાં, તેનો સર્વે ચાકરી વિગેરે કરવાનું કાંમ પણ જાંમલાનુજ હતું.

મેહેરજીભાઈને બીજું કાંઈ કામ ન હોવાના સમયથી આખો દિવસ તરેહવાર કાંહાણીકિસ્સા અને નામાં વાંચતા હતા. તેવણનું ધ્યાન એવાં પુસ્તકોમાં એટલુંતો રોકાયું, એટલીતો અસર તેમના મગજ ઉપર એવી બાબદો વાંચવાથી થઈ, કે એવા ખેડા કિસ્સાઓને તેવણ ખરીજ બનેલી વારતાઓ સહમજવા લાગ્યા. બકાવતી પરી અને રહસ્યજા તેવણના મનથી એકવાર ખરીજ હુસ્તી ભોગવતી પરીઓ હતી.—ખદરેમુનીર ઉપર ખેતઝીરની જુદાઈમાં ગુજરેલો સિતમ વાંચી બિચારા મેહેરજીભાઈની આંખમાં આંસુ આવતાં હતાં.—બકાવતીનાં કિસ્સામાં ઈંદરનો સભાનાં બ્યાંનવાળા બ્યાલી અખાડાનાં આખો દેખાવ આંખેહુબ તેમણી આંખોને દિસતો. પરીઓનો નાચ, દેવોના બિહામણા આકાર, પેલેલવાંનેની લડાઈ, બાહદશાહઓની દરબાર, ફોજોની જંગ અને એવીજ બીજી બ્યાલી વાતોમાં ગરીબ મેહેરજીભાઈનું નમતું મગજ ભમવા લાગ્યું. શિકાર, કામકાજ, સંસાર, સર્વે તજ એવાં પુસ્તકો વાંચવા અને તેઓમાં સમાવેલી બાબદોની જુસ્તેજો કરવા પાછળ આપણા મેહેરજીભાઈ મંડયા. અસળથીજ તેમણે મગજ નરમ હતું; તેમાં એવી વારતાઓથી તે તદતજ ના કુવત બની ગયું. શાહાનામાનું રંગીન દાસ્તાન વાંચવાથી તેવણની જઈફ રજોમાં લોહી દોડવા લાગ્યું. અને વારંવાર પોતાણો જુને ભાલો લઈ ઓરડાની દિવાલ ઉપર જોસથી ધસારો કરતા; કોઈ કોઈ વેળા નાહાતાં નાહાતાં કળસીઆને માંથા ઉપર ગુરજની તરેહથી ફરવી મેહેરજીભાઈ જોસથી શાહાનામા મહિત્રી કોઈ લાઈન બકતા. જેમકે “અએ મગર તુરકી જવાંન! તું એટલી તુંદી અને ગરદન ફરાજ નોકર. કેમકે જંગના મેદાંને ઘુજવનાર, દેવોની સંફનો ચીરનાર, પીલતન તાહારી સહામણે આવી ઉભાછે.”—એવા એવા તરેહવાર બોલો વારેઘડીએ તેવણ બોલતા હતા.

કોઈ વખતે આખો દિવસ સુધી ગરીબ બિચારો મેહેરજીભાઈ વિચાર કે-

તાકે રસ્તમ પેહેલવાને જેને જખમ લડાઈમાં ખાધા હતા, તેની રૂબ લાવવાને કલાદોના કલાકો લગી અંદેશમાં ગિરફતાર રહેતો કે રસ્તમ, ગેવ, અને બીજા પેહેલવાનો જંગલમાં ગોરખર, હરણ, વિગરેનો શિકાર કરી જે કવાબ કરતા હતા તેમાં તેઓ મીઠું મરી નાખતા હતા કે નહીં. ?

એક દિવસે તે ગામડેના અંધેઆર મોડીદાર સાથે મેહેરજીભાઈએ તકરાર ચળાવી કે અકવાંન દેવ અને સુફદ દેવ માંસી માંસીના થાએ. મોડીદારએ કહ્યું કે—“અરે શાખ જે હોયતે હોય; પણ એતો બધું દેવશતાંનજતો. માશી માશીના થાએ કે કાકી કાકીના થાય; પણ શાખ એકે એક બહા નાપાક ઝાદા હતા. પણ આલા લોકોનું ઝોર કાંઈ રશતમ પેહેલવાંન આગલ ચાલે !”

એવામાં વચમાં જમલો બોળી ઉડ્યો કે—“હેહ, હેહ, રહતમ કે જેકે તાડના ઝાડે દાતણ કરતો; તે ખરું આહેકે ? ખદા જાણે તારે રહતમનાં દાંત તે કેવડાક આહે ! ને તાડે જરે દાતણ કરે તારે મોહેકું ઘોવાતો નદીઓની નદીઓને દરી-આના દરીઆ લાગે. બાપા! બાપા !”

મોડીદારએ તુરત જવાબ દીધોકે—“વરી હાશતો. તારે પેહેલવાંન તે કાંણુ ન કેહેશ.”

એવી એવી તકરારો, રદબદલી અને વાતોથી મેહેરજીભાઈ તો પુરાજ ઘેલેલા બની ગયા. તેઓ વારેઘડીએ કેહેતાકે તાજુલ મુલુકને બાપતો ધણોજ ભલો હતો, પણ પેલી અદખી રાંણીઓના ફરેબમાં ફસવાથી તેને તાજુલ મુલુકને ધિક્કાર્યો હતો.—હમાલા દેવીની તેવણ ઘણી તારીફ કરતા હતા. કેમકે તેણીની મદદ વીના તાજુલમુલુક બકાવલીના બાગમાં જઈ શકતે નહીં.—સુફદ દેવના માંધાન્સ એક બાલને માંટે મેહેરજીભાઈ પોતાણું આપું ખેતર આપી દેવા તૈયાર હતા.—અને બકાવલીના કુલને ફક્ત જેવા સારું પોતાણે કાઢીઆવાડી ખુઠો ઘોડો પણ આપવા જણાવ્યું હતું. ટુકમાં મેહેરજીભાઈનું માથું તદનજ ફરી ગયું. અને એક અજબઅબ સરીખો અને દેવાનીઅત ભરેલો વિચાર તેમણાં ખ્યાલમાં આવ્યો. તે એકે અસલના પેહેલવાંનાની રસમ પ્રમાણે પોતે પણ મુસાફરી કરવા જવું, અને લડાઈઓ માસી પેહેલેના જંગીઓની મુઆફક નામદારી મેળવવી. અથવા અજબઅબીઓની સોધમાં તમામ દુન્યામાં સફર કરવી.

વિચારા મેહેરજી ભાઈ પોતાણે કોઈ મોહોટો પીલતન સમજવા લાગ્યો; અને કાંઈજ નહીંતો અસફદીઆર અથવા સીકનદરના જેટલી નામદારી મેલવવાની તો તેમણી પુરતી ખાતરીજ હતી. જેવા એ વિચાર તેમણા મગજમાં દાખલ થયો તેવાજ મેહેરજી ભાઈ હથીયારો અને બખતર તથા કોલાહની શોધ કરવા લાગ્યો.

પેલો ખુણામાં પડેલો જુનો ભાલો સાફ કરી તિક્ષણકીધો. અને એક મુઠ વગરની તરવાર, કે જે વડે જમલો વારેઘડીએ કાંટાની વાડ કાપતો હતો—તેને પાછી ધાર ચઢાવી મંગાવી. પણ ગુરજની ઘણીજ અડચણ પડી. આખરે તેખી ખુટ પુરી પાડી. તંબુના ખુટા દાટવાનો એક મોહોટો લાકડાનો હથોરો હતો તેને

જેમ તેમ કરી ગુરજનો આકાર આવ્યો. અને માથા ઉપર કોલાહની બદલી એક મોહોટો ઉંડો ત્રાંખાનો કાંસીઓ હતો તે મુક્યો. હવે એટલો જરૂરનો સાંમન મલી આવ્યો તો ખરો પણ લડાઈની વખત પેહેલવાનો મોહોટું બંધાવવા માંડે જે ટોપ પેહેરતા હતા, તે મેલવતા ઘણી મુશ્કેલી પડી. પુસ્તકોમાં લખ્યા ઉપરથી મેહેરજીભાઈએ આખરે એક ટોપ જડાં પુડાની બાણાવી મોહોટાં ઉપર પેહેરી; અને તેમાં બે નાકાં આંખની જગ્યા ઉપર જેવા માંડે પાડ્યા.

હુથીયારો તથા બીજા સર્વે લડાઈના ઓળરો એ પ્રમાણે એકડાં કરી મેહેરજીભાઈ પોતાણા ખુદા ઘોડાને જેવા માંડે તખેલામાં ગયા. જોકે “દાલાના ઘોડા” ના કરતાં પણ વધારે ઓડ આ રેંઢીયાલ ઘોડામાં હતી. તોપણ મેહેરજીભાઈની નજરમાંતો તે રસ્તમનાં રખશ કરતાંબી વધારે જોરાવર દિસતો હતો. ચાર દિવસ તુલીક તેવણે તે ઘોડાને શું નામ આપવું તેના વિચાર કીધો. રસ્તમનો “રખશ” હતો; અસફંદીઆરના ઘોડાનું નામ “શખરંગ” હતું; ગુસ્તાસ્પશાહનો “અસ્પેસિઆહ” નામનો ઘોડો હતો. હવે એક પેહેલવાન તરીકે પોતાના ઘોડાનું શું નામ રાખવું તેના અંદેશો કરવા લાગ્યા. સેવટે તેને “પંજઅયેબ” યાને પાંચ એબનો એવું રાખ્યું.

પોતાની મરજી મુજબ એબી કાંમ પુરૂ થયું એટલામાં મેહેરજીભાઈને બીજી એક મોહોટી અડચણ નડી. કે જંગીઓની રસમ મુજબ પોતાનું કાંઈ સારું ભપકા ભરેલું અને દબદબાવાલું નામ રાખવું—“મેહેરજીભાઈ”—એ બોલમાં હિંદી ભાંશાના કાંઈએક ભાગ હોવાથી તે તેમણે પસંદ ન હતું. એક અઠવાડયું એ અંદેશો કરવામાં ગયું. પણ છેલ્લે એમાંબી તેવણ મનમાનતી રીતે પાર પડ્યા. પોતાણું નામ કાંઈ તદનબદલી નાખવાનો મેહેરજીભાઈનો વિચાર ન હતો. તેથી તેજ બોલને સેહેજ બદલી રાખ્યો. એટલે પોતાણું નામ “મેહેરમસ્ત બોલપાડ-જંગ” રાખ્યું. “બોલપાડજંગ” થી મતલબ એ હતી કે તેવણ અસલ “બોલપાડ” ના રેહેવાસી હતા. તેથી પોતાણા નામ સાથે પોતાણી જન્મ ભુમીનું પણ નાંમ જોડવાથી વધારે ખુશી હાંસલ થઈ હતી. આ નામથી એબલા પોતાનેજ નહીં પણ પોતાણી જન્મ ભુમીનું નામ પણ હમેંશ તુલીક દુન્યાની હસ્તીના પાંણા ઉપર અમર રાખ્યું.

હવે એ સઘળુંતો થયું. પણ વળી એક નવી મુશ્કેલીયત વચમાં આવી. દર-એક પેહેલવાનની માશુક હતી; અને પોતાણી માશુકાને માંડે નરે શેર જંગી-ઓ હજારો સજિત ઉઠાવતા હતા.—હવે માશુકની ખુટ કેવી રીતે પુરી પાડવી, તેની સમજ મેહેરજીભાઈ (કે જેવણને હવે પછે આપણ “મેહેર મસ્ત બોલપાડ-જંગ” ના નામથી બોલખીશું, તેવણ) ને ન હતી. તેવણ અંદેશો કરવા લાગ્યા કે—“અગર હું કોઈ વેલા ભારે જંગમાં જઈ એકુ દેવ અથવા જીનને શિકસ્ત આપી થાક અને રંજથી પાછો ઘેર ફરસ, તે વેલા કોઈપણ નાંજનીન માહારી સાહારવાહાર કરવા જોઈએ. જેવારે હું રતેહમંદ થઈ પુર ખુશીથી માહા-

રી માશુકને મલશ, તેવારે તેણીને આ પ્રમાણે કહેવશ.—અએ માહાતાબ અને ખુરશેદને હેરતમંદીના દરીઆવમાં દુબાડનાર, સુકર અને બ્રેંસ્પતી શેતારાઓને શરમોદગીના પોહિંઆડનાર જમીનના ચમકતા ખુરશેદ! ભાહારે મુશકેલ અને મશકતથી આ જેહેમત ભર્યું આફતોથી પુર કાંમ, તાહારીજ ખુબશુરતી અને મો-હોખતનાં કુવતથી હું પુર કરી, ફિરોઝીમંદ થઈ તને ફરીથી માહારી બગલમાં બેસાડી, આરામ અને ચેનમાં મશગુલ રહેવા માટે આંચો છું.”—એવું એક રંગિન ભાશાણ કોઈ કિસ્સામાંથી મોહોડે કીધેલું બોલી, જાણે પોતાણી માશુકને જ મલ્યા હોય તેટલા ખુશી ખુશી થઈ ગયા. પણ જ્યારે ખરેખરજ એક ગામડેની છોકરી ઉપર તેમણી નજર પડી, અને મનમાં તેણીને પોતાણી દિલબર તરીકે ઠરવી ત્યારની મેહેર મસ્તની ખુશાલીનો તો કાંઈ પારજ નહી રહ્યો. હૃદયીજઆદા મધન થાઈ મેહેરમસ્તે એવોજ મનમાં ઠડાવ કીધો કે ફક્ત એનેજ માહારા દીલની શેહેનશાહ કરવી.

જે આરત ઉપર મેહેરમસ્તની નજર બેઠી હતી, તે પાસેના ગામડાંન કોઈ ગરીબ તાડી વાલાની છોકરી હતી. તેણીની ખુબસુરતીને માંટે આપણ જેટલું થોડું બોલશું તેટલું બેહેતર. એ છોકરી એવોતો બદશિકલ અને કઢંગી ચાલની હતી કે એક આંધલા અને ખરાજ બેવકૂફ મંદ વગર કોઈ પણ તેણીને કબુલ રાખે નહીં. એવી એક ‘દીલદાર’ આપણા જેહાં પેહેલવાંન મેહેરમસ્તના ભાયગે તેમણે મલી આવી. તેણીનું ખરું નામતો ‘સુખલી’ હતું. પણ મેહેરમસ્તને ‘સુખલી’ એ નામ પસંદ નહીં પડયાથી ‘શેહેરનાજ’ એવું ભપકા ભરેલું નામ રાખ્યું. એ નામ ધરાંની હતું એટલુંજ નહીં પણ તેમાં કાંઈ આરજ મિઠાસ મેહેરમસ્તને લાગ્યો.

જેમ કાંનને મીઠું, તેમજ મનને ભાવતું નામ પોતાની માશુકનું રાખ્યાથી મેહેરમસ્તને ઘણોજ હરખ ઉત્પન થયો.—મનને ભાવતી દિલદાર, મનપસંદ ઘોડો, અને મનને ગમતાંજ હુથીયાર મલ્યાં. મેહેરમસ્ત પોતાને સર્વેમાં ભાયગશાલી ગનવા લાગ્યો, અને જીહાનમાં પેહેલવાંની રેવાજ અને કીઆંની રસમ ફરીથી દાખલ કરવાની પોતાની હિમ્મત ઉપર પોતેજ આફગીન કરવા લાગ્યો. તે મન સાથે કહેતો હતો કે,—“ઉહ, ઉહ આ શેરદસ્ત પીલતન તેહેમતન મેહેરમસ્ત; ભર મગઝમાં કિનાંનો પવન; ઊઠાવ નેજે ફીજાદી તાહારી ચુંગાલમાં; કોલાહ ધરાંની શોભાવ તાહારા ખુલંદ સર ઉપર; અને કીઆંની જુસ્સાના ઉકેલતાં ખુનથી તાહારી નસો ભરી જીહાન અને આસમાન ઉપર ધુમ મચાવી, તાહારું નામ કેઆંમતના દિવશ સુધી કાએમ રાખા!”

પ્રકરણ ૨ જી.

હવે મુસાફરીના સર્વે પેહેલવાંની સરનખમ મહ્યા પછે મેહેરમસ્તને કુચ કરવામાં બધારે દીલ કરવું પસંદ ન હતું. હવે પછે જો પોતે જરાબી સુસ્તી કીધીતો તથા ફુતીઆને ઘણો ગેરફાયદો અને નુકસાન થશે, એવું મેહેરમસ્ત સમજવા લાગ્યો. જમતમાંથી સઘળો જીલમાત ટાળવો, દુખીઆનાં દુઃખનું નિવારણ કરવું, દેવો અને દરજ્જોનો નાશ કરવો, દુકામાં આખી આલમને સુધારવાનું માહા મુશકેલ કામ મેહેરમસ્તે માંથે ઉઠાવ્યું.

એક દિવસે શુભ મુહુરતે અને 'નેક શાઅતે' જેહાં પેહેલવાંન મેહેરમસ્ત આલપાડ જંગ પોતાના કાઠીઆવાડી રેંઢીયાલ 'પંજઅયેખ' ઉપર સવાર થઈ હુથીયાર બંધ હાથમાં નેજે. અને પીઠે ઢાલ ઓરવી, માંચા ઉપર કાંસીઆની કોલાહ, ખાંધ ઉપર લાકરાના હથોરાનો ગુરજ, અને મોહોડાં ઉપર જાડાં પુડાંની ટોપ પેહેરી, કોઈ ન જીએ તેવી રીતે ગુપચુપ પાછળે રસ્તે નિકલી સફર શહર કીધી.

ફાગણનો મહીનો હોવાથી તોપ અતિશય પડતો હતો; તોપણ ખુશ મીઝાન અને પુર દમામમાંજ પેહેલવાંની ઢપ અને કીઆંની અફઠડથી ઘોડો ચળાવવાં માંડ્યો. રસ્તે ચાલતાં મેહેરમસ્ત વિચાર કરવા લાગ્યો કે—હવે પછીના જમાનામાં જ્યારે કોઈ તવારીખનો લખનાર માહારૂં દાસ્તાન લખશે તે વેળા માહારી આ મુસાફરીની શહરઆતનું ખ્યાન ઘણું કરીને આવી રીતે કરશકે. “જેહાંનનો શેહેનશાહ આફતાબ પોતાણ ઝળકતા કીરણોનું ચમકાટ વાળું લશ્કર લેઈ, હસ્તિની બાહાદશાહાત કરવા માંડે રૂપેરી આસમાનનાં ફીરોજના રંગના તખ્ત ઉપર જ્યારે ખીરાજ્યો, યાને ખુરશેદ તલુ થાયો, ત્યારે, ખુમસુરત પંખિરાંઓ અને ખુલખુલ તથા ચંડુલના શિરિન હલકોની વાંસલીના મધુર અને મનપસંદ આવજ ઉપર વાદલાંનો ગુલાબી દરવાજો ખુલ્લો; સીઆહ રાત્રે શિકસ્ત ખાઈ મેહોં ફલકના પરદામાં છુપાવ્યું. અને રોજ રોશન નમુદ થયો, ત્યારે. જેહાન આશકાર જંગી પીલતન પેહેલવાંન મેહેરમસ્ત, પોતાના કદાવર અને જોરેમંદ વીજલીની ચાલના પવનની ખરાખરી કરનાર લાલગુન ઘોડા 'પંજઅયેખ' પર સવાર થઈ હુથીયારો ભીડી, એલાવની, સરહદ ઉપરનાં હેખતનાક ખી આખાંનનો રસ્તો લીધો.”—એજ મિસાલે પોતે વાંચેલાં નામાની લઢન ઉપર ખોલતો મેહેરમસ્ત આગલ ચાલ્યો.

ઘડીએક રહી પાછું પોતાણું ભાશાણું શહર કીડું:—

“ક્યારે તે સુખારક રોજ—તે નેક દિવસ આવશે, કે જ્યારે માહારી મુસાફરીનું ખ્યાન જેહાંનના પાણા ઉપર સુનેરી હરફે રજી થશે.—અએ તવારીખના લખનાર! જદુઈ ભરેલી તેજ કલમના ખાવીદ શહેરાન શહેર! જે વેળા તું મેહેરમસ્ત બાહાદુરની દલાવરીનું દાસ્તાન લખવાનું શહર કરે, તે વેળા હરગેજ થાઈ તેના શેર જેવા ઘોડા 'પંજઅયેખ' ને નો જીલતો. કેમકે જે પ્રમાં-

છે રસ્તમ રખશ સીવા જંગના મેદાનમાં અથવા શેકારના જંગલમાં જતો ન હતો, જે પ્રમાણે જાણમથી તે મરણ તુલીક તેનો રખશ તેની સાથે જોડાયેલો હતો, તેજ મુજબ આંખે માહારો રાક્ષી કદનો નિમકહલાલ ઘોડો પણ માહારેથી જુદો પડનાર નથી.”

એવા એવા ફેટલાંક ભટાઇ ભયાં ભાશાણો ચલાવ્યા પછે જાણે પોતે ખરેજ સુખલી ઉપર આશક પડ્યો હોય, તેમ ઊલતો કે:—

“અંખે માહારા જીગરની જોત—મારા સીઆહ દીલના રોશન ચેરાગ શે-હેરનાજ, તાહારી મેહોબતના ફાંદામા મને જકડી તું કાંહાં તુલીક આવી પરેશાની અને ગોરેફતારીમાં મને સરગરદાન રાખશે. આ અઝીઝ મનમોહન—દીલદાર દીલરૂખાં તારી ચશમોની નુરાની તારા બીમાર આશક તરફ જરા ફેંક; અને આ સખ્ત મરજનું નીવારેત, તારા એક મીઠાં સખ્ત અથવા શીરીન ઊંસાથી કર.” —એવું ઘેલું ગાંડું બકતો, બનતા શુધી કાહાંની કોસાની લઘનપર ઊલતો પશીને ગરકાવ થાઇ પોતાણો ઘોડો જે તરફ લઇ જાયે તે તરફ મેહેરમસ્ત ચાલ્યો. સુરજનો તાપ એટલોતો સખ્ત પડતો હતો; કે મેહેરમસ્તે માથા પર કોલાહની બદલી પેહેરેલો ત્રાંખાનો કાંસીઓ તપી આવ્યો હતો. અને બીચારા મેહેરજીભાઈના ખાલી માથામાં બાકી રહેલું જે કાંઈ બેનું હતું. તે પણ તવાઈ જવાની ધાસ્તી હતી.

ફેટલુંએક શુધી ચાલ્યા પછે મેહેરજી ભાઈને ફરીથી એક હવેલી નજર પડી—આ ઘર મુંબઇના કોઈ શોખીલા પારશી સેહીઆંખે આ રળીઆમની જગ્યાપર બંધાવ્યું હતું. અને સરખવસરે પોતાંણા દોસ્તો સાથે ત્યાં મોજ મા-રવા માટે ઉતરી પડતો હતો. આ વેલા ત્યાં તે સેહીઆના કારભારી સીપાર્ડ બીજું કોઈ ન હતું. આ કારભારી પણ મુંબઇનાજ રહેવાસી હતો. અને સેહની મોઆફક પોતે પણ ઘણોજ મોજલો પણ નીતીમા બગડેલો હતો. અને વારે ઘડીએ મુંબઇથી બદ ચાલની, ખુરા વ્યસનામા ફસેલી વેસીઆ સરીખી પારસી આરતોને સેહની જોરહાજરીમાં ઊંસાવી તે બંગલામાં રાખતો હતો. હવે સાંજનો વખત થવા આવ્યો હતો. ફાગનનો તાપ જરા નરમ પડી થંડો પવન ફુકતો હતો, જેથી પેલો કારભારી પેલી સ્ત્રીઓ સાથે બંગલાની બાહર ખુરશીઓ પર બેસી હવા ખાતો હતો, એવાંમા એકાએક તેમની આંખ મેહેરમસ્તપર પડી. તેને જોતાંજ આરતો તો ઘભરાઈ ગઈ; કે આ નવાઈ જેવા દેખાવની મુરત તે કોણની હશે. હજી તો એ લોકો વીચાર કરેછે, એટલાંમાં મેહેરમસ્ત ઘોડો દોડાવતા આવી થોડેક દુર ઉભા, તેનેતો બીચારાએ મનમાં એમજ વીચાર્યું હતું, કે આ કોઈ મોટા પેહેલવાંનના કીલોછે, કેમકે જ્યારથી મેહેરમસ્તે અસલી કયાની ઢબ એખતેઆર કીધી હતી ત્યારથી સરવે કાંઈ તેની નજરમા અસલીજ આવતું હતું;—નાહતા જેવાં જંગલોને તે બીઆબાગ સમજવા લોગો; કોઈની વાડી અથવા બગીચો તે જોતો, તો તે તેને મેહેલ જે દી-

સતો હતો; રેતીના ટેકડાઓને તે અલખોરોજ પાહાડ સાથે સરખાવવો અને કમર-પુર પાંનીથી ભરેલા તલાવને જહુનના દરીઆથીબી ગંભીર સમજતો.—એવાં નખલાં મગજના માંણસની નજરમાં એક રોનકદાર હવેલી કીલ્લા સરીખી દીશે એમાં કાંઈજ અજાણ્યો જોઈ નથી. મેહેરમસ્તે પોતાંણિ ઘોડો તે હવેલીથી દુર ઉભો રાખ્યો, અને પેહેલવાંની રેવાજ પ્રમાણે તેના આવી પોહિયવાની ખબરનો આવાજ કરના અને રતસીંગડાંની મારફતે કોઈ પણ જગી તે કીલ્લાના રખેવાલને આપશે એવી આશામા ઉભો રહ્યો.—એવાંમા બનાવ એવો બન્યો, કે મેં ગાંમડાંમા કોઈ દુબરાંને ત્યાં લગત હોવાને લીધે ભેંપુરી વાગવા લાગી. આથીતો મેહેરમસ્તની ખાતરી થઈ, કે આ ખરેજ કીલ્લાછે, અને તેનાં આવી પોહિયવાની ખબર પણ મોરચા પરથી કીલ્લાદારને મળી ચુકી એવું ધારી આગલ વધ્યો. અને જ્યાં પેલો કારભારી અને ચારતો ખેડો હતો ત્યાં “પંજ-અયેબ” ને ઉભો રાખી બાંગ મારી પુછ્યું કે, “અયે નેકબખ્ત, જગીઓના જગી કીલ્લાદાર જોરેમંદ, આ કોણ પીલતનને કોટછે? શું છે તારું મુબારક નામ? અને કીઓ પેહેલવાન આ કીલ્લાનો માળેકછે?” એક અજાણ્ય દેખાવના ચીથરે હાલ અને તરેહવાર નવાઈ જેવાં હથીઆરોથી ઢંકાએલા મરદને આવી રીતે ખોલતો શાંભલી, પેલા કારભારીને શક ગયો કે જ્યાં છે ત્યાં આ કોઈ દેવાનો છે. એવો વીચાર તે કરેછે એટલાંમાં મેહેરજીભાઈ ખોલી ઉઠ્યા, “કુમ ઓ નેક દેખાવના નર તું શું અંદેશો કરેછે? તારા દીલમા કાંઈ ફીકર નો રાખ, હું જહાં પેહેલવાંન, લશકરોની સંકેતો તોડનાર, દુનીઆના એક છેડાથી બીજાં તુલીક આશકાર થયેલો તેહેમતન મેહેરમસ્ત આલપાડજંગ છું. ઇશકનો માર્યો ભટકતો ફરેછું મને આજની રાત હીઆં વાસો આપ; બાંમદાદમાં હું બીઆબાંનની તરફ કુચ કરવામા કમર તંગ કરશ. આ જરબદાર પેહેલવાની, શાહા નામાની ઠપના ભાશાન પરથી કારભારી અને પેલી સ્ત્રીઓની ખાતરી થાઈ કે આપણા જગીતો ખરાજ ઘેલાછે. પણ પોતાંણા શકને બાહર કાહાડો મેહેરમસ્તને ગુસ્સે કરવા કરતાં, તેનાજ વીચારો મુજબ ચાલી, તેને ખેવકુફ બનાવી, ચાર ઘડી મોજ મેલવવાનો ઇરાદો તેવોએ કીધો. કારભારી ઘણોજ ખંધો હતો; અને ઘણી વેલા શાહનાંમુ અને કીસ્સાઓ વાંચેલા હોવાથી એવાં પુશતકોના લખાંનથી તે સારી તરેહ માહુરે હતો. તેથી મેહેરમસ્તને તેવીજ લદનથી જવાબ આપ્યો કે “અ-એ દેવો અને જીનેને શીકસ્તનાઆપનાર, દરજ્જે અને દુશમનોના રોશન બખ્તને શીઆહના કરનાર, કારઆઝમુદા જગી, આ કીલ્લો મારો પોતાંણો છે, અને તારા જેવા કવી અને આલમ આશકાર બાહાદરની ફરમાબરદારી કરવા હું સરો ચશમથી ફરમાબરદાર ઉભોછું. આ કીલ્લાને તારોજ સમજ અને થોડા દીવસ હમારો મેહેમાન થા; પછે મરજી પડે ત્યાં સીધારજે; હુંઈઆ કસી પાંતીની તને અડચણ પડશે નહી. શરાબ અને એશ આરામમાં રહી તારા બલતાં જીગર અને સખ્તીથી તવાએલાં તનને આસાએશ આપ. પેહેલવાંનોની નાકરી

અને નરરે શેરોની ફરમાંબરદારી કરવી એ સદા માહાફા કામ છે; માટે અય નેક જવાન તાહારા ઘોડા ઉપરથી ઉતરી આ કિલ્લામાં તશરીફ ફરમાવ અને જે કાંઈ તાહારો નોકરી આ કેમતરીનથી અને તે કબુલ રાખી તમામ ખામીઓની દરગુજર કર." આ સાંભળતાંજ મેહેરમસ્ત ખુશીથી એટલાતો ફુલી ગયાકે તેમનો જીનો ખનાતનો ડગલો ફાટી જવાની ધાસ્તી હતી. તે પુર શોખમાં આવી ગયો અને ઘોડાને જરાક આગલ વધાર્યો. તેને એટલો નજદિક આવેલો જોઈ પેલી ઓરતો કાંઈએક બીધી અને ચોંકીને પાછલ હઠી. તેમને ભયભીત જોઈ મેહેરમસ્તે કહ્યું—“અય નાજૂક બદન નારીઓ ! દિલમા કાંઈ ડર ના રાખો અને એટલાં ના ચોંકો, કેમકે તમારા જેવી કોમળ પુતળીઓ અને કુળીન અમીરી ખાનદાનની માન પામેલી બાનુઓને આઝાબ પોહાચાડવો એ પહેલવાનાનાં ધર્મથી ઉલટું છે.”

એક અઢાર અને વિચિત્ર દેખાવનાં મદને તણીઓને “કોમળ પુતળીઓ” અને “અમીરી ખાનદાનની માન પામેલી બાનુઓ” એવા એલકાબથી ઊલાવતો જોઈ પેલી નાદાન અને હલકી સ્ત્રીઓ ખડખડ હસી પડી, જેથી આપણા જંગી પહેલવાનને એટલીતો રીસ ચઢીકે તુરત લગાર કડક થઈ ઓટથાં કે—“ઓરતોને લાજેમછે કે શરમ અને હયાનો પડે સદા પોતાનાં મોહડાં ઉપર રાખે અને નજીવી વાતો ઉપર ઈસબબ એટલું બધું હસવું ઘણું જ મૂર્ખાઈ ભરેલું છે.” એટલા શબ્દો સિખામણનાં ઓલી જેહાંપહેલવાને પોતાનાં મોહડાં ઉપરથી પેલી પુઠાંની ટોપ જરા ઊંચકી જેથી તેનો ધૂળથી ખરડાયલો અને તડકાંથી લાલ બનેલો લાંબો મેલો ચહેરો તુરત પેલીઓની નજરે પડ્યો. આથીતો તણીઓને એટલું હસવું આવ્યું કે મેહેરમસ્તનો મિનજ તદનજ હાંથથી ગયો. જો પેલો કારભારી જે આંજો માતેલો અને ચરબદાર હતો—અને એવાં બનેલાં માણસો ઘણાખરાં સ્વભાવે ટાહડાં પાણીનાં માટલાં હોયછે—તે જ વચમાં પડ્યો ન હોતતો ખોદા જાણે આપણા જંગી પેલી ઓરતોને ફવી શિક્ષા કરતે.

જોકે મેહેરમસ્તની સિફ્રલ, તેનો કીયાની લેખાશ, ફાટેલો ખનાતનો ડગલો પુઠાંની ટોપ અને પેલાં ખરાં ધરાની હથિયાર (!) અને તેની પુરાતન ભાષાતંથા મરકુટિયો હાડકાંનાં પાંજરાંનો ઘોડો જોતાંજ કારભારીનું પણ કલેજું ઉછળી આવ્યું હતું, તોપણ તાલમેલથી પોતાનું હસવું દાબી દઈ સામણે આવી હાથ જોડી ઉભો અને ઘણી નમનતાઈથી ઓલવા લાગ્યોકે—“અય નેક પહેલવાન ! અહિંયાં તાહારે માટે સઘળી તૈયારી થઈ ચુકીછે માટે ઘોડા ઉપરથી ઉતરી થોડો વખત આસાએશ લે.”

મેહેરમસ્તે પૂર્તા દબદબાથી જવાબ આપ્યોકે—“ઓ જોરેમંદ કિલ્દાર ! હમે પહેલવાનોને એશ અને આરામનુ કામ નથી. પથર હમારે બિછાનું સુકું નાન હમારો ઓરાક અને જંગ હમારી રમતછે !”

કારભારીએ કહ્યું—“રાસ્તછે નેકબખત જંગી ! જો એમજ હોયતો તમારી મન પડે ત્યાંહાં તમોને સુવાડવા હું તૈયાર છું. અહિંયાં પથરનાં કરતાંબી કઠણ બિછાનું

ના મળી આવશે, પણ જો હવે જરા નિચે ઉતરવાની તસદી લેજોતો બંદા ઉપર મોટી નવાજેશ થશે!”—એટલું કહી તેણે મેહેરમસ્તની રેકાબ ઉપર હાથ મેલ્યો.

આપણા શૂરા પેહેલવાન ઘણીજ મુશ્કેલીયત અને ભારી દુઃખથી ઘોડા ઉપરથી ઊતર્યા, કેમકે આખો દિવસ કાંઈ પણ ખાધા અથવા પીધા વિના તેવણુ નાતવાન બની ગયા હતા, અને થાકે તથા તડકાંથી તથા પેલા ત્રાંખાનાં કાંસિયાથી તેવણુ માથું ફરતું હતું. બહુ કષ્ટિથી ઊતરી પેલા કારભારીનાં ઘોડાવાળાને ફરમાવ્યું કે તેનાં ઘોડા “પંજઅયેબ”ની ઘણી માવજત કરવી કેમકે દુન્યામાં એનાં જેવો જોરાવર અને તેજ ઘોડો ન હોતો! એક રેંદિયાલ કાઠિયાવાડીની આટલી બધી તારીફ સાંભળી ઘોડાવાળો “પંજઅયેબ”ને લઈ તોળેલા ભણી બડબડતો ચાલ્યો કે—“એ જો! ધૂળપર લીપડે! કસ્કટિયા હરખા ઘઘેડાંને વાહતે ફેટેને કે જગતમાં એવો નહીં મલે! એ હો હો! જેવા હેઠ તેવા કેથા વાણોતર દેહું! હાભનાં મોઢા ભણી જુએતો તન દિહુ ભુખબી ની લાગે! અને વળી તેવા હવારની આ હવારી! હુકા ખુમલા હરખે કેથો પારહો દેહું ને—અરે તાહારી—ચાલ હાંખો જોઇને હીધો હીધો! નીતો પાધરો ની ચાલહેતો એક પાકું મારાહ કેની તો—ઓ તાહારી—” આ છેલા શબ્દો મેહેરમસ્તનાં ઘોડાને કહ્યા હતા, કેમકે પોતાની બુંડી ટેવ મુજબ પંજઅયેબે ઘોડાવાળાને જરા બચુકલું ભરવાની પેરવી કીધી હતી.

હવે આ તરફ શેરમદ મેહેરમસ્ત તે ઘરનાં દિવાનખાનામાં ઉભા હતા અને પેલી ઓરતો તેની કોલાહ અને હથિયારો વિગેરે છોડવામાં મશગુલ હતીઓ. એક મેહેરમસ્તનો કંમરબંધ કે જે ઢાલિયાનો પાટીનો એક કટકો હતો, તે છોડવા પાછલ મેહેનત કરતી હતી, અને બીજી તેવણુની પુડાંની ટોપ મોહડાં ઉપર ફેઈ તરફથી બાંધી હતી તે સોંધવામાં રોકાયેલી હતી. એવી તરેહ મેહેરમસ્તનાં ધાર્યા પ્રમાણે નાનૂક પુતળીઓ અને કળીન બાનુઓને પોતાની સાહારવાર કરતી જોઈ આપણા નરરે શેર મધન મધન થતા હતા. તેવણુની પુડાંની ટોપ મોહડાં ઉપર એવી રીતે બાંધી હતી અને જડાં નાડાંનાં ફેટલાક આંટા અને ગાંઠ એવા મજબુત ઝેડા હતા કે તે સર્વે કાપ્યા વિના મેહેરમસ્તનો ચેહેરો કદી પણ ખુલ્લો થઈ નહીં શકે, પણ આ પોલતનની મરજી પોતાની ટોપ બગાડવાની નહીં હતી, તેથી તે તેમજ મોહડાં ઊપર રાખી મેલવા જણાવ્યું. જેથી આખી રાત બિચારા મેહેરમસ્તને આ દુઃખલું પેહેરી રાખવાની અને તેમજ સુવાની ફરજ પડી હતી. જ્યારે પેલી ઓરતો આ બિચારાનાં આંગ ઉપરથી સઘળાં હથિયારો ઊતારતી હતી તે વેળા મેહેરમસ્ત હાવી નાનનીનો (!) ને પોતાની માવજત કરતો જોઈ ભારે ખુશીથી બાંગ મારી બોલ્યો કે—“મેહેરમસ્ત! હા મેહેરમસ્ત! ખરેખર તું કીસમત-દાર છે કે હાવી મેહેબુબો તને આટલું માન આપે છે! તાહારાં નસીબનાં ચોપટનાં પાટિયાં ઉપર બખતને પાસો ખચીત સવરો ઝડ્યો છે, કે આ પરી મિસાલની, ખુરશીદનાં ચેહેરાની પુતળીઓ તાહારા જેવા એક કમીના પેહેલવાનની ફરમાવરદારીમાં હાજર છે! ઓ પંજઅયેબ, પંજઅયેબ!—નેકબદ બાનુઓ પંજઅયેબ માહારા

પોડાનું નામ છે. અને બંદાનું નામ મેહેરમસ્ત ઓલપાડનું છે. માહાતાબી મુખડાની અચ નેકબચ નારીઓ! લાજેમ ન હતું મુજને કે માહાર નામ પેહેલાંથીજ તમને જણાઈ, કેમકે જેમણે ગુસ્તાસ્પ શાહ નામ છુપું રાખી તરેહવાર આક્રમી અને મુશકેલીયત ભરેલાં કામો બજાવી પોતાની કીર્તીથીજ આશકારા થયા, તેજ મોઆફક મહુને પણ કરવું વાજેબ હતું. ઓદા છે ! એક વખત એવોબી આવશે કે મેહેરમસ્ત પણ પોતાનાં કીધેલાં કામોથી જેહાનમાં ઇજત અને આબર મેલવી મશહુર થશે !—ગુલબદન અબલાઓ ! જો તમને કોઈબી વેળા કાંઈબી મુશકેલી પડે, અથવા કોઈ ખુરી બલા તમારે આડે આવેતો ઓફિર મને ફરમાવજો ! હું સરોયસ્મથી તમારું કામ માહારી બામુતનાં જોડે બજાવી આપીશ, એટલુંજ નહીં પણ તમ જેવી મુંદરીઓને બંચાવવા સાર માહારો જીવબી ફિદા કરીશ !”

આ રંગીન એબારતથી સણગારેલું ભાષાણ પેલી ઓરતો કાંઈજ સમજી શકી નહીં તેથી હલવે રહીને મેહેરમસ્તને પુછ્યું કે—“ખાનુ તૈયાર છે, માટે જો મરજી હોયતો સાથે ઓસવું.”

મેહેરમસ્ત તો આખા દિવસનાં બુખ્યા હતા તેથી હા કહી. કારભારી, આપણા જંગી અને પેલી સ્ત્રીઓ સાથે જમવા ઓડાં. તે દિવસે અંતરોજો હોવાથી પરજી કીધી હતી ; મેહેરમસ્તની સામમે તળેલા લેવટાની રકાબી મુકેલી હોવાથી તેવણે તેનું નામ પુછ્યું. કારભારીએ જવાબ દીધો કે “સાહેબ એ લેવટા છે.” જોકે મેહેરમસ્તે આગલ કાંઈ સેંકડો વખત લેવટા ખાધા હતા તોપણ આ વેળા તેવણે ગુચવાડામાં આવી પડ્યાં કે અસલનાં પેહેલવાનોએ કબુલ લેવટા ખાધા હતા કે નહીં ? અને પોતે એવું કેયે વાંચેલું ન હોવાથી તે રકાબીને હાથ પણ લગાડ્યો નહીં, કેમકે જે કાંઈ અસલી રસમ હતી તેજ પ્રમાણે ચાલવાનો તેવણે ઠંડાવ કીધો હતો. હજીતો તેવણે વિચાર કરતા હતા કે શું ખાતું ? એવામાં કારભારીએ ટકોર કરી પુછ્યું કે—“તેહેમતન જંગી ! આ ગોરકેરીનું અચાર જરા ચાખશો ?”

આ સાંભળતાંજ મેહેરમસ્ત મધન થઈ પોકાર મારી એટલાતો જોસથી ઉભા થયા કે તેવણેનો આચકો લાગવાથી મેજ ઉપરથી કોલમીનાં પાટીયાની જે રકાબી હતી તે ઢાળાઈ પેલી ઓરતોની સાડી ઉપર પડી. આ બતાવની કાંઈ પણ દરકાર કરવા વિના મેહેરમસ્ત હરખથી ઓલ્યા “શુકરાના! શુકરાના ! એનાં જેવો ઓરાક બીજો કોઈજ નથી ! ગોરખરનું અચાર ! હા ! તમામ પેહેલવાનોનો ઓરાક સદા ગોરખરનું માંસજ હતું. ગોરખરનું અચાર આગલા જંગીઓ ખાતા હતા, એવું જોકે કોઈ વેળા માહારા વાંચવા અથવા સાંભળવામાં નથી આવ્યું, તોપણ ગોરખરનાં કવાબની તારીફ મેં ઘણી વખતે વાંચી છે. પણ એની કાંઈ ફિકર નહીં. કવાબ હોય કે અચાર એ સઘળું એકજ છે !—ઓ નરરે શેર ફિલ્લેદાર, હું તાહારો કેવી રીતે ઉપકાર માનુ તેની મને સમજ પડતી નથી.

તેં આજે મને દુન્યામાંનું સરસમાં સરસ પકવાન ખવાડ્યું છે. હા ! શું રસ્તમ કે જીવ, ઊંચન કે રેહામ, તુસ કે ગુરગીન, સર્વે—સર્વે એજ લેહેજતદાર જાનવર ના ખોરાક કરતા હતા!”

ગોરકેરીનાં અચારને ગોરખરનું અચાર સમજી મેહેરમસ્તે તે ખાવા માડ્યું. તે લગાર ખાટું હતું તોપણ જાણે તે ઘણુંજ સ્વાદિષ્ટ હોય તેમ તેનાં આખા કટકાનાં કટકા જેમ તેમ મેહેરમસ્તે ગળ્યા ! ખાતી વેળા તેનો ચેહેરો અને દેખાવ જોઈ સર્વેને હસવું આવતું હતું, કેમકે પેલી ટોપ એવી રીતે બાંધાઈ હતી કે તે મોહડાં ઉપરથી છોડવી મુશ્કેલ હતી, તેથી તે મોહડાં ઉપરજ રાખી જેમ તેમ જરાક ઉંચકી ખાવું પડતું હતું, જેથી ખાતી વેળા પોણા હિસ્સો છાતી ઉપર અને ખોળા ઉપર પડતો હતો. પણ પીતી વેળા તો ઘણીજ કષ્ટિ પડી, જેથી પેલા કારભારીએ વડનાં પાદડાંની એક ગળણી કરી મેહેરમસ્તનાં મોહડાંમાં મુકી તે વડે પાણી પાડ્યું. આટલી મેહેનત પડવા છતાં પેલી ટોપનાં નાડાંને કાપી નાખવા કરતાં આ દુઃખ સોસવું મેહેરમસ્તને વધારે પસંદ હતું. ખાઈ રહેવા પછી એક દુબરાએ આવી વાંસળી વગાડી કાંઈ ગાવા માડ્યું. મેહેરમસ્તની નજરમાં આ દુબરાનું ગાવું વગાડવું પાદશાહી ગવૈયાનાં કરતાં સરસ હતું ! પેલી હલકી ચોરતો ઉંચા કુળની અમીરજીઓ હતી ! ગોરકેરીનું અચાર ગોરખરનું લાગ્યું ! મુરતી મોહોવડું શિરાજી શરાબની ખરાખરી કરતું હતું ! નાહનો બંગલો કિલ્લાનેવો જણાતો ! અને સાતેલો કારભારી જોરાવર કિલ્લેદાર સરખો દીસતો હતો ! આ બધાથી મેહેરમસ્ત ખુશ થયા. મુસાફરીનાં પેહેલાજ દિવશે આટલું બધું પોતાને માટે થયલું જોઈ પૂર્તિ રીતે તેણાની ખાતરજમા થઈ હતી કે હવે તેવાણનાં બખતનો સિતારો ખુલ્લેદીનાં ખુરજ ઉપર ચમકવા લાગ્યો છે.

આટલું બધું થવા છતાં મેહેરમસ્તને એક અંદરો આગ્યો કે હંમેશાં માન ભરેલા ખિતાબ કાંઈ પોતે પોતાનીજ મેજે લઈ શકાય નહીં, માટે સિપેહસાલારને એલકાબ જો એવાણને કોઈ બીજો ઘણી આપેતો સર્વે ઉમેદ બર આવે, અને સિપેહસાલાર મેહેરમસ્ત એલપાડજંગનું નામ ચોખ્ખું પૃથિવ ઉપર ફેલાય !

પ્રકરણ ૩ નું.

સિપેહસાલારનો ખિતાબ મલકો મેહેરમસ્ત

એલપાડ જંગમે.

એજ વિચારમાં મેહેરમસ્ત ખાના ઉપરથી ભુખે પેટે ઉઠ્યો અને કારભારીને એક ચોરડીમાં લેઈ જઈ તે ચોરડાનું બારણું બંધ કરી કારભારી આ-

ગલ ઘુંટણ મરડયે પડ્યો, અને ઘણીજ નમનતાઈથી અરજ કીધી કે—“અય કિલ્લેદાર જોરેમંદ જ્યાંહાં સુધી તું માહારી એક અરજ કયુલ નહીં રાખશે ત્યાંહાં સુધી હું અહિંયાંથી હરજોજ ઉડનાર નથી.”

પોતાનાં મેહેમાનને આવી રીતે ઘુંટણ મરડયે પડેલો જોઈ પેલો કારભારી ઘણોજ અચરત થયો અને મેહેરમસ્તની અરજનો શું જવાબ આપવો તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો. તેણે ઘણીબી રીતે મેહેરમસ્તને સમજાવી ઉઠવા કહ્યું પણ આપણા દેલાવર જંગીએતો પછેા ઠેડાવજ કીધો હતો તેથી સાફ ઉઠાં વાની ના પાડી; જેથી નાચાર થઈ મેહેરમસ્ત જે કાંઈ કેહે તે કયુલ રાખવાનો વચન આપવાની કારભારીને ફરજ પડી. હવે મેહેરમસ્ત ઉડી ઉભા થયા અને હરખથી બોલ્યા, “બસ બસ, હવે માહારી મુરાદ બર આવશે! હવે માહારી ઉંમેદ પુરી પડશે! એ જંગી નરરે શેર! તું સાંભળ અને તાહારી કયુલાત બજા લાવ. હું તુંજ નેક નામવરથી એવી આશા રાખું છું કે જેમ તેં માહારી ઉપર આટલી નવાજેશ કીધીછે તેજ પ્રમાણે આયબી અરજ કયુલ કરશે.—તાહારા જેવા નેક, જોરેમંદ, કાબુવાલા અને શૂરા પેહેલવાનથી જો હું સિપાહસાતારનો ખેતાબ મેલવું તો માહારી તમામ જિંદગીની આશા પુરી પડી એવું હું સમજીશ! માટે બખ્ષતાવર નર આવતી કાલે બામદાદને વખતે જે કાંઈ ક્રિયા કરવી અસલી રેવાજ મુજબ લાજમ હોય તે કરી મને એટલો એલકાબ બખ્શ! ”

કારભારીતો મેહેરમસ્તનાં ઘેલાપણાથી આગલથીજ વાકેફ હતો તોપણ અવજી નવી દેવાનિયતનો ભડકો પોતાનાં મેહેમાનનાં મગજમાં સળગેલો જોઈ ઘણોજ અચરત થયો, પણ એક રાત બિચારા મેહેરમસ્તનાં ગાંડાપણાનો ખરચ કરી પોતે મોજ મેલવવાનાં ઇરાદાથી તેણે આપણા નરરે શેરની અરજ બાહાલ રાખી, અને જવાબ દીધો કે “અય શેર મંદ તાહારી માગણી દુરસ્ત અને તાહારો વિચાર ઘણોજ ચુસ્ત છે! અને તાહારા જેવા એક દુન્યામાં મશહુર થયેલા પેહેલવાનને અલખતાં એજ લાયક છે! સાંભળ ઓ શૂરા સરદાર! કે પેહેલાં મેં પણ તાહારીજ મોઆફક કીધું હતું. અને પૃથ્વિમાં સફર કરી હજારો તરેહની આફતોથી બચ્યા છું! મેં મેહેમ પરેલ અને વાંદરાનાં મોઢોટાં શેહેરો જોયા છે! અને છેક વાલકેશ્વરનાં ખુલદ પાહાડનાં મથાલાંથી તે વરળીની ઉંડી ખિણ તુલીક એકલો, ભુખ્યો અને તરસ્યો પગે ચાલતો ગયો છું! ઓ જંગી! માહારી ઉપર વિતેલી આફતોનું હું શું બયાન કરું! ધારાપુરીનાં તલેસ્માતથી પુર અને જદૂઈબલાઓથી ભરેલા ગંજવર ગોફાઓની તરફ એક વખત હું બતેલામાં એસી મુબઈથી નિકળ્યો! દરિયાવ પુર જોશમાં આવેલો હતો; મોજાએ-પાહાડથીબી છેક ઉંચે ઊછળતા અને એકમેકની સાથે જાણે કુસ્તી રમતા હોય તે પ્રમાણે અથડતા હતા! એવામાં એતફાક એવો બન્યો કે એક મોઢો કડાકાનો આવાજ થયો! હું ચોકી ઉઠ્યો અને માહારાં હથિયારો હાથમાં લઈ ઉભો, એટલે દૂરથી એક પાહાડી જનવર આવતું જોયું! તેના દેખાવનો ચિતાર હું તને આ-

પી શકતો નથી. પોતાનાં કદર બિહામણ પગ દરિયાપર મારી ફિણ ઉરાડતું હતું! તેને હાથીનાં જેવો પણ તેથી ઘણું દરજ્જે મોટી એક સુંઠ હતી, જેમાંથી ધુમાડો અને ચીનગારીઓ વાદળ રૂપે નિકળતાં હતાં! તે બલ્લાની પાંખ ઘણીજ મોટી અને ઉજળી હતી, જેઓનાં ફફડવાનાં આવજથી કાન ઝેલેરા થતા હતા! એ જનવરનો ધોરાક આતશ હતો! અને તેનાં પેટમાં મોટા ભડકા ઉડતા મેં નજરો નજર જોયા! સર્વેમાં એક મોટી અજબબી માહારાજનામાં એ આવોકે તે પ્રાણીનાં ભંડાર જેવાં પેઠમાં ઘણાએક માણસો સમાવેલાં હતાં! બસ, આ જોતાંજ માહારીતો ખાતરી થઈ કે એ આકૃત કાંઈજ નહીં પણ પેલી દેહશતનાક સર્વેમાં જાણાયત્રી ગંજવર બસા કે જેને પેલા ગોરા લોકો “સ્ટીમર” કહેછે તેજ હોવી જોઈએ!—ઓ પેહેલવાન પીલતન! એવી એવી મુસિબતનાં પંજમાંથી પણ બનરચો, અને નસીબનાં જોરે ધારાપુરી સહિ સલામત જઈ પોંહોરચો! હવે તું ખ્યાલ કર અને વિચારી જો કે આ સઘળી આકૃત મેં ફક્ત નામદારી મેલવવા માટે ઉડાવી હતી! અને છેલ્લે માહારા રંજનાં બદલામાં આ ફિલ્લાની રખેવાત્રી મને આપવામાં આવીછે, જ્યાંહાં હું સુખ ચેન અને એશ આરામમાં માહારો જિંદગી ગુજરું છું!!”

કારભારીને પોતાની મુસાફરીના હેવાલ આપતાં કાંઈ થોડી મેહેનત નહીં પડી હતી, કેમકે જે ધ્યાનથી મેહેરમસ્ત તેની ગરપછાંટો ભોળાંપણાથી સાંભળતો હતો તે જોઈ તેને ઘણુંજ હસવું આવતું હતું; અને એક વેળાંતો જો તે સંભાળ નહીં રાખતે અને પોતાનાં હોઠ દાંતોની વચ્ચે નહીં દાબતે તો ખચીતજ હસઈ જવાતે. સખખ એ કેજે વખતે તેણે આગમોઠનો વાત શુર કીધો તે વખતે મેહેરમસ્ત ઘણા જોસ્સામાં આવી ગયા હતા, અને જાણે પેલા કારભારીનાં મગજે ચિતારેલું ખ્યાલી જનવર તેણાની સામખેજ આવી ઉમું હોય તેમ વારેઘડીએ આ શૂરો સરદાર પોતાની બુઝી તરવારપર હાથ મેલતો, અને મોહડાંને તરેહવાર રીતે ફરવતો હતો! અલબત્ત આ દેખાવતો રહતાંનીબી હસાવે તેવો હતો, તો પેલા માતેલો કારભારી જેવો એક હસમુખો મર્દ એટલો વાર સુધી પોતાનું હસવું દાબી રહ્યો તે ખરેજ અચરસી ભરેલુંછે!

મેહેરજીભાઈએ કારભારી ઉપર ગુજરેલો રંજનો કિસ્સો ઘણીજ ઘંભીરતા અને ધ્યાનથી સાંભળ્યો, અને પોતે પણ એવાં પાહાડી જનવરો તથા બિહામણી બસાઓ જોવાની ઇનતેજરીથી બળવા લાગ્યો. તેણે અરજ કીધીકે જેમ બને તેમ જલદીથી તેને સિપેહસાલારનો ખેતાબ બખ્શવે, કેમકે દુન્યામાંથી જે આકૃતો, જાદૂગરો અને તલેસ્માતો તથા દેવ જિનોને ટાલવાનું કામ તેણે માથે લીધું હતું તે બજવવામાં ઠીલ થવાથી આખી દુન્યાને ઘણીજ ગેરફાયદા થતો હતો!, પેલા કારભારીએ બામદાદ થતાંજ આપણા તેહેમતનને તેની ઉંમેદમાં પાર પાડવાનો વચન આપ્યો.

હવે રાતનો વખત થયો હતો, અને જમવા બાદ એક નાહાનો જેવો ઓ-

રહો મેહેરમસ્તને તેની સુવાની જગા તરીકે દેખાડવામાં આવ્યો. મેહેરમસ્તે તો સાફ ના પાડી કે “જંગીઓ કાંઈ નરમ બિછાના ઉપર સુવાને તથા એશ આરામમાં પોતાનાં દિવસ ગુજરવા માટે જનમ્યા નથી. માટે આ રાત્રે હું કાંઈ આસાએશ લેનાર નથી, પણ તમેએ આજે માહારી જે મેહમાનદારી કી-ધીછે તેનાં બદલામાં આજની રાત હું આ કિલ્લાની નેગેહબાની કરીશ!”

કારભારીએ અને પેલી ઓરતોએ ઘણુબી સમજવયું પણ આપણા જીદી જંગી એક વેળા જે ના પાડે તે ફરીથી હા તે કેમ થાય? ધાણીએક રિક-ઝિક આમન સામન થઈ પણ મેહેરમસ્તે પોતાનો ઠેકાવ અને વિચાર ફેરવ્યો નહીં. છેલ્લે જેમ તેની મરજી પડે તેમ કરવાને કારભારીએ રજા આપી. જે બંગલામાં મેહેરજીભાઈએ ઉતારો લીધો હતો તેનાં આગલા ચોકમાં એક મો-ટો કુવો હતો. આ કુવાની અંદર અકસ્માતથી કોઈ નહીં પડે માટે તે ઉપર એક મોટું લાકડાંનું ઢાંકણ ઢાંકવામાં આવ્યું હતું અને જ્યારે કાંઈ કામ પડ-તું ત્યારે તે ઉંચકતા હતા. આ ઢાંકણાંની ઉપર મેહેરમસ્તે પોતાની તરવાર, ગુર-જ ઇત્યાદિ હથિયારો મેલ્યાં અને માથાં ઉપર પાછી પેલી કાંસિયાની કોલાહ શાલાવી એક હાથમાં ઢાલ લઈ બંગલાનાં ચોકમાં પોહરો ભરવા માડ્યો.

મેહેરમસ્ત ઘણાજ રોષ અને અફ્રડથી ચાલતા અને પોતે હુશિયાર છે એવું દેખાડવા ઘડી ઘડી લાંબે સાદે ખંખારતા હતા. કારભારી પેલી ઓરતોને સાથે લઈ બંગલાની અગાસી ઉપર ઊંચી સઘળો તમાશો જોતો હતો. નજદિક અગિયારનો અંમલ થયો હતો; ચંદ્રમા પુર રોશનીથી ચોતરફ ચમકાટ ફેંકતો હતો! જોયા ફીરોજનાં રંગનાં ગલિયા ઉપર હીરા ગોઠવ્યા હોય એવો દેખાવ તારાઓનાં ચળકવાથી આકાશ ઉપર દીસતો હતો. પવનની થંડી લેહેડી રાતની સિઆહીને લાલ લઈ દરખોને ઊંચા લેતી હતી, તથા સાણસણાટ ભર્યા આવાજથી જોયા તે-ઓનાં કાનમાં કાંઈ વાત ફેહતી હતી! મેહેરમસ્તનાં મગજમાં કુદરતનાં આ ખુશનુમા ચિત્રથી તરેહવાર વિચારો આવવા લાગ્યા, અને સુરતી મોહોવડાંની મિઠી કેફ બેજાંમાં ચઢવા લાગી. આથી મેહેરમસ્ત પુર શોખ અને જોશમાં આવી ગયા, અને ધુજતા ખોખરા સાદે પણ ધીમી તાલ ઉપર ગાયન ગાવાનું શુરૂ કીધું.

ગઝલ—(સોરઠની.)

શું હસ્તીને શોભાવેછે માહતાબી આવી રાત,
એક લેહેજમાં મન માહારૂં લૂટી લે લોભાવી રાત,
ખુશનુમા ખિલી ચાંદની ખુશરંગ ખિલ્યાં ફૂલ,
રોશનીથી સિતારાઓએ મારી શોભાવી રાત,
દુન્યાને લેખાશ આખો સિઆહ રાતે છે કાળો,
આવી ફલક પર ફરશ આસમાની બિજાવી રાત.
શું કામની આ રાત ને શું કામનો આ રંગ,
માથુક વિના તેં કેમ જોઈ આ બતાવી રાત,
મેહેરનાજ પાસ લઈ જ પવન પેગામ તું માહારો,
કે મુજને સિવાયે તેનાં નહીં આવો ભાવી રાત.
માથુક વિના મુજને નથી આરામ રે એક પલ,
બસ દિલેતો માહારૂં ગઈ હવે આ લૂટાવી રાત.

“શેહેરનાજ” અને “માશુક” આ બે બોલ ગાતાં ગાતાં પણ મેહેરમસ્તે ઘણુંએક ભાર મુક્યો હતો. હજીતે તેનું ગાયન પુરું થયું ન હતું એવામાં એક ઘોડાવાળો હાથમાં ડોલ અને દોરડું લેઈ પાણી ભરવા સારૂ કુવા ઉપર આવી લાગ્યો. તેને જોતાં વાર મેહેરમસ્ત ગાયન અધુરું જ મેલી બોલો રહ્યો. ઘોડાવાળાએ આવી આહુ કે કુવાનાં ઢાંકણાં ઉપરથી પેલાં હથિયારો એક તરફ મેલી ઢાંકણું ઊંઘાડી પાણી ભરે; પણ જ્યોતે તેણે હથિયારોને હાથ લગાડ્યો કે મેહેરમસ્ત બાંગ મારી બોલ્યો “ઓ બદબખ્ત, બેઅદબ પેહેલવાન! ખબરદાર રેહ અને તાહારાં સરકશી ભયોં કામથી પાછો હડ, અને આવી હુલ્લડાઈથી હાથ ઊઠાવ! અગર કોઈબી, પછી તે માણસ હોય કે જિન, પલિદ હોય યા જદૂગર, કોઈબી માહારાં હથિયારોને અડકી અથવા માહારા હોકમ વગર ઊંચકીને મને અપમાન લગાડશે તો ખોદાને હાજર નાજર જાણી, માહારા પેહેલવાની આચારનાં સોગંદ લેઈને કહું છું કે તેની આવી બદ ચાલનાં બદલામાં તેનો જાન હું હવાને હવાલે કરોશ!” ઘોડાવાળો, જે જાતે દુખરો હતો અને મેહેરમસ્તની દેવાનગીથી કાંઈ-એક વાકેફ હતો, તેણે મેહેરમસ્તની આ ધમકીની કાંઈજ દરકાર નહીં કરી અને “હલો ગાંડો પારહો!” એવું બોલી મેહેરમસ્તનાં હથિયારો ઉંચકી એક બાજુએ ફેંક્યાં. આ જોતાંજ મેહેરજીભાઈનો પિત્તો ઉછળી આવ્યો અને ગુસ્સાથી તેનાં હાથ ધ્રુજવા લાગ્યા. તેણે પોતાની આંખ આસમાન તરફ ફેરવી, અને જાણે તેની માશુક સુખલી અથવા તેનાં પોતાનાં બોલોમાં બોલ્યો તો શેહેરનાજ વાદળોમાં દીસતી હોય એવી રીતે બોલ્યો, “ઓ માશુક મનપસંદ! ઓ પ્યારી શેહેરનાજ! આ જો તાહારા ગરીબ આશક ઉપર આ કેવો સિતમ! ઓ! આ કેઈ તરેહનો જીલમ! દિલરૂબા માશુક! આ વખતે તું તાહારી દુવા અને મોનાજતોથી મને મદદ કર! અય યઝદાં! ખુશવંદે આલમ! બખ્શ તું મને માહારૂં તમામ કુવત અને તાહારી ફિરોજગરીથી આ દુશમન ઉપર મને ફતેહ બખ્શ!” એટલું બોલી જીરુસાથી ઢાલ લીધી અને બંને હાથે પેલો જીનો ભાલો ધરી એક એવોતો સખત ગોદો ઘોડાવાળાને માર્યો કે તે બિચારો ધ્રુમરી ખાઈ જમીન ઉપર તુટી પડ્યો! જો એવીજ એક બીજી જરબ મેહેરમસ્ત તેને લગાવતે તો નિશ્ચયજ હતું કે ઘોડાવાળાને માટે વેદને પણ બોલાવવાની જરૂર ન પડતે! પણ નહીં, આપણા જંગીને તો ફક્ત દુશમનને જમીનદોસ્તજ કરવો હતો, તેથી ફરીથી ભાલો ઉંચકવાનો વિચાર તેણે નહીં કીધો અને ભારે ધીરા જથી પાછી ઢાલ પિઠ ઉપર ઓળવી, પેલાં હથિયારો કુવાનાં ઢાંકણુ ઉપર મેલી જાણે કાંઈજ બન્યું નહીં હોય તે પ્રમાણે હાથમાં ભાલો લેઈ થંડે પેટે પોહરો ભરવામાં મશગુલ થયો. થોડી વાર પછી એક બીજો દુખરો પાણીનેજ માટે કુવા પાસે આવ્યો. પોતાના, જાતભાઈ ઉપર જે પીડા પડી હતી તેથી તે તે તદ્દનજ આજીવનજ હતો, તેથી બેઘડક મેહેરમસ્તનાં હથિયારો ઢાંકણાં ઉપરથી ઉંચકવા ગયો. બહાદૂર પેહેલવાનતો તપેલાજ હતા તેથી એક પણ સોખન

ઝોલ્યા વગર પાછો ભાલો લેઈ તેનાં આંગ ઉપર ધસ્યા ગયા, અને પેલેલાનીજ માફક તેનેબી જમીન ઉપર પાડ્યો. પડતી વેળા તે બાપડાએ એક ચીસ પાડી, જેથી તે હુવેલીમાં જેટલા ઘોડાવાળા, માલો વગેરે ચાકરો હતા તે સઘળા દાડો આવ્યા, અને પોતાનાં બે સાથીઓને જમીન ઉપર હાવી હાલતમાં પડેલા જોઈ એટલાતો ચીરડાઈ ગયા કે સર્વે જાણ મેહેરમસ્તને મારવા દાડ્યા ; પણ તેનો રોબ અને અક્રુડ તથા હાથમાં હથિયારો જોઈ, દૂરનાં દૂરથીજ પથરા, બાઠલીઓ અને લાકડાંનાં કટકાનો વર્ષાદ તેનાં ઉપર વરસાવા માંડ્યો. જેમ બને તેમ મેહેરમસ્તે દાલથી પોતાનો બંચાવ તો કીધો; અને જોકે કેટલાક પથરા આબાદ તેને વાવ્યા હતા, તોપણ કુવા પાસેથી તે જરા ખસ્યો નહીં. ભાલો પડતો મેલી તર્રવાર હાથમાં પકડી, અને બાંગ મારી પેલેલાનીજ માફક શેહેરના-જની મદદ આહી મોઢેથી પોકાર મારી ઝોલ્યો, " આવો, આવો ઓ બરગ-સ્તા નસીબનાં કંગાલો ! તમારા જેવા હુજરો બલકે લાખોને જેહાંનમમાં મોકળવા માટે માહારો એકજ હાથ કાફી છે ! અથ નાપાકબદાઓ, એક પલમાં તમો સઘળાઓને ખાક બરાબર કરી મેલું છું ! "

હવે ગડબડતો અતિશય વધી પડી; કારભારી પણ બાહર આવ્યો અને સઘળાઓને ધમકાવીને કાઢી મેદ્યા. મેહેરમસ્તનાં દેખાવથી તેઓ બીધા હતા માટે મુંગે મોહડે પેલા ધુંમરી ખાઈ પડેલા ઘોડાવાળાઓને ઉંચકી પોતપોતાને ઠૂકાણે ગયા, અને તમામ સમાધાન થયું. કારભારીને મેહેરમસ્તનાં આ હુદયી જ્યાદ વધેલા ચાળા ન ગમ્યા, તેથી જેમ તેમ કરી તેનું મન મનાવી વેલેજેજ રખસ્ત આપવા ધાર્યું. તેણે મેહેરજીભાઈને સમજાવ્યું કે ત્યાંહાં કાંઈ ચોકી કરવાની જરૂર નથી, અને સવારમાં ખિતાબ આપવાની ક્રિયા કરવાનો જે ઠરાવ કીધો હતો, તેને બદલે તુરતજ તેને સિપેહસાલર બનાવવા કહ્યું. આ સાંભળી મેહેરમસ્ત ઘણાજ ખુશ થયા, અને કારભારીનું કેલેવું કમ્બલ કીધું; જેથી કાંઈ ઢોગ-સોંગ કરી તેને આ એલકાબ આપવાનું કામ સહર કીધું. કારભારી એક હાથ પોતાની કમરે ટેકાવી ખુબ અક્રુડમાંજ ઉભો, તથા મેહેરમસ્ત તેની સનમુખ ઘુંટણ મરડયે પડી પોતાનું સર નમાવી બેસા; તેમની બાબુએ ત્યાંહાંનો એક ભરચો બબરચી હાથમાં એક પુસ્તક લેઈ ગંભીર દેખાવે ઉભો રહ્યો. વળી પેલી સ્ત્રીઓ આ રમુજ ક્રિયામાં ભાગ લેવાથી બેનસીબ ન હતીઓ; તે બંને જાણી-ઓમાથી એક જાણી મેહેરજીભાઈનાં જમાણા તથા બીજી હાલા હાથ ઉપર પોતાનું હસવું મુસ્કેજેજ દાબતી ઉભીઓ હતી. હવે કારભારીએ મેહેરમસ્તનાં માથાં ઉપર હાથ મુકી, દબદબા અને ગંભીરાઈ સાથે પોતાનું ભાષાણ ચલાવ્યું. તેવાણ ઝોલ્યા કે " ઓ નેકબખ્ત પેલેલવાન ! તેં આજ તુલીક તાહારા આચારને જેબ આવ્યો છે, તમામ જેહાંનમાં તું મશહુર થઈ ચુક્યો છે, અને તેં જેને બહાદુરીઓ કીધીછે, જેને દલેરી અને હિંમતનાં કામો તેં બજાવ્યાંછે, તે સારું આજનાં મુબારક રોજે અને આ શુભ ચોઘડિયે, હું તું નામદારને "સિપેહસાલાર"-

ના માન ભરેલો ખેતાબ બખ્શુ'છું! આજ રોજથી, તું "સિપેહસાલાર મેહેરમસ્ત ઝોલપાડન'ગ બહાદુર" નાં નામથી ઝોળખાશે! તાહારાં તનનાં કુવતથી અને તાહારી શમશેરની શક્તિથી દેવો અને જિનો માહાત થશે, જેહાનમાં દલેરો તાહારા પાંઉંની ખાક ચુમશે, અને હક્ટકેશવર જમીનમાં તાહારા નામનો પોકાર જરો થશે! આમીન!! આમીન!!! "

આ રસીલું ભાષાણુ જેમ તેમ પુરું કરી કારભારીએ પેલી સ્ત્રીઓને ફરમાવ્યું, કે મેહેરમસ્તની કંમરે તેની તલવાર બાંધે, જે કામ તેણીઓએ ઘણીજ ઝડપથી બજાવ્યું; પણ આ વેળા તેમને કાંઈ થોડી મેહેનત પડી નહતી, કેમકે મેહેરમસ્તનો દેખાવ, અને આ નવા સોંગથી તેણીઓને ઘણુંજ હસવું આવતું હતું, અને વખતે વખત હોડ દાંતો વચ્ચે દાખી રાખવા પડતા હતા. આ સ્ત્રીઓ તેની કંમરે તલવાર બાંધવામાં રોકાયેલી હતીઓ, તે વેળાએ મેહેરમસ્તે તેઓમાંથી પેહેલીનું નામ પુછ્યું. તેણીએ જવાબ દીધો કે "જી માહાર" નામ 'મક્કી' છે, અને હું 'વીલર વાવટો' નામની પાણી ભરનારીની દીકરી છું." મેહેરમસ્તે ફરમાસ કીધીકે હવેથી તેણીએ પોતાના નામ પાછલ 'બાનુ' એ ઝોલ વધારવો. બીજીનું નામ પુછ્યાથી તેણીએ જણાવ્યું, કે " મને 'ચાંદન ચાડિયન' નાં નામથી લોકો ઝોળખેછે, અને માહારા બાપનું નામ 'કુમલો કારિયો છે." તેણીને પણ ઉપર જણાવ્યા મુજબજ બાનુ'નો એલકાબ અખત્યાર કરવાની મેહેરમસ્તે અરજ કીધી. હવે આ કદી કોઈનાં જેવા અથવા સાંભળવામા પણ ન આવેલી એવી નવાઈ જેવી તથા હાસ્યકારક ક્રિયા પુરી થવા પછી, બહાદુર સિપેહસાલારે તુરતજ ત્યાંહાંથી રૂખસત થવાની ખાહેશ જણાવી; જેથી કારભારી, જે હવેતો મેહેરમસ્તની કઢંગી ચાલથી તદ્દન કંટાળી ગયો હોતો, તેણે તુરતજ થોડા શબ્દોમાં કાંઈક નશિયત દેઈ તેણે ત્યાંહાંથી રૂખસત આપી. આપણા શેરમદ પોતાનાં સિંહના જેવા ઘોડા "પંજઅચેબ" પર સવાર થયા, અને એક સુભાષિત ભાષાણુ કરી, ભારી અફઝ અને દમામથી કારભારી અને પેલી ઓરતોને સલામ કરી, જહોજલાલી અને દબદબા સાથે ત્યાંહાંથી આગળ પધાર્યા.

પ્રકરણ ૪ થું.

સિપેહસાલાર મેહેરમસ્ત ઝોલપાડન'ગનાં બીજાં
મહાભારત કામો.

ખુશ મિઝાજ અને બેહુદ મઘન થઈ જંગી દિલાવર આગળ ચાલ્યા. પોતાના આટલા હુક વખતમાં "સિપેહસાલાર" નો ઉંચી પદવીએ પોહાયેલો

જેઠ, નહીં સમ્રાય એવી ખુશીથી મેહેરજીભાઈની છાતી ઉછલતી હતી, અને હૃદયી જ્યાદે હર્ષથી તેમનું કલેજું જોશમાં નાચતું હતું. આ તમામ ખુશીમાં કારભારીની શિખામણ તેને યાદ આવી, અને થોડુંક નાણું તથા ઘોડાનાં કપડાં અને એક સારો ચાકર મુસાફરીમાં સાથે રાખવાની તેની ભલામણપર મેહેરમસ્ત વિચાર કરવા લાગ્યા. છેલ્લે ઘર તરફ પાછા પધારવાનો ડરાવ કરી ઘોડાનો લગામ પોતાનાં ગામડાં તરફ ફેરવી. પંજઅચેખ જાણે પોતાના ઘણીની મતલબથી વાકેફ હોય તેમ ઘણીજ ઝડપથી પગલાં ભરવા લાગ્યો. સિપેહેસાલાર થોડુંક આગળ ચાલ્યા હશે, એવામાં કોઈનાં રડવાનો અને આજેજનો આવાજ તેમનાં કાન ઉપર પડ્યો. કોઈ દુખિયારાનું દુઃખ ટાળવાની આવી સારી તક મલેલી જેઠ જે તરફથી પેલો શોકાતુર સાદ આવતો હતો તે તરફ ગયા; પણ ત્યાંહાં જુવેછે શું કે એક માતેલો ગામડિયો હાથમાં ચાબૂક લઈ ઉભોછે, અને પાસેનાં આંખાંનાં ઝાડ સાથે એક દુખરાનાં જવાન છોકરાને ખાંધી તેને માર મારેછે. જેવો ચાબૂક તેની નાગી પિડપર પડતો તેવોજ તે છોકરો રડી અને ખુમો પાડી ક્રેહતો, કે “ના ના હેઠાં માપ કરો ! માપ કરો !—ઓ બાપા, હવેથી એવું નહ કરાહુ. તમે કેહો ટેટલું પાણી ભરાહુ—ઓ ! ઓ !”

મેહેરમસ્તની નજરે આ દેખાવ જેવો પડ્યો, તેવોજ તેનો પિત્તો ઉછલી આવ્યો; અને પોકાર મારી પેલા ગામડિયાને કહ્યું, કે “ઓ બેહુયા પેહેલવાન ! શરમ અને લ્યાનતજે તું જેવા હિચકારા ઉપર, કે એક નાતવાન બિચારો જે પોતાનો બચાવ કરવાને તદ્દન અશક્તજે તેની ઉપર તું એવો જુલમ ગુજારેછે. શેતાબીથી તૈયાર થા અને તાહારો બદચાલતું ફેલ ચાખ !” એમ કહી ઝડપમાંજ ભાલો ઉંચક્યો. આવા વિચિત્ર તોપણ કડક દેખાવની મૂર્તિ જેઠ ગામડિયાનાં હાંજ લેવાયા, અને ધાસ્તીથી તેનાં હાથપગ ધૂનવા લાગ્યા. આ દેખાવ જેઠ મેહેરજીભાઈને ઐર વધારે હિંમત આવી, જેથી ઘોડો પણ તેનાં આંગ ઉપર ધસાવ્યો. આથીતો બિચારો ગામડિયો પુરોજ ઘમ્મશાયો, અને ધાસ્તીમાંજ હળવેથી જવાબ આપ્યો, કે “હાબ આ પોયરો માહારો ચાકરછે, પણ એવોતો ચાલહુ—એવોતો ચાલહુ છે કે નહ બોયલાનાં ઘણા ગુણ. ન મુરંબી વળી તે હાથે જરીક લઈ કરીને આથે ચમટીબી દેખું, ત્યારે ઉંતે હું કરું?—હહરીનાં જમાઈએતો કાઝે વળી બહજ અતેરું કરી મેલેલું; જરીક માટલાંમાં ગોરપાપડી માહારી ડોહીને વરે ઢાંકી મુકેલી તેબી ઉંચકી ડપાટી ગીથેલો. તે હાબ અવે એવો તે જુલમ હોહાય તે કેમ ને વેઝાય તે કેમ? એ હેતાનજદાને મારું નીતો હું કરું?—વળી જુવોની હેઠાં ક્રેહકે “ચોરીને ઉપર હરજેરી,” તેવી વાત ઇનીછે. મને આખાં વરહનો પગાર ગજે પડે; ઈતું હત્યાનાહુ જય ઇતું ને ઇનાં બાપદાદાનું તે !” મેહેરમસ્તતો પેહેલેથીજ તપી ગયા હતા, તેથી આ ગામડિયાની ફર્યાદ સાંભળી તેમનો ગુસ્સો વધ્યો અને કોપાયમાન થઈ કહ્યું કે “ઓ લ્યાનતી ઠગ ! શું તું આવી બે અદબી માહારી

રૂબરૂ કરવાની હિંમત ચલાવેછે કે? કસમછે મને માહારા પેહેલવાની ધર્મના, કે હરગીજ તુને હું જતો મેલનાર નથી. શેતાબીથી છુટો કર આ નાચારને, અને જે કાંઈ એનું માંગતું હોય તે વાળી આપ નહીંતો આજ ઘડીએ તાહાર સર જમીનની ખાક ચુમશે!” ગામડિયાંતો એક સખુનખી ઓલી શરૂયો નહીં અને તુરતજ દુબરાને ઝાડથી છોડ્યો. મેહેરમસ્તે દુબરાને તેનાં શેઠપર શું માંગતું હતું તે પુછવાથી તેણે દર માસનાં આઠ આણાને હિસાબે નવ મહિનાનો ચઢેલો પગાર માંગ્યો, જે મેહેરમસ્તે ગામડિયાને હુકમ કીધોકે તુરત ચુકવી આપવો. બિચારો ગામડિયો કગલાઈને ઓલ્યો કે “હાબ, બે વારતો એનાં પગને વારો થીયો ત્યાર અમારા અજમ પાહે રૂમડી ચુકાવેલી તેનાં દહુ રોડિયાં, અને એક વાર ધને અંપલ અપાવેલી તેનાં હાત આણા, એટલું કાપી લેધને આપાહ.” મેહેરમસ્ત રોખથીજ ઓલ્યો : “બસ બસ, વધારે ટાંહેણું હું નથી સાંભળવા માંગતો. તેં એને રૂમડી ચુકાવી તથા અંપલ અપાવી તેનાં બદલામાં આવો સખત માર માર્યો એ પૂર્તોછે. જો માહારો હુકમ નહીં માનશે તે ખાતરીથી જાણુ કે જે હાલ તેં એનો કીધોછે તેજ તાહારોખી થશે.” ગામડિય એ કહ્યું : “અરે પણ માહારા મુરંબો, મારી હોડે હીયાંતો કાંઈએ નથી. ઘેર જઈને અરધીએ અરધી ચુકવી આપાહ.” દુબરો ઓલી ઉડ્યો “નાના ઉં કાંઈ તાહારી હાથે આઉં નહ. લેજો કાંહાંથી નરમ ઘી જેવી વાત લાએવો ! ઉં તાહારે ઘર આઉં કે તું મારો કાટલોજ કાઢી લાખે ! નારે બાપા-મને હું કમબખ્તી લાગેલી જો !” મેહેરમસ્તે સમજાવી કહ્યું : “નહીં, નાદાન છોકરા, તું તાહારા શેઠની સાથે જા. એ તુને કાંઈ પણ ઇજા કરનાર નથી. હું એની પાસેથી એનાં પેહેલવાની ધર્મનાં સોગંદ લઈશ, જેથી એ તને કાંઈ દુઃખ પોહાં આડી શકનાર નથી.” દુબરાએ કહ્યું “અરે તમે એક મેલીને હતર ધરમનાં હોગાંન ઇતી પાહેથી લીઓ તોખી ઉંતો ની જાઉં.—એ કાંઈ પેહેલવાન નથી, એતો એલો ‘ભગવે’ના કાઉ કડક’છે. જો માહારું મોહત આવેલું તોજ ઇતી ભરોહો કરે !” મેહેરજીમાઈએ જવાબ દીધો, “એ જે હોયતે હોય, પણ એક વેળા એણે સોગંદ લીધા પછી એ ફરનાર નથી.” આ સાંભળી ગામડિયાને પણ જરા હિંમત આવી તેથી સાધુ થઈ ઓલ્યો, “નારે બાપા ! લેજો, કાંઈ હોગાંન લેઈ ફરતું જાહે ! આ ‘ભગલા’, જોને તું ચાલ મારો હાથે તુને હું ચુકવી આપુ.” મેહેરમસ્ત આ સાંભળી ખુશી થયા અને ભગલાને કહ્યું, “જો તાહારો શેઠ વચન આપેજો, તું એફિર જા.” પછી પેલા ગામડિયા તરફ ફરી ડોંગ મારવા લાગ્યા કે “ઓ બદખખત ! તું ખુબ ખખરદાર રેહજે અને તાહારા કોલ ઉપર ચાલજે, જો તેં આ છોકરાને તેનું નાણું ચુકવી નહીં આપ્યું એવું માહારા સાંભળવામાં આવશે તો તાહારો જીવ લેવાને હું કંમર તંગ કરીશ ! હું દુન્યામાં વખણાયલો, હજારો આફતોનો ટાળનાર, જિનો અને દેવેનો દુસ્મન, તલેસ્માત અને જાદુઈનો તોડનાર, દલેર પેહેલવાનોને શિકસ્તનો આપનાર સિપેહસાહાર

મેહેરમસ્ત ઓલપાડજંગ બહાદુર છું !!” એમ કહી ઘોડાને એડમારી ચાલતો થયો. મેહેરમસ્ત જ્યાંહાં તલક નજરથી તદત એમાલુમ થયો ત્યાંહાં તલક ગામડિયાએ જોયા કીધું અને પછી પેલો દુખરાનો છોકરો જેનું નામ “ભગલો” હતું તેની તરફ ફરીને કહ્યું: “આમ આવ પોએરા, આમ આવ, તું જરીક પાહેઆવ, તુને હું ચુકવી આપું—હમજેલો? પેલો મરકુટિયો હેડીયો કહી ગીએલો કેની, તેથી તેનો હોકમ માનવો જોઈએ.” એમ કહી પાડો ચાપૂક હાથમાં લીધો. ભગલાએ ઘમરાઈને કહ્યું: “હું તું મારવાનો કે? તુએ પેલા મોટા હેડને હોગન આપેલાને અવે ફેરે કે?” ગામડિયાએ કહ્યું: “નારે બાપા, ફેરે હું? એતો ફેની તે ઓલા જખરદહ દેવજાની તાહારી ઉપર બડ મેહેરબાનીએ તેથી કરીને તુને તાહારું હું માંગતું વ્યાજ હુદ્દાં ચુકવી આપું.” એમ કહી ભગલાને પાછો ઝાડ સાથે બાધી પેહેલાં કરતાં પણ વધારે ચાકરી કીધી, અને પછી તેને છુટો કરી હસતાં ટપોરમાં કહ્યું કે “જા અવે હીધો જઈને તારા મોટા હેડને કહેકે હેલા કાઉ કડકે હું વ્યાજ હાથે ચુકવી આપેલું”! ગરીબ બિચારો ભગલો નાઉમેદ થઈ-ચચરતો ખરડો લઈ તેની અને તેના બાપ બપાવાની જાત ધુનિ-પાદને ગાળો દેતો નીચી ડોકે ચાલતો થયો!

હવે જંગી મેહેરજાઈ મનમાં મઘન થતા ઘર ભણી ચાલ્યા. રસ્તામાં વારે ઘડીયે પોતાની “સુખત્રી”ને યાદ કરતા, અને એમ કેડુતા હતા કે “શેહેરનાજ! શેહેરનાજ! તું ખરેજ સર્વ જોરતોમાં ફિરમતદાર છે, કે મેહેરમસ્ત ઓલપાડજંગ જેવો બાહાદુર અને વફાદાર પેહેલવાન તુ પરીની પરસ્તેશમાં દમેદમ મશગુલ છે! હા! શેહેરનાજ—માહારી મિડીમાચુક! આજે તાહારીજ મોહબતનાં કૌતલથી મેં એક નેક કામ બજાવ્યું, અને એક સંગદિલ કસાઈનાં હાથમાંથી એક નાચારને છોડ્યો.” મેહેરજાઈ થોડું જાણતા કે જેને તેવણ બલામાંથી મોકલો કરી આવેલા સમજતા હતા, તે તેવણની જ એવકુશાઈથી ફરીથી તેજ આકૃતમાં પડ્યો હતો.

તરેહવાર અંદેશમાં આગળ ચાલતાં એક જગા પર જ્યાંહાં ચાર રસ્તા મળ્યા હતા ત્યાંહાં મેહેરમસ્ત આવી પુગ્યા, અને જમ કદીમ જમાનામાં જંગી પેહેલવાનો એવો જગાએ પર ઉભા રહી કયો રસ્તો લેવો તેનો વિચાર કરતા હતા. તેમ પોતે પણ એજ ગોર કરતા ઉભા, અને સેવટે પેહેલવાની રસમ મુજબ પોતાનો ઘોડો જે તરફ લઈ જાય તે તરફ જવાનો ડરાવ કરી હાથમાંથી લગામ મેલી દીધી, જેથી પંજઅચેએ સરેસ્તા પ્રમાણે ઘરનો રસ્તો લીધો. આસરે એ એક ગાઉ ચાલ્યા હશે, એવામાં દુરથી અનાજ લઈ વણજર આવતી તેમની નજરે પડી. હવે મેહેરજાઈએતો આગલ સેંકડો વેળા હાવી વણજરો જોઈ હતી, તો પણ તેમનાં ફરી ગયલાં ભેજાંમાં આ કાંઈ નવો જ દેખાવ દિસ્યો. તેવણનાં દર્દિ મજે આ વણજરને દુસ્મનનાં લશ્કરને આકાર આપ્યો, જેથી પૂર દમામથી ખરાબર એશી તેઓની સામે ઘોડો ઉભો કીધો.

આ અન્યથા દેખાવથી વણજાર પણ ઉભી રહી, અને મેહેરમસ્ત બાંગ મારી બોલ્યા કે “સખર સખર ઉભા રહો; સઘળા એક આવાજે કહો કે પરીસુરત શે-હેરનાજનાં જેવી જેહાનમાં બીજી કોઈ નથી.—અગર નહીં” કહેશે તો રોજે કુચામત તલક તમને અહિંયાંથી ખસવા દેનાર નથી.” આ સાંભળી વણજારનાં વડાએ તુચ્છકારથી કહ્યું. “અરે ચાલ, ખહતો રેહ. તુને ને તાહારી હેરનાંને હું કું કું! બેઉ જહાંનમમાં કાંની પડતાં.” આસોખન સાંભળતાંજ મેહેરમસ્તે ભાલો ઉંચક્યો અને તેઓપર હોમલો કરવાનાં ધરાદાયો ઘોડાને એડમારી, પણ બિ-આરાનાં કમનસીએ પંજઅચેએ રાખેતા મુજબ ઠોકર ખાધી, અને આપણા શૂરા સિપાહસાલાર તેમનાં બહાદૂર ઘોડા સમેત જમીન ઉપર લેટી પડ્યા ! તે-વણે પાછા ઉડવાને ઘણાંબી ફાંફાં માર્યાં પણ અફસોસ સઘળાં ફાકટ ગયાં. તે-મની ઢાલ, તલવાર, પુડાંની ટોપ, માથાંપરની કાંસિયાની કોલાહુ, અને કોચરાનાં સાલનું કિઠાયલું બખ્તર, એ સર્વેનાં ભાર હેડલ મેહેરજીભાઈ દબાઈ ગયા; તોપણ ઘણાજ ગુસ્સાથી બોલવા લાગ્યા : “નો નાહસો, નો નાહસો, બદકેરદાર દેવો ! મને ઉ-ડવા દેઓ, અને પછી જુઓ કે તમારા શો હાલ થાયછે.” આથી વણજારઓ-માંના એક જે જરા મિઝાજનો તિઓ હતો તેને રીસ ચઢી, અને મેહેરમસ્તનો-જ ભાલો લઈ તે વડે આપણા જમીનદોસ્ત થયલા સરદારને સારો પેકે ઝુડી નાખ્યો. મેહેરજીભાઈનાં અંગ ઉપર બખ્તર હોવા છતાં તેને ઘણુંજ વાગ્યું, અ-ને તમામ બદન ઉપર સડ પડી આવ્યા. જોકે એટલો માર આ કમનસીબ સિ-પેહસાલાર પર પડતો હતો, તોપણ તેનું મોહકુ મુગું થયું નહતું. તે પુર જોશ-થી વણજારઓને ગાળો દેતો અને પાંજરાંમાં પકડાયલા વાઘનો પેકે ખરાડ માર-તો, તથા પોતાનાં દુસ્મનો પર આસમાન તોડી પાડવાને બિહવડાવતો. આખરે મારતા મારતાં વણજારો થાકી ગયો, અને છેલ્લે એક જખરી લાત ઝાડી ચાલ તો થયો. તેના ગયા પછી મેહેરમસ્તે ઊઠવાને ફરીથી યત્ન કર્યો, પણ નહી.—જ્યાંહાં સારો હાલતમાં તેનીથી ઉઠી બેસાયું ન હતું, ત્યારે હાવો કડાણ માર પડ્યા પછે તેનાંમાં એટલી શકિત તે ક્યાંહથી હોય ! ગરીબ ગિચારો મેહેરમસ્ત તે શું કરે? આટલો બધો માર ખાઈ મુગો બેડો, અને મનને ધિરજ આપવા લાગ્યો કે એવી સખ્તી પડે ત્યારેજ ખરો પેહલવાન કેહવાય, અને હું મેંસાં એ કરતાં પણ સખ્ત સેતમ શૂરાઓ પર પડેછે. એવું એવું બોલી આ ગુજરેલા જી-લમાતનો બધો જોખમ પોતાને મ.થેથી ઉતારી, તકસીર પોતાનાં રેઢિયાલ પંજ-અચેબની કાઢી.

પ્રકરણ ૫ મું.

આપણા જંગી દહેર પર ગુજરેલી વધુ જશનું ખયાન.

દુખતાં શરીર અને ચસક મારતા સાંધાઓથી વગર હાલવે ચાલવે મેહેર-મસ્ત જમીન ઉપર પડી રહ્યો અને સરેસ્તાં મુજબ પોતાનાં દુઃખનું નિવારણ કરવાનો ઉપાય પુરાતન જમાનાનાં જંગીઓ પર ગુજરેલા હાદિસાઓનાં વિચાર થી કરવા લાગ્યો ! તેના દૃઢી બેજાંએ તુરતજ રસ્તમને હાથે જખમી થઈ પડેલા સોહરાબનો ચિતાર આપ્યો, જેથી પોતાનું સઘળું દુઃખ ભુલી જઈ, જે પ્રમાણે શાએરાન શાએર અમર ફેરફારી પોતાના કિંમતી પુસ્તક શાહનામામાં તે પીલતન નોજવાન દહેરને તેનાં બાપનાં હાથ ઉપર જાણે થઈ “ચરમે આખથી ભરે” એવા અસરકારક શબ્દોમાં જાણી અને માહાત્મ કરતો ચિતાર થોડો, તે જ બોલોમાં આપણા કડક જંગી પાણુ રદત કરવા લાગ્યા કે “અફસોસ આ હુક ઉમરમા માહરી શું હાલત થઈ ? ભર ઉમેદમાં હું અહિંયાં આવ્યો પણ સદ અફસોસકે હવે ખાલી હાથે અને આસા ભર્યા દિલથી પાછો જાઉં છું ! અફસોસ માહરી જવાની ઉપર કે હજીતો જિંદગીનો મંજૂર રસ ચાખ્યો નથી તેટલાં જ જમ મને ધસડી જાય છે !” — અહિંયાં જાણે દમ ભરાઈ આવ્યો હોય તેમ થોડી વાર થોળી આપણા કાકા કડકે વડી પોતાનું દાસ્તાન લંબાવ્યું. — “ઓ બદકાર પુરા જમાના ! અગર માહરા ગોલાળી બદનને આખેરસ ધૂલમાં કચડી નાખવાનીજ તાહારી ખાલેશ હતી તો શું કામ મને દુન્યાઈ લાલચની જાલમા ફસાવ્યો ? ઓ ખેરેહુમ સેતમગાર આસમાન ! અગર તાહારા ગજબની ચકકીમાં માહારાં પાહુડ જેવા તનને પિસી નાખવાનીજ તાહારી નેમ હતી તો આ જોર અને જવાની દાલત અને દરજ્જો, જાહેજલાલી અને હુશમત, એ સૌ શું કામ મને આપ્યું ! અરે ! અગર આયજ ફેજે પોહોચવું માહારા કિસ્મતમા સરજેલુ હતું તો ઓ માદર ! તું મને જનતે નહીં તેજ ભણું હતું !” એ મુજબ સોહોરાબનુ આખું રદત બડબડવા માડ્યું. તેની દેવાનગી હવે તો એટલી બધી વધી ગઈ હતી કે તે પોતાને ખરેખરજ સોહોરાબ સમજવા લાગ્યો, અને જાણે સીનામાં જખમ બહુ કારી લાગવાથી તરફડયા મારતો હોય તેમ જમીન ઉપર થોડા અછાટ પછાડા મારી, વલી મંઠાણ માડ્યું : “ઓ રસ્તમ ઓ સંગદિલ બાપ ! તેં આ શું કીધું ? અરે કેમનહી તુને માહારા હાલ ઉપર રહેમ આવી ? — ઓ માદર ! માયાણ મિઠો માદર ! હવે તાહારા બેઠાને તું ક્યાંહાં જશે ? —” હજી તો તે આગળ બોલતો હતો, એવામાં એક ગામડિયો પારસી, જે મેહેરજાહને પડોસી હતો તે પોતાનાં દમણિયામાં બેસી ત્યાંહાં

થી જતો હતો, તેના કાનપર મેહેરમસ્તનાં ઉપલા છેલ્લા શબ્દો પડ્યા; જેથી દ મણિયું ઉભુંરાખી, તેની પાસે આવી પુછવા લાગ્યા કે તે કોણ છે અને શામાટે રહે છે? આ ગામડિયા ગમારને રસ્તમ પેહેલવાન સમજી મેહેરમસ્તે કહ્યું “આ રસ્તમ! શું તું નથી જાણતો કે હું તાહારો બેટો સોહોરાબજી? માહારો માદર સમનગાનની શાહજાદી તેહેમીનાએ તાહરી ખાતરીને માટે જે મોહોરો માહારી બાબુપર બાંધ્યો છે તેવું જોલીને જો, અને આ રસ્તમ તું ખાતરી કરકે હું સો હરાબ છું કે કોઈ બીજો?” આ ભાષણથી ગામડિયાજીની અન્યબીનો તો કાંઈ જ પાર રહ્યો નહી, તોપણ હિંમતથી મેહેરમસ્તનાં મોહડાં પરથી પેલી પુડાંની ટોપ જે ભાગી ગઈ હતી તે છોડી, તેના મેલા મેહેરા પરથી થ્રલ નુછી અને તુરતજ તેને ઝાળખી જોલી ઉઠ્યો કે “હાય હાય? મેહેરજીઆપા આને હું થયું? અરરર! આ તમારી હીવલે? થ્રલમા ખડાયલા લચરાયલા કીફા પડ્યા આહે— કાંઈ કોઈએ કરીયરો મુઝું કે હું? કે મુઝ બુઝ મારી? કે હેતુ ઉઝું તુઝું થ-એતુ?” આ સગળાનો જવાબ ફરીથી મેહેરજીભાઈએ સોહરાબનાં બોલોમાજ આર્યો કે “પ્યારા પિદર રસ્તમ તાહારા સોહરાબનો તેજ આ હાલ કીધો! અ ફસોસ કે તુંજ તાહારા બેટાનો દુસ્મન થયો!” ગામડિયાએ કહ્યું: “અરે બા-પા, રહતમ કોણ ને હોરાબ કોણ? એ તમે બકોતે હું ને લયોતે હું? આ ભાઈ ભાઈ, આતો કેથુ ગાંડું મણીખ દેખું—રહતમે ગુરથમાન બેહસ, ને હોરાબને હાથે—ને તમારા દુહમનને લઈજીએ જમ? એતમે હું બોલો? આલો આલો ઉઠો, ને ઘરે ભણી આલો; તીફા કમત્રી કોકટ વાટ જોતી આહે.” એમ કહી મેહેરમસ્તને ઉચકી પોતાની સાથે દમણિયામાં બેસાડ્યો, અને તેનાં સર્વે હથિયારો એકડાં કરી ઘોડાની પિઝ ઉપર લાવી લગાન ગાડીની પાછલ બાંધી, ગામડાંની તરફ બલદ હાંક્યાં. રસ્તો ઘણો માડો હાલતમા હોવાથી બહુ આચકા લાગતા હતા, જેથી મેહેરમસ્તને ઘણુંજ દુઃખ થવાથી તે બાપડો વારે ઘડીએ હાય અને અફસોસ કરતો હતો. આથી પેલા દયાળુ ગામડિયાને ભાગી આવ્યું અને તેણે હલવે રહી ફરીથી આ દુઃખનું કારણ પુછ્યું મેહેરજી ભાઈ સોહરાબનું દાસ્તાન તો તદનજ બુઝાગયા, પણ પોતાની હાલતને બરબોર જ્યારે ફરામરજનાં હાથમાં કેદ પકડાઈ ઇરાન તરફ જતો હતો તેનીસાથે સર-ખાવી, પોતાને બરબોર બતાવ્યો અને ફરામરજ તરીકે ગામડિયાને સમજી શાહ નામાનાં અસલી બોલોમાં જવાબ વાલ્યો કે “નેક બખ્ત ફરામરોજ હવે જે થવાનું હતું તે થયું હું તાહારે હાથે આજેજ થયોછું તાહારી મરજ પડે ત્યાંહાં મને લઈયાજા હું આવવાને રાજીછું હા! કેવું જીલમગાર આસમાન છે કે આ-ટલા વખતમાં બરબોર જેવા બહાદૂર જંગીને જેર કીધો!” ગામડિયાએ ખાતરીથી જાણ્યું કે મેહેરજીભાઈનું મગ્જ ખરેખરજ ખસી ગયું છે, તેથી જેમ બને તેમ બદલિયા જલદીથી દોડવા લાગ્યો, કેમકે મેહેરમસ્તનાં ઘેલાંપણથી તેનામાં કાંઈક ધારતી પેડી હતી. તેને મુઝો બેઠેલો જોઈ મેહેરમસ્તે બયાન આગલ

કરવા માડ્યું—“ જોલ, જોલ, આ તહેમતન ફરામરજ ! તું મને ક્યાંહુ લઈ જાયછે? અને શું કરવા ચાહેછે? જો તાહારી મરજ હોય તો અહિંયાંજ કતલ કર. હવે મરવું અને જીવવું બરજોરને સરખુંજ છે.” આ ભાષણથી ગામડિયા ‘ભાઈનું’ પાકી આવ્યું, તેથી જોડી ઉડ્યો: “મેહેરજ બા, તમે કોણની હાથે જોલો? ઉં કાંઈ ફરામરોજ બસમરોજ નથી જો. ઉંતો કેની તે લઈ કરીને તમારો પડોહી બેહલો બામખુ’ છેઉં; ને તમે કંઈ બરજોર નથી, તમે તો મેહેરજ-ભાઈ જોલપાડવારા છેજો. બાપા, અવે ઘર પાહે આએવું, એવું ઘેલું ટાહેજી નોકરો નહીંતો ઘરમાં પોએરાં ઘભરાહે.” આ સાંભલી મેહેરજભાઈએ કહ્યું: “હું સારી તરેહથી જાણું છું કે હું કોણ છું. તમામ આલમનો સરદાર, તુરાનીઓનો તુરો, અને અફરાસિયાબનો ખાસ સિપેહસાલાર આલમ આશકાર બહાદૂર દેવેર છું !”

હેવોજ તરેહની બીજી તરેહવાર ઘેલી ઘેલી વાતો કરતા સાંજને વખતે તેઓ ગામડે જઈ પોહોચ્યા. અસ્ત થતા સુરજનાં ફિરણથી આસમાન પર જોલાબી અને સોનેરી રંગનાં વાદળાંઓનો સણગાર શોભો રહ્યો હતો. જમીન ઉપર લિલોત્રીનો ખુદરતી ખુશનુમા ગલિઓ આંખોને ટાહાડક આપતો હતો, અને તેપર નાહના નાહના રમતિયાળ ઝોકલિયાં પોતાની નંબ્ર માની આસપાસ કુદ-કલાં મારતાં હતાં. જોવાળિયો હાથમાં વાંસળી લેઈ સાદા પાણુ મધુર રાગો વગાડતો બેઠો હતો. એક તરફથી તાપી નદીનો એક ફાંટો સણસણાત કરતા નરમ આવાજે વેહતો હતો. સાદા પાણુ શોભતા પાશાકમાં ગામડાંની સુંદર ગોરીઓ માથે પાણીનાં ભરેલા ઘડા લેઈ પોતપોતાંમાં ખુશ મસખરી અને મજાક કરતી નાજ અને નખરાંથી ઠણક મારતી ચાલતી હતીઓ. નદીને કાંઠે સફેદ લાંબી ડોકનાં બગલાં ફાઈ બેનસીબ માછલાંનાં દેખાવની વાટ જોતાં વિચારમંદ અને ગંભીર ઉભાં હતાં. પક્ષીઓ પોતાનાં ખોરાકનો છેલ્લો દાણો ચાંચમાં લઈ માળાની તરફ ઝડપથી ઉડતાં જતાં હતાં. રસ્તા પર દમણિયાનાં ખડખડાટ સાથે બલદોનાં ગળાંમાં બાંધેલા ઘાંટ અને તેમનાં હાંકનારાઓનો આવાજ આવતો હતો. ઉંચાં ઝડોનાં લાંબા છાંયા જમીન ઉપર પડ્યા હતા. ગોયા તમામ હસ્તી સૂર્યનાં અસ્ત થવાનાં દેખાવથી મસ્ત થઈ ગઈ હતી. મેહેરજભાઈ પોતાની તમામ પેહેલવાની ભુલી જઈ આ ખુશનુમા ચિત્ર જોવામાં ગુંતાયો હતો, અને ગામડિયાએ પણ કુદરતનો આ રળિયામણો દેખાવ જોઈ અજાયબો અને હર-ખથી આંખો ઉંઘાડી અને મોંહુ વહવું રાખ્યું હતું.

હવે આપણે મેહેરમસ્તને અહિંયાંજ પડતો મેલી તેનાં ઘરની તરફ થોડુંક ધ્યાન આપ્યે. મેહેરજભાઈનાં બે જની દાસ્તો: “મોહીદાર અધિયાર” અને તે ગામડાંનો સુધાર “ભીમ બેસાણિયો” બંને ત્યાંહુ બેઠા હતા, અને કુમલી કોકટ તેમને મોટે સાદે મેહેરજભાઈનાં અચખચ ગુમ થવા વિષે કહેતી હતી કે “મરી જયરે મુવા કાહાણી ફિસ્સાનાં લખતાઓ ! એજ ઓંજયાનાં જણ્યાઓએ

કાકાનું બેભૂં ફરવી મુકયુંતો. બાવા મોઠીદાર, હું માહારાં દુઃખની તમોને શું વાત કહેડું? રડતાં અને માથું કુટતાં એમજ આખી રાત કાઢી. બલા જાણે કાકાનું શું થયું ને શું નહીં? મુવો ઘોડોબી ક્રેચે દેખાતો નથી ને પેલા ભાલા-ભાલી, ઢાલ ને બીજાં એવણનાં ઢાબલાંબી મલે નહીં. મોઠીદાર તમે ખોદાનાં બંદા હોયતો માનજો કે એ કંઈ ભુતનો ચારો થયોછે.” મોઠીદારએ જવાબ આપ્યો : “અરે શું જો-ભુતનો ચારો શાનો ને ચારી શાનો? એતો તમેબી ચરી ગીયાંચ. એ પેલા કાહાણી કિસ્સાઓ અને લડાઈનાં ખ્યાલી દાસ્તાનાએ તમારા કાકાની બધી મોહોકાણ વાળીછે.” કુમળી બોલી : “અરે જો હોશજતો, કાકા ચરીબો ગીચાતાજ. આખો દહાડો એવો ચોપડીઓ વાંચે ત્યારે કાંચ નહીં ઘેલા થાય બા? જીવોની પાંચમે દહાડે કેની તે હું પાસેની ‘વીલર’ ને ત્યાંહ બાજ હતી તે ત્યાંહ ગઈ હતી. સવારની ગયલી સાંજે આવી તોબી કાકાનાં હાથમાંનું દફતર છુટું નહીં. તેવણને રોકાયલા જોઈ હું તો માહારે મુગે મોહોડે ઘરનું કામ કરવા લાગો. થોડો વાર રહીને જોઉ શું કે કાકાએતો હાથમાં ભાલો લીધેલો ને દવાલ પર પોતાનાંજ ઓળા પર તે મારેચ. એમ કૃતલોએક વાર કરી જ્યારે થાકી ગયા ત્યારે મને કહેકે ‘આજે મોટા ચાર દેવ મારયા’. હવે જીવો બા એતો શું હોશે?” ભીમ બેસાણિયાએ મોઠે સાદે ટાપસી પુરી કે “ઓવે, ઓવે, મેહેરજીમાનું માથું એ કાહાણી કાહાણીઓએજ ફરવેલુ. પણ એવે જે થયું તે થયું-આપડે હું કરચે? એની વલે તે હી? બાપા મોઠીદાર, તમે હું કેઓ? કંઈ વેહેલો ઉપાય તો કરવો—જોધયે કેમ?” મોઠીદારએ લગાર દાનાઈથી જવાબ વાળ્યો : “અલબત, પણ કહેવતછે તેમ ‘બકર’ કાઠતાં ઉંટ નહીં પેસી જાય.’ વાસ્તે સંભાળથી કામ કરવું જોઈયે.” કુમળી બોલી ઉઠી : “બાપા જીવોની, માહારાં માનો તો પેહેલે એવણનાં ચોપડી ચોપડાનો નિકાલ કાઢો.” ભીમને પણ આ ઠીક લાગ્યું; તે બોલ્યો “કુમળીબાઈ, ખરંછે તું કહેતે. હત્યાનાહ જાય એ ચીથરાંઓનું પેહેલે એનો ઘાણ કાઢયે, પછીનું પછી થઈ રહે.” દસ્તુરજી પણ મલતા થયા : “હા, હા એ કામ પેહેલું ને પછી બીજું આપણે આવતી કાલે આવી બધી ચોપડીઓ સાથે તપાસીશું અને જે કાહાણી હોય તે ગોલામજદીને બાળી નાખીશું.”

આ છેલ્લા શબ્દો મેહેરમસ્તનાં કાન પર પડ્યા, કેમકે તેવણ ગામડિયા સાથે બારણાની બાહર આવી ઉભા હતા. તેવણે બાંગ મારી કહ્યું કે “બારણું ઉંઘાડો, શેતાબીથી બારણું ઉંઘાડો, કેમકે જેહાંપેહેલવાન બરજોર અને ફરામરજ આવી પેહિઆ છે.” મેહેરમસ્તનો સાદ સાંભળતાંજ સર્વે દોડી ગયાં, અને બારણું ઉંઘાડતાંજ જંગી સિપેહસાલાર તેમની નજરે પડ્યા, જેથી તેનાં બેહુ વફાદાર રફીકો તેને ગળે વળગવા દોડ્યા, પણ મેહેરમસ્ત તેમને અટકાવી બોલ્યો : “સખર કરો, સખર કરો, હું ઘણેજ જખમી થયોછું, અને માહારાં આંગનાં તમામ સાંધા દુખેછે વાસ્તે મને તુરત બિછાના પર લઈ જાઓ, અને

શેતાબીથી સોસન રામશગરને તડી લાવો કે તે પોતાની જદૂધ અને હકીમાથી મને આરામ બખશે.” આથી ચટપટતી કુમલી કોકટને ઘણોજ ફફડાટ લાગ્યો, અને ગોસ્સામાંજ ઊભી કે “મરેરે મુવો સોસન રામસાગર કોણ? સાત વાર આવારી નાખુરે તેને !—ચાલો, ચાલો કાકા, ઘરમાં ચાલો, પછી સડે થઈ રેહશે.” મેહેરમસ્તથી આગલ એક પગલું પણ ભરાવું ન હતું તથી તેને ઉંચકી અંદર લઈ ગયા, અને શોધ કરતાં તેનાં આંગ પર કાંઈ પણ જખમ નજર નહીં આવવાથી મોઢીદાઝએ પુછ્યું : “ભાઈ ક્યાંહુ છે, કાંઈ ઘા તો દિસતો નથી ને તમે એમ ઘભરાવોછો શું ?” મેહેરમસ્તે કહ્યું : “નહીં, નહીં, એ જખમ તમારા જેવાઓને નહીં દિસે. આજ મને દસ મોઢા દેવો સાથે જંગ થયું, જેમાં જે માહારો ઘોડો મને દગો નહીં દતે નો ખચીતજ હું ફતેહમંદ થતે.” કુમલી કાંઈ ઊભવા જતી હતી એવામાં મેહેરમસ્તે કાંઈ ખાવાનું માગ્યું, જે તુરતજ હાજર કરવામાં આવ્યું. તેણે થોડુંક ખાઈ સુવાની મરજ દખાડી, જેથી તેમને ત્યાંહજ આરામ કરવા દઈ સર્વે આગલા ઓરડામાં આવ્યા. હજી તો સર્વે ઊંડાં નહીં હશે એવામાં મેહેરમસ્તનાં ઓરડામાંથી નિચલું ગાયન સંભળાયું :

ગઝલ.

એકમે તરે કોહિ ગમ સરપે લીયા જો હો સો હો.—એ રાહ પર.

જખમી જિગર ઉપર માહારાં ના પાડો કોઈ જફા જફા ;

જલેમ જમાનાએ જુલમ, મુજ પર કીધો સદા સદા.

દિલનું દરદ દઈ કરે, કોણ સિવાયે દિલરૂબા ;

જનીને કોઈ કહો જઈ, આવી મલી તું જ જરા.

આગ છે લાગી આંગમાં, ખાકે થયું છે તન બદન ;

ઇશક અગન તો સળગી છે, સખત કુંકે હવા હવા.

દુઃખનો ઇલાજ આ માહારાં એજ બતાવે છે તબીબ ;

મોહબતનાં મર્ઝની ફકત, મિલાપ છે દવા દવા.

એવો ન કોઈ ચાર છે, મેલવી જે દે દિલદાર સાથ ;

આરામ ત્યારે થાય કેમ, મુજને તેનાં સિવા સિવા.

ઉપલાં ગંભીર ગાયનનાં છેલ્લા ભાગનો આવજ ઘણોજ ધીમેથી આવવા લાગ્યો, અને તેનો પાછલ થોડાજ વારમાં મેહેરમસ્તનાં ઘોરવાનો આવજ સંભળાવા લાગ્યો, જેથી સર્વેની ખાતરી થઈ કે બિચારા ગરીબ મેહેરજીભાઈ અખરે થાકથી ઉંઘમાં પડ્યા છે.

હવે ભીમજીભાઈ અને મોઢીદાઝએ મેહેરમસ્તનાં પુસ્તકો તપાસવાનું જે આવતી કાલ ઉપર ઠરાવ્યું હતું તે તુરતજ કરવાનો વિચાર કીધો. આ કારણસર તેઓ બંને કુમલી કોકટને સાથે લઈ મેહેરમસ્તનાં પુસ્તકખાનાંમાં દાખલ થયા.

પ્રકરણ ૬ થું.

આપણા શ્રી સરદારનાં પુસ્તકખાનાની બેઝારગ મોઢીદાર
અને દાનાવ ભીમ ભેસાણિયાએ લીધેલી તપાસ.

પુસ્તકખાનામાં દાખલ થતાંજ સઘળાં ભારે ઉલટથી કામે વળગ્યાં. મોઢી-
દારએ એક મોટો ચસમો કાઢી ડગલીનાં છેડા વડે નુછી પેંહરચો કુમલીએ
સાડી કછાટી, અને ભીમે ડગલી પાઘડી ઉતારી બનિયાનની બોલિ ઉંચેચઢાવી
કામ સર કીધું. કબટમાંથી એક એક પુસ્તક કાઢી કુમલી ભીમને આપવા લાગી;
ભીમ તેનું તથા તેનાં બનાવનારનું નામ વાંચી મોઢીદારને હવાલે કરવા લાગ્યો.
એ પ્રમાણે પેહેલું પુસ્તક જે ભીમે મોઢીદારને આપ્યું તેનું નામ “સોનાના-
મુરગનો કિસ્સો” હતું. આ નામ સાંભળતાંજ દસ્તુરજીએ કહ્યું: “નાખો, નાખો
એ શેતાનબચ્ચાને એક તરફ. સોનાનો મુરગ ને રૂપાનો મુરગ! સરઆતમાંજ
એક પાદશાહને સ્વપ્ને આવેછે અને તેમાં એક સોનાનો મુરગ જીએછે. પછી
જગી ઉઠી બધાઓને કહેછે કે ‘મે જવાબમાં જાયલો મુરગ લાવી આપો. નહીંતો
હું મરી જઈશ’. ગોલામજીદો મરી જતે તો કાસર પતતે ને આવી આવી ચોપડી
ઓ નહીં લખાતે! બસ નાખો અને એક બાજુએ.” જેવો આ હોકમ થયોકે
કુમલીએ તે પુસ્તક બારી વાટે ચોકમાં નાખી દીધું. બીજું ભીમે મોઢીદારને
આપ્યું જે ઘણું મોટું હોવાથી તેવણે ખોળાપર મુક્યું અને કહ્યું: “આ કોણ?
નકરો જાણે વંદીદાદનો પોથો!—ઓહોહો! એતો કાંઈ જાદુ મંતરની ચોપડી દેખું—
આ જોયાં કે? ભાઈ ભીમ જોની, કેવાં મોટાં મોટાં ચકરણે કુંડળાં ને ભૂત ને શે-
તાન પાડ્યાછે તે! કાઢો એનેબી બાહાર, એનું તો નામબી નહીં જોઈયે.” આ
બીજુંબી પેહેલાંનીજ માફક ચોકમાં જઈ પડ્યું. ભીમે ત્રિજી મોટું અને સુંદર
પુસ્તક આપ્યું, જે દસ્તુરજીએ ભારી ઉલટથી લઈ જોતાંજ કહ્યું કે “આહા!
આ તે ચોપડી.—લે બાઈ કુમલી આપાછી તેની જગાએ મુક, એતો ફરદુસીનું
શાહનામુંછે. ખોદા તેને ગોરથમાન બેહેસ્ત બખ્શીજો આ નાદર પુસ્તક લખાયું
ન હોત તો આજે આપણ આપણા વડવાઓનો હવાલ સ્વપ્નામાંબી નહીં જા-
ણતે. જોકે એમાં શાએરીને અર્થે ઘણીક વાતો વધારી મેલીછે, તોપણ કદીમ
ઈરાન અને ઈરાનીઓની તવારોખ એની ઉપરથી ઘણીખરી મળી આવેછે.—
લાલો, બીજી શું છે?” ભીમે એક નાહની કેતાબ આપી; દસ્તુરજીએ કહ્યું:
એમાંબી કાંઈ દમ નથી. એ બદરેમુનીર અને બેનઝિરનો કિસ્સો’છે; આજસુ
મગજને થોડી વાર ગમત આપેછે. પેહેલેથી તે છેલ્લે સુધી ગરપછાંટછે, તોપણ
ઈબારત મજેનીછે તથા પસંદ પડેછે. એક બાજુએ મેલો, હું જરા માહારા
દારાબને વાંચવા આપીશ.” એ પછી કુમલીએ એક જીનું કિડાઓએ કરડેલું

ફાટેલું પુસ્તક આપ્યું. મોડીદારએ ચસમો વધારે ઉંચે ચઢાવ્યો, અને ચોપડી ઝટકીને વાંચવા લીધી. ઉંઘાડી જતાંજ “કિસ્સો શાહુપરી અને કલંદરખજાનો” એવા મોટા અક્ષરો નજરે પડ્યા, જે જોઈ તેણે કહ્યું: “અંહું! એ વળી બીજો કથલોછે. જ્યાંહ જુઓ ત્યાંહ જિના ને પરીઓ તથા હકૂતખાનોને અઝ-દાઓ! એ લોકોને કંઈ ખાડા ખોલ્યા આડે આવેછે કે નહીં? બસ પરીઓ, દેવો ને રાક્ષસોન કે?—નાજો એને બાહર.” આપણ બારી વાટે બાહર ગયું. ભીમે વળી એક મોટો ચોપડો આપ્યો અને કહ્યું: “લેવો મોડીદાર, આતો વળી કોઈ હેતાનનો હુગો દેખું.—અરજંગ દેવનો કિસ્સો’છે.—લેવો એ ભાનજીનાં મામાને લાખી દેઓ. એ અરજંગ દેવને બરજંગ દેવ—હઉં હીરે પોહરની ટોપ-અહિંયાંબી દેવોનોજ વરહાદ વરહેલો દેખું!” મોડીદાર પણ આ ઠરાવને મલતા થવાથી કુમલીએ તેનેબી ચોકની હવા ખાવા મોકળ્યું.

હવે ભીમનાં હાથમાં એક રંગીન તસવીર આવી, જે જોઈ તે ઓલ્યો કે “ઓહો! આતો કોઈ કાળો સિધ્ધી બેંહનાં પાડાપર બેહી દાડાવતો જતો દેખું ને પાછલ બે ત્રણ પોરીઓએ તેને માથે કાંઈ હુપડાં જેવું ધરેલું. એ કોણુ ઓ-હ?—એબી કોઈ દેવ બેવજ આહિતા.” મોડીદારએ કહ્યું: “જેઉં જેઉં—અંહું, એતા પેલો હિંદુઓના ‘કીસણ’ છે. એ ‘કીસણ’ ગોવાળિઓ હતા તેથી બેંસ-પર બેહાછે, અને એની પાછલ જે છોકરીઓ ચાલેછે તે ‘ગોપીઓ’ છે.—સમ-જ્યા કેની?” કુમલીએ પણ તે તસવીર હાથમાં લીધી અને ભારી ધ્યાનથી જો-ઈ ઓલી: “મરેરે, કીસનો એવો કાળો ભૂત જેવો હતા કે? ગરબાઓમાં તો એની તારીફ ઘણી થાયછે.”

ઉપલી સખી ઉપર ટીકા ચાલતા હતા, તેટલાં ભીમે એક નાઘળી પણ સાદા દેખાવની ચોપડી કાઢી તેનું નામ વાંચ્યું કે “બાનુ ગોશરૂપનામુ.” મો-ડીદારએ તુરત તે તેનાં હાથમાંથી લીધું અને દાઢી સમારી ઓલ્યા કે “હા, આ તે ચોપડી. એમાંથી આપણી અસલી ઇરાની આરતોની બહાદૂરી અને ચાલ ચલાણનું કાંઈક બયાન મલેછે.—ભાઈ ભીમ, એ બાનુ ગોશરૂપ તે પેલા જે-હાનઆશકાર પેહેલવાન રસ્તમની બેટી હતી. ખુબસુરતોમાં તેની બરાબરી કર-નારી બીજી કોઈ આરત તે વખતે ઇરાનમાં નહીં હતી. જેમ જોદાએ તેને ખુબસુરતી આપી હતી તેમજ કૌઅતબી ઘણું બખશ્યું હતું. તે એવીતા જોરા-વર હતી કે ભલા બહાદૂર જંગીને એકજ હાથે જમીન દાસ્ત કરતી. ફરામરજે પેહેલવાની તાલીમ એનેથીજ લીધી હતી. એ બેહુ ભાઈ બેહેન જ્યારે શેકાર-ગાહે જતાં ત્યારે જબરા નરરેશેરોને જેર કરતાં.—પણ એ ઉપરથી આપણને એક વધારે સાબેતી એ મલેછે કે આપણી આગલી ઇરાની આરતો કાંઈ હમ-ણાનો બાઈઓની કાની ઘરમાં બેસી કુથળા નહીં કરતી હતીઓ, પણ ખુલ્લી રીતે મરદાની સોબતમાં છુટથી ફરતી હતીઓ, અને તેઓની રમુજ તથા મો-જ ઝોકમાં ભાગ લેતી હતીઓ. વળી તે જમાનાની આરતો કાંઈ નખળી સખળી

કે નાહિંમત ને મરકુટિયાં જેવી નહીં હતી. ઝોદા જાણે હિંદુસ્થાનનાં પાણીની શું અસર હશે કે જોરતો તો તદનજ બદલાઈ ગઈઓ, પણ મરદાબી બાયલા થયાછે. હિચકારાપાણું અને સુસ્તીએ હિંમત અને કૌમતતની જગા લીધીછે. આપણા અસલી બુસ્સા ભર્યાં લોહીની બદલી તદન બગડી ગયલું અને સડેલું ખુન આપણી રંગોમાં દાડેછે. અફસોસ છેકે ભરતખંડે એક વખત પોતાનાં બળથી સારી દુન્યાને ધુળવનારા શૂરા પારસીઓને એટલા બધા બદલી નાખ્યા. અફસોસ ! હાલ કોઈ એવો નરછે કે જેના તનમાં ખરે કયાની લોહી દાડતું હોય ? હા ! ક્યાંહ ગઈ આપણી આગલી હિંમત ? શુ હાલ થયા આપણી આગલી રાહ રસમોના ? ક્યાંહ ગુમ થયું પેલું જંગી શેરનાં જેવું કૌમત ? સદ અફસોસ ? કે દશની સાથે આપણી ચાલચલાણ, કદીમ રેવાજ, તનનો બાંધો ને મનનું જોર સર્વેજ બદલાઈ ગયું !”

ઝોનરગ મોઠીદારનું આ શૂર ભર્યું ભાષણ ભીમે ઘણાજ ધ્યાનથી સાંભળ્યું, અને પછી કહ્યું કે “દસ્તુરજી સાહેબ, તમે કહેા તેખી ખરું, પણ અમણા ને આપણે અહલી રેવાજ મુજબ ચાલવા જઈએ તો મેહેરજીભાઈની વલે તે આપણીખી થાય. જો દાલ ને તીર કામમાં ને બખતર ને કોહોલાં ને એવું બધું આપણે પાછું લઈએ તો ગામનાં લોકોતો હાલ આપણને ગાંડાં હમજીને મારવા નિહરે !” મોઠીદારએ જવાબ દીધો : “અરે પણ ભલાં માણસ, હું કાંહાં કેહું છું કે તમે એમ હથિયારો લઈને બાહર નિકળો; પણ જોની ભાઈ, હાલ જમાનાનાં થોડાંક સુધરેલાં ઝોનરો કેમ વાપરવાં અને શું કરવું એ સૌએ થોડું ઘણું જાણુ જોઈએ, તથા બનતાં સુધી તનની કસરતથી બદનને કૌમત આપવું જોઈએ જેથી કોઈ પણ અવસરે આપણો બચાવ આપણે પોતે કરી શકે. એક આપણાં ગામનોજ દાખલો ભેવો કે અહિંયાં કોઈ વખતે ઘાડ પડેછે ત્યારે તમે લોકો શું કરોછો ? બારણા ઉંઘાડાં સુકી લૂટારાઓને ઘરમાં આવવા દેવોછો, તેઓની મરજી પડે તે લેવા દેવોછો, તથા તે લોકો જે જીલમ કરેછે તે મુગે મોહોડે સહન કરોછો. પણ જો આપણે કાંઈખી હથિયારોનો ઉપયોગ જાણતા હોઈએ અને કસરતથી તનને ખિલવ્યું હોય તો શું મકદુર કે કોઈ કમબખત આપણા ઉંબર પર પગલું સુકવાં કે આપણી તરફ ઘુરકીને જોવા પામે ?—બસ માહારી તો ખાતરીજ છે કે પારસીઓનો દહાડોજ કાંઈ બરગસ્તે ખેડાછે.”

જોકે આ સઘળું કાંઈ કુંવરબાઈ સમજી શકી નહીં, તોપણ થોડુંએક તેણીનાં ધ્યાનમાં ઉતર્યું હતું, જેથી નિસાસો નાખી ઓલી કે “હોશજતો બાવા, નહીં તો એવું એવું આપણને સુઝ કાંહાંથી પડતે.—પણ ચાલો મરી જઈ, વેહેલા વેહેલા હવે આ ચોપડાંઓનો નિકાલ લાવો.” મોઠીદારએ કહ્યું : “જરા સખર કરો; હજી ખીજ ચોપડીઓ જીવાની બાકી રહીછે તે હમણા પુરી કરી નાખીશું,—જઈ ભીમ, ઓલો મોઠો પોથો તાહારા ડાભા હાથ પાસેછે તે આપતો.” ભીમે તુરત તે પુસ્તક મોઠીદારને હવાલે કીધું. તેવણે અસમો બરાબર ઉંચે

ચઢાવી તે કિતાબ ઘણાજ ધ્યાનથી જોઈ, પૂર્તિ રીતે તપાસ કરી ઓઢ્યા કે “આતો ‘બરજોર નામનાં દફતરો’ બાંધેલાં છે. એ નામું ખરૂં છે કે નહીં તે આપણે ખાતરીથી કહી શકતા નથી. બરજોરની દાંશતાંન ફેરફારીનાં શાહ-નામાંમાં મુતલગ નજર આવતી નથી. બરજોર જેવો પેહેલવાન કોઈ બરજ હયાત હોતો, કે કોઈ કવેશ્વરનાં બ્યાલી મગજમાંથી ઉભો થયો છે તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી ; બાકી એનું નામ કાંઈ આપણા આફરીનગાનમાં જોવામાં આવતું નથી.—હોશો, ચાલો એ એક બાજુએ મેલો ; ખરૂં હોય કે ખોટું જે હોય તે, પણ એને સંભાળી રાખવું જોઈયે. જો ખરૂં હશે તો આપણી ધરા-નની તવારીખનો જાણે એટલો બીજો વધારો જળવાયલો કેહેવાશે, જો ખોટું હશે તોપણ શાએરના મગજથી ઉભો થયલો એક રંગીન ઇબારત અને સલીસ જોડણીનો નમુનો રહેલો કેહેવાશે.”

પ્રકરણ ૭ મું.

તહેમતન સિપેહસાહાર મેહેરમસ્ત આલપાડનંગ બહાદૂરની બીજી સફરનું દારતાંન.

હવે સર્વે પોત પોતાનાં કામમાં આવી રીતે મશગુલ હતા, એવામાં મેહેર-મસ્તનો જુસ્સા ભર્યો આવાજ તેઓનાં કાનપર પડ્યો કે: “આવો, આવો અય જંગીઓ ! આ તરફ બંચાવ કરો, અને દુશ્મનનાં હોમલાનો અ-ટકાવ કરો, કેમકે એ નાપાકોએ બહુ જોર પકડ્યું છે !” આ સાંભલતાંજ સર્વે જ્યાંહનું ત્યાંહુ કામ પડતું મેલી મેહેરમસ્તનાં આરડા તરફ ધસી ગયાં. અંદર દાખલ થતાંજ તેઓએ મેહેરમસ્તને હાથમાં તલવાર લઈ ચોતરફ બિછાના તકયા અને બીજા સામાન ઉપર ઝટકા લગાવતો જોયો. તે એટલીતો ઝડપથી પટાનાં હાથ ખેલતો હતો અને પોતાનાં કામમાં એટલો તો રોકાયો હતો કે તેની આગલ કોણુ ઉભા હતા તે પણ દિસ્યા નહીં. છેલ્લે બધાંઓએ મલી મહામુશ્કેલથી મેહેરમસ્તને પકડી તેનાં હાથમાંથી તલવાર લઈ લીધી અને તેને બિછાના ઉપર મુવાડ્યો. થોડીક વાર પછી મેહેરમસ્ત જરા થંડા પડ્યા અને દલગીરી ભર્યા આવાજે મોઢીદારને કહ્યું કે “અય ઓજોગ દસ્તુરાન દસ્તુર ગેરશરપ ! અફસોસની વાત છે કે બદ ફેરદાર માજનદરાનીઓએ આ-પણને હાવી રીતે શિકસ્ત આપી હડાવ્યા. હવે ‘નરીમાન’ ની આખર ધરાની પેહેલવાનોમાં શું રહી ? હા ! આ પેળાએ જો માહારો દલેર ઊઠો ‘શામ’ હોતે તો ખચીતજ મુજ દુશ્મનોને શિકસ્તે કરતે. હવે શાહ ‘કયકોબાદ’ માહારા વિષે શું વિચાર લઈ જશે ? હચેક સદ હચેક ! કે માહારા જેવો એક કારઆજમુદે જંગી નાચીજ માજનદરાનીઓથી જોર થયો !”

મોઠીદારએ સમજાવ્યું કે “બાહાદુર પેહેલવાંન !” હવે જે થયું તે થયું. આપણે શું કરીશું? મરણ જોદાવંતાલાની; તે સાહેબ મોટો છે અને ફરીથી એક વખતે તમને ફતેહમંદ કરશે. પણ હાલ તો બધી વાત મેલી જરા તમે આરામ કરો, કેમકે તમે ઘણા થાકી ગયા હશે; અને વળી તમે જખમી થયા છો તેથી નબળાઈબી વધી હશે, વાસ્તે જોદાનું નામ લઈ પોઠી જાઓ. સંઘ સારું જ થશે.”

“જખમી તો હું મુતલગ થયો નથી,” જવાબ આપ્યો જંગી મેહેરમસ્તે, “પણ માહાર તમામ બદન છુંદાઈ ગયું છે, કેમકે માજનદરાનીઓનાં હિમાયતી નાપાક ‘સફદ દેવ’ એક મોટું દરખત જડમેખથી ઉખેડી તેથી માહારી ઉપર મારો ચલાવ્યો. હા! શું કરું કે એક ઘાયલ થયેલા વાઘની મિસાલે હું અહિંયાં પડ્યો છું. પણ કાંઈ ફિકર નહીં, હું તનદરોસ્ત થતાંજ જો એ આહારેમતની ખસલતનાંને દુન્યા પરથી તદન નાબુદ અને નેસ્ત નહીં કરું તો માહાર તમામ જેહાંપેહેલવાન નરીમાન બિને ફેરશરૂપ નહીં.—અફસોસ! મને એ નાપાક દેવનાં કૌઅત કરતાં બેનાં જાદૂએ વધારે દુખી કીધો છે.—ખેર, આ દસ્તુરાને દસ્તુર, તું મને જરા નાન અને કાંઈ બીજો ખોરાક આપ કે હું બનતાં સુધી જલદીથી આસુદા થાઉં.” આ ઉપરથી કુમલીએ કાંઈ ઘરમાં રાંધેલું હશે તે હાજર કીધું. આ જોઈ મેહેરમસ્ત બોલ્યા : “અરે પણ શું તમે લોકો પેહેલવાનોની ચાલ તથા રસમરેવાજથી એટલાં બેખબર છો કે હમારી જિંદગીનો પાચો, હોમને સદા આરામનો બખ્શનાર રંગીન શરાબ ભુલી ગયાં છો? બસ લાવો તે અઝમતી શરાબની એક ચાકતી જમ.” જોણી કુમલી કાંઈજ સમજી નહીં તેથી કહ્યું : “લેવો વળી બોંબ્યાંનો જણ્યો ‘સોરાબ’ કોણ? ને મુવો ભસ્તે ગીચો ‘જમ’ કાંહાંથી લાયા?—કાકાજી અહિંયાં કોઈ સોરાબબી નથી ને જમબી નથી, ફેલેતો આપણા ‘જમલા’ ને તેડું.” મોઠીદારએ તેણીને હલવેથી એક બાબુએ તેડી કહ્યું કે “અરે પણ તે શું જો કુકીઆઈ, તુબી એવાણને વધારે નો ચિડવ. એવાણને શરાબની જમ જોઈયે છે; જ તું એક ફુલિયું મંજેના મોહવડાંનું લઈ આવ.”—કુમલી તુરતજ પાસેના ઓરડામાં ગઈ, અને ત્યાંથી એક ફુલીઆમાં મોહોવડું લાવી મેહેરમસ્તને આપ્યું, તેને તે હાથમાં લઈ આસમાનની તરફ ગંભીરાઈથી પોતાની નજર ફેરવી બોલ્યો. “ખુદાવંદ તમામ ખલકના, બખ્શ મને મારું તમામ કુવત, દુશમનો પર મને ગાલેબ લાવ, અને નરીમાન બીન ફેરશરૂપની હોરમતનો બચાવ કર.—શેહેરનાઝ વાહાલી દીલબર તું સદા સુખ ચેનમાં રહેજે—દાસ્તો ધરાનની ફતેહ થાએ અને માજનદરાનીઓ હાર ખાએ, તેની સત્તામતી.” એમ બોલી ફુલીઉં ખાલી કીધું અમે કાંઈએક ખાધા પછે દારની કેફમાં ભર ઉંઘમાં પડ્યો.—હાહાં તને સુતેલો મેલી મોઠીદાર, ભીમ બેસાણીઓ અને કુમલી કોકટ મેહેરમસ્તની દેવાનગીથી અજબ થતાં બાહેરના ઓરડામાં આવ્યાં, તુરતજ જેટલી ચોપડીઓ

ચોકમાં નાખી હતી તે બાળી નાખવાની મોઢીદારએ દરખાસ્ત કીધી, અને ભીમે તથા કુમલીએ ટેકો આપ્યાથી ઉપલી દરખાસ્ત ‘એકંદર રીતે પસાર થઈ’. હવે એક મોઢી અડચણ વચમાં આવી તે એકે જો મેહેરમસ્ત સહવારનાં બંગા ઉડતાં પોતાનાં પુસ્તકખાનામાં જાય, ત્યાં જો તમામ ચોપડીઓ ગુમ થયેલી જોઈ પુછે, તો શું જવાબ આપવો. ભીમના ચાલાક મગ્ગે એક યુક્તિ દેખાડી તે એ હતી કે પુસ્તકખાનામાં દાખલ થવાનું જે બારણું હતું તે ચોણી લેકું. આ ઊપાય સર્વેને ઠીક લાગ્યો. જેથી જલદીથી જ કડિયાઓને તેડાવી ઈંટ અને ચુનાથી બારણું તદ્દન ચીણી લીધું, જેથી તે ઓરડામાં દાખલ થવાનો કોઈ જ માર્ગ રહ્યો નહીં. ત્રણ ચાર દિવસ પછે મેહેરમસ્તને થોડોએક કરાર થયાથી તે બિછાનાં ઉપરથી ઉઠ્યો. ઉડતાં જ પેહેલો વિચાર તેને તેનાં પુસ્તકોનો આવ્યો. જેથી જે તરફ પેહેલે પુસ્તકખાનાનો દરવાજો હતો તે તરફને રસ્તો લીધો. પણ જ્યારે બિચારા મેહેરમસ્તને રાખેતાની જગ્યા પર દરવાજો નહીં દિસ્યો; ત્યારે તો હૃદય જ્યાંદે અજબ થઈ, બધે બધે શોધવા લાગ્યો, અને વારે ઘડીએ આંખ ચોળી ટિકી ટિકીને જોવા લાગ્યો. દવાળોને ટંદોશી જોઈ સરેસ્તાની જગ્યા પર જ્યાં બારણું હતું, ત્યાં જોયા કીધું, પણ જ્યારે કાંઈ જ નિશાણ તેની માલમ પડી નહીં, ત્યારે ઊંડા વિચારમાં ગર્ક થઈ, પેટ પસવારતો અને કાન ઘવડતો જાણે કાંઈ યાદ કરતો હોય તેમ અંદેસામાં પડ્યો. કેટલોએક વાર વિચારકરી, જ્યારે તેને કાંઈપણ ઓલાસો પેલા દરવાજાના ગેબ થવાનો ન મળ્યો ત્યારે, હળવેથી કુમલીને પુછ્યું કે તે પોતાના પુસ્તક મુકતો હતો તે ઓરડો કયાં છે?

કુમલીએ, મોઢીદારનાં શિખવ્યા મુજબ જવાબ આપ્યો કે “ઓવાયરે કાકા, બરેરે તમારા ચોપડાને ચોપડી મુવાઓએ કાંઈ હુમોને દુઃખ દીધું છે. એક દહાડે કેની તે મુવો કોઈ સેતાન જેવો ઊપરથી ઉતરી આવ્યો, ને તમારી ઓરડીમાં ગીચો; પછીતો આતસના ભડકાને ધુમાડાથી બધું ઘેર ભરાઈ ગીયું ને જ્યારે હુમે જોવા ગીયાં ત્યારે તો નહીં મલે તમારી ઓરડી, કે ચોપડી; બધું જ કેથું હવામાં ઉડી ગીયેલું”

આ સાંભળી મેહેરમસ્તનો ચહેરો જે આગળથી જ લાંબો અને શોકાતુર દિસ્તો હતો, તેની લંબાઈ ઘણેક દરજ્જે વધી, અને જાણે કેટલોએક ગમ લાગ્યો હોય, તેમ નિશાંશો મેલી ઓલ્યો” અફસોસ ભર્યું છે કે નાપાકબદાઓ મને અમસ્થો જ છેડી, નાહક પોતે હેરાન થાય છે. હવે એ મુજબનો જીવ લીધા વિના હું હરજેઝ કરારથી ખેસનાર નથી. વાર કુમલી, તે સેતાનજદા, જતી વેળાએ કાંઈ પોતાનું નામ કહી ગયો?” કુમલીએ તો આગમચથી જ મોઢીદાર સોડે પાઠ લીધો હતો; તે પ્રમાણે કહ્યું કે” હાજી; મુવોતો કે જેકે માહુર નામ સલગમ છે’ મેહેરમસ્તે કહ્યું નહીં નહીં સલગમ નહીં મુરખાબ હશે. કુમલીએ ટોંકા મુક્યો કે બળા જાણે માહુરી સરગમ કે સરખમ જે હોયતે પણ કાકાજી

હવે તમે શું કરવા માંગોય? મેહેરમસ્તે કહ્યું “કુમલી, સુરખાબ બદુગર માહારા જીવનો કટો દુસ્મન છે, તે સારી તરેહથી જાણે છે, કે એક દિવસે હું તેના જીવ લેવશ, જેથી તે મહુને હર વખતે સતાવવાની તજવીજ કરે છે. હું ત્યારે જ ખરો મેહેરમસ્ત, કે એ નાપાકબદના શીકસ્ત આપી, દુન્યાને એવી બંધાના પંજરી છોડવું.” તેની આ વધતી જતી દેવાનગી જોઈ કુમલી ખોલી “કાકા તમે એમ કાંય કરોય, આપણને એ લોકો સાથે શું લાગેય વળગેય, કાંય તમે અમસ્થાન હરાંત થાવોય? ખોદાએનું આપેલું ધર છે, ખાર છે, ખેતર છે; ખેતીને સુકાના કરીને ખાવો ને હવે એ ફાકટના વેઝાં મુકી દેવો. અર્ધી રોટલી મુકીને આખી લેવા નશો, તો અર્ધીખી નશો ને આખીખી નશો” મેહેરમસ્ત જરા ખુશ મિનનમાં ખોલ્યા. કુમલી, તું ઘેલી છે, પેહેલવાનોની રસમથી તદનજ ના વાકેફ છે, હમો કાંઈ પૈસાની લાલચે નહીં પણ કીર્તિને માટે એ જેહમત ઉડાવ્યે છે” કુમલીએ ટિચકું ચલાવ્યું, અને કહ્યું “અરે બરી તમારી કુરતી ને કુરતાં બાપ બપાવ જે પેહેરતા આયા તે પેહેરી-એને કુરતાં કુશ્તી નહીં કર્યે.” આ સાંભળી મેહેરમસ્ત લગાર કડક થાઈ ખોલ્યા બસ બસ, હું જે કર તેની વચમાં કોઈને આવવાનું કામ નથી.” આ સાંભળી કુમલી અખાડા કરી ગઈ કેમકે તેણીએ જોયું, કે હવે આપણા જંગીને પિત્તો ગરમ થવા માંડ્યો છે.

આસરે જે અઠવાડ્યાં મેહેરમસ્ત ઘરમાંજ રહ્યા, અને પોતાના આગળાં ઘેળાંપણાના કાંઈ પણ ચિન્હો ન દેખાડ્યાં. આ પંદર દિવસના અરસામાં ભીમ, મોડીદાર અને તેના વચ્ચે ઘણીએક તકરારો, અને દાનાઈ ભરેલી વાતો થાઈ હતી. તે હમેસાં એમજ કહેતા હતા, કે હાલ દુન્યાને પેહેલવાનોની જેટલી અગત્ય છે, તેટલી બીજાં કશાની નથી. મોડીદાર કોઈ કોઈ વખતે તેના મતને એક મલતો થતો અને ફેટલી વાર બંને વચ્ચે તકરાર ચાલતી હતી. ભો એ અને અંધારાએ ઘણીએક તરેહથી મેહેરમસ્તને રસ્તા પર લાવવાની તજવીજ કીધી પણ સઘળી ફાકટ ગઈ.

હવે આપણા શૂરા સિપેહસાલાર જે જે અઠવાડ્યાં ઘરમાંજ હતા, તે સઘળો વખત કાંઈ તેવણે સુસ્તીમાં કાઢ્યો નહીં પણ “બજ ભાખરા” નામના તેના એક સાદા દિલના અને જોળા પણ તંદુર જેવા બનેલા પડોશીને પોતાની સાથે સફર કરવા એક સોહોબતી તરીકે લઈ જવા માટે સમજાવતા હતા. મેહેરમસ્ત તેને વારેઘડીએ એમ-કહેતા હતા, કે જો કરવું ખોદાનું છે, તો કોઈ વખત એવોખી આવશે, કે જેવારે બજે કોઈ શહેરનો વાળી કહેવાશે, અને એવી એવી તરેહવાર વાતો કરી બિચારા નાંધણાં ભેળના બજ ભાખરાનુંખી માથું ફરવું. મેહેરમસ્તની સાથે એક નોકર તરીકે સફર કરવાને બજએ કબુલ કીધું, અને તેની મેહનતના બદલામાં મેહેરમસ્તે તેને કોઈખી શહેરના વાળી બતાવવાની કબુલાત આપી

બન્ને મનમાં ને મનમાં જ મળકાતે હતા, કે હવે તેનું દલદર મીટશે. એવા વિચારથી તેને પોતાના બચ્ચાં તથા ઔરતથી થોડા દિવસ છુટો થવાને દલ કઠણ કીધું. મેહેરમસ્તે તેને એક ચોક્કસ દિવસે મુસાફરી માટે તૈયાર થવાનો હોકમ આપ્યો તથા સાથે એક મોટો કંતાનનો કોષ્ઠજો કે જેમાં મુસાફરીને માટે કાંઈએક ઔરાક તથા એવીજ બીજી ચીજો રહે તેવા સાથે સપવાને ફરમાવ્યું. બન્ને ભાખરાએ પેતાની સ્વારીને માટે એક બળદિયા લેવાની અરજ કીધી. મેહેરમસ્ત વિચારમાં પડ્યા કે આગળા જમાનાના જંગોઓના નોકરો કોઈવેળા બળદપર સ્વારી કરતા હતા કે નહીં, પણ તેને એકબી અસલના દાખલો એવો ન મલી આવ્યો, જેથી તે બન્નેને કહેવાની તૈયારીમાં હતા. એવામાં બન્નેએ ડડાવથી જણાવ્યું, કે તેનાથી કાંઈ આવશે દિવસ પગે મુસાફરી થાય નહીં કેમકે તેનું ભારી અને ઉપસી આવેલું પેટ ચાલતી વખતે એટલીતો અડચણ કરતું હતું, કે ભારી મુશ્કેલથીજ તે થોડુંએક વેર ચાલી શકતો હતો. મેહેરમસ્તે છેલ્લે બળદિયા વિપેની રજા આપી. મેહેરમસ્તે પેલા કારભારીની સદલાહ પ્રમાણે કેટલાંક ઘોતાં કપડાં લીધાં. અને થોડુક નાણું પણ ઘરમાનો સામાન વેચી એકઠું કીધું એક દુબરા પાસેથી એક જુની ઢાલ ખણી વેચાતી લીધી, તથા પોતાની જુની પુડાંની ટોપને ડોંગડા મારી તૈયાર કીધી.

હવે બધી તૈયારી પૂર્તિ અને પકી રીતે આપણા સિપેહસાલાર પોતાની સફરપર જવાની કરી એક નેક દિવસે, કોઈ નહીં જાણે એવી રીતે બન્ને ભાખરા સાથે ગામડેથી નિકળ્યા.

મેહેરમસ્ત આગળનીજ માફક પંજઅચેબ પર સ્વાર થયા હતા, પેલોજ કાંરચો તેમના માંથા ઉપર શોભિ રહ્યો હતો, અને પુડાંની ટોપ, નહીં ઉચકાય એવો ઢાલ અને રસતમ પહેવાનના ગુરજનેબી વિસરાવે એવો પેલો હથોડાનો ગુરજ લઈ પહેલવાનો ઢપથી, કમરે હાથ ટેકાવી સુખલીની યાદમાં આગળ ચાલતા હતા. બન્ને, પોતાના જેવાજ એક ફરખે બળદિયા પર બેઠા હતા. સૂર્યના તાપથી બંચાવ કરવા માટે એક પિછોડી માંથે વિટાળી હતી. બળદિયાની ખાંધપર એક તરફ ઔરાકની પેલી થેળી ઓળવી હતી, અને બીજી તરફ ચઢાઉ તાડીનું એક ઘડયું અને એક બાટલી સુરતી મોહોવડાંની હતી. બન્ને ઘણાજ દસામથી સ્વાર થયો હતો દુરથી તેના દખાવ જાણે બળદપર ઘોલીના ગાંસડો લાધ્યા હોય, તેવો લાગતો હતો, જેમ મેહેરમસ્ત સુખલીના વિચારમાં ગિરફતાર હતો, તેમ બન્ને ભાખરાં, કોઈ શહેરનો સુખો થવાના અદેશમાં ગર્ક થયા હતા.

મેહેરમસ્તે પોતાની પહેલી મુસાફરીમાં જે રસ્તો લીધો હતો, તેજ આ વેળાએ પણ પસંદ કીધો, અને તેના બોલોમાં બોલ્યે તો “એજાવની સરહદના મેદાનપર” તે ચાલતો હતો. ગઈ વેળાએ જેટલો તાપ પડતો હતો, તેટલો આ વખતે નહતો કેમકે હવે સહવાર હતી, અને આફતાબ ઉંચાઈએ આવ્યો.

ન હતો. જેમ જેમ સુર્યના તાપ વધતો ગયો, તેમ તેમ બળએ ચઢાવેલી તાડી તેનાં મગ્ગમાં જોરા ખાવા લાગી. અને તે એટલો તો શૂરમાં આવી ગયો, કે કશાંની પણ દરકાર કરવા વિના ગાવા અને રાગ હા કાઢવા મંડ્યો.

ગરબી.

“ચાલો ‘સજની ચંદની રજની’—એ રાહ
ચાલો હુંધા, પોવારે ભાઈઓ, ખાટી મીઠી તાડીજ,
ખજુરામાં હઉં જઈને રે પીજ્યે, ઘડ્યે ઘડ્યે પાડી—

મીઠી તાડીજ.

હોળું ઉખરીઉં, પાપડીનું, કવાબ કલેજ ખાવોજ,
તણલી હેકી, હુકી ખોટી, ને બાહિ ચડાવી લેવો—

મીઠી તાડીજ.

ચટની ચટાકો, ભજ્યાં તિખાં, ને ખારાં મીઠાં ખોરોજ,
ખાજરાની રોટલી માખણ હાથે આપે હવાદ બહુ હારો—

મીઠી તાડીજ.

વાલ વટેણાં તિખાં, તમતમતા તો વેગણાંજ.
મરચાંનીતો વાત નો પુછો, હજમ કરી દે હમાણા—

મીઠી તાડીજ.

કવડી કવડી, કકડા આવતી તાડી ચઢાઉ ચઢાવોજ.
હેડીઆ હેડાણીઆ નીરો પોચે ને, પોયરાં તમેતો લગાવો—

મીઠી તાડીજ.

એવા હમારા હુતરાં ખાના, ગામડીઆઓ દબાવેજ,
પેડાં બરફીતો હેઠાને હોબે, અમનેતો ભાઈ ભાવે—

મીઠી તાડીજ.

એમ કહી જાણે પોતાના ગાયનને વધારે ટેકો આપતો હોય તેમ બળએ તાડીનું ઘડયું ગ્રહોડે લગાડયું, અને “એક મોટો ગોટ ગરીયા પછી ખંખારોને બોલ્યો” પેહેલવાન હાખ, ત્યારે હું ખરેખરજ રાજ થવાનો કેહે?” મેહેરમસ્તે ગંભીરાઈથી કહયું હા બળ, હું તને એક મોટો સુખો બનાવશ માહારી સમ-શેહેર અને બાજના જોરથી હું પેહેલું જે શહેર છતશ, તે તાહારેજ થશે. તું મનમાં કોઈ તરેહથી અંદેશો નો રાખ ” બળે ઘણીજ ખુશીથી બોલ્યો. “ત્યારેતો માહારી વહુ ભીખી રાણી કેહેવાહે ને માહારા પોયરાંતો હાજદા કેહેવાવાના ” “તેમાં શું શક છે “જવાબ આપ્યો મેહેરમસ્તે “તાહારી આ-રત જેહાંની તમામ બાહાદશાહાજદીઓમાં વડી કેહેવાશે” બળે લગાર વિ-

આરમાંજ ઓલ્યોકે “પણ જંગી હેઠ, તે કાંઈ તાજ બાજ પેરહે ત્યારે બહ હોલવાની નથી. તેનું મોહોડું કેની તે ઓલાં ઘટીના પઈ હરકુ લાગે, તે તેવું કાંઈ રાણીને હોભે નહીં મને પટેલ કરોતા હારં, કેમકે પછીતા તે પટલાની થાય ને માહારી વહુતા પટલાની કેહેવાવાનેજ લાયકની છે” મેહેરમસ્તે કહ્યું “કે બજ. તું ઓલા પર ભરોસો રાખ; તાહારી આરતને જે લાયક છે, તેવુંજ તે યજ્ઞદાંત તેને માટે કરશે. પણ તું હવેથી ખખરદાર રહેજે, અને કોઈપણ વખતે પટેલ જેવા હલકા દરજ્જાની માંગણી કરતા ના—કેમકે હલકામે હલકો એકલાખ તુને સુખાનો છાજેછે, અને તેજ હું તને બક્ષેશ કરશ.” બજ ભાખરાયો, પેટપર હાથ પસવાયો, અને ઓલ્યો “હાખ, તમને પહુંદ પડેતે કરજે. આખી દુન્યાના તમે પેહલવાન છેઓ, ત્યારે માહારાં કરતાં બહ હારં જાણો તમારી મરજ પડેતે મને એકલાખ આપજે, હમજે લા !”

પ્રકરણ ૮ મું.

આહાદર સિપેહેસાલારે સેરડીની ઘાંણીઓ સાથ કીધેલું ભારે જંગ અને તેને લગતાં ધ્યાનનું વિગતવારે દાસ્તાન.

મેહેરમસ્ત અને તેના નિમકહુલાલ બજે બંને, ગોફતેગો કરતા આગળ ચાલ્યા. હવે જે મેદાનમાંથી તેઓ જતા હતા ત્યાં સેરડીનો રસ પીળવાને માટે ફેટલીએક મોટી ઘાંણીઓ દાટલી હતી, અને તેમના ફરવાથી જે આવાજ થતો હતો તે મેહેરમસ્તના કાન પર પડ્યો તેવોજ તેણે ચાંકીને ઘોડાને ઉભો કીધો, અને બજએ પણ પોતાના ઘાણીનીજ માફક બજદિયાની પણ નાથ તાંણી ધરી. મેહેરમસ્ત ઓલ્યા “જો બજ, આપણા નસીબે આપણને કેવી ચારી આપીછે. હજુરતો આપણી મુસાફરીની સહરઆત છે, એટલામાંજ આ પેહેલુ હફતેખાંન નડકુંછે.” બજએ બની તેટલી મેહેનતથી પોતાની આંખના ભારી ટોપસાં ઉંચક્યાં, અને સારી પઠે ચોતરફ નજર કરી ઓલ્યો, “હફતેખાંન હાંનું? અહિંઆંતો કંઈઓ ની મલે.” મેહેરમસ્તે જવાબ આપ્યો “દેવાના બજ, જો આ સાંમણે કેટલા છનો અને દેવો છે. એકવાર જાદુના જોરે તેવો તાહારી આંખે પડતા નહીં હોય, પણ શું તાહારા કાનપરબી જાદુઈના પરદો ફરીવલ્યો છે, કે આ ગજબનાક આવાજ તને સંભજોતો નથી?” બજએ ફરીથી એકવાર આંખ બાંજી, અને અજબ થઈ ઓલ્યો; “અરે પણ જંગી માહારા હાખ, એ છનો નદેવાને ભૂતડાં કાંહાંછે, મહનેતો કંઈએ દેખાતું નથી.”—મેહેરમસ્તે કહ્યું “આ શું હારી સામને દિસેછે. એ નાપાકોના તે હાથ જોયા કેવા મોટા છે.”—બજએ જવાબ દીધો, “અરે પણ તે આતો હેલા કાઉ કુંભારીઆની હેડી પીળવાની ઘાંણી છે!”

“ નહીં નહીં, ગરમ થાઇ ઓઢ્યા જંગી, “ તું તદનજ નાવાકેફ છે, એકાંધજ નથા પાણ નાપાક ખવીશો છે, તું એવી વાતો નહીં જાણે. જા જો તું બિહોતો હોયતો એક બાજુએ ઉભો રહી સર્વે તમાસો જો, હું એ તમામને શીકસ્ત આપી આ ઉંધું ” એમ કહી લાલો ઉચ્ચયો, અને પંજઅચેબને એડ મારી સેરડીના ઘાંણીઓ પર ધસ્યો ગયો. મેહેરમસ્ત એટલાતો ઝહુનુનમાં આવી ગયા હતા કે તેની ભૂલ દખાડવા સારૂ બળએ પાછળથી જે હાંક મારી હતી તે પાણ ન સાંભળી. તેનીતો પક્કી ખાતરીજ હતી કે એ ઘાંણીઓ જરૂર દેવાજ છે. ગામડાંઓમાં આવી ઘાંણીઓ કાંઈ ઘણી હોતી નથો લાયગે બધાં ગામડાઓમાં એક અથવા બેમાં જોળ બનાવવા માટે સેરડી પીળવામાં આવેછે. એનું કારણ એક, સેરડીનો પાક પાછળ થોડાજ ખેડુતો મેહેનત કરેછે. અને જે સેરડી પાકે છે, તે ઘણી ખરી ખાવાના ઉપયોગને માટે સુરત તરફ મોકલવામાં આવેછે. આપણે જે જગ્યાનું વર્ણન કર્યેછે, તે ગામડામાં સેરડી વધારે પાકવવામાં આવતી હતી, માટે જેટલી બાહર ગામ મોકલવા છતાં વધતી હતી, તેની રસ પીળી જોળ બનાવવામાં આવતો હતો. સેરડીનો રસ પીળવાને માટે જે ઘાંણીઓ કામે લગાડેછે, તે તેલ કાઢવાની ઘાંણીઓથી તદનજ જુદા આકારની હોયછે. એ ઘાંણીઓ જમીનમાં દાટી બળદયાની મારફતે ફરવેછે, એવી કુટલીએક ઘાંણીઓપર આપણા મેહેરમસ્તે હોમલો કીધો હતો.

તેણે બાંગ મારી કહ્યું “ ઓ નાપાક મુજ દેવો ધુજ્જે, અને છંદગીથી હાથ ઉઠાવો, કેમકે તમારા સિઆહ જગરને ચીરનાર, જોરાવર દસ્ત અને સખ્ત હૈડાંનો મસ્ત બાજુ વાળો જંગી મેહેરમસ્ત આવી લાગોછે.—ઓ શેહેરનાજ માહારાં દિલની શેહેનશાહ તું આવેળાએ માહારી મદદગાર થા. યજ્ઞદાન કરીમ, તેત્રીસે, ફરેસ્તાઓ હક્ત અંમશાસપંદો, પનાહ રાખો મુજ કમતર પર આ છેલ્લો ખેલ ખેલી જોશમાં ને જોશમાંજ લાલો ઇચકી આગળ દોડી જઈ એક ઘાંણી-પર માર્યો, તેવાજ તે લાલો ઘાંણીમાં ખેઠો અને ઘાંણીના ફરવાથી તેના ચુરે-ચુરા થઇ ગયા—અને ઘાંણીને એક એવોતો આંચકો લાગો, કે પંજઅચેબ અને તેના શૂરો સ્વાર બંને કુટલેએક ફર જઈ પડયા. બળનો બલદ તેને જેટલી ઝડપથી લઈ જાય તેટલી ઝડપ કરી મોટાં પેટવાળો બળે, પોતાના સેઠની મદદ દાડ્યો. મેહેરમસ્તને એવોતો ગોદો લાગો હતો, કે તે બાપડો, હાથ પગ હિજવ્યા વગર સુન મારી જઈ પડ્યો હતો. અને એક તરફ પંજઅચેબ, જાણે પોતાને લાગેલા આંચકાને માટે વિચાર કરતો હોય, તેમ ડુંજતો શોકાતુર ચેહરાથી ઉભો હતો. બળએ હળવેથી મેહેરમસ્તને ઉઠાડી, એક ઝાડ સાથે ટેકાવીને બેસાડ્યો. તથા તેના હાથપગ ચાંપવા લાગ્યો. મેહેરમસ્તને જોકે ઘણું વાગ્યું હતું તાબી તે બિચારે અસલના પેહેલવાનોની માફક દુઃખની દરકાર જાણે નહીં કરતો હોય તેમ ઠરાવ ભરેલા ચેહરાથી ખેઠો હતો. જાણે તેણે કાંઈજ સોસડું પડતું નહીં હોય એવું દખાડવાનો જોકે મેહેરમસ્ત કોશેશ કરતો હતો, તોપણ

તેના શૂળ મારતા સાંધાઓની દરએક ચસકની વેળાએ તેનું 'મોહોડું' તરેહવાર આકાર બદલતું હતું. બન્ને યુંઠણ મરડીએ તેની આગળ પડ્યો હતો, અને પોતાના ભરેલા હાથથી મેહેરમસ્તની ચંપી કરતો હતો. પંજઅચેબ પણ આપણા જંગીના કુખમાં ભાગ લેતો હોય તેમ દેખાડતો હતો. સર્વેમાં જોવા લાયક દેખાવ બન્ને ભાખરાના માટેલા બળદિયાનો હતો, તે મુંગે મોહોડે દુર ઉભો રહી અર્ધી આંખ વોચી વગોળ કરતો કરતો આ સઘવો તમાસો ભારો ગંભિરાઇથી જોતો હતો. આ ચિતાર એવોતો સરસ દિસ્તો હતો કે જે એક ચાલાક ચિતારો ત્યાં તે વેળાએ હતો તો ખેશક પોતાની જાદુઈ પીછીથી આ તસવીર ચિતારતો.

બન્નેએ જ્યારે જોયું, કે સિપેહસાલાર કાંઈ થોડા ઘણા સુદ્ધિમાં આવ્યાછે, ત્યારે હળવેથી બોલ્યો, કે "મેં પેહેલાંથી કહેલું કે એતો હેરડોની ઘાંણીછે, પણ તમેજ, નહીં હાંભરેલું, ને અવે કાંહતાં કરાંજતાં ખેઠેલા. આતો પેલા કેહ તેમ વેઠ વેચાતી લીધેલી. હેલી ઘાંણીઓ હાથેથી કંઈ લડાઈ કરવાની આહે હાથ હાથ બાપજી ઊં હું જાણું, કે તમે એમ લોહોડાં લાકડાં હાતેખી ઉતરી પડેહો" મેહેરમસ્તે આ લાંબાં ભાષાણનો એટલોજ જવાબ વાળ્યો કે "તું એ નહીં સમજે બન્ને એ કાંઈ સેરડોની ઘાંણી નહીં હતી, પણ મહારા દુસ્મન પેલા બદનદ સુરખાબ જાદુગરે દેવોને એવા આકારમાં બદલી માહારી સામને મોકળ્યા હતા. બન્નેએ તુરતજ કહ્યું, "અરે દેવ હું ને એવ હું, એતો મેં કહ્યું તેમ હેલા કાઉ કુંભારની ઘાંણી હતી એમાની એતો માહારે હાથે ઉભી કીધેલી." મેહેરમસ્તનો આથી મિજાજ ગયો જેથી લગાર જોરમાંજ બોલ્યા, કે "બન્ને તુને હું કહું છું કે એ વાત નહીં જાણે જંગ અને જાદુગરી વિષે તું અણજાણ્યો છો, તમે લોકો દેવનેતે શું પિછાણો બસ હું કહું છું કે એ દેવજ હતા. બન્નેએ જોયું કે સેઠ ગરમ થયાછે, તેથી ફરવી તોળ્યું "અરે વાઈ હાબ ચાલોની દેવતો દેવ, હવે માંડી વાળો.—" મેહેરમસ્તે કહ્યું, "અલખત્તાં દેવ, એ દેવ પેલાજ મુજીના હતા, કે જોણે માહારે પુસ્તકખાતું પણ લુટ્યું હતું—પણ બન્ને, કાંઈ ફીકર નહીં એક દિવસ એવોખી આવશે, કે એ નાપાક માહારે હાથથીજ જમીનદોસ્ત થશે—હા! હું શું કરું આ વેળાએ એના જાદુએ મને જોર કીધોછે. ઇનશા અલ્લાહ એનાખી હું ઇલાજ કરશ અને ફતેહમંદ થઈ, આલમમાં નેકનામી મેલવશ." બન્નેએ નંબ્રતાથી જવાબ આપ્યો, બોલો કરેને તેમ થાય."

હવે બન્ને ભાખરાએ મેહેરમસ્તને ઉંચકી ઘોડાપર બેસાડ્યો. તે બાપા ડાને ઘણું વાગ્યું હતું, અને ઘોડાપર બેઠાથી તેના પાછળો ભાગ ઘણોજ દર્દ કરતો હતો—હવે બંને આગળ ચાલ્યા. મેહેરમસ્તને પોતાના ભાંગેલા ભાલો ઘડી ઘડી ચાદ આવતો હતો. તેણે બન્નેને કહ્યું "બન્ને એક વેળાએ જ્યારે રસતમ પેહેલવાન માજદરાનના દેવોની સાંમણે જંગ કરવા ગયો હતો ત્યારે તેના હાથમાં નેજે ન હોવાથી એક બુલંદ ગાડની કાંખળી તોડી લઈ, તેથી દુસ્મ-

નને ખાક ખરાબર કીધા હતા. હવે હું પણ રસતમનીજ માફક મેજ વગરનો થઈ ગયો છું માટે એક સારાં આડની ડાંખળી તોડી લેવી જોઈએ બજા તું ઘણાજ ઝિસ્મતદાર છે કે જ ભારે કામો, મુસીબતથી ભરેલી મંજલો, અને માહાભારત લડાઈઓ, કોઈએ હજી જોઈ ન હતી, તેવી તું જોવાને પામશે. અને આખરે એક દિવસે તાહારી નિમકહલાલી, અને મેહનતના બદલામાં કોઈ મોટાં શહેરનો મુખો થાઈ મુખ એન અને અમન અમનમાં તાહારી આખરીના દિવસો ગુજરશે. બજાએ સર્વે ખરૂંજ માન્યું, તેથી હરખાઈ જઈ ઓઢ્યો, “ઓઢ છે તમારે હારે અમારૂંબી હારે—વારું હુખ જોઈ હું તો કુવા કરહું, કે ચાલો ભાઈ એવાળી પેહલવાન હતા કે જે પોતાના ચાકરોને હેરોના હેરો આપી દેતા હતા.—અરે પણ હાખ જરાં ઘોડાપર ખરોખર ઊંઘોને એમ હું એકજ તરફ ઝુલાઈ પડેલા, બહુ વાગેલું તે કુખે કે હું? ચાલોની અંધમાં કેથેથી કાંઈ લાવીને હેક પોત કર્યે.” મેહેરમસ્ત ઓઢ્યા “બજા તું ખરૂં કહેછે, મહુને અતિશય દુઃખ થાયછે પણ શું કરું એવું દુઃખ નહીં સોસુતો પછે હું પેહલવાન શાનો. નહીં નહીં એવાં દર્દથી માહારે ઘખરાવું ન જોઈએ, જે થાયછે તે સઘળું ભલાનેજ કાજેછે. હું માહારાં દુઃખની ક્યાંદ નથી કરતો તેનું એજ કારણકે આગળના કાંઈ પણ જગીએ વિલાપ કીધો નથી. ત્યાં રે હું કેમ કરું! બજાએ પાંચ આ ઘણાજ ધ્યાનથી સાંભળ્યું, અને જવાબ આપ્યો, વારું હાખ ઓહ. તમેતો એમ કરો ખરા પણ હઈઆંતો મહુને જરાબી દુઃખ થાયતો હુંતો બાપા હારી પકે પેટ ભરીને રહું.—ઓવે વરી તમે કુવો તો જરાક દમ મારી જાંઠં બાકીતે કાંઈ તદન મુંગું બુંગું રહેવાચ નહી હો;—હા, આપડેતો ભાઈ ખરેખર કહી દેવાના કેમ? મેહેરમસ્ત બજાની ભોળાઈ પર જરાક હસ્યા અને કહ્યું, કે “તાહારી મરજી પડે ત્યારે, અને તને ગમે તેટલી ક્યાંદ કરજે મને કોઈબી તરેહની અડચણનથી.—પેહલવાનોના નોકરે રહવું જોઈએ અથવા આફતની વેળાએ જારી કરવી જોઈએ કે નહી એ વિષેની શાહાદત મને કોઈબી પુસ્તકમાં મળી આવતી નથી.

જેમ જેમ બને આગળ ચાલ્યા, તેમ તેમ તાપ પણ વધતો જતો હતો. આફતાબની ગરમીથી ગરમ બાફના ભજુકા જમીનમાંથી નિકળતા હતા. અઢ્યાં પોતાનો નાહાની ચાંચ ઉઘાડી પાંખ પોહોળી કરી થંડી લેહેકીના એકબી અપાટાની વાટ જોતાં હતાં. તલાવો અને ખજોઆમાં બેંસ અજોટયાં મારતી હતી. આડનું એક પાંચ પાંદડું હિજતું ન હતું બાવરના પીળા અને ઉંચી શુ-ગંધના ફુલો પોતાનો ભજુકદાર વાસ ચો તરફ ફેલાવતાં હતાં. આંખાંની ગિચ આડીમાંથી વારંવાર હોળાંનો આવાજ આવતો હતો અને આંખનીની ઉંચી ટેંચ-પર મેના પાંખ ફફડાવતી પોતાના ઘણીનાં આવવાનો વાટ જોતી હતી. તડ-કાંની એટલીતો સખત ગરમી પડતી હતી કે ગરબડિયા કાગડા પણ પીપળા-નાં મોટાં પાંદડાંનાં છાંયે હેઠળ ભરાઈ ઊંઘા હતા. કેટલાએક ગીફ અને સોરી-

જ્યો, જાણે આજે હેડાંણના તાપથી કંઠાળી ગયાં હોય, તેમ છેક ઊંચે આસમાનની ખુલ્લી પર હવામાં ગોળ આકાર ધરાવામાં હડતાં હતાં. તમામ કુદરત ગરમીની અસરથી મુસ્ત થઈ ગઈ હતી. અને જાણે ખોરશોદ યજ્ઞ ખરેખર પોતે ખુશમિજનમાં આયા હોય, તેમ વધારે અને ઝડપથી પોતાનાં ઘોડા દોડાવતા ખપોરની મંજલની લગભગ જઈ પોહિતા હતા.

બજાએ સવારનું કાંઈજ ખાધું ન હતું, અને પેલી “ખાટી મીઠી તાડી” એ પણ તેના પેટમાં ચચરવાટો નાખ્યો હતો, જેથી તેનાથી છેલ્લે નહીં થોખાવાથી તેણે મેહેરમસ્તને જમવાની યાદ દેવડાવી, મેહેરમસ્તે કાંઈ પણ ખોરાક લેવાની મરજી દેખાડી, પણ બજાની ખુશી પડે તો તેને જે ભાવે તે ખાવા ફરમાવ્યું. દરદીને જોઈતું હતું, તેવુંજ વૈદ્યની ફરમાવ્યું. બજા ભાખરાજી સારી તરેહથી ખરોખર રીતે ગોડવાઈને બજાદપર બેઠા અને કોઠાનામાંથી કાઢીને ખાવા લાગ્યા. વખતે વખત તે તાડીનું ઘણું મોહોડે લગાડતો અને એક મોહોટામાં મોહોટો શેડીઆ તેની અદખાઈ કરે, એવી રીતે સવાદ લઈ લઈને મઠાકા મારી જમતો હતો. પેલી ચડાઉ તાડીએ પાછું તેનું મજા પોતાના હસ્તકમાં લીધું. બજા પોતે કાંઈ જાણે અને શા કારણસર ઘરથી નિકળ્યો, તે સર્વે ખુદી ગયો. બધી મુસાફરીની દહેસ્ત તેનાં મનમાંથી ઉડી ગઈ. ભૂત, બસા અને છનો તથા જાદુગરોની સંગદિલી વિષે જે જે વિચાર તેના દિલમાં પેહલે આવતા હતા, તે એકદમજ ઉડી ગયા. તે પોતાને વળી એક બીજો મેહેરમસ્ત સમજવા લાગ્યો અને પેહેલવાનગિરીની સઘળી બસાઓ અને આફતો તથા મુશ્કેલિયત તેની નજર આગલ બચ્ચાંની રમત સગમી લાગવા માંડી.

ધિમે ધિમે આફતાબ પણ પશ્ચિમ દિશાની તરફ પોતાના ઘોડાઓની લગામ ફેરવી, મુસાફરીનાં છેલ્લાં મુકામની તરફ તમામ કિરણોના લરકરની સાથે જઈ પોહિરચો. થંડા પવનને ગરમીને છતી લીધી, અને સાંજનાં શેહનશાહે રોશન રોજને તખ્તપરથી ઉડાડી, તેની ગાદી પોતાના હસ્તકમાં લીધી. ફીરોજના રંગના આસમાનના સફાદાર પરદાપર, આથમતા ખોરશોદના કિરણોની પિઠીએ રંગ ઊરંગી વિચિત્ર નકશ ચિતારવા માંડ્યો. લિલોત્રીથી ઢંકાયલાં દુરના પહાડોએ સારો દિવસ લિલો પોશાક પેહેડ્યો હતો તે દુર કરો, રાતનો સિઆહ લેખાસ લીધો; અને અસ્ત થતાં સુરજની રોશનીનું તાજ માંથાપર મેત્રી, સાંજના શેહેનશાહની વાટ જોતાં હતાં. આંખના આડોમાંથી વણ વાગળાં પાંદડાંને ખડખડાટ કરતાં એક એક પછી ઉડી સમી સાંજની સેહલગાહને માટે નિકળ્યાં હોય, તે પ્રમાણે ધિમેથી ઉડતાં જતાં હતાં. આરને આસ્તે અંધારૂં વધવા લાગ્યું અને આડીઆમાંથી કીડાઓના અવાજો ગોચા રાત પડવાની ખબર આપવા લાગ્યા. પાસે એક પણ ગામડું ન હોવાને લીધે મેહેરમસ્તે તે રાત ત્યાંજ એક આડની હેઠળ વાસો કરવાનો વિચાર કીધો. રસતસ પેહેલવાનનો દાખલો લઈ મેહેરમસ્તે પણ ચોર આમળાના આડની એક મુઠ્ઠી ડાંખળી તોડી ભાલાની બદલી હાતમાં લીધી. થોડુંએક આગલ ચાલતાં આંખના ફેટકાંએક ગાડો નજર આવ્યો, તેમની વચમાં વડનું એક મોટું ખુલ્લું દરખત ચોતરફ સાખા છોડી વણના રાજની મિસાલે પુર દબદબામાં પોતાનું સર ઊંચકી ઉઠું હતું. તેનો નિચે ઉતારો કરવાની મતલબથી આપણા જંગી સિપેહસાહાર અને તેમના બહાદુરસાથી બજા ભાખરાજી પોતપોતાની સ્વારીપરથી ઉતરી. મેહેરમસ્તે પાંજરોએબને વડનાં એક મુળ્યાં સાથે બાંધ્યો અને બજાએ પોતાના બજાદને છુટોજ

ચરવા મેલ્યો. બળએ ચઢાવેલી તાડી તથા ઉપરાંસાંપરી લીધેલાં મોહોવડાંથી તેની આંખ ઢંકાઈ ઢંકાઈ જતી હતી, અને આખા દહાડાની થાકથી તેના હાથ પગ લુલા થઈ ગયા હતા, જેથી તુરતજ તેણે તો કાંમળ પાંથરી, અને પાંચ મિનીટની અંદર તો સ્વપ્નાના ખુશ મુલકોમાં સેહેલ કરવા લાગ્યો. મેહેરમસ્તે પે-હેલવાની રેવાજ પ્રમાણે આખો રાત માશુકની યાદમાં ગુન્નરવાનો ઠેડાવ કી-ધો, અને તમામ હુથિયાર ભોડી વડના થડ સાથે બરડો અઢેળી સુખલીનાં વિચારમાં અરધી આંખ ઢાંકી ખુશ દેમાગમાં બેઠા.

વડનાં જાડાં પાંદડાંમાંથી હુવાના સુસવાટા એક અજબ તરેહતું વાજત્ર વગાડતા પસાર થતા હતા. આ સાંભળ્યાથી મેહેરમસ્તને કાંઈએક વિચાર આવ્યાથી તેનાએ પોતે પણ એક ગાયન સહરૂ કીધું. જે પોતાની જાની માશુક સુખલી અથવા તેનાનાજ ઓલોમાં ઓલ્યે તો મીડી શેહેરનાજની મ્હોખતમાં એક વેળાએ આ જગી સરદારે પોતેજ નેડયું હતું. જેમ જેમ પવન વધતો ગયો તેમ તેમ મેહેરમસ્ત પણ જોશમાં એક હોરી લલકારવા લાગ્યા.

હોરી.

“ કાગનકે દિન ચાર ”—એ રાહપર.

મેહેરનાજ, દિલના એ હાર,
રસીલી, જાની રંગીલી—શેહેરનાજ.

વન વન ભટકું—હું મ્હોખતમાં તહારી,
થાઈ દિયાનો ને ખોઆર.—
રસીલી, જાની રંગીલી—શેહેરનાજ.

તન મન અરપણ કીધુછે તુંજને,
બખશ છવ નહીં તો માર.—
રસીલી, જાની રંગીલી—શેહેરનાજ
જલજો જેહાંત આ જાંદગી જલજો,
જલજો સર્વ સંસાર.—
રસીલી, જાની રંગીલી—શેહેરનાજ.

શેહેરનાજ કેહે મુજને મલશે તું ક્યારે,
જીવે વાટ તહારો દિલદાર.—
રસીલી, જાની રંગીલી—શેહેરનાજ.
ફરકુંછું મહારી ચશ્મેને જ્યાં જ્યાં,
તુંજનોજ દિશે ચિતાર.—
રસીલી, જાની રંગીલી—શેહેરનાજ.

તહારુંછે નામ જીંબાપર હુરદમ,
દિન રાત સાંજ સહવાર—
રસીલી, જાની રંગીલી—શેહેરનાજ.

મેહેરમસ્ત છે મસ્ત મ્હોખતમાં ચકચુર,
ચહડી ઇશકની છે ખુમાર
રસીલી, જની રંગીલી—શેહેરનાજ

તલપે આ સીનું જુદાઇમાં તહારે,
નહીં “આરામ” કે ન કરાર.—
રસીલી, જની રંગીલી—શેહેરનાજ.

જ્યારે મેહેરમસ્તે લગાર ખુલંદ રાગથી ઉપલું ગાયન ગાવા માંડ્યું, ત્યારે આસ્તે આસ્તે બળનો પણ ધારવાનો અવાજ વધવા લાગ્યો. હોરી હજુર તો અરધી ગવાઈ હતી, એટલામાં બળના નાક અને ઘાંટામાંથી એવા તો શુર નિકળવા લાગ્યા કે જેનું બ્યાંન પણ થઈ શકતું નથી. એ મ્હોટા કુત્રા એક હાડકાંને માટે ખેંચ તાણ કરી જેવારે તકરારપર આવેછે ત્યારે આમન સામન ઊભા રહી ધુરકાધુરકી કરતાં ગળાંમાંથી એક જતનો ઘણોજ કઠોર અવાજ કાઢે છે. તેને મલતું કાંઈએક બળતું ધારવાનું હતું. એવું એક શુર જ્યારે મેહેરમસ્તનાં કુદરતી ભારી ગળાંના શરોદ સાથે મળ્યું, ત્યારે તો, આપણા જંગીનું ગાયન એવડું મધુર લાગું હશે, એમાંતો કાંઈજ શક નથી. થોડો વખત ન થયો કે આ શરોદમાં એક બીજાજ નવાઈ જેવા ગવૈયાનો અવાજ મળ્યો. વાંચનાર કદાચ વિચાર કરશે કે આ વળી બીજો ઉસ્તાદ યુવાંથી નિકળી આવ્યો! જે વડનાં ઝાડની હેઠળ મેહેરમસ્તે ઉતારો કીધો હતો, તે વૃક્ષની ડાળીઓમાં ઘણાંએક પંખિરાના માળા હતા. અલખત્તા રાત હોવાના સખબથી તે પક્ષીઓ તો વિચારાં નિદ્રાની ખુશ કેકમાં હતાં, પણ એક મ્હોટી ડાળમાં ધ્રુવડનું એક ગંભીર જોડું વસતું હતું; તે આ વેળાએ પુર હુશ્યારીમાં હતું, જેવું મેહેરમસ્તનું ગાયન સહર થયું કે તુરતજ જે નર હતો, તે અજબબીથી માળાની બાહાર ડોડ્યાં કરી, પોતાના મ્હોટા ડોળાથી ચોતરફ જોવા લાગ્યો. જંગીનું રસ ભર્યું ગાયન તો જોરમાં વધવાજ લાગું તેની સાથે આ ધ્રુવડનાં જોડાંની અચરતીબી વધતી ગઈ. નર આસ્તે રહી માળામાંથી બાહાર નિકળી આવ્યો અને રાતની વેળાએ આવો અવાજ આવવાનું કારણ શું હશે, તેની શોધ કરતો હતો. હજુર તો તે વિચાર કરેછે, એવામાં બળનાં પણ શુર અને તાણ તથા અસાપ તેના કાનપર પડ્યાં. જેથી ધ્રુવડ રાજાએબી મ્હોટેથી ખેલવા અને પોકારવા માંડ્યું, થોડા વારમાં માદાએ પણ પેતાનો મધુર અવાજ કાઢ્યો એ મિસાલે આ ચાર ચાલાક ઉસ્તાદોના જલસાથી તમામ મેદાન ગાઝી રહ્યું. ગાયન ઘણુજ જોશમાં ચાલતું હતું, એટલામાં બળને કાંઈ અજબ જેવો પણ બિહામણો સ્વપ્નો આવવાથી તે ચોકી ઉડ્યો અને આંખ ચોળી ખખ્ખારવા લાગો. તેને જોઈ, મેહેરમસ્તબી ચુપ થઈ ગયા. પણ પેલું ધ્રુવડનું જોડું, જેણે ગાયનમાં ઘણોજ ભાગ લીધો હતો, તેને પોતાનો શરોદ આગલ ચાલુજ રાખ્યો. બજે, જે ખરેજ ઊંઘમાંથી બિહીને ઉડ્યો હતો, તે તેમનો સ્વર સાંભળી ધ્રુજવા લાગ્યો, અને હજવેથી મેહેરમસ્તને પુછ્યું, “મે-મે-મેહેરમસ્ત બાપા, એ-એ-એ-હાં-હાં-હાં હાનો હાનો હાદ આહે!” મેહેરમસ્ત, ગાયનમાં પેહેલે એટલા તો ચકચુર થઈ ગયા હતા, કે ધ્રુવડે તેમની સાથે રાગડો ખેંચ્યો, તેના વિચાર તેમને મુતળગ હતોજ નહીં પણ બળના સવાલથી આ જોહાંનનાં સરદારનું ધ્યાન તે બાબદપર ખેંચાયું, પેહેલે તો જંગી દલેર એવું

સમજ્યા કે એ અવાજ કુત તેમના પોતાના ગવાનો. પછા હતો પણ ધિગ્ગથી વિચાર કીધાથી તે ખ્યાલ તેમના મનમાંથી નિકળી ગયો. તેવાજુ અંદેશમાં પડ્યા કે આવો કહાર અને દહેસ્ત ભરેલો ઘોંઘાટ કોણનો હશે ! બળતી ધારતી વધતી ગઈ. તેના હાથ પગ નેતરના ઝાડની પેઠે કાંપવા લાગ્યા, તમામ આંગળ પર થંડો પરસેવો પડ્યો, અને દાંત કડકડવા લાગ્યા. તેણે આંગણાં વતે કાન ઢાંક્યા, કે પેલો બિહામણો સાથે સાંભળાય નહીં, તેનો દમ ખંધાઈ ગયો અને ધ્રુવતે અવાજે બિચારા બળએ કાંઈ નિરંગ યાદ હશે, તે ભણવા માંડી. ધ્રુવડનાં જોડાંએ તો જલસો જતરીજ રાખ્યો હતો. મેહેરમસ્તની ખાતરી થાઈ, કે આ કોઈ જીવ કે બલા છે, તેથી હથિયાર હાથમાં લઈ તેવાજુ ઊભા રહ્યા, અને આંગ મારી પુછ્યું, “આ દોળખના બદ્દેરદાર ખખીસ. લયાંનત ભયાં નાપાક, બદનશ-લના સિઆહ દરજ તું જીવ હોય, કે દેવ, જનદુગર કે અવિષ જે હોય. તે આ-એજ ઘડીએ નાબુદ થા; નહીં તો કસમજે તે સાંહેએ જેહાંનના કે તહારાં ન-જીસ બદનના પુરજેપુરજ કરશ અને દુન્યામાંથી તહારાં નામ અને નિશાન નેસ્ત તથા નાબુદ કરશ. ખોલ એ કાફર, કાહારત, તું કોણછે? શું સફેદ દેવ-ની ઓલાદનાં છે કોઈ મુજ. કે જીવસ્તાનના જીનોથી છે તહારી તોખમ ? કોઈ એફરીતજે કે બલા સેતાનજે કે ભુત જે હોય તે સિતાબ જાહેર કર. કેમકે આ-લમમાં મશહુર થયેલો-જંગીઆનો જંગી-દેવોનો દુસ્મન—ખખીપોને ખાકમાં મેલવનાર—જનદુગરોનો જમ—જીનોનો જીવ લેનાર—જેહાંપહેલવાન સિપેહસા-લાર મેહેરમસ્ત ઓલપાડ જંગમહાદુર તહારો હમનખરદ થઈ ઉભોજે.”

મેહેરમસ્તના ઓલવાથી, કે પછી તેના અર્થિત ઉભા થવાથી, પેલાં ધ્રુવડનાં જોડાંએ ચુપકીદી પકડી—આથી જંગી વધારે જોરમાં આવ્યા અને એક હાથમાં દાલ અને બીજામાં હથોડાનો ગુરજ લઈ, એક પગ આગલ અને બીજો પાછલ મુકી ટેકાવથી દુસ્મનની વાટ જોવા લાગ્યા. બળએ ગભરાટમાં કહ્યું, “હાબ હાબ ખીહારે ખીહારે—તીફાથી ખીહો, એ તો કુચો હેલો ખેતર-પાડ દેખું—હાય હાય ! હવે હું કરું જરીક લીધું હોત કેનીતો હમાણાંજ નહા-ડતે. અરે બાપા આમ આવોરે, નહીંતો કે આહે હરખી ઝપટ થહે—અરે આ મ્હોટા બાપા ખેતર પાડ, તું જ ભાઈ, જા, હમે તુને કાંઈ કરહું નહીં. તું હ-મોને દુઃખ રખે દેતો. હમોને નઈ છોડ હેતો તુને મહાર ઘેર ગયા પછી હારી તરેહથી હમજવા. જા બાપા જતો.—ઓહ એ બલામાં હું કોહાંથી આવી પડે લો ! હાય હાયરે બજા, બરયા એ તં હું કરી મેજેલું. આએ દેતો કે મરીબરી જહે, તો તહારાં પોએરાં તો વાટ જોઈ જોઈ રહી રહેતો !” બળએ ખેતરપાડને કીધેલી માનત સાંભળી મેહેરમસ્તે કહ્યું, “બજા, ખખરદાર એવી કાંઈ પણ નાદાની તેં કીધીછે તો. શું દેવ, ભુતને આપણે માનવા જોઈએ ? શું એ લ-યાનતી નજીસ પલીદાને લાલચ આપી સમજાવા જોઈએ. પાક જરથોસ્તી દિન-તું પાકીજેહ ફરમાન તોડી શું બદકાર મર્તિઆ અને નહેસ બલાઓને માનવું જોઈએ ? ચુપ ચુપ બીજી વેળાએ એવા કેલામ કયુ તહારી જમાનથી નિકળ-વા દેતો ના.” બળએ લગાર ફફડીને જવાબ આપ્યો, “અરે પણ ઉં ત હું કરું, ને કાંહાં જીવ આપું. મહારા લખ્યાં લેવાયને તમે તો (હેલા હાપુર હઠા-ક હાઈ ભાહાંન બેહિં.) હવે કાંઈ કરોની, ને એ બલાને પતાવો નીતો ઉતો મ-રી જવાહ. હા ભાઈ આપરે તો હાંચે હાંચુ કહી દેવાના !” મેહેરમસ્તે જોયું કે

તેમના ઓડવાપર કાંઈ પણ ધ્યાન ન આપી કોઈની દેવ કે જીવ સાંભને આવી ઉભો નહી રહ્યો, ત્યારે ફરીથી એક વેળા બુલંદ અવાજથી કહ્યું, “આ બેસરમ મુજ, કેમ દહેસ્ત ખાઈ ચુપ થઈ બેઠોછે, નિકળ બાહર અને તહારાં મોહિતનો સિતાબીથી શિકાર થા. એના પણ આડ પરથી જવાબ મલચો નહીં, જેથી ચોરડાઈને પેલી ચોર આંખોની જે હાંખળી ભાત્રા તરીકે હાતમાં લીધી હતી, તે આડપર મારી કે તુરતજ ધુવડનું નેહું બિહીને ઉડીગયું તેમના ઉડવાથી પાંદડાંના ખડખડાટ થયો. તેથી મેહેરમસ્ત સમજ્યા, કે બસા તેમની તરફ આવેછે, પણ એવામાં બેહુ પક્ષી બાહર નિકળી ઉડી ગયાં. આ વેળાએ બન્નની નજર તેમના પર પડી. આ બોળા ગામડીઆએ તુરતજ પોતાની બુલ નેહ, અને ખડખડ હુશી પરચો. મેહેરમસ્તે ડોલા કકડાવી આવી વખતે હસવાનું કારણ પુછ્યું. બન્ને એટલો તો હસ્તો હતો, કે ફેટલોએક વખત સુધી મેહેરમસ્તના સવાલનો જવાબ આપી શક્યો નહોતો. અંતે જ્યારે જંગી ઘણાજ તપો ગયા ત્યારે બન્નેએ ઓલાસો કરવો દરસ્ત ધાર્યો. તે હસ્તે મેહોંડે ઓલ્યો, —“ હાય હાય, હરદાર હેઠ, મેં તે આ હું કરી મેલેલું! અરે ભલાં માંનીખ, હું તો ગાંડો થયો તો થયો, પણ તમેખી મહારી હાયે કેમ ચડી ગેલા! આટલો વારતો મહારા હાંસકોશ ઉડી ગીએલા, ને પેટમાં તો ચકરડાં ગબરડાં રમાંતાંતા ને તમેખી ભાલો કાલરો લઈ મ્હોટાં મ્હોટાં અફરગાંન ભણતાતા—તે હું હાંને વરે? હેલા કેહે તેમ આપડેખી કેયો કાગનો વાધ કરી મેલેલો હો!” પોતાના ગામડીઆ સાથીના આ ઓલ સાંભળી સિપેહસાલાર બહાદુરે અજબખી. માં પુછ્યું કે “બન્ન તું શું કેહેછે? કાગને વાધ શું? તહારા ઓલવાનો કાંઈ પણ ઓલાસો કરશે? આ પલીદ દેવો અને જનદુગરો, કે જે મહારી દહેસ્તથી નાહસી ગયા તેમને શું તું ચોળખેછે?” બન્ને હસીને ઓલ્યો, “અરે હું જો હેઠ, તમેખી કેયા તાની તોડીને લાંબુ કરતા ને. દેવો હું ને જનદુગરો હું? એ તો કાંઈ દેવહતાનખી નહીં ને હેલા ખેતરપાડખી નહીં પણ એ કેની તે ધુવડ ઉતાં ધુવડ. અવે હમનેલા!” મેહેરમસ્ત ચોંકીને ઓલ્યા, “ધુવડ? બન્ન, તું એ શું બકેછે! જા જા જરા આંખ બરોબર ચોળ. તું હમાણાજ થોડો વખત થયો હુંગમાંથી ઉડ્યોછે અને મહને એવું લાગેકે કે ધારતીથી તહારં ભેજીખી જરા ખીશી ગયુંછે હું. આ વેળાએ અને આના બિઆયાનમાં ધુવડ કાંહાંથી આવે? એક પલખી હું તહારા જેવો-ચેલો વિચાર નહી કર.” બન્નેએ જવાબ આપ્યો, “તીઆર મેં આંખે જોયેલું, તે ઓટું કે?” મેહેરમસ્ત જરાક હસીને ઓલ્યા, બોલા બન્ન, તું જનદુગરો અને પેહેલવાની, તથા ફંદ અને ફરેખ એ સર્વેથી તદન નાવાકેકું. હોય, તે ધુવડ ઉડી જતું તહારી નજરે જોયું હોય, પણ તું જાણતો નથી, કે નાપાક જીવો અને દેવો તરેહવાર આકાર લઈ શકેછે. હમાણાં તે જે પક્ષી જોયું, તે કાંઈજ નહીં, પણ એક પલીદ જનદુગર હતો.” બન્નેએ જોયું કે મેહેરમસ્ત તો પોતાનાંજ વિચારને વળગી રહ્યાછે, ત્યારે કંટાળીને ઓલ્યો, “વારં ભાઈ ચાલો હેતાનતો હેતાન, ને ભૂતતો ભૂત, તમે જે કેવો તે ખરં. અવે કાંઈ છે? હેલી હેરડીની ઘાંણીને જીવ કીધો ને આ ધુવડ તો કોઈ જનદુગરછે. અવેતો બહ કેની?” અને આ છેલ્લા શબ્દો ઓલી બન્ને ભાખરા-જીએ, કામળીપર અજોટયું મારી, પીછોડો મોહુ લગીન ચોઢી. ફરીથી નિદ્રાની મીડી કેફમાં ચકચુર થયો. મેહેરમસ્ત બિચારા આખી રાત વિચાર અને

અંદશામાં બેસીને કાઢી, અને સહવારનો પોહાર ફાટતાં જ બળને ઉડાડી, સુરત શેહેરની તરફ પંજઅચેબની લગામ ફેરવી.

વાટમાં ચાલતાં મેહેરમરતે બળને કહ્યું કે “બળ હવે આપણે સુરતની સરહદમાં આવી પોહિંચ્યા છેએ, આ શેહેરમાં મહારી બહાદુરી અને કુવત દખાવવાને મહને ઘણી સારી તક મલશે. જેમ આ શેહેર શાહામતું અને આબાદ છે, તેમજ જનદુધ અને તલેસમાતો તથા દેવો અને છનોથી ભરેલું છે. બળા હું તને જે કાંઈ કહું તેની ઉપર પૂર્ણ ધ્યાન આપ. હું ગમે એવી આકૃતમાં આવી પડું, તોખી તુંએ મારા બચોવને ખાતર વચમાં આવું નહી. જો મહારી ઉપર હામલો કરનારા દોષ હલકા અને નિચ્છાલાદના હોય, તો બેફીકર તું સામને થઈ તેમને તહારા હાથને સવાદ ચખાડજે, કેમકે કમોના લોકો સાથે મહારા જેવા પેહેલવાનાએ લડાઈમાં ઊતરવું ન જોઈએ. પણ જો મહારો હુમનખરદ ઊંચી તોખમનો અને પેહેલવાની ચોલાદનો હોય, તો હમારે દરમ્યાન તહારે આવુંજ નહીં, કેમકે જ્યાં તુલીક તું જંગી ન હોય, અથવા કોઈખી એલકાખ ન ધરાવતો હોય, ત્યાં તુલીક દલેરો સાથે જંગ કરવું જંગીઓના કાપદાથી ઉખડું છે” બળાએ ડોકી ધુનાવી અને બોલ્યો, “બહુ હાર તમારું કેહેલું હું બોલે બોલ કરા. હાથું પુછો તો બા આપણે તો મારફાડ કે બખેડા ગમતા નથી. ઊંતો અહલથીજ ટાહારાં પાણીના માટલાં હકો છેહી. કોઈનોખી મારામારી વચે આપડેતો મરતાંખી માથું નહીં ઘાલીએ. હા જો કોઈ વરી મહારી ઉપર હાત ઊંચકહે, તો પછે હારી પખે તેને કોપરાંપાખ જમાડા, કેમકે આપડે કોઈનું બોલેલું હાંખીએ, પણ મારતો નઈ હોહાએ. હા ભાઈ, આપડે તો જે ખરું આહે તે કઈ દેવાના”. મેહેરમરતે જવાબ આપ્યો, “ડીકછે બળા! તહારો પોતાનો બંચાવ તું કરે, તેમા મહને કાંઈજ અડચણ નથી; જો એ વિષે મે તુને પૂર્તી છુટ આપીછે બળે બોલ્યો, “અરે તમે રજા આપો કે નઈખી આપો, પણ ઊંતો મહને જે છેડે, તેનું કાટલું કાઢું”

સિપેહસાલાર અને તેમનો ચરબદાર સાથી ગોફતેગોમાં મશગુલ હતા, એવામાં દૂરથી કાઠીઆવાડી ધોડીઓપર બેસી બે બ્રાહ્મણ આવતા નજરે પડ્યા. તેમની પાછલ એક દમણીઆમાં એક લાલાજી મારવાડી અને તેની ચોરત આવતાં હતાં. બ્રાહ્મણો સાથે તેવોના બે હિંદુ નોકર હતા. મેહેરમરતની નજર જેવી તેમનાપર પડી, કે ફરીને બળને કહ્યું, કે “બળ જો આ નાપાક જનદુગરો દોષ ખુબસુરત બાદશાહજીને પકડી લઈ જાયછે. તેણીને એ બદકારોના પંજમાંથી છોડવી જોઈએ.” બળે બોલ્યો, “આ લેવો, આતો શું હેલી દેરડી ઘાની હાતની લડાઈના કરતાંખી ગાડું દેખું—અરે જંગી હરદાર, એતો બચારા બામનાછે, ને દમણીઆમાંતો મારવાડી ને તેની બધરી દેખું, બાદહાજાહી ને જાદુગરો હાના! હુંભાળીને કામ કરજો હો બાપા, નઈતોકે તમારી હાથે ઊં કટાઈ જવાહુ!” મેહેરમરતે જવાબ આપ્યો, “મેં તને ઘણી વેળા કહ્યું, કે તું એ વાતોથી તદન અંજાણુએ છે માટે અવેથી વચમાં બોલતો ના.” એમ કહી ધોડાને એડ મારી રસ્તાની અધવચમાં પેલા બ્રાહ્મણોની સામને જઈ ઉભા, અને પોહાર મારી કહ્યું, “સંગદિલ અને સિતમગાર જાદુગરો, સિતાખીથી પેલી રાજપુત્રી કે જેને તમે કેદ કરી જોરજુલમથી લઈ જાઓછો, તેને મહારે હવાલે કરો, નહીતો મોતને તાબે થવા તૈયાર થાઓ, કેમકે

એજ સજા તમારા જેવા ગુનેહગારોને લાયક છે.” પ્રાહુમણે એ ઘોરા ઉભા રાખ્યા, અને આપણા જંગીના ચેહરા તેમજ તેના ઓઝાથી અજાયબીમાં ગર્ક થઈ જેવા લાગ્યા. તેઓમાંથી એકે નરમીથી કહ્યું, “શેઠજી, અમે કાંઈ ગુનેહગારો કે જાદુગરો નથી, અમે તો ગરીબ પ્રાહુમણ છીએ, અને હુમારાં કામને મારે જઈએ છીએ. હમારી પાછલના દમણીઆમાં કોઈ રાજપુત્રી છે કે નહીં તે હમેા જાણતા નથી. એટલી હમને ખબર છે, કે એક મારવાડી અને તેની બાચડી તેમાં બેઠેલાં છે. “ચુપ ચુપ રહેા નાપાકો, હું સી સમજું છું, એમ ઓલી દિલાવર ઓલપાડજંગે ભાલો ઉંચકી એક પ્રાહુમણ પર એવો તો ધસારો કીધો, કે જો તે ચાલાકી અને સમયે સુચકતાથી ઘોડાપરથી નિચે સરી નહીં પડતે, તો ખચીતજ તેની છાતી વીધાઈ જતે. પોતાના સાથીની હાલત જોઈ, બીજા પ્રાહુમણે ઘોડો દોડાવ્યો, અને ફેટવોએક દૂર નિકળી ગયો—પ્રાહુમણને ત્યાંજ પડતો મેલી મેહેરમસ્તે દમણીઆ તરફ લગામ ફેરવી.

બળા ભાખરાએ બળદીઆપરથી ઉતરી પેલા નિચે પડેલા પ્રાહુમણના કપડાં કાઢવા માંડ્યાં, કેમકે તે બાપડાએ જંગી સિપેહસાલારથી સિકરત આધાથી, તેનાં કપડાં અને જે કાંઈ બીજા સામાણ હતો, તેપર અસલી રસમ પ્રમાણે મેહેરમસ્તના નોકરનો યાને આપણા ભાખરાજનો હુક હતો. દિલાવર સિપેહસાલારને દમણીઆની તરફ ગયલો જોઈ પ્રાહુમણના હિંદુ ચાકરો બળની પાસે આવ્યા, અને તેમના ઘણીના કપડાં વિગરે કાઢાદી લેવાને તેને શું હુક હતો એ વિષે તેને પુછવા લાગ્યા. બળએ ઘણીજ તાંતથી જવાબ આપ્યો, જેથી પેલા બંને હિંદુઓ તે બિચારાપર દુટી પડ્યા, અને લાત તથા હાતથી બળની સારી પકે ચાકરી કીધી. પેલા નિચે પડેલા પ્રાહુમણે જોયુંકે બળે તો માર ખાઈ નિચે પડ્યો છે, તેવોજ ત્યાંથી ઉડી ઉભો થયો, અને પોતાની ઘોડો પર સવાર થાઈ ને રસ્તો તેના સાથીએ લીધો હતો તેજ તરફ નાહાસવા માંડ્યું. પેલા હિંદુ ચાકરોબી બળને પડતો મેલી તેમનો પાછલ ગયા.

અહિંયાં બળની ચાકરી થતી હતી, તેટલાં મેહેરમસ્ત દમણીઆમાંની મારવાડનની તરફ જઈ પોંહેંચ્યા. તેણીને ભરથાર લાલાજી પણ અંદરજ બેઠો હતો. પણ મેહેરમસ્ત પ્રાહુમણોપર મેલવેલી ફતેહથી એટલાતો મગન થઈ ગયા હતા, કે તેમની નજર તેનાપર પડી નહી. તેણે પુર દમામથી મારવાડનની હજીરમાં માથું નમાવી સલામ કીધી, અને કહ્યું, “ઓ ખુબસુરતીનાં આસમાનના ઝમકતા પુરનુર આફતાબ, જેહાંનના તખતને જેબની આપનાર રોશન એકબાલ શાહજાદી, તું શાદમાન અને ખુશહાલ થા, કે તને જફકારીથી લઈ જતા લુટારા જાદુગરોને મેં સીકરત આપી છે, અને તેમનાં દસ્તથી તહારો છુટકારો કીધો છે. તું મનમાં કાંઈ ફીકર ના રાખ હું પેલો જમાને આશકાર જંગી મેહેરમસ્ત ઓલપાડજંગ છું. અને મહારી મારુક શેહેરનાજનો રૂપેરી હાથ મેલવવાની આરજીથી, જેહાંનમા નેકનામી ભર્યાં કામે કરી મશહુર થવાના ધરાદાથી ફરજું. મહાર કામ સદા દુબીઓની દાદ લેવાનું છે. નામવર શાહજાદી તું ખુશહાલ થા કે આજે મહારા જેવા એક જંગીના જબરદસ્ત હાથના કુવતથી તહારો છુટકારો થયોછે. હું તહારેથી એટલીજ આરજી રાખું છું, કે તહારા મુલકની તરફ રવાના થવા આગમચ તું ઓલપાડની રાહ લે, ત્યાંહુ મહારી દિલરખા જાની શેહેરનાજ છે, તેણીને મલી તહારો છુટકારો,

કોણે અને કોણેવી રીતે કીધો તે કહી સાંભળાવ. સુંદર મુખ નાજનીન, તું આજેજ વેળાએ ઓલપાડની તરફ તહારાં કદમ લઈ જા.”

મેહેરમસ્તને જોતાં વારજ મારવાડને મોહોડાં પર સાડીનેા ઓથો કીધો. અને પેલો લાલાજી થોડોવારતો મેહેરમસ્તનું મોહોડુંજ જોવા લાગ્યો. તેણે જ્યારે સાંભળ્યું, કે આપણા સિપેહસાલારે ઓલપાડ તરફ જવા ફરમાવ્યું ત્યારે ગાડાંમાંથી ઉતરી બાહાર આવ્યો અને ગુસ્સામાંજ અરધી મારવાડી અને અરધી ગુજરાતીમાં ઓલ્યો, કે “એ પારશી અમ લોકોને ઇદરશી ચુપ્પો જાનેકો દતો હુવે કે નઈ? જા ગાડી છોડદે નઈ છોડોગો, તો રામચંદરજી કે કશમ હે કે તેરો દાંત તોડંગો. અરે એ મુંઠ તું શુંનતો હુવે કે નઈ શુંનતો હુવે!—તું ઓલતો કયા હુવે?” આ મિજાજ લાલાજીના ઓલવાની મતલબ જંગી સમજ ગયા અને ઘણાજ સાંતપણે જવાબ આપ્યો કે “ઓ મરદ, અગર તું ઉંચી એલાદતો હોતે તો હું તહારી આ જબાંદરાજીને સવાદ ચખાડતે. પણ તહારા જોવા એક હલકા અને નિચ શખ્સના લોહીથી મહારો હાથ રંગીન કરવા હું ચાહતો નથી.” મારવાડી આ સાંભળી ઘણાજ ચીરડાઈ ગયો, અને ઓલ્યો “એ ગધો, તું કીશકો નિચ ઓલતો હુવે? તેરે શરકે શતરા પંદરાકો મેરે એક ઉગલીશે દબા દઉં, મરદ હોવે તો શામને આ, ખેંચ તલવાર ફેર મેરો હાત દેજે.” એમ કહી દમણીઆમાંથી પોતાની તલવાર ખેંચી કાઢાડી. મેહેરમસ્તે હાતમાંથી લાલો મુકી દીધો અને ઢાલ આડી ધરી તલવાર ખેંચી. મારવાડને ઘબરાઈને દમણીઉં ત્યાંથી હુકરાવી જરા દુર ઉભુ કીધું. બન્ને એક તરફ પોતાના બળદીઆની નાથ ધરી જંગનું પરિણામ શું નિપજેછે તે જોવા ઉભા. લાલાજીએ પોતાના બંચાવને માટે દમણીઆમાંથી એક તકીઆ ઉંચકી લઈ ઢાલને બદલે માંથાપર ધર્યો. અને એક સખત જરબ મેહેરમસ્ત પર લગાવી. સરદારે તુરતજ ઢાલ આડી ધરી બંચાવ કીધો. જો મેહેરમસ્તે આ વેળા ઝડપથી પોતાનું માથું બંચાવ્યું ન હોતે તો લાલાજીની શમશેહેરની એકજ જરબથી તેવનની જીવગીને તેમજ મુસાફરીનેા અંત આવતે. જંગી સિપેહસાલારે અશમે આસમાનની તરફ ફેરવી અને યજ્ઞદાંતની મદદ માંગી કે “ઓ બેકિનાર, હસ્તીના ખાવીંદ સાહેબે કુદરત, આ આકૃત ભયી વખતમાં તું મહારો મદદગાર થા. દુસ્મનની ઉપર મહને ગાલેબ લાવ અને આ કિર્તીર હુંમેસગીની નામોશી અને બદનામીના કાળા ડાઘથી મહારે ખાલેસ નમ બંચાવ, ઓ દિલરૂખા માશુક શેહેરનાજ આ મુશ્કેલીમાં મહારી મદદ પોંહાંચ,” આ સખુને ઓલી પુર જોશમાં આવી મેહેરમસ્તે તલવાર ઉંચકી, લાલાજીએ તકીઆ આડો ધર્યો અને પોતાનીબી શમશીર ઉડાવી—આસપાસના તમાશગિરો આ જંગનું પરિણામ જોવા માટે ધનતેજરીથી ઉભા અને—

તમામ થાયું પુસ્તક પેહેલું*

પુસ્તક બીજું પ્રકરણ ૯ મું.

જંગ દીધું શૂરા સિપેહસાહાર મેહેરમસ્ત ઓલપાડજંગે
લસાજ સાથે અને શીદીસ્ત ખાઈ નાહાઠો લસાજ
જંગી મેહેરમસ્તના હાથથી.

ખાહાદૂર જંગીએ મેહેરનાજનું નામ જખાનપર લીધું અને લસાજની જરખની માટે જોતો ઉઠ્યો. આ બંને દિશાવરો એકમેકને ધુરકવા લાગ્યા, અલખતા પેહેલો અટકાતો તુંદ મિજાજના લસાજએજ લગાવ્યો, તે એટલોતો સખત હતો કે અગરજો બરાબર લાગ્યો હતો, તો ગરીબ મેહેરમસ્તનો તુરતજ અંત આવતો પણ તે દાદગરે આપણા દલેરને મ્હોટાં અને મુશ્કેલ કામો બજાવવાને માટે જીવતો રાખ્યો. લસાજની તલવાર લગાર વાંકી ગઈ અને મેહેરમસ્તના બે ફાડ્યાં ન કરતાં, તેની ધડાનો કોલાહલો કેટલોએક ભાગ અને એક તરફનો કાન કાપી, હાલી ખાંધપર પડી.

ઓ જમીન, તું થર થર ધુજ ! આસમાન ફાટ ! કેમકે જંગી મેહેરમસ્ત ખડા થયાછે ! અરે કોણની કલમમાં તાકતછે, કે આ મરદાને મરદના ગુસ્સાનું બચાન કરે ! હા ! લસાજની તલવારના અટકાથી તેનું ધરાની લોહી ઉઠળી આઘ્યું, કીનાનાં આતશથી તેનું તન નેતરની મિસાલે કાંપવા લાગ્યું, તેની ચમકતી ચશ્મોમાં ખુનનું ઘોળી જ્વશ મારવા લાગ્યું, મેહેરમસ્ત બંને હાથે શમશોર પકડી, અને એક સખત જરખ મારવાડીના માંથાપર લગાવી; સારાં ભાયગે તેણે તકથો બરાબર સર ઉપરજ ધર્યો હતો, કેમકે આપણા શૂરા સિપેહસાહારની તલવારનો અટકો એવાતો જોરથી પડ્યો હતો, કે લસાજના માંથાના બે કટકા થતે. પણ એટલીજ જરખ બસ હતી, તેનાં નાક અને કાન તથા મ્હોટાંમાંથી ખુન નિકળવા લાગ્યું, અને તે ડુમરી ખાઈ જમીન ઉપર પડ્યો. મેહેરમસ્ત થંડે પેટે ઉભા રહી તેને ઠિકવા લાગ્યા, અને તેને જમીનદોસ્ત થયેલો જોઈ આસ્તેથી ઘોડા ઉપરથી ઉતરી તેની છાતીપર પગ મેલી, અને તલવાર ઉંચકી કહ્યું, કે “અએ બેહવા બરગશ્તે નસીબના જદુગર, આએજ ઘડીએ મહારે તાબે થા, નહીંતો એકજ અટકાથી તહારે સર ઉરાડી મેલશ.” ખાપલો લસાજનો બેહોશજ થઈગયો હતો તે તેનાથી બોલાય તે શું ! જંગીએ શમશોર ઉઠાવી અને ચાહ્યું, કે એક જરખ મારે, એટલામાં પેલી મારવાહન ગાડીમાંથી ઉતરી પડી અને તેના પગપર માંથુ મેળી પોતાના ઘણીને બચાવવાને માટે આજેજ કરવા લાગી, તેણીનો ચહેરો જોઈ, સિપેહસાહારનો ગુસ્સો લગાડ નરમ પડ્યો. તેણે કહ્યું, કે “ઓ ચંદ્રબદન, મનમોહન શેહેનશાહજાદી, હું આ મરદને એક શરતે જીવતો છોડશ,

તે એછે, કે એ પોતે ખુદ મહારી શેહેરનાજની હુજુરમાં જાય અને તે બેનમુન આકૃતાય સમાન નારની ગુલામગીરી કરવા બંધાયે. અગરજે એ મહારી શરત પર એ રાજ હોય, તો હું એને જીવતદાન બધું.” ઘભરાયલી બાપડી મારવા-ડને તે સર્વે કબુલ કીધું, જોકે મેહેરમસ્તના બોલવાના તે એક સખુન પણ સમજ ન હતી. બાહાદૂર બોલપાડજો તેણીની કબુલાત લઈ કહ્યું, કે “ ખુરશીદ રખ-સાર મેહેબુબ, તહારા બોલવા પર મહુને ભરોસો આવેછે, જા મેં એને તને બધ્યો, એના એક બાલને પણ હું ઈજા કરનાર નથી.” લલાજની આરતે ગાડીવાળાની મદદથી પોતાના ભરથારને ઉંચકી ગાડીમાં મેલ્યો, અને ગાડું હંકરાવ્યું— મેહેરમસ્તે પંજઅચેબની તરફ કદમ ફેરવ્યાં.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ગોશ્તેગે કીધી બાહાદૂર સરદાર મેહેરમસ્તે પોતાના વિશ્વાશુ અને ચરબદાર સાથી બજા ભાખરા સાથે.

પેલા પ્રાણીઓના ચાકરોને હાથે મલીદો જમી આપણા ફૂંબુસ ભાખ-રાજ, જે દુષ્પતાં શરીરે એક તરફ ઉભા રહી લલાજ અને મેહેરમસ્ત વચ્ચેના જંગને ભારે ધ્યાન અને આતુરતાથી જોતા હતા. તેવણ મેહેરમસ્તને જોતેલા બેઈ હુરખાતા અને ખુશ થતા જંગીની પાસે આવ્યા. અલબત્ત આટલોવાર તુલી-કતો આ ભોળો ગામડીઓ ખોદાની હુજુરમાં અરજ કરતો હતો, કે તેના ઘણીની જીહીત થાય અને લલાજના હારવાથી કોઈ મ્હોટાં અને આબાક મુલકનો બાદશા-હત તેને મલે, કે જેથી તેની સારી જિંદગી અમન ચમન અને મોજ મજહૂમાં ગુજરે. આ ભારે લડાઈનું પરિણામ જોઈ બન્ને ઘણોજ મધન થઈ જંગીની નજદીક ગયો, અને નમનતાઈ કરી પગે પડી બેહક નરમાસથી કહ્યું, “ મેહેરજીભાઈ બાપા, જો એટલો મેરખાની કરહો, તો જનમવેર તમારા હકમાં દુવા કરા, આજે હેલા લંબુહીઆ હાથે તમે લડાઈ કરીને જે હેર જીત્યું, તેનો મહુને રાજા કરી દેવો. જો બચ્યાં પોએરાં હાથે તમેને જીવા તાંહાં લગીન યાદ કરા. તે ગમે એટલું મ્હોટું હેર એહિ, તોખી મહારીતો ખાતરીછે, કે હું તેપર રાજ કરી હકા. હાજ આપડે દખાઈએ એવા, પણ તે ફાંમ બહ રાખ્યે હો—હમજેલાકે?” મેહેરમસ્તે હસીને જવાબ આપ્યો, “ ભોલા બજા, કાંઈ દરએક માણસ બાહાદશાહ હોતો નથી. આજ મેં જે આ જંગ કીધું, એવાં તો કાંઈ દર વેળાએ સેંકડો કરવાં પડેછે. પણ હંમેશાં હમનખરદો, જોકે તેવો ઉંચાં કુળના હોયછે, તોપણ કાંઈ શેહેરકે સલતનતની વાળી હોતા નથી, જેથી દરએક એવા લડાઈથી બાહાદશાહતની આશા રાખવો ફીકટછે. એમાંતો વખતે એક કાન, કે હાથ અથવા આંખ જાય યાતો માંથુ કુટે, બાકી બીજાં કાંઈ મલવાની ઉમેદ ખોટી. પણ તું કાંઈ ફીકર

ના રાખા કેમકે જે પેહેલું શહેર હું જીતશ તેની હકમત તહારે હવાલે કરશ." બળએ મેહેરમસ્તને ઉપકાર માન્યો, અને તેને ઘોડા ઉપર બેસાડી પોતે પણ પોતાના બળદીઆપર સ્વાર થયો અને આપણા જંગીની પાછળ ચાલવા માંડ્યું. મેહેરમસ્તે પંજઅયેબને દાડાવ્યો અને પાસેના એક જંગલમાં દાખલ થયો.

પોતાના ભારી આંગ અને બળદીઆથી જેટલી બને તેટલી કોશિશ કરી બળે પણ મેહેરજીભાઈની પાછળ લાગો : પણ પંજઅયેબ લગાડ ગરમ થવાથી, બિચારા ભાખરાજીથી મેહેરમસ્તની સાથે રહેવાઈ શકાયું નહીં; તે ઘણો પાછળ પડી ગયો હતો. તોપણ શૂરા સિપેહસાલારે તેની તરફ કાંઈ પણ નિગાહ ન થોડાચાડતાં આગલજ વધવા માંડ્યું, છેલ્લે બળએ હાંક પાડી, જેથી મેહેરમસ્તે પંજઅયેબની લગામ રોકી તેની ચાલ ધીમી કીધી અને બળે જેવારે પાસે આવેલી લાંબો, તેવારે બનેએ સાથેજ આગલ કદમ ભર્યાં. દૂરવેરથી દાડી આવવાથી બળને કાંઈએક દમ ભરાઈ આવ્યો હતો. તે ઉતરવા પછે તેને આસ્તે રક્ષીને સલાહ આપી, કે "મેહેરજીઆપા, હું તો ધારું કે તમે કયા ઇંડાં ગામડાં ભણી ચાલી, કોઈના ઝુંપડામાં એક દહાડો ઉતારો કરો તો હારું કેમકે આજે તમેજે હેલા મારવાડાને ચાંપેલોકેની, તે જાઈ કરીને તમારે છેતે. હેલા ફકીરા પટેલને કેહે છેલેના તે તો લાગલો તમોને ને મહુને બેઉને પકડી કરીને ચુહકાઠાટ કરાવી, હેલાં લોડાને ભેગાં કરી નયાય કરાવેલે; તો તમારું મ્હોત ને મહારી કમમખતી. જો બાપા આપડે તો કયા હરકારદરબારે ચહડેલા નહીં, ને ચકેરો, બકેરીના ઉંબરખી નહીં દીડેલો, તે બાપજી આપુને કોઈ તોંહુ લઈ બઈ જાહેતો આપડેતો કાચનો ભુકો કરી ફાકી પોહોઈ રેખવાનાજે—હાબા આપડેતો જે હાચેહાચું એહિ તે કહી દેવાના!" "ચુપ ચુપ" લગાડ ગરમ થઈ બેઠ્યા જંગી, "બળ તું દેવાનાછે. જાણની મકદુરછે, કે મહુને દરબારમાં ઉભો કરે, મકદુર શું પટેલની કે તે મહુને બંધાવે. શું આ જઈક રંગોમાં વેહેતું ઇરાની લોહી એટલું પાતળું થઈ ગયુંછે, કે હું—મેહેરમસ્તે બોલપાડજંગ બાહાદુર, એક નિચ અને હલકા ખાનદાનના પટેલને તાબે થવશ!—શું આ દસ્ત બેરાવર એટલા નાતવાનછે, કે ચુપકીદીથી મહુને લાગેલું અપમાન હું સોશી જવશ? નહીં, આ બાજૂ જોરમંદ દેવો અને જીનેને શીકીસ્તની આપનારી મહુને ચારી આપશે. મહારી તેજ શમશેર દુશ્મનોના હુમલાથી મહારો બચાવ કરશે—કોઈએખી આજતુલીક એવું સાંભળ્યું નથી, કે એક જંગી સિપેહસાલાર એક નાચીજ પટેલને તાબે થઈ, પોતાના નામ અને ખાનદાનને એબ લગાડે. વળી શું તું જાણુતો નથી, કે પેહેલવાનોને તો પોતાના હુમનબરદને જમીનદોસ્ત કરવાનો હકછે. હું ચાહે જેટલી ખુનામરકી કરું તોખી મહુને કોઈ પુછનાર નથી." બળે આ સર્વમાં કાંઈ સેજજ સમજ્યો હતો, તે હજવેથી બોલ્યો, "અરે બાપા આપડે કાંઈ તમારી ખુનામાંની મરઘી કે મરઘા કાંઈ હમજતા નથી, આપડેતો એટલું જાણીયે, કે જે કોઈ રહતામાં ફેલાવને દંગા

મહતી કરે, તેને પકડી કરીને તમારે છે તો ફકીરો પટેલીઓ હજી કરે. હું તમે બુઝી ગયલા, ગેઈ દીવારીએ કાનજી મકનના પોચેરાએ ધનજી ધપકીઆનું ત્રાક કરડી ખાંધેલું કરી તેને ઘઘેડે બેઠાડી અરધી મુછ બોડાવી ગામની પાદરે મુકી આવેલો તે ?” મેહેરમસ્ત હસીને બોલ્યા, “ચાલ બજી તું કાંઈ ફકર નો કર, હું તુને મહારા પેલેલવાની ધર્મના કસમ લઈને કહું છું કે કોઈબી શખસ પછે તે ગમે એવો જોરાવર કે દરબવાળો હોય, તે મહુને જોર કરી શકનાર નથી. ચાલ એ વાતને પડતી મેલ, અને મહુને કહે, કે તે કોઈપણ તવારીખમાં મહારા જેવા જખરદસ્ત અને કૌવતમંદ જંગી વિષે વાંચ્યું છે ?” બજે જરાક ગોઠવાઈને બજ દીઆપર બેઠો અને બોલ્યો, “જુવોની ભાઈ, આપડેતો પાટીપર ધુરએ ન છાંટેલી ને હાતમાં બંધે ન લીધેલું—તે ભવારીખને મવારીખ કાંઈ વાંચવા બેઠીએ—પણ એટલુંતો ખરું, કે મહારા જનમમાંબી મેં તમારી ઝડપવાળા, ને તલવાર મારનારા, ને ધોડે અહવાર, ને મારકાડ કરનાર દીકેલાએ નહીં, ને હા-મહેલાએ નહીં.—પણ એ વાત મેલી દેવો ન હેલો તમારો કાન પેલા હવેમાન હા-કાના કોઈતાં વટે કપાઈ ગયેલો, તે તેમાંથી બહ લોહી જાય, તેને કાંઈ બાંધવા દેવો. મહારી પાહે જરીક કારો મલમ છે, તેની આગરી કરી મારા, એટલે હું રૂઝાઈ જાઉં.”

“અફસોસ !” બોલ્યા મેહેરમસ્ત “જો આજે મહારી પાસે લુકમાન હકીમનું રોગન હતે, તો મલમ કે આગરીની કાંઈ જરૂર નહીં પડતે !” બજએ અ-જાયબીથી મહેાડું ઉઘાડ્યું અને પુછવા લાગો, “પણ મેહેરજી બાપા, એ તે હું એહિ વાર ?” મેહેરમસ્તે ગંભીરપણાથી કહ્યું, “તે એક જાતનું આપડ છે, જે અસલના વખતમાં જંગીઓ વારેઘડીએ વાપડતા હતા. પણ તેની મેળવણીથી કોઈએકજ જાણીતું હતું ; આઈનેદે લુકમાન નામના વખણાયલા યુનાની હકીમે એ અજાયબી ભયાં આપડની બનાવટ જાહેર કીધી હતી ; ત્યાર પછે તે વાર-વાર યુનાનીઓ વાપડતા હતા. એ રોગન કેમ બનાવવું તે હું જાણું છું. તે જેની પાસે હોય, તેણે મહેાતની અથવા જખમની કાંઈજ દેશત રાખવી નહીં. કેમકે એ રોગન બે છુટા થયલા કટકાઓને પણ જોડી નાખેછે. હવે પછે કોઈપણ વખતે જો જંગમાં દુશ્મનની શમશેરથી હું કપાઈ જાઉં, તો તે મહારા તનના કપાયલા કટકા બરોબર સાથે મેલવી, તેમના ઉપર તે રોગન લગાડવું, અને થોડક ટીપા મહારા મહેાડામાં નાખવાં, એટલે હું તુરંતજ જીવતો થઈ ઉઠશ.”—બજે આ સાંભળી ઘણો તાન્બુ થઈ અને હલ્લતા કરતાં પણ જીયાદે મહેાડું પકાસી વિચાર કરી બોલ્યો, “તીઆરતો હાખ મને કેની, તે એજ હેલું તમે કુઓ તે ‘લુમકા’નું ઘોગન કે ચોગન જે કહ્યું, તે કેમ બનાવવું તે જરીક હમજાવો. જાઈએ તો પછે હેરની બાદહાઈ બીદહાઈ નો આપતા, આપડે ઇમાંથીજ ચાર પૈદા કડી કાઢી, બેરી પોચેરાનું ગુજરાણું કરહું.—પણ હાખ આતો પુછવાનું હું બુઝી ગયેલો, એ હેલું ‘રોગનું’ કરવા કાંઈ ઘણા પૈદા પડે કે વાર ?” જંગી-

મે જવાબ આપ્યો, કે “ફક્ત એ અથવા ત્રણ આના તું ખરચશે, તો એ ત્રણ બાટલી ભરીને એ અકસીર રોગન બનાવશે.” બન્ને હર્ષમાંજ જડપમાંથી બોલ્યા, “તીઆરેતો વાઉવાજી વાઉવા—આપણું પાવત્રે પાવત્રેખી જો તોલો વેચાડું, તો મહિને દહાડે વોહ પચીહ રૂપીઆ પેદા કરાડું—ઓ-હો-હો-તીઆરેતો ચાંદીજ છે ! બચા બજા, તુંતો હરખે માતી જવાનો—વીહ પચીહ રૂપીઆ મહિને દહાડે !—હાએ—હાએ—હાએ ! હેલા બેહેલા બકરીની છ મહિનાની આવક કરતાંખી વધું ! આ હો હો ! હું ભાઈ પછેતો તહારો ડાઠ ! ઉંચીતો ટોપી—ને કોરા કકરતા મોઢીઠે પાચેચેના લેંગા—ને હુરતી અચેચાની તુમાન—ને બંગાલી લેટના હુદરા—ને ચુંદરીના રહમીતા ખાંદે રોમાલ—ને રૂપાનીતો તમખીરની દાખી—ને-ને-ને-તુંતો નકશે જાણકે પછેતો હુરત હેરંગો કોટવાલજતો ! આ ભાઈ ભાઈ ! પછે રહુતે જતાં મને લોક હક્કામ કરશે, ને હુંખી રોખમાંનો રોખમાંજ નવલહા હીરજના પાચેચેના કંની પાનજેરી હીલવા—આ બદાએજ એ દહાડો કીઆર આપહે !” બોલો બન્ને ખુશીમાંનો ખુશીમાંજ હજુર ઘણુંએક બોલતે, પણ મેહેરમસ્તે તેને અટકાવ્યો ; અને કહ્યું, “આપણી મુરાદ પાર પડવા આગમચ, એટલો બધો હરખ ન દેખાડવો જોઈએ. પણ ફક્ત નહીં, કેમકે તું એક દિવસે મોટો તવાંજર અને દબદબા ભરેલો થશે—અને શહેરે શહેર નડાડે” પણ નામ મેહેરમસ્ત બોલપાડજંગ બાહાર સિપેહસાલારના નામની સાથે જહાંનપર મશહુર અને આશકારા થશે—બજા, હું તને તહારી તમક હલાલોના બદલામાં બીજું ઘણુંએક શિખવશ. પણ જરા તું કહેતો હતો તે કાળા મલમની આગરી મહારા કાનપર લગાડ, કેમકે તે ઘણોજ દુખેછે.”

બજાએ કાંઈ મલમ લઈ તેના કાનપર લગાડ્યો—મેહેરમસ્તે જ્યારે જોયું, કે પેલા મારવાડીની તલવારે એક કાનની સાથે તેમની પુડાની કોલાહનો પણ એક કટકો કાપી નાંખ્યો હતો, ત્યારે તો તેમનું લોહી ઉકળી આવ્યું, અને જુસ્સામાંજ પોતાની શમશેરપર હાથ મેલી, આંખો આસમાનની તરફ ફેરવી બોલ્યા, “અએ યજદાંન, જમીન અને આસમાનને પનાહના આપનાર જ્યાં તુલીક, મહારા ઉપર ગુજરેલા આ ભારે જુલમાતનો હું બદલો નહીં લેવસ, ત્યાં તુલીક મહારા તન પરથી આ ભારે બખ્તર, આ કોલાહ, અને ટોપ અને પગમાંથી જોડા નહીં કાઢશ—જ્યાં તુલીક વેર નહીં લેવશ, ત્યાં સુધી બીછાના-પર નહીં લેઠશ. ફક્ત સખત જમીનપર આરામ લેવશ, અને કોઈખી રીતે એશો અશરતમાં શામેલ થનાર નથી. આ યજદાંન, તહારી સનમખ મેં લીધા છે સોગંદ, અને તે મહારા જનો દિલથી પાલશ.” મેહેરમસ્તના આ દિવાના સખુન સાંભળી, તેના ચરબદાર સેવક બોલ્યા, “પણ આ મેહેરજી કાકા, એ તમે હું બોલો, વરી હાનું નહું વેર લેવા હોગત લીધેલા, તમેતો સ્વેલો મારવાડો, જે જાદુગર છે કરી તમે કોવો, તેનેતો તમે જર કીધેલો, ને હંધું તેના-પર વેરખી લીધેલું, તે ફરી હું કરવા એવા એવા કઢંગા હોગત ખાવો ?” બજાનું

આ ઊલટું મેહેરમસ્તને કાંઈએક પક્ષે પડ્યું, તેથી નરમ થઈ ઊભા, “તું દરરત કહે છે : મેં મહારા તમામ કીના લીધા છે, જેથી ફરીથી તે જાદુગર ઉપર જંગ મચાવા વિષેના મહારા કસમ હું ફરવું છું—પણ જ્યાં તુલીક હું એક નવી કોલાહ છોડીતી લઈ, કોઈ દુશ્મનના સર ઉપરથી ઉતારી, તે મહારાં સર ઉપર નહીં પેહેડશ, ત્યાં તુલીક મેં આગલ કહેલા સોગત જરૂર બા જરૂર પાલશ. બળ તું મહત્તે કાંઈ રૂઠેના અથવા મિણેના બનાવેલો ના સમજતો. ખાલેસ પેહેલવાની લોડી આ જબરદસ્ત શરીરનો રંગમાં દોડે છે. હું દુશ્મનને શિકસ્ત આપશ, અને જે મિસાલે દિલાવર પેહેલવાન, કેરશરૂપે પોતાના હુમનબરદ સુરખામ દેવને જમીનપર પટકી, તેની કોલાહ પોતાના સર ઉપર સોભાવી હતી, તેજ મોઆફક હું પણ કોઈ દેવ યા છત, કે શૂરા સરદારને જેર કરી, તેની કોલાહ આ ખુલ્લું સરપર મેલશ. હા! કસમ છે મહત્તે મહારી તેજ શમશેર અને ભારે ગુરજના, કે આ કામ જ્યાં લગીન નહીં બળવશ, ત્યાં લગીન મેં પેહેલે કહેલી સર્વે શરતો પાલશ.” બળએ ફરીથી સમજાવ્યું, કે “જીવોની હાબ, એ ઇમહોબાન ખાવો તે હાર નહીં, એથી તંદરોહતીમાંબી બગાડો, થાય, ને વરી અમહથી બીજી પીડાવો, વળગે. જાહાંતમમાં લાખો એવા હોગતને હુમને—ખદા નઈ કરેને તું લાંબા વખત હુધી કોઈ તમે કહેવો તેમ કોહોલાં પેહેડો વાટે નહીં મલે, તો હું તમે તોંડાં લગીન આ બખતરનો કોથરો ચોરવીજ રાખો ને પગમાં ખાહાંડાં રાખીનેજ હુલો કે માથે આ કાંડીઓ ને કંમરે કોઈતું જાંઘીને ફરડો? વરો તમે એકતો હેલા બમન ખુમલાની કાની હુકાઈ હોરાઈ ગીચીલા, તે રોજ જમીનપર હુલો, તો કાલનો હુકાલ આજે પાડો. ને વરી તમે કહેવો કહેવો, રહતામાં કોઈ પેહેલવાન મલડે—અરે પનતે હું આ હીપાઈ હપલાતું નામ નહીં મલે, તે પેહેલવાન ને જંગી, ને લંગી કાહાંથી આવે! આ વાટેતો ગાહાંવાડ—દુબડા—અમારા હુકા ગામડીઆ, ને હુતાડા પીંજડા જાય; જે લોકે જનમમાં જંગલી કોહોલાં હીવાએ, બીજાં કોહોલાં કે કોહોલી દીઠલાંએ નહીં—તેતમેને એવી કોહોલાં તે કાંહાંથી મલડે?” મેહેરમસ્ત હસીને ઊભા, “બળ તું શું જાણે—આ બીઆબાન એવું છે, કે સેજ વારમાં આપણને જેટલા જોઈએ તેટલા પેહેલવાનો અને કિલ્લાઓ વિગેરે મલશે.” બળે ડોકી ધુનાવી ઊઠ્યો, “વારે બાપા ખદાએ કરેને કોઈ માએનો પુત વેડેલો મલેતો હાર થાય—કે તમુનેબી કોહોલાં મલે, ને એક ગામનો હુંબી પાદહા થઈ જાઉં.” મેહેરમસ્તે આ સાંભળી જવાબ આપ્યો, “એકીકર રહે, તું શામાટે એટલો નિરાશ થાય છે? જો થોડા દિવસની અંદર આ બિઆબાનમાં કોઈને હું શિકસ્ત આપવાથી એક શહેર મહારા કબજામાં નહીં આવશે, તો હું ફક્ત તહારેજ વાસ્તે ચિન અથવા બુરકરતાનપર ચઢાઈ કરશ, અને એ બંનેમાંથી એકબી છતી, તહારે હવાલે કરશ—પણ હવે એ વાત પડતી મેલ્યે; તહારી પાસે કાંઈ ધોરક હોય તો કાઢ, કે આપણે તે જમી નજદીકમાં કોઈ કિલ્લા અથવા મેહેલની તલાશ

કરીએ અને એક રાત ત્યાં વાસો કરી લુકમાનનું રોગન બતાવો—પાછા સફર કરવા કદમ આગલ ધરીએ.” બન્ને ઓહ્યો.” બાપા મહારી કોથળીમાંતો થોડાક કાંદા, એક બે મુડા, ને બે ત્રણ હુકા પુમલા, ને જરીક રોટલી હીવાય બીજું કંઈ નથી. અને એ કાંઈ તમારાથી નહીં ખવાય, કેમકે તમે મ્હોટા હરદાર, તે એ કાંઈ તમારે લાયકનું નહીં મલે.” મેહેરમસ્ત લગાડ વાકું મ્હોટું કરીને ઓહ્યા (કેમકે તેનાનો કપાયલો કાન ઘટકા મારતો હતો) કે, “નાદાન મરદાનું પેહલવાનોની રસમ અને રેવાજથી કોટલો નાવાકેડું છે! અલબત્તા, જો કાંઈબી ખોરાક નહીં મલે, તો હમૈને લુખ્યાજ રેહવું લાજેમ છે, પણ જો કાંઈ મલે અને પછે તે ગમે એવું હલકું હોય તોપણ તે ઉપર શુકરાના કરવા સજવાર છે.—જોકે મેં એકપણ નામાં અથવા કેતાબમાં કોઈ જંગીએ પુમલા અને કાંદા તથા મુશ ખાધા વિષે વાંચ્યું નથી—તોપણ એમાં કાંઈ નુકસાન જેવું નથી. પેહલવાનો ખાતા હતા, એમાંતો કાંઈજ શક નથી, કેમકે આપણે વારં-ઘડીએ વાંચ્યું છે, કે તેઓ વારંવાર મ્હોટી મ્હોટી મિજલસોમાં ગઝક અને એવાં બીજાં સુથરાં પકવાનોપર હાથ ચલાવતા હતા. એટલું તો ખરું છે, કે કોઈબી શૂરો સરદાર જંગપર બખ્તરચીને સાથે લઈ જતો હતો એવું મહારા વાંચવામાં આવ્યું નથી. તે ઉપરથી એમ સાબેત થાયછે, કે જંગલો અને વેરાંનામાં જંગીઓ, દેરકાનીઓ અને ખેડોતોને ત્યાં વાસો કરી, જે ખોરાક આજે તહારી પાસેછે, તેવાં માદાં ખાતાપર શુકર કરતા હતા.” બન્ને ઓહ્યો, “તીઆરતો કાંઈ ઓહ્યાયું હોય, તે માફ કરજો; ઉંહું જાણું? ઉં મકુ જે હરદારેતો હારે હારેજ ખાતા આહે—આપરે હું જાણીયે, કે તે આપડાઓ હુકાં ખાણા પણ અપાઠી જતાતા—વારં બાપા, તમે મ્હોટા મ્હોટા પોથાઓ વાંચો, તે તમે હઉં જાણો—આપડેતો ગામડીઆ ગમાર છેયે—જે કોઈને હાજી હા કરહું—ને આજનું તમારું કહેલું કાલે પુછો તો ઠક! આજો ભાઈ અવે કોઈ કિલામાં તમે કેવો તેમ ઉતરહું, તીઆર તમારે હારે હુકાંપાકુ કોથળીમાં ભરી લેહું—ને આપડે વાહતે કાંઈ મરઘી, હાખ, ઇંડા એવું એવું લેહું—હારે થયું કે તમે જરીક ચેતાવ્યું.” મેહેરમસ્તે આ સાંભળી જવાબ આપ્યો, કે “હું એમ નથી કહેવા માંગતો, કે સાદું ખાણું પેહલવાનોને સજવાર છે. જે મલેતે ગનીમત સમજવું જોઈએ—કોઈ વખતે અસલના વખતમાં નરેશોરો દિવસોના દિવસો તુલીક જ્યારે કાંઈજ ન મલતું, ત્યારે ચોકસ જતના ગાડના પાતરાં-ઉપર ગુજરાણ કરતા. એ સર્વે પાલાવોથી હું સારી તરેહથી માહેરકું અને વખત આવશે ત્યારે દખ્ખાવશ.”—બન્ને ફીટો ચેહેરો કરી ઓહ્યો. “ખદાએ એવો વખત આપડા હુહમનનેબી નઇ દખાડે—ને જો એવોબી આવહેતો, તીઆરની વાત તીઆર થઇ રહે, અવડેતો આ જે છે તે ખાવો.” એમ કહી જે કોથળીમાં હતું તે મેહેરમસ્ત અને પોતાના વચે વેહંચી લઈ—આ નમકહલાલ અને ભોળો ગામડીઓ ખાવામાં મશગુલ થયો; અને તુરતજ મેહેરમસ્તે પણ

તેના દાખલો લઈ બોલે મોઢે જેમ ચવાય તેમ સુકી રોઠલી અને ખુમલા તથા કાંદા ઉપર હાથ ફેરવવા માંડ્યો. બન્ને, ખાવાના તેમજ પીવાના પાણી ઘણો શોખીન હતા, જેથી તે હંમેશાં પોતાની સાથે બે ત્રણ બાટલી મોહો-વડાંની રાખતો, અને તેમનાપર કોઈની નજર નહીં પડે કરી પોતાના બળદી-આનો છતપર એક જગ્યાએ છુપાવી રાખતો. લાંબી મંજલથી તેને ઘણી થાક ચઢી હતી અને સરેસ્તાનો વખત થવાથી તેનું નાક સુકાયું હતું, જેથી તેણે એક બાટલી કાઢી હાથમાં લીધી અને મેહરમસ્તની તરફ ફરીને બોલ્યો. “મેહરજીભાઈ, એક ગોટ લેવો તો, તમારો કાનબી દુખતો નરમ પડે, ને થાકબી ઉતરે” —પણ મેહરમસ્તે ના પાડવાથી આ માતેલા ગામડીઆએ બાટલી મોઢેડે લગાડી, એક મોઢેડો ગોટ લીધો, અને મેહરજી વારમાં તેની ખુશ કેદમાં ચકચૂર થઈ, તે નીચલું ગાયન લલકારતો આગલ ચાલ્યો.

લાવની.

“મનમોહન બજાવે બાંસરી, ગોવાલન ઘેરી” —એ રાહ પર.

ઘર ભાગીજ હમારો જવરે—અને મન મહારં, અને મન મહારં;
હંગ છૈયાં છોકરાં મહને—લાગે બહુ પ્યારં.

માહારી ભીખી વહુ હઉ હાતે—બાંધતી બચ્ચાં, બાંધતી બચ્ચાં;
એવી વડકની આપણે ગમે—કહું બોલ હારચા.

નખરાંરે, પહંદ પડે તેહના ભારી,

નખરાંરે, કરે તે વાહુ આંખ મારી;

નખરાંરે, પ્યારાં ભીખીના પ્યારી :

કેમ એવી પોરીને પ્યાર—કરં નહીં વારં! કરં નહીં વારં!

હંગ છૈયાં છોકરાં મહને—લાગે બહુ પ્યાર :—

છૈયાંતા મહારાં છ હાત—માતેલાં હરવે, માતેલાં હરવે :

ગોલ ગોલ અને ભરપુર—ખાવે ને ફરવે.

પોચિરાંરે, હંધાતો જાણે રમકડાં

પોચિરાંરે, રમે મહારાં નાહનકડા :

પોચિરાંરે, ઘરે ખાતાં ધપકડા :

મહારં ઘરતો ભાઈઓ હાંચે—ખરંજ હુખીઆરં, ખરંજ હુખીઆરં!

હંગ છૈયાં છોકરાં મહને—લાગે બહુ પ્યારં.

ગામડાંમાં ઉડું હકારે—હવારને પોહારે, હવારને પોહારે ;

પાંડી ઘડીઉં તાડીનું તીખી—લગાડું મોઢેડે.

ભાખરાજી, હૈયાં મલે નહીં તાડી,

ભાખરાજી, ખાલી દીલે આ અડી ;

ભાખરાજી, તાડી હવે તે પાડી :

ચાલ કરે ફરે હા કાળે—રાજ છે તહારે, રાજ છે તહારે ;
હંગ છૈયાં છોકરાં મહને—લાગે બહુ પ્યારે.
ખુહી ખુહી થાંઉ હું આને—મટી ગઇ કાંહાંની, મટી ગઇ કાંહાંની ;
કોઇ દીહુ થવા હું પટેલ—ભાંખી પટલાંની.

રાજાજે, થવા કોઇ હું ગામનો,
રાજાજે, રમત ગમત “આરામ” ના ;
રાજાજે, બને ભાખરો હું નામનો :

મેહેરમહત મહારા હરદાર—હાથે જંગ મારે, હાથે જંગ મારે ;
હંગ છૈયાં છોકરાં મહને—લાગે બહુ પ્યારે.

બળતું ગાયન પૂરે થયું, તેમજ રોશન રોજની પણ આખર આવી.
જુર ભરેલો ખુરશોદ દિવસની રંજ ભરેલી મુસાફરીથી થાકી, પશ્ચિમના બીજા-
નાપર આરામ કરવા સિંધારચો અને ધીમે ધીમે અંધારે વધવા લાગ્યું.
મેહેરમસ્તના ધાર્યો પ્રમાણે કોઈ કિલ્લો અથવા મેહેલ નજર નહોં પડ્યો—
અને ગામડાં પણ ઘણા દૂર હોવાથી કેટલાએક ભરવાડોના ઝુપડાં પાસે હતાં
ત્યાં જઈ એક રાત તેમના સાથે વાસો કરવાનો વિચાર કરી, મેહેરમસ્ત તે તરફ
જઈ ઉતર્યા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

મુકામ કીધું જંગી દિલાવર મેહેરમસ્તે ભરવાડો સાથે, અને
ગાયન ગાયું ભરવાડનું જંગીને ખુશ કરવા માટે.

વખત રાતનો હતો, અને ચોતરફ મ્હોટાં ઝાડો ગોયા તે જંગલની પાસ-
ખાની કરતાં ઉભાં હોય, તે મિસાલે સ્થીર ઉભેલાં દિસ્તાં હતાં. જગે જગે આ-
ગીઆ કીડા ઉડતા હતા, અને તેમનાં શરીરમાંથી નિકળતી મંદ રોશની રાતના
દેખાવને અજબ તરેહથી ખુશનુમાં કરતી હતી. વારંધડીએ ટીટીનો અવાજ
દૂરથી સંભળાતો હતો, અને કીડાઓના સરોદયો સિઆહ રાત ગાજતી હતી.
વારંવાર કોહોલાંના ભુકવાનો શોર મચતો, અને કપ્પુ કપ્પુ ધુવડનો બિહામણો અવા-
જ કાન ઉપર પડતો. એક ઝાડોમાં ઊંચ અને આંખાના ઝાડ તળે એક ઝું-
ફું દિસ્તું હતું, તેની બાહર ચારપાંચ ગામડીઆ ભરવાડો તાપનું કરી પોતા-
ના સાદા પોશાકમાં કામળી આઢી ઊંડા હતા ; એક તરફ તેમનું સાફું પણ સુ-
થરું ખાણું ચુહલા ઉપર પાકતું હતું, અને બીજી બાજુએ એક મ્હોટું ચઢાઉ
તાડીનું ઘડીઉં ઊંચી તળે જોરા ખાઈ ફીનથી ઉભાઈ જતું હતું. તેવાં કીધેલાં
તાપનાની રોશની આસપાસના ઝાડો ઉપર પડતી હતી, અને તેમના કીલાં
પાતરાંઓપર બળતાં ઘાંસનો પોજો ઉજળા પડતો હતો.

મેહેરમસ્ત અને તેમનો સાથી, આગલ ગયા ; અને ભરવાડોથી થોડેક દૂર પોતે પોતાની સ્વારી ઉપરથી ઉતર્યા. અલખતા ભોળા બિચારા ભરવાડોતો મેહેરમસ્તનો વિચિત્ર દેખાવ જોઈ ઘણાજ અજબ થયા હતા, તોપણ તેમના હંમેશના રાખેતા પ્રમાણે મેજબાનને ઘટતી આખરે આપવા માટે તેવોએ પોતાની અજબબી દાખી દોધી, અને ઘટતા આદરમાનથી તેને તથા તેના ચરબદાર શેવકને સતકાર્યો. બજાએ થોડા ઓલોમાં તેમને પોતાના તથા મેહેરમસ્તના આવવાનું કારણ સમજાવ્યું, અને ઘણીજ ઉતાવળથી જે તરફ ચુકલો હતો તે તરફ જઈ લાગ્યો. કેમકે તેમાંથી નિકળતા સોરમે બજાના નાખને આગમચથી ચેતવણી આપી હતી. બજાએ એટલો ભુજ્યો હતો, કે તુરતજ હાંસામાં જે હતું તે કાઢી ચાંપવાની તેની મરજ થઈ, અને પકવાનના ખુશ વાસથી તેના મોઢાંમાં પાણી છુટવા લાગ્યું. ભરવાડો તેની ધારણા સમજી ગયા, અને મોઢાંથી ખુશીથી હાલુ ચુકલાપરથી ઉતારી, તેમાંનું સાદું પકવાન પાતરાંની પતરાવળીઓ ઉપર કાઢી પોતા વચ્ચે વેંટુંચી લીધું : અને એક એક પતરાવળી મેહેરમસ્ત અને બજાની પણ સાંમને મેલી, પોતાના ગરીબડાં પકવાનને માટે મેહેરમસ્તની માફ માગી, નરમાસથી તે ખાવાની તેને અરજ કીધી. મેહેરમસ્તે માથું નમી વ્યું અને શૂભાખિત ભાષાણમાં તેમનો ઉપકાર માની જમવા બેઠો. ભરવાડોએ એક એક ગોળો તાડીને તેમની સાંમણે મેળ્યો અને એક તરફ બેસી જમવા લાગ્યા. બજા, મેહેરમસ્ત જમે તેટલાં તેમની પાછલ ઊભો રહ્યો. જ્યારે જંગીની નજર તેમના માટેલા ભાખરા ઉપર પડી ત્યારે ખુશ થઈ બોલ્યા, “બજા, તહારી આ અદબ અને અદા જોઈ હું ઘણાજ ખુશ છું, અને તહારી સારી ચાલને માટે હું તને ફરમાવું છું, કે તુંબી મહારી સાંમણે આ સુતરઁ ખાણાપર બેસ.” બજાએ જવાબ આપ્યો, “જી તમે પહેલે જમોતા ખરા, પછે હું બેહા. મહારે વાહતેબી પૂર્ત ખાવાનું છે ને વળી જો હું તમારી હાંબે બેહા, તો મહારાથી પેટ ભરતું ખવાહે નહીં, તેથી તમે જમી લેવો, ને પછી હું ખુણે બેહી મહારે ફાડી લેવા.” “નહીં નહીં,” બોલ્યા મેહેરમસ્ત, “એ મહુને ન બેહા, અલખતા જોકે હું એક પેહલવાન, અને જેહાં આશકાર સિપેહસાલાર છું, તોપણ તહારા સાથે બેસી એક સુફરાપર ખાણું ખાવામાં મહુને શરમ નથી.” એમ કહી બજાનો હાત પકડી તેને પોતાની પાસે બેસાડ્યો. પેહલવાન, સિપેહસાલાર, અને અદબ અદા, એવા એવા જે બોલો મેહેરમસ્તે વાપડ્યા હતા, તે કાંઈ પેલા ભોલા ભરવાડો સમજ્યા નહીં, જેથી ખામોશીમાં પોતાનું ભોજન પુર કરવાપર મંડ્યા. બજા પણ તેમના કરતાં ત્રણ ઘણાં મોટા ખુક લેવા લાગો, અને મેહેર વારમાં પોતાની તેમજ મેહેરમસ્તની પતરાવળી પણ સાફ કરી આપી. જમતાં જમતાં તેને વારંવાર તાડીપર પણ ઠોક હાથ ચલાવ્યો હતો, જેથી તેનું અસલથીજ લાલ નાખ, પૂર ખુશીમાં ખુબ ગોલાબી બનો ગયું હતું અને બજા પોતાના શેડની ખુશહાલીમાં પોતે પણ ભાગ લેતું હોય, તેમ મધન થઈ ફુલી, પેહલાનાં કરતાં બેવડું મોટું થયું હતું.

ખાણું ખાઈ રહ્યા પછે ભરવાડોએ થોકુંએક પનીર, તાજાં મિઠાં અને ખારાં ઊંચે તથા પાપડીનું ઉપરથું તેમની સાંમણે હાજર કીધું. જે ઉપર પાણ બજાએ ઠીક ફેરવે મેલવી. એકતા મેહેરમસ્તના અસલથીજ નખળા મગજને રસ્તાની થાક અને લુખથી નખળાઈ થઈ હતી, તેમાં ચઢાઉ તાડીની ખુમાર ચઢવાથી તહરેવાર વિચારો તેમના મનમાં આવવા લાગ્યા, અને છેલ્લે પોતાના ઉભરો નહીં સમાવી શક્યાથી એક મિકું ઊંચે હાથમાં લઈ, ભરવાડોની સાંમણે નિચલું રસીલું ભાષાણ કીધું :—

“સુખી સુખી હોતો પેલો વખત, કે જે વેળાએ લોકો નિર્દોષપણા અને ઊંઝીકરીના છાંયા તળે ખુશીભરી જીંદગી ગુજારતાં હતાં—હા સદ હજાર બલકે લાખો દરજ સુખી હતા તે દિવસો, કે જેવારે લોકો તહાફ અને મહાફ એ બે ઓલોથી અંજાણ્યા હતા. તે વખતમાં તેવો પોતાના વચે કોઈખી તરે-હોતો અંતર રાખતા ન હતા, અને જેકાંઈ ફલ તેમની ખરી મેહેનતનું મલતું તેમાંથી સર્વે સરખે હિસ્સે વહેંચી લઈ, અમન ચમનમાં ગુજરાણ કરતા હતા. તહરેવાર શીરીન અને લજતદાર મિઠાં ફલોના ઝાડ, પોતાના ઉત્તમ મેવા ઇત-સાનની હુજુરમાં તેને વગર તસદી આપવે ધરતાં : અને ખુશખોદાર કુલો પો-તાના મધુર તુરાવોથી તેમને વધાવી લેતાં—ખાલેસ પાણીના નાળાં અને નિર્મળ નિરની નદીઓ, મિકું આખ ઇતિસાનની નજદીક લઈ જતાં—પહાડોના ચીરા અને ખુલ્લું દરખતોપર મેહેનતુ મધમાખીઓ માનવીનેજ માટે મધ એકકું કરી, વગર જીલમે તેને પૂરું પોહંચાડતી હતીઓ. ગંજવર ઝાડો પોતાની શાખાઓ ચો તરફ ફેલાવી તેમના છાયડામાં તેને ખુશીથી આસરો આપતાં : અને જંગલી જનાવરો વેર અને કીના ન જાણતા, આદમની સાથે હલીમલી તેને ઇજ્જ ન પોહંચાડતા વસતા હતાં. શાંતી-શાંતી ભર્યો હતો તે વખત—સુલેહ અને સં-પજનું ચાલતું સર્વે ઠેકાણે રાજ-કંકાસ અને કલેશના કાળાં નામો વટિક કો-ઈના કાનપર ન પડતાં; અને લડાઈ તથા ફેસાદ, અને મકર તથા ફીતુરે પો-તાના નેહસ કદમથી જેહાંનને અપવિત્ર કીધી ન હતી. હોળ અને કોદાળીની તેજ ધારે જમીનનું ભિતર ન ચિથું હતું, કેમકે આ રસીળી ભૂમિ, વગર મેહેનત આપવે પોતાની ઉપજને ઇતિસાનને હવાલે કરતી હતી. ખુબસુરત અને ચેહેરા-વંત નાજનીનો બીજાં ધરેણા ન જાણતા, ફક્ત પોતાના જતી હુસનનાજ કિંમતી અભૂશન પેહેડી, વાડીઓ અને ચમનોમાં ખુશ મજેહમાં ફરતીઓ, અથવા નિર્મળ નાળાઓમાં મરદની નિગાહની દેહેશત ન રાખતાં પરીઆં મિસાલે રમત ગમત કરતી નાહાતી હતીઓ—તેમના સિઆહ નાગના જેવાં કાળાં જીલફાં, સુંખુલનાખી કલને હેરતમાં નાખી, છુટાં, તેમની ગોરી રૂપેરી છાતીપર લટકતાં હતાં. રંગીન રેસમ અને ઝરીન લેખાસનું નામ વટિક કોઈ જાણતું ન હતું, કેમકે ઝાડના કુમળાં પાતરાંવોના પોશાક તેમને વધારે કિમતી અને પસંદ પડતા દિસ્તા હતા. તેવો માંથા ઉપર હીરા અને માતીને બદલે ખુશખોદાર કુલોના રંગીન તાજ પેહેડતી હતીઓ, અને ખરી ખુબસુરતીમં

મધન રહી, ખુશ ગળાંથી ખુલખુલને પણ અદખાઇમાં નાખે એવા મધુર સરોદ ગાતી ફરતીઓ, અને ગાયનમાંજ તે કિર્તીર કેરદગારની સેતાયશ કરી પાકિજેહ પ્યારમાં લપેઠાઇ રહેતીઓ. પ્રિતી તે વેળાએ ખાલેસ હતી. પાક મનશની—પાક ગવસની—અને પાક કુનસનીને તેવો સાથી સમજતા, અને એકજ વચન પર ચાલતાં હતાં. રાસ્તી અને ખરાંપણા સાથે જુઠાનો મેલાપ થયો ન હતો ; અને મન તેમજ તન પાક અને ખાલેસ હતાં. ઇત્સાફ, અદલ અને ચોખ્ખા હતા, કેમકે પક્ષપાત અને લાંચ રશવતથી તે દૂર હતા. કાયદા અને કાવુતનો ખોજો તેમના પર પડ્યો ન હતો. કાંચજે કુદરતનેજ તેમનો મ્હોટો કાયદો સમજતા હતા. વગર દેહશતે નાજુક નારીઓ, ચાહે ત્યાં ફરતી હતીઓ, કેમકે બદ નજર અને બદ હુવસનો સિઆહ ચેહેરો દિસ્યો ન હતો. અરે પણ કેવો બદલાઈ ગયો તે વખત—શું શું થયો ફરફાર—અને અજબ તરેહનો થયો છે જેહાંનનો રંગ. બદી ચોતરફ ફેલાઈ છે—ગેરઇનસાફ સદા જારી રહે છે—પાકીજગી પર નાપાકી આખર ફાવી નિકલી, અને રાસ્તી પર જુઠાપણાની ફેતેહ થઈ છે. જ્યારે આ ભાઈઓ એવો બદલાઈ ગયો વખત, ત્યારે પેહેલવાન ગીરીના આચારે જનમ લીધો, કે આલમને જુલમ અને બદીથી બંચાવે. અચ્ચે ભરવાડો, એજ આચારનો છું હું પણ તમારો શેવક. દુન્યાને સિતમન, જંજીર અને ગેરઇનસાફીની ચુંગાલથી બંચાવી નિર્દોષોનો બંચાવ કરવા માટે બાંધી છે મેં કંમર; અને એજ ધર્મ પર ચાલી, મહારાં નેક કામમાં ફેતેહ મેલવવી, અથવી તો મહારી કોશેશમાં છવ આપવો, એવા લીધા છે સોગંદ. ભાઈઓ હું તમારો ઉપકાર માનું છું, કે આ દેહશતનાક બિઆબાનમાં તમોએ મહને મદદ કીધી છે અને ખરી પાક દિલીથી હમેને અતરે ઉતારો આપ્યો. અચ્ચે બિરાદરો ફરીથી એ તમારી મેરેરબાનગીને માટે હું તમારો નમનતાઈ સાથે ઉપકાર માનું છું, અને એજ અરજ કરું છું, કે હું કોઈપણ વેળાએ તમારી સેવા બજાવવાને તૈયાર છું. કેમકે ઇનસાનની સેવા કરી જુલમથી તેમને પનાહ આપવી, એ મહારી જંદગીનું કામ છે, અને મહારી મૂળ ફરજ છે.”

મેહેરમસ્તનું આ લાંબુ અને સુભાશીત ભાષાન પેલા સાદા અને ભોલા ભરવાડોને મુતલક સમજ પડ્યું ન હતું—તોપણ તેવોએ ડોક હીલવ્યા કીધું હતું થોડોએક વાર રહીને એક ભરવાડે મેહેરમસ્ત આગલ નમનતાઈથી અરજ કીધી કે “જે હેઠને પંહુંદ પડેતો હલો અમારો ભરવાડો આવે તીને ગાવા કહું છું”—મેહેરમસ્તે મ્હોટી ખુશીથી કબુલ કીધું. થોડા વારમાં દૂરથી પાવાનો મધુર આવાજ સંભળાયો, અને એક જુવાન ભરવાડા કે જેનું નામ કીકલો હતું, તે આવી લાગો. આ મદને દખાવ લગાડ મનપસંદ હતા અને તેની વચે આસરે વિસ બાવિસ વર્ષની હીસતી હતી. તેના આવતાંવારજ પેલા ભરવાડાએ તેને કહ્યું, કે “ભાઈ કીકલો, આ હેઠ બઉ દૂરવેરથી આવેલા, ને આને આપણી હાતે વાહો કીધેલો, તે ઇનાને જરીક તાહાફ ગાયન હમઝાવ. જે ભાઈ આહું કરીને, કાંઈ પ્યારને હાફે રાગડો કાહાજને, નહીંતો કે ચોલી ગરબી

ગા ગરબી. "કીકલાએ મ્હોઠા હર્ષથી કપ્પલ કીધું, અને થોડાએકવાર પાકે વગાડી, નીચલી ગરબી, મધુર હલક અને મિઠાં શૂર તાનથી ગાવા માંડી.

ગરબી.

"જેયું જેયું રે મુંબઈ શહેર, વડોદરં બહુ સારું"—એ રાહપર.

મારી મારી ગઈ પ્રેમ કટાર, ગોવાલન અલખેલી.

તપ્પરાંવાળી નાર તે પ્યારી—ખનાવી ગઈ બેફામ જો.

હસી હસાવી મુજને રૂસાવી—કરી ગઈ બદનામ.—ગોવાલન અલખેલી.

લટકો ભારી તાહારો કમારી—ને મીઠી બહુછે ચાલ જો,

લોચન પલમાં હરણ લોભાવે—ગાલ ગુલાબી લાલ.—ગોવાલન અલખેલી.

માલ મતા હું તજ દઉં સઉ—તજ દઉં સનસાર જો,

જવ તજું સઠે તજું હું ચુખને—તું જો મલે નહીં નાર.—ગોવાલન અલખેલી.

નચેના ખતાવી દીલકું લોભાવી—ચાલી કાંહાં તું જાએ જો,

ખોલ તું મિઠા ખોલ ખે નારી—શાકારણ મચકાચે.—ગોવાલન અલખેલી.

દાસ હું તાહારો થઈ રહું તું—મુજને આપે પ્યાર જો,

તત મન ધન હું દઉં છુટાવી—થાઉં ગલાંનો હાર.—ગોવાલન અલખેલી.

હાથમાં આપી હાથ રસોલી—જાયછે દઈ તું થાપ જો,

દીલ દરપણથી મીઠે ન માહારા—કપ્પ આ તુજનો છાપ.—ગોવાલન અલખેલી.

કુદ દહીની માટલી માચે—લઈ તે ગઈ દીલદાર જો,

વાટે મલી તું આંખ લડાવી—લગાવી ગઈ તલવાર.—ગોવાલન અલખેલી.

કુખી ઉભો હું ગોવાલીએને—હશે છે તું અનજાણ જો,

"આરામ"નો કાંઈ વાણી સુનાવી—જ તું મહને નાદાન.—ગોવાલન અલખેલી.

ભરવાડતું આ ખુશ ગાયન મેહેરમસ્તને એટલુંતો પસંદ પડ્યું, કે એક બીજું લલકારવાની તેવને ફરમાસ કીધી. પણ આ વિચારને આપણા દુબા ભાખરાજ એક મલતા થયા નહીં; કેમકે ગાયનનાં કરતાં આ વેળાએ તેમને નિંદ્રા વધારે પ્યારી હતી. તેથી તેવણે પોતાના જંગી ઘણીને કહ્યું, "મેહેરજી બાપા, હવે મારું માનોતો જરીક હુંગાઈ ઉઠા. આ બાપડા ભરવાડોને હવારના ધુંધરે ઢંઢવાતું, તેથી એ લોકોથી ઉજગરો હોહાએ નહીં. બાપા ઉઠાતો ઊઠા, ને ચપ દેતાકે પોહોડી જવો, કે હુકારે આપડેબી ઉડીએ." મેહેરમસ્ત હસીને બોલ્યા, "બજ, હું સારી પઠે જાણુંચ કે, તુએ, વારેઘડીએ પેલી ચઢાઉ તાડીની માટલીની મુલાકાત આજે લીધીછે, તેથી ઊઘના ઝાકા હમણાથીજ તું ખાવા લાગ્યોછે." બજે એક મ્હોટો અટકાર મારી પેટ પસ-વારી બોલ્યા, "હુખરાતા પાકે પરવરદગાર હુખરાતા ! તાડી તે એને કહે—

આઈ ઇ આં !” અહિયાં વળી બીજે અટકાર અને એક મોટી અવાચી ખાધી. આ ઉપરથી મેહેરમસ્તની પૂર્તિ ખાતરી થઈ, કે બળએ ઉઘાવાને પક્ષેજ ઠેકાવ કીધોછે. તેથી નાચાર થાઈને યોલ્યો, “વાર” જેમ તાહારી મરજી પણ હું આજની રાત સુવા માંગતો નથી, કેમકે પેહેલવાની રસમ અને જંગીઓના કાયદા મુજબ હું તમામ રાત માહારી માણકની યાદમાં ગુળરશ-પણ સખર, પેહેલે ફરીથી મહારા કાનને એકવાર મલમપટો કર, કેમકે હૃદયી જીઆદા તેનામાં ચરકા મારેછે.” જંગીના કહેવા પ્રમાણે બળએ કીધું. એક ભડવાડે તે જખમ નેચો, અને થોડાંએક પાતરાં લાવી તેના ઉપર બાંધવાથી મેહેરમસ્તને કાંઈએક કરાર થયો. જેથી તેનાના ખરાબર ગોડવાઈને યેડા, અને એક લાંબો નિશાશો મુકી, લગાડ મહોડ વાંકું કરી શેહેરનાજનું નામ જખાંપર લઈ ડોળા આસમા નર્નો તરફ ફેરવી વિચારમાં ગરક થયા.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

જહાં પેહેલવાન મેહેરમસ્તની હજુરમાં છીબા નામના
ભરવાડે કીધેલું દાસતાન.

મેહેરમસ્ત, હજુરતો અંદેશામાં ગીરફતાર હતા, એટલામાં છીબા નામને એક ભરવાડ પાસેના ગાંમડાથી આવી લાગો. પોત પોતામાં સલામ અકરામ થયા બાદ, છીબાએ પોતાના સાથીઓને પુછ્યું, કે “રાંદરમાં હું થયેલું તે કાંઈ જાણોકે?” તેવોમાના એકે ના પાડવાથી છીબા યોલ્યો, કે “રાંદરના હેલો ખામણુ ગોવીંદ જે વીઠલભટની પોરી પારખતીના પ્યારમાં પડેલો હતો, તે બાપડો મરી ગયેલો. આજે હુવારેજ તેણે મિતમાંને મિતમાં પ્રાણ મેલેલો.” આ સાંભલી એક ભરવાડે છીબાને પુછ્યું, “તીઆર હું તે પારખતીને વાહતેજ મરી ગયો?” છીબા યોલ્યો “આવે, ને તે ડાકની તો કેજે કે ઉંતો કોઈનીબી હાથે પરાણ નહીં, એમ કરી આજે કુટલા મહિના થયા, તેતો રાંદરમાં રહેતીઆ નથી; આંખો દહાડો કુંગર, ને પાહાડો, ને રાણમાં ઢકેલા ખાતી દેખું.—આવતી કાલે હકારે હુવારના બચારા ગોવીંદને બાલવાનાછે. તેણે મરતી વેળાએ હંધાને કહેલું, કે મહને ગામની પાદરે હેણું આમલીનું ઝાડ તળાવને કાંઠે ઉભેલુંછે તેની હેઠે બાળજે; ને વરી કેજેકે માહારી બધી ચોપડીઆ, ગીતડાં, ને કાગળીઆંબી હાથેજ બાલી નાખજે. રાંદરના વડા ભટેતો એમ કરવા ના કહેલું, પણ ગોવીંદના એક ફરીશન નામનો દાહતદાર તેના મોતના હુમાચાર હાંભળી હુર-તથી આયેલો, તે કેહ, જે જેમ ગોવીંદ મરતી વેળા કહેલું, તેમજ કરવું જોઈએ; તેથી કાલે હુવારે રાંદરની પાદરે આમલી હેઠે ગોવીંદને બાળવાનોછે.—આતો એક જોવા લાયક બનાવ બનહે, ઉંતો ભાઈ કાલે જવા ને ફર જવા. જીવ્યાં કરતાં જોઈું લેલું.” છીબાની વાત સાંભળી એક ભરવાડ યોલ્યો, “આવે ભાઈ, આપડે હંધાએ

જવું નેધએ, ગોવીંદ બહુજ બહુ મણીખ ઉતો, ન પઢેલોતો એવોતો એવો, કે ભલા ભલા પંડીતોને જોતાં જોતામાં હરાવી દીએ.” એક બીજો ભરવાડ બોલ્યો, “અરે પણ એતો હુહ હાથું રે, પણ જીઆર આપણ હુંધાજ રાંદેર જવાના” તીઆર બોકડાં ડોબરાં હાથે કોણ રહે ? ” આ સાંભળી સર્વે વિચારમાં પડ્યા અને ટ્રાણે રહેવું તેના અંદેશો કરવા લાગા, એવામાં ભાણીઆ નામના એક ગોવાલીઆએ તેમને કહ્યું, કે “આ ભાઈઓ, તમે હુંધા જાજો, હું બોકડાં હાથે રહેવા, કેમકે કાલે માહારા પગમાં બાવરીઆનો કાંટો ખુંચેલો, તેથી માહારાથી કાંઈ રાંદેરવેર ચલાહે નહીં—તમે જાજો ભાઈ હમજેલા ? ” ભાણાના આ બોલ સાંભળી સર્વે ભરવાડોએ તેના ઉપકાર માન્યો.

ગોવીંદ અને પારખતીની મ્હોખતની વાત, જે મેહેરમસ્તે છીબાને મ્હોડે સાંભળી, તેથી તેમનાં નખળાં અને દયાળુ દિલપર મ્હોટી અસર થઈ, તેથી તેવણે છીબાને અરજ કીધી, કે તેને ગોવીંદ અને પારખતીનો તમામ અહેવાલ કહી સંભળાવવો. છીબાએ મ્હોટી ખુશીથી કબુલ કીધું અને પોતાની વાત શહરૂ કીધી. ભરવાડોએ ગરમ કીધેલી તાડી પેહેલે આપણા જંગીને તથા તેમના સાથીને પાઈ, અને છીબાએ પણ સારી તરેહથી આ લજ્જતદાર કુદરતી શરખતનો સવાદ લીધો, તથા પળાંડી વાળી તાપણાની સાંભણે બેઠો. બજને નેકે હુંધ ઘણો પ્યારી હતી, તોપણ છીબાની વાર્તા સાંભળવાનો શોખ થવાથી તેપણ પાસે આવી બેઠો. મેહેરમસ્તે હળવે રહીને પોતાનો જખમી કાન તપાસી જોયો અને વાત સાંભળવાની ઇતેજારીમાં ગુરજને પણ હાથમાંથી મેલી, પાટીના કંમરખંદને લગાડ દીધો કીધો. એક ભરવાડે સુક્રાં પાતરાં, ઝાવળી વિગેરે લાવી આતશ ઉપર મેદ્યાથી તાપણું પૂર જોશમાં ભડક્યું; આગીઆ કીડાઓ મિસાલે ચો તરફ તેમાંથી ચીંગારીઓ ઊડવા લાગી, ધમાકાતું વાદળ ધી મેથી ઉપર ચઢી વીખરાવા લાગ્યું, ખુશ ગરમી આસપાસ ફેલાઈ, અને છીબા ભરવાડ પોતાની મનોરંજક, તોપણ દલગીરી ભરેલી વાર્તા શહરૂ કીધી :—

“ગોવીંદ જાતે પ્રામણ હતો ને પાહેના ગામડાંના એક પ્રામણ શાક્ષીનો એકપૂરો છોકરો કેહેવાતો હતો. હુરત હેરના હરગોવન પંડીતના હાત નિચે હીકીને તે બહુજ ચંપલ ને ખબદા થયેલો,”—અહિયાં મેહેરમસ્તે તેણે અટકાવ્યો અને કહ્યું, કે “ચંપલ નહીં પણ ચપળ (એટલેજે હુશિયાર) કેહેવું નેધયે; અને ‘ખબદા’ એ બોલ ખોટો છે—તુંએ હવેથી ‘ખબરદાર’ કરી બોલવું.” મેહેરમસ્તના આ બોલવાપર ભરવાડે કાંઈજ ધ્યાન ન આપતાં વાત આગલ કેહેવા માંડી. “વળી તે એવો જાણકાર હતો, કે ઘરાણ કીઆર લાગહે ન કીઆર છુટહે, તે આગમચથોજ કેહેતો. ને કીઉં વરહ હાઈ જહે, ને કીએ વરહે અનાજ બહ પાકહે—ને હુકાલ કીઆરે ન ફુકાલ કીઆરે પડહે, એ હુહ આગલથી તે જણાવતો.” મેહેરમસ્તે બોલ્યો, કે “આ વિધાને રમલ અથવા નજુમ કેહેછે.” છીબાએ કહ્યું, “હેઠ રોમાલ હોય કે હજમ હોય, પણ તે હુહ કેહેતો. જીઆર તે હુરતથી આવેલો, તીઆર તેણે પોતાના હુંધા કપડાં

કાહાડી લાખ્યા, ન જોગીના પોહાક પેહોડી કરવા લાગ્યા—તેની હાથે તેના દોહતદાર કરીશનેબી વેરાગીનોજ વેહ લીધો. વરી ગોર્વીદ ગીતડાં જોડવામાં ને ગરબા ને દોહરાં બનાવામાંબી બઢજ બઢજ ચતુર ઉતો. ફાગન માહમાં જીઆર અમે એના જોડેલાં ગીતડાં ગાતા, તોઆરં હુઉ હરખાઇ હરખાઇ જતા. જીઆર રાંદરના લોકોએ ગોર્વીદ અને કરીહનને વેરાગીના કપડાંમાં જોયા; તીઆર હુઉ ઘણાજ અજબ થવા લાગ્યા; પણ કોઇને કાંઇ તેના એમ વેહ બદલવાનો હબબ નહીં માલમ પડ્યો. આ વખતે ગોર્વીદનો બાપ મરી ગીઓ ને તેના ખિતર, ઢોર વગેરે હુઉ ગોર્વીદને અહતક થયું. પાછલથી હુઉને માલમ પડ્યું, કે ગોર્વીદનો કુથો પારબતીને વાહને વેહ બદલેલો. અવે એ પારબતી કોણ તે તમેને હમજાઉં. ખરં કુઉં હુઉ કે તમે એવી અચરાક ન છપન પોરી આખાં જમખાનામાં નઇ દોડસી ઓહે. ભરવાડની બુલ ભરેલી ભાયાં સિપેહસાં લાર વધુ સાંભળી શક્યા નહીં, તેથી આસ્તેથી કહ્યું. “ભોલાં ભાઇ; તુંએ હુ-માણા કહ્યું, કે જમખાનો, માહારે તને જાણાવવું જોઇએ છે, કે આ બોલ તદન ખોટો છે, તું એ જમખાનો નહીં, પણ જમાનો કુહેવું જોઇએ.” ભરવાડનું લગાડ પાકી આવવાથી તે બોલ્યો, કે “અરે ચાર જે ઓહે તે ઓહે. તમે ઈમ ઘડી ઘડી વાતનું પુછવું પકડાઉં, તીઆરતો હું બારને બાર ચોવીહ વર-હુબી માફ પૂરં નહીં કરી હુકા.” બજાએ પણ ઉંઘરેલા આવાને ભરવાડના બોલવાને ટેકો આપી કહ્યું, કે “મેટુરજીઆપા, તમે એમ હું કરો. એ હુઉ એકનું એકજ. જમખાનો ને જમાનો એ હુઉ હરખુંજ છે. ચાલ ભાઇ ચાલ તું આગલ ચાલ, ને જરીક હુંકામાં પતાવ—અંહિયાં ઉઘ આવેને, તું બાર વરહે માહારા બજાદીયાની કાંની એક ગાઉ ચાલે.” મેટુરમસ્તે પોતાની બુલ વિષે ભરવાડની માફ માંગી અને ફરીથી વચમાં નહીં બોલવા વિષેની કબુલાત આપી. છીબાએ ખખાર મારી દાસતાન આગલ ચલાવ્યું:—

“એમ કરતાં હાબ પછે છેતે, લઇ કરીને, આપડે તમારે છેતે, હેઠને કું-ઉકે, આપણે પારબતીનો બાપ કોણ ઉતો, તે કહીએ. અમારાં ગામડાંમાં એક બીજો જામણ વીઠલભટ કરીને રેહતો હુતો. તે ગોર્વીદના બાપનાં કરતાં પાંચ પંધે હુબી ઉતો. એ વીઠલની એક પોરી પારબતી કરીને છે. વીઠલની બાથડી પદમણી પારબતીને જનમ આપતાંજ બચારી મરી ગઇ. તે બઢજ દયાળુ ને માયાવંતી હતી, ને ગરીબ ગોદાંની દાદ લેતી હતી.—જાણે હમણાં તે માહારી હાંબે ઉભી હોય, તેવું મહુને લાગે. બચારી મરી ગેઇ તીઆર આખાં ગામમાં તો હું, પણ હું ધારંકે હુરતબી મેલીને પેજે પાર વેલાત ભણીબી લોક રડયાં ઓહે. તેના મોત પછી બાપડો વીઠલભટબી રડી રડીને બે મહિના રહીને મરી ગીઓ. અવે પારબતીતો બાપ મા વનની પોતાના કાકાને આહરે પડી. તેણીનો બાપ એટલોતો વારહો મેલી ગીઓચ, કે આને પારબતીનાં જેવું માતબર હમારાં ગામડાં ભણી બીજું કોઇ જો નથી. તે હુબ ને લાડમાં ઉઘરી ને જીઆર ચૌદ પંદર વરહની થઇ, તીઆર એટલીતો હુંદર રખાવા

લાગી. કે જે તેને જોતું તે દાંતમાં આંગણી ધરતું. એહેરો તો એવા દખામણો કે બસ આંખેજ વલગે, ને કપાલતો એવું ચલકે કે જાણે નકરું રૂપાનું પતરું. તે હાથે કદબી એકવર ને હીધું; તે બધ જાણે જાણે આપણે ચાર ઘડી હાથ પકાડી જોયાજ કરીયે. હવે પારખતીની ખુબહુરતીની તારીફતો એટલી પંથરાઈ ગ્રેઈ કે હુરે હુર ને ગામે ગામના લોકના માર્ગા આવવા લાગ્યાં, ને મોટા મોટા આમનોની તરફથી લગનની તજવીજ થવા લાગી. એવે પારખતીનો કાકો જાતે બહુ હમજીએ, ને જરીક પહેલબીજે. તેથી પારખતીની ખુબી વગર લગન કરવા તે ના પાડતો, ને જીઆરે તેને કોઈ હાફ મનોખ માલમ પડતું તીઆર પારખતીને પ્રજોતો. તે પોરીતો હાફ નાજ કેહેતી ને કેતી કે હું તો હજી નાદાનએ, ને ઘણી નાહાનીએ, ને લગનતો મને અમના કરવાની મરજી નથી. એમ કરી વાત ઉઘાવતી, તેથી તેનો કાકોબી કાંઈ વચમાં નહો ખોલતો. એમ કરતાં દેટકાક દાહારા નીકરી ગયા ને એક દીહેતો આખા ગામમાં ફોફા થઈ રહી. કે પારખતીતો જોગન થઈને ઘેરમાંથી બાહાર નીકરી જંગલે જંગલ ફરતી ફરે. કોઈ કોઈ વખતે ગામરામાં આવી ઘેરમાં હુઝીને મલી જાય. પત ઘેરમાં રેવા હાફ ના પાડે આટલા દારતો ઘેરમાંજ રહેતીથી તેથી કોઈએ તેને દીકેલી નહીં, પણ જીઆરથી ને રાખમાં ફરવા લાગી ને ઘેરથી બાહાર પરી તીઆરથી તો કાંઈ એટલા લોક તેની હાથે પનવા તઈઆર થએલા કે કાંઈ કેવાચજ નહીં. હારે હારે ઘેરના પોએ-રાઓ જાણે ઘેલા દેવાના થઈ પારખતીની પાછલ લાગ્યા, પણ પોરીતો કથી એવી ચંચલ કે કોઈનેબી મચક આપે નહીં. ભાઈ ગમે તે હોય, પણ આજ હુધી તેને પોતાના નામને હાથ નહીં લાગવા દીધેલોતો. તે હંધાની હાથે હારી પખીન અહીં ખોલીને વાતો કરે, પણ જો કોઈએ જરીકબી પનવાનું નામ દીધું કેનો, કે ચપક દેતી કે ઉડીને ચાલી જાય. હેડને કેહીકે અમારા ગામરામાં કુટકાએક જનેતો ખાવા પોવાનું વઠીક મુકી દીધેલું. કોઈ-પારખતી પારખતી-કરતો રાત દારો ખુમ પાર; કોઈ જંગલમાં પારખતીનું નામ લઈ તપ કરે; વરી કોઈક તો ઊંઘને ખુખ તજી રહીયા કરે; ને કોઈ કંઠાલીને બીઆરા ગોર્વાદની કાની જીવ આપે. ભાઈ પરીતની એવી વાતએ. આપરે તકહીર તે કોણની કાહારીએ. મરવા પરેલા કોહાઓના આંગમાંથી પારખતીને જોતાંજ તકવો આવે. ને હાથુ ભગતખર પોતાનું બીર જરહનું તપ ખુલી તેનું મોહ ઊંઘાડી જોયા કરે; તો પછી નાદાન પોએરાઓ ઘેલા થાય તેમા હી નવાઈ! જે તેને જીએ તે જાણે હાવરા આવરાજ થઈ જાયતો. એમ હરવેને દેવાના કરી એલા પારખતી કનકો કરતી ફરે. એવે જોઈએ કે તેને વહુ તે કોણ કરી લાવેચ. ભાઈ પછેની વાતતો પછી પણ હવરાંતો એક બાપરાએ કાનગરો જીવ ખે.યો. ચાલો એથી તેના નહીય, પનવાનું જોહ તે બનીયું તેમાં આપરે હું કરવાના? પણ હેડ તે જોલા ગોર્વાદને કાલે બારવા લેઈ જાય તારે તમે હાથે આવવાના કે? "

મેહેરમસ્ત આ સાંભળી એક હાથ મારીને ખોલ્યા "હું જરૂર આવતી

કાલે ત્યાં જવસ. લાજમછે પેહેલવાનાને કે એવા કામોની વખતે હાજર રહે. અને પોતાથી બનતી મદદ કરે.—”

બન્ને, જે છીબાની લાંબી વાત સાંભળી કંટાળી જઈ એક તરફ ખેંચી ચૂં-
કતો હતો, તેના કાન ઉપર જેવો મેહેરમસ્તનો આ ઓલવાનો આવાજ પડીયો.
તેવાજ ઘભરાટમાં ઉઠીયો, ક્રમક્રમે તેને ફીકર હતી કે મેહેરમસ્ત ફરીથી એક લં-
બાન ભાશાણુ માથુકોની જફાકારી અને આશકોની વફાદારી વીશે કરી સં-
ભલાવશે. તે ઊંઘરટા આવાજે ઓહયો, “મેહેરજી બાપા આ મેહેરજી બાપા,
અવે કાલની વાત કાલે, તમે વેહેલા ઊંઘાઈ જાઓતા; નહીંતા ઉજગરે ઉજગરે
તમારો કપાએલો કાન પાડી આવડે; ને ભાઈ ભરવાડ તુંબી હુંઈ જા, બચારો
આખા દહાડાનો થાકેલો પરાકેલો કાં લગીન જગહે. વરી તુને હકારે મલહુકા
મા ઉઠવાનું; હુંઈ જા બાપા હુંઈજા.”

જંગી દીલાવરે ડોકું ધુનાવ્યું અને ઘંભીરાઈથી ઓહયો, “બજા, હુંગ
અને ભુખ તને મુબારક. અમો જંગીઆને એવી ચીજની દરકાર નથી. તું
ખેફીકર આરામ કર; હું તમામ રાત માહારી માથુકની યાદમાં આ આંખાના
ઝાડ ઉઠલ ગુજારસ.” “નારે બાપા એમ હું કરો.” બજા ઓહયો, “લે વરી
મનીખબી તેવુંજ લોહીઆર પડેલુંની; અરે અહીં જાઓ અહીં એ કાંઈ
ટાહાક હારી કે; મુંગા મુંગા અંદર હુવો.” બજાના આ ઓલવાને ભરવા-
ડોએખી ટેકો આપવાથી આઈનદેહ આપણા દલેર બાહાદુર છીબા સાથે જુકડા
માં ગયા; અને પડીયા પડીયા પારખતીના આશકોની મીસાલે આખી રાત પો-
તાનો માથુક સુખલીની યાદમાં જગીને ગુજારી. બજાએ પંજઅથેબ અને
બલદીઆની વચમાં પોતાનું બીજાનું કીધું, અને સેહેજ વારમાં પોતાની દીલ-
રખા દીલદાર નીંદરાયાઈનો નરમ અને ગરમ પેહેલુમાં આરામ લઈ નાખ
અને ગલાનાં સજોદની તાન લેવા માંડી. ભરવાડો પણ આખા દીવસની થાકથી
સુસ્ત થઈ ગયા હતા, તેથી ખુશ ખાખમાં પડ્યા. એક તરફ બજાનો ચરખદાર
બલદીયો આંખ વીચી ઊંઘમાં ચારો વગેલતો લીલાં ખેતરો, ખુશનુમાં હરી-
આલી અને આપ્પાદ વાડીઆનાં સ્વપના જોતો હતો. બીજા બાજુએ દુખલો
બાપડો પંજઅથેબ ઘાસના સુકા બીજાનાપર લેટી જોઆખની કેફમાં એટલોતો
ચકચુર થઈ ગયો હતો કે તેને ચટકો મારતાં ચીબાવલાં મછરોની પણ તેને ખ-
બર હતી નહીં. તમામ કુદરતપર ગોયા નીંદરાના ફીરેશતાએ પોતાની ગફલતી
જલ ફેંકી હતી; લેહેકીથી ખડખડ થતાં પાંદડાંઓનો આવાજ વઠીક બંધ થયો
હતો; પેહેલી રાતરેજ ખુબ જોસમાં પોતાનું ગાયન ચલાવવાથી રાતના કીડાઓ
પણ થાકી ખામેશ થઈ ગયા હતા; અંધારાનો પરદો તમામ જેહાંન ઉપર
પંથરાયો હતો; હસ્તીપર ગોયા કોઈ ચાલાક જહુગરે અફસુન કુંકી તેને ખેજન
કીધી હોય એવો દખાવ લાગતો હતો; કુદરતની આ ચુપકીદીમાં વાગલાં અને
ધુવડોએ પણ ભાગ લીધો હતો, ક્રમક્રમે તેઓખી વગર આવાજ કરવે ધીમેથી

હોડતાં હતાં. નીરમલ નીલાં આસમાનપર જેહાનનાં અંધારાનો છાંયો પડવાથી તેના પાણુ રંગ વધુ ઘેરો બન્યો હતો ; સુકર સેતારો પુરા ઝમકાટ સાથે બી-રાજી રહ્યો હતો ; અને મંગલ પોતાના લાલ ચેહરાથી માહાતાબની ગેરહાજરીમાં આકાશ ઉપર જીલમથી રાજ ચલાવતો નજર આવતો હતો. એવો હતો ગંભીર દેખાવ ખોઆખમાં મસ્ત પડેલી હસ્તીનો—એવો હતો ચીતાર નીંદની સેજ પર સુતેલી મધમાતી ઉદરતનો. ખામોશી અને ચુપકીદીનો પરદો ખાખના ફીરેશતાએ દુન્યા ઉપર બીછાવ્યો હતો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

**જઈ પોંહોચ્યું દલેર સીપેહસાલારનું રાંદેરની સરહદમાં
અને ગોવીંદને બાલવાની કીઆમાં શામેલ થયું.**

પૂર્વના ગંજવર મેહેલના ઝરખા ઉપરનો સીઆહ પરદો ઉઠાવી ગુલાબી મુખડાંની નખરાંખાજ ખામદાદ પોતાનો ખુબસુરત ચેહરો, તેનીની જીદાઈની ગમગીનીમાં મસ્ત થઈ ઝેફ્રામ બની ગયેલી કુદરતને દેખાડી, હસ્તીની શુસ્ત બની ગયેલી નાતવાન કાયામાં છંદગીનું લોહી દોડાવ્યું; સહવારની પધરા-મણીની મુબારકબાદી તરેહવાર સુરમાં પંખિરાઓ ભેત્રે આવાજે ગાવા લાગ્યાં; અને નાનુક કલીઓએ પોતાના રંગીન હાટ ઊંધાડી ખુશખોની મહેકારથી દુનીઆને તર કીધી.

ભરવાડો પોતાના સીરેસ્તા મુજબ ઉડ્યા, અને કામલીઓ પરથી દવના ટીપાં ઝટકી મેહેરમસ્તની આગલ આવ્યા. જંગોતો જગતાજ એકા હતા તે તુરત ઉઠી ઉભા થયા, અને બજાને ફરમાવ્યું કે પંજઅયેખ ઉપર જીત બાંધે. બજાએ ઝહુડપથી કામ બજાવ્યું, અને સેહેજવારમાં જંગી દલેર પોતાના રખરા-ઉપર સવાર થઈ બલદ્યા ઉપર પોતાના ડોંગા સાથેને જોડે લઈ પેલા ભરવાડોની સાથે ગોવીંદને બાલવાને મુકરર કીધેલી જગ્યા તરફ ચાલવા માડ્યું. સરવે પોતાના વીચારમાં એટલાતો ચકચુર હતા કે રસ્તામાં એક શબ્દ પણ બોલ્યા નહીં. આસરે બે ગાઉ ચાલ્યા પછી તેમને એક તલાવ નજર આવ્યો. તેના કાંઠા ઉપર એક ગંજવર પુરાતન આમલીનું ઝાડ ઉગેલું હતું. સરવે તે તરફ ચાલ્યા, અને નજદીક જતાં તેવોએ ગોવીંદનું મુરદું લઈ ખાલ્લોને આવતાં જોયા. મેહેરમસ્ત એક બાજુએ ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને ઉભા, અને તેમના દાખલો બજાએ પણ લીધો.

ગોવીંદ પોતાને બાલવા માટે પસંદ કીધેલી જગ્યાનો દેખાવ જોઈને શાંત અને ગંભીર લાગતો હતો. તલાવ બજા પોતે પણ દલગીરીમાં ભાગ લેતો હોય, તેમ સ્થીર થયો હતો ; અને તેમાં ઉગેલાં પાકીજ સફેદ કમલના ફુલ માથું નમાવી ચુપ થઈ ઉભાં હતાં. તલાવના કીનારા ઉપરના ખડકોના કાલા રંગમાં

વધારો થયો હતો, અને તે ઉપર બેઠેલું એક મેનાનું જોડું પોતાના બોગક લેવાનું જુલો દલગીરીથી જોતું હતું. સુરજનો તાપ જેમ જેમ વધતો ગયો તેમ તેમ પવન નરમ પડી ગયો, અને ઝાડનું એક પાતડું પણ હીલતું ન હતું.

ઝાડ હેઠલ મુરદું બાલવાની સરવે તૈયારી થઈ ચુકી હતી; લાકડાં ગોઠવીયા પછી તે ઉપર ગોર્વાદનું મુરદું મેલવામાં આવ્યું, અને તે ઉપર બીજાં લાકડાં સીંચાયા; છેલ્લે ફેટલીએક ફીચા કરી આતશ તેમાં મેલવામાં આવ્યો. તે વખતે સરવેની આંખમાં આંસુના ઝરા છુટ્યા અને ગોર્વાદના મીત્રો કરીશન વીગરે માથું કુટી ગોર્વાદનું નામ લઈ રડવા લાગ્યા. અને પારબતી ઉપર શરાપનો વરસાદ વરસાવ્યો. જોવામાં એકાએક પેલા ઉંચા ખડક ઉપર પારબતી આવી ઉભી રહી. સરવે તેનીના આ અંચીતા આવી પોંચવાથી અન્યથા થી જોવા લાગ્યા. પારબતીએ મટોડીમાં રંગેલું એક લુગડું પેહેલ્યું હતું, અને તેનીના કાલા બાલ ગેરી ગરદન ઉપર વીખરાયલા હતા. સુરજનો તાપથી તેની નું મોહોડું ગુલાબી બન્યું હતું, અને થાકથી કપાલ ઉપર પરસેવાના ટીપાં એકડાં થયાં હતાં. પારબતી ખડકની ટોચ ઉપર ઉભી રહી અને શાંત તોપણ ગંભીર ચેહેરાથી ગોર્વાદના મુરદાં તરફ જોયા કીધું.

કરીશન તેનીને જોઈને ચીરડાંઓ અને ગુસ્સામાં બોલ્યો, “કેમ જો ચુકેલ તે જીવતા જીવતો આ બાંચારાને કરાર ન આપ્યો; પણ શું ત્યારે હવે તું તેની લાસ પરબી જીલમ કરવા આવીય, નીકલ તાડાડું કાઢું કર.”

આ સાંભળી પારબતીએ કોઈ પણ રીતે ન ધભરાતાં મથુર અને ઠેરક ભરેલા આવાજે જવાબ આપ્યો, કે “જો કરીશન હું કોઈબી રીતે તાહારા મીત્રના રવાનને આજીવ પેહોંચાડવાના વીચારે આવી નથી, પણ માહારી ઉપર તમે સરવે લોકોએ મુકેલું તોડમત અને ગોર્વાદના મરણનો ખટો માહારે માથે મેલ્યોએ, તેમાથી માહારો બંચાવ કરવા સારું આવીછું. હું માંગી લઉં છું કે તમે ધીયાનથી સાંભલશો, અને માહારા બોલવાનો ખીચાલ કરશો. તમે જેમ કહોછો તેમ તે ઇશવરે મહને ખુબસુરતી આપીછે. અને જો માહારાં હોસનપર તમે વેલા બની માહારી પાછલ ફરોછો, અને તમેનેબી જાણે ચાહાવાની માહારી ફરજ હોએ એવું સમજ માહારી તરફથી તમારા પ્યારનો બદલો ચાહાવાની આશા રાખોછો. ખોદાએ મને જે અફલ આપીછે, તે ઉપરથી હું જાણી શકું છું, કે ખુબસુરત ચીજે હુંમેશા પ્યારી હોયછે પણ તે ઉપરથી એમ સાબિત નથી થતું, કે આલમની તે ચાહાનો બદલો મોહબતથી વાલવાને તે ખુબસુરત ચીજ બધાએલીછે. એક બદસુરત બેડોલ અને બેશીકલ માણસ જો મુજ પર દીલોજનથી પ્યાર રાખતો હોય, તો શું તેની સઘલી ખામીઓ નજરે જોવા છતાં તેને ચાહાવાની માહારી ફરજ છે? એકવાર બનેની ખુબસુરતી એક સરખી હોય તોપણ મરજી જુદી હોય. વલી સરવે ખુબસુરત ચીજે કાંઈ મનને મોહી લેતી નથી; કોઈ હોસન એવું હોયછે કે તે આંખોને ચકીત કરેછે

તો પણ દીલને હરન કરવાની શક્તી તેમાં હોતી નથી. મોહોબતના ઉછાલા કાંઈ કોઈના સીખવયા અથવા સમજવયાથી ઉઠતા નથી ; પ્રીતીને; જુસ્સો સદા નહોં રોકાઈ શકાએ એવો હોયછે. મને જે કુદરતે ઊંડોળ, અને બીહામના ચેદ્દેરાની બનાવી હતે, તો શું તમો મને આહાતાં નથી એવી ફીરીઆદ કરી તમોને ઠં પકો આપવો રાસ્ત કેહેવાતે. મને છુટાપણું પસંદછે, હું કોઈબી મરદની બે-ડીમાં બંધાવાને રાજી નથી. આ ઝાડ અને કુલો મારા સાથીઓ છે; પાહાડો અને નદીઓને હું દોસ્તો સમજુંંય ; આ ખડકમાં માફરો વાસોછે. હું કોઈ મરદને મોહબતની નજરે જોતી નથી, તેમજ પ્રીતીની આશા રાખતી નથી. મેં કોઈને ઉમેદ આપી ફસાવ્યો નથી, અથવા ભરોસો દઈ દગલપાજી કીધી નથી. પરવાનુ ચેરાગ ઊપર જીવ આપી તેની રોશનોને બટો આપી શકશે નહીં. તમો પોતેજ પોતાની મેલે મહુને આડી પ્યારની ઉમેદ રાખશો ના, જો રાખશો તો પસતાસો. અને તે પસતાવાનો દોશ માફરે માથે મેલશો ના. ”

એટલું બોલી કાંઈ પણ જવાબની દરકાર નહોં કરતાં જે પ્રમાણે અંચીતો આવો હતી, તેજ મુજબ પાછી ખડક ઉપરથી ચાલી ગઈ. કેટલાએકો જેવાને તેનીની ઝલકતી આંખે મોહી લીધા હતા, તેઓ તેનીની પાછલ જવાને આગલ વધીયા ; એટલામાં અંપેહસાલાર મેહેરમસ્તે પોતાની તલવાર કાઢાડી, અને જો-સમા બાંગ મારી કે, “બખ્ષરદાર, કોઈ પણજે આ ખુબસુરત અને સદગુણી પરીની પાછલ જવાની હીંમત કરશે. તો આએજ સમરોરથી જંગી શીપેહસા-લાર મેહેરમસ્ત ઓલપાડ જંગ બાહાદુર, ધરતી અને આસમાનને ધુજવનાર, જીનેના જહીતનાર, અને જહુઈ તથા જહુગરોને તોડનાર દલોર, તેનુ સરતનથી જુકું કરશે. પારખતી પસીએ શાખેત કરી આપયુંછે, કે તે કોઈનીબી મોહોબતની દરકાર રાખતી નથી. માટે એ કોહિકાફૂની હુર, જે માફારી ખાતરોછે કે બકાવસી ની નાધસી બેહેન થાએછે તેને છોડવી નહીં, પણ એને વગર અડચને ઈંદર રાખતી સલામાં જવા દવી.”—આ દેવાનગી અને વગર મતલબના બોલો સોંભલી સરવે અચરત થયા અને મેહેરમસ્તથી બોલાસો આહાવાની તૈયારી કરતા હતા, એવામા આતશના ભડકા જ્વરથી ગોવીંદનો લાસ ઉપર ઉઠવા લાગાં તેથી સરવેનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું.

મેહેરમસ્તે સરવેને સલામ કીધી અને જણાવ્યું, કે “જો કોઈબી વખતે તમોને માફારી જરૂર પડેતો તુરત માફારે નામ યાદ કરજો અને હું આવી તમારી મુસીબતોનુ નીવારન કરશ. એમ કહી પંજઅયેમ ઉપર સવાર થઈ જંગલનેા રસતો લીધો, અને તેમનો પાછલ બજો પણ બલદ ઉપર બેસી આસવા લાગ્યો. થોડા વખતમાં આતશે પોતાનુ કામ પુરું કીધું અને ગોવીંદના મીતરો તથા ભરવાડો તેના મુરદાંની રાખ તલાવમાં નાખી સંદેર તરફ પા-છ ફરીયા.

તમામ થાયું પુસ્તક બીજું.

પુસ્તક ત્રીજું.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

હીકાચેત લખીછે જંગ કીધું જંગી પેહેલવાન મેહેરમસ્તે
ઘોંડફોડા દુખરાઓ સાથે, અને શીકસ્ત ખાઈ જખમી
થવું દીલાવર સીપેહસાહારનું.

હીકાચેતના લખનાર, અને રાવીઓના સરદાર, એવી રીતે ખીઆન કરી ગયાછે, કે જે વેલાએ પીલતન મેહેરમસ્તે પોતાના ચરખદાર સાથો સાથે જંગ-લની તરફ રસ્તો લીધો, તે વેલાએ આસમાનના ઓહોલા રસ્તા ઉપર દીવસને શહેનશાહ ખુરશેદ પુર જોશ અને અતી ઝડપથી પોતાના ગરમ ઘોડાઓને દાઢાવતો, લગભગ બપોરની મનજલની નજદીક જઈ પોહોચ્યો હતો. ગરમી થી આપણા જંગીના મથાં ઉપરની કાંસીઆની કોલાહ તપી ગઈ હતી, અને પસીનાથી તેનાની પુઠાની ટોપ નરમ થઈ ભીજીએલાં ચામડાંની મીસાલે વક્રી ગઈ હતી. તાપની અસરથી બજની પણ ચરબી તવાતી હતી, અને તેના લાલ ચણોટી જોવા મેહેરા ઉપર પરસેવો રેલાના આકારમાં ઉતરતો હતો. અને ઘોડાની પુછીના બાલ જેવી તેની સખત અને ગુંચવાયેલી મુછ ઉપર રસ્તાની ધુલને મોહોટો જમાવ થયો હતો. તેને પોતાના બલદીઆની લગામ તદ્દન છુટી મેલી હતી, અને એક હાથે પોતાના સદરાથી મોહકું નુછતો તથા બીજા હાથમાં એક જંગલી પતરેલનું પાતર લઈ તેથી વા નાખતો બખડતો અને કુંદારા મારતો હતો. જેમ જેમ સુરજ ઉપર આવતો ગયો, તેમ તેમ તાપ વધવા લાગ્યો. જેથી પેહેલવાન તેમજ તેમના કુંજો નોકર આજેજ થઈ ઉતારાની જગ્યા આતરફ જોવા લાગ્યા. તેમને શેવટે થોડેક દુર એક લીલોતરી ભરેલું મેદાન નજર આવ્યું, જેમાંથી તાપી નદીના એક ફાંટો સનસનાટ કરતો વહેતો હતો. એ નાલાના કીનારા ઉપર ફેટલાંએક વડના ઝાડ ઉગ્યાં હતા. જેમના થંડા છાંયડા હેઠલ ઉતારો કરવાના ઇરાદાથી મેહેરમસ્ત અને બજો તે તરફ ચાલ્યા. અહીંયા ફેટલાંએક દુખરા ઘોંડફોડાઓના ઘઘેડાં મેદાનમાં ઘાસ ઉપર ચરતાં હતાં, અને તેમનાથી થોડેક દુર પેલા ઘોંડ ફોડાઓએ પણ મુકામ કીધો હતો.

વડ હેઠલ આપણા પેહેલવાન અને બજો ઉતર્યા, અને પોતાની સવારી-ઓને મેદાનમાં છુટી મેલી. બજો પોતાની ભાતાંની કાથડી બાહાર કાઢાવી, અને તેમાં જે કાંઈ હતું તે ઉપર મેહેરમસ્ત અને તેને સારી પઠે હાથ ચલાવ્યો.

અવે જો બંને અહીંયા ખાવામાં મશગુલ હતા, એટલામાં પંજઅચેબ,

જે મેદાનમાં ચરતા હતા, ત્યાંથી આસ્તે આસ્તે આગલ વધ્યો, અને ઘોડા-
ડાઓના ઘેડાંઓની મુલાકાત લેવા માટે તેઓ તરફ ચાલ્યો. સગલા લાંબકરણી
ઘાંસ ઉપર ખુબ રોકાઓલા હતા. અને પંજઅયેબની દાસ્તી કરતાં, લીલોતરી
તેમને વધારે પસંદ હોવાથી કોઈએ પણ આ રખશને આદરમાનથી તેના દરજ્જા
મુજબ આવકાર દીધો નહીં. જેથી પંજઅયેબે લગાર ચીરડાએ પોતાની આ-
દત મુજબ તેઓમાના એકને બચકલું ભર્યું. આ ઉપરથી તે ઘેડાંએ એવી
જેરથી પછડી ડાડી, કે આબાદ પંજઅયેબનું નાખ સેકાયું. વલ્લી એટલામાં
પેલા દુબરાઓએ દાસ્તા આવી લાગી પોતાના સોટાઓથી જંગીના રખશને
એવોતો માર્યો, કે તે બીચારો વગર ઓલવે જમીન ઉપર પડી ગયો.

આ દેખાવ ઉપર એકાએક મેહેરમસ્તની અને બળતી નજર પડી.
જંગી ઝડપમાજ ઉડ્યા, અને બળતે કહ્યું, “આ લોકોની ચાલ અને દેખાવ
ઉપરથી સાબેત થાએ છે કે એવો કાંઈ પેહેલવાન નથી, પણ કોઈ નીચ અને
હીચકારા તુરાનીઓ માહારા દલેર રખશને અફરાશીઆબની હુન્નર લઈ જવા
માટે આચા છે; માટે બળ, ચાલ સેતાબી કર, એ લોકોને શારી પકે નશીહત
કરીએ.” તુરાનીઓ, અને અફરાશીઆબ એવા ઓલો સાંભલી. બળે હુંસી
પડ્યો અને ડોકું ડનાવો પોતાના હાથમાનો લુંજલો બુમલો તેમનો તેમજ પ-
કડી રાખી ઓલ્યો, “અરે તુરાની હુંને અપરાહીઓ હું, બાપા એતો હેલા
પથર ભાંજનારા દુબરા છે.” “નહીં નહીં,” જ્જમાજ જંગીએ જવાબ આપ્યો,
“તું નહી જને ચાલ શેતાબી કર, લાવ માહારો ગુરજ; આ રખશ, રખશ, મા-
હારા દલેર ઘોડા! તુંને છોડી રસ્તમ હરજેજ તુરાનીઓને હાત જવા દેનાર
નથી.” એમ ઓલી મેહેરમસ્તે એક હાતમા પેલો લાકડાનો હથોડો, અને બી-
જમા શમશેર, જે કીટાઈ કાગડાની પાંખનેબી ઝાંખમા નાખે તેવી થઈ હતી,
તે લઈ આગલ વધીયા. બળએ ઉડાને હાથ ધર્યો, અને કહ્યું “અરે મેહેરજી
બાપા, એ કાંડાં જાઓ, તે ભુતડાં જેવા વીહ પચીહ છે, ને આપડે બેજ જાણ;
તે જોતાં જોતાંમા એ લોકોતો કુકુંજો કરી લાખહે; અમોલા અમોલા બેહી
રેવોજી.” મેહેરમસ્તે બાંગ મારી કહ્યું “બળ હું પેહેલવાન છું, અગર સેંકડો
એવા કમીના તુરાની માહારી સામને આવે, તોબી આ મસ્ત બાબુ, અને પો-
લાદી પંજથી એક લેહેજમાં જેર થશે. સરઅફરાજી અને નેક નામીના કામેમા
જો નામ લખાવડું હોય તો નીકલ બાહર બળ; અને મેહેરમસ્તના મુસા સી-
પાહી તરીકે મશહુર થા.”—આ મુર ભરેલા ઓલોથી બળને પણ જેર આવ્યું,
અને તે એક જાડી લાકડી લઈ દુબરાઓ પર ઉતરી પડ્યો. મેહેરમસ્તે પેહેલોજ
ઝટકો એક દુબરાપર લગાવ્યો; પણ તેમની તલવાર ખુકી, અને દુબરાની ખાંદ
ઉપર જાડી કામલી હોવાના સબબથી તેને ઝાચુ લાગું નહીં; ફક્ત બેજ પારસી-
ઓને તેઓ ઉપર હોમલો કરતાં જોઈ પોતાની લાકડીઓ લઈ તેમની ઉપર ધ-
સારો કીધો. બીજજ ફટકામા બળેતો જમીન દાસ્ત થયો, તેજ પ્રમાણે બીચારો

જંગીબી પટકાયા, પણ તેનાના નશીબમા એટલુંજ નહીં હતું, દોડતી વેલાએ તેનાને પંજઅચેબ જે નીચે પડેલો હતો તેના પગની ઠોકર લાગી, એવામા કુબરાનો સોટો માથાં ઉપર પડવાથી મેહેરમસ્ત ધ્રુમરી ખાઈ પોતાના રખશાના પગ ઉપરજ પડ્યા, પણ તે એબીએલ ઘોડા આવી મસખરી સાંખી શરૂબો નહીં. તેથી કકડાવીને પડ્યા પડ્યાએ પછાડી એવીતા ઝાડી કે ગરીબ મેહેરમસ્તનું મોહોડું રંગાઈ ગયું.

અવે કુબરાએજે જ્યારે જોયું, કે હરીફા જમીન દોસ્ત થયાછે, ત્યારે ઘભરઈને પોતાના ઘઘેડાં લાધો, તુરત નીકલી ગયા.

મેહેર વારમાં બન્ને સુધીમા આવ્યો, અને કાંસતો કાંસતો ઓલ્યો, “ઓ! બાપા! ઓ બાપા! અરે મારતા દોળખમા જાએરે! મેહેરજી બાપા ઓહ મેહેરજી ભાઈ!” મેહેરમસ્તે હાલવે રહી દમ ખાઈને પુછ્યું, “કેમ દોસ્ત સું કહેછે?” બન્ને લાખરાજેજે જવાબ આપ્યો, “અરે જરા હેલું તમે તે દાહડે કહેલું અફડાતફડીનું રોગાન હોયતો આપો; હાડકા બળજ કલે ને હાંધે હાંધામાં ચહુક મારે.” મેહેરમસ્તે દલગીર થઈ કહ્યું, “હું ખરેજ ગમગીન છું કે મે તને તે દીવસે કહેલું અફલાતુનનું, અથવા લુકમાન હકીમનું રોગાન જે જખમો ઉપર અકસીરછે, તે આ વેલાએ તુરત મૌજુદ નથી. પણ કાંઈ કીકર નહીં મહને પેહેલી તક મલતાંજ હું તે તૈઆર કરી રાખસ.”—બન્ને ઓલ્યો, “વારે ચાલો તીઆર, એતા પછેની વાત પછે, પણ હેડ આપડે અવે ઇફાથી ઉઠહું કીઆર? ને ઠાંટીઆમાં જરે કીઆર આવહું?” જંગીએ દીલાસો આપ્યો, કે “હું કહી શકતો નથી, પણ ખરેજ આ વેલાએ મે મોહોટી ભુલ કીધી, કે કમીના ઝાલામો ઉપર હાથ ઉચક્યો. પેહેલવાનેને દરેરો સાચેજ લડવું સોભે. બન્ને હું તને કહુછું તેની ઉપર ધીઆન આપ. જે કોઈબી વખતે એવા નીચ આપણી ઉપર હોમલો કરે, તો તું વગર માહારા ફરમાનની વાટ જોવે, તેવાને મારી હટાવજે, કેમ કે એવાઓ સાથ લડવું મને લાજમ નથી. જે કોઈબી ખરે પેહેલવાન માહારી સામને આવસે, તો પછે તેને શીકસ્ત આપવાનું કામ માહારાંછે.

મોહોટી કુમ વાલા રાંક બન્ને આ કડક શેડની તોફાની શીખામન ખુતલક પસંદ પડી નહીં, તેથી પેટ પસવારી ઓલ્યો, “નારે બા. હું કમખખતી લાગેલી જે ફરીથી તમારી હાથે જીડીપલઉં. જે હેડ પડ્યા પડ્યા નરમ ધી જેવી હીખામાણુ દીએતે-એવું ઉં કરંતો પછે ઘેરમા પાઓરાં વાટજ જોયા કરેતો—આપડેતો અવે કરારે ફર ઉભા રહીને જોયા કરહું, પંડે તમારી મરજ પડેતો પેહેલવાનને મારજે ને જોઈએ તે કરજો. ઓદાએજ હાજે હાડકે ઘેર લઈ જાએતો બહ.” મેહેરમસ્તને આ બજનું ઓલવું પસંદ નહીં પડ્યું, તેથી લગાર ગરમ થઈ કહ્યું, “ખખરદાર અવેથી એવું ઓલતોના, સું તું એજ હાલતમા રેડુવાનોછે, જે એવા હીચકારાપણાના ઓલો ઓલેચ? નશીબને ફરતાં કેલો

ધાર ! એક ઘડીમાં જો આસમાને મદદ આપીતો તું કોઈ શહેરનો ખાદશાહ થાએ. અને જ્યારે રાજ્ય તુને કરવું પડે ત્યારે તો તેનો ખંચાવ દુશમનોથી કરવા માટે હીંમત અને જોરની જરૂર છે. શું ત્યારેથી તું માર ખાઈ ઓસીજ રહેશે ? ”

બન્ને કાંસોને ઓહ્યો—“અરે બાપા હીંમત ને જોરનું હું આંધરં ભરીએ. આ જરીક હીંમત કરવા ગીએલા, તે હોટે હોટ પેટ ભરીને માર ખાધેતો ; ને વરી તેની એવો જખરો કે માનુ દુધ યાદ આવેલું. પણ બાપા આ વખત કંઈ વાત કરવાનો નથી ; દુખતાં હાડ ને કલતે હાંધે આપુને એ હાર નહીં લાગે. હવે ચાલો, પડી કાંવેર રહેલું ; ઊઠો ને હેલા તમારા પંજેબને ઊઠાડીએ. એના બાપ મરેરે એના, એનેજ આ કોપરાંપાખ જમાડેવોતો ! એનું તે ખોદા હું ભલું કરહું ! ”

મેહેરમસ્તે પણ બળને ટેકો આપ્યો કે—“ મને ખબર નહીં હતી કે પંજબએબ એવો નાદાન છે. એને લાયક નહીં હતું કે પોતે એક પહેલવાનનો ઘોડો થઈ ઘઘેડાંઓની સોહોબત કરવા જાય.”

બન્ને જગાર ફફડીને ઓહ્યો—“એતો હેડ તેવા વાણોતર. તમે દુખરાઓ હાથે મરાવા ગીયા તીઆર એને ઘઘેડાંઓની હાથ દાહતી કીધી.”

મેહેરમસ્તે જવાબ આપ્યો—“અવે ને થકું તે થકું ; હજુરખી ચજદાનની મેહેર આપણા ઉપર છે કે તાહારો બલદીયો બનચીયો છે. તે માહારી સવારી તરીકે કામ લાગશે, કેમકે પંજબએબમાં હાલ મને ડીચકવાની તાકાત નથી. માટે બળ તું ઊડ અને તાહારો બલદ અહીંયાં લઈ આવી મને તે ઉપર બેસાડ.”

બન્ને અજાણીથી ઓહ્યો—“અરે પણ પહેલવાનોથી બલદ પર બેઠાએ કે ? ”

“તેમાં કાંઈજ અડચન નથી.” જવાબ આપ્યો મેહેરમસ્તે “મેં વારંવાર એવા ઠાપલા વાંચીયા છે. પેલી મોતેબર કેતાબ બાગેબાહાર કે જેમાં ચાર દરવેશાનો હેવાલ ખરેખરો બયાન કીધો છે, તેમાં બીજા દરવેશના અહેવાલમાં એવું લખે છે કે—નીમરોજનો શાહાબદા બખત્યાર બલદની સ્વારી કરતો હતો—માટે બળ, જ્યારે એવા એવા વખણાંચેલા શાહાબદાઓ બલદ પર બેઠા છે ત્યારે મને શું અડચણ છે ? ”

બન્ને ઓહ્યો—“પણ માહારા હેડ બેઠવાની વાત કાંડા કરો ? પણ તમે તો ઉપર ઠરહોજ નહીં. તમોનેતો હેલા દુલ્લબ ઘોભીના મેલા કપરાના ગાંહરાની કાની બાંધી બલદ ઉપર લાધા તીઆરજતો. તમારામાં જોર હું છે જે બેહી હકહો.”

“જંગમાં લાગેલા જખમ મને હલકું લગાડવાના કરતાં ઉલટા માહારી જાહોજલાલીમાં વધારો કરે છે ; માટે બળ તું વધુ નો બોલ, કેમકે મને અતીશય દુખે છે અને માહારા હાંતમાં પુશકલ લાગું છે માટે સોતાખીથી મને બલદ પર બેસાડી કોઈ શહેરની તરફ લઈ ચાલ.” આ ઉપરથી બીઆરો બન્ને કાંસો

કાંસતો ઉઠ્યો અને પોતાના બલદને લાવી તેની ઉપર મેહેરમસ્તને ઊંચકીને બલદપર ગોઠવીયા અને પંજઅયેબની લગામ પોતાના હાથમાં લઈને આસતે આસતે ચાલવા માંડીયું. સાંહાજ થવા આગમચ તેઓ તાપીના કીનારાની નજદીક આવી લાગીયા. અને હોડીમાં બેસી પેલે પાર સુરત તરફ જવાની મેહેરમસ્તે ઈછા દે ખાડીયાથી બળે ત્યાં ઉભો રહ્યો.

સાંજનો વખત હતો અને તાપીમાં ભરતી આવતી હતી ; તેના કીનારા ઉપર સૈંકડો સુંદર નારીઓ માથાં ઉપર બેઠેહાંની ચોર મેલી પાની ભરતી દીસતી હતી ; અસ્ત થતા સુરજના તેજસ્વી તડકાએ આ નીરમલ નદીના ઉછલતાં પાનોને સુનેરી દરીયાનો આકાર આપ્યો હતો ; અને કાંઠા ઉપરની રેતી હીરાની કણીઓની મીસાલે કીરણના તેજથી ચલકતી હતી. સુરત શહેરની બે-હોલી વસ્તીના બેગો આવાજ દુરથી કાન ઉપર પડતો હતો ; એક તરફ નદીને કીનારે કોઈ સનયાસી હાથમાં માલા લઈ દુનીયાની દરકાર અને સંસારની માથા ન કરતાં ભકતીમાં ચકચુર હતો ; હવામાં સફેદ બગલાં અને ખલીર ધીમેથી ઉડતાં હતાં ; ખુશનુમા વાડીઓ, અને ખીલેલા બગીચાઓથી આ પ્રતાપી નદીના કોનારો એક ગુલબર બની રહ્યો હતો ; અને ચોં તરફથી સુખ, શાંતી અને આબાદીના ચીતાર દીસતો હતો.

બળે અને મેહેરમસ્ત આ જાનદુઈ દેખાવ જોતા ઊભા રહ્યા, એટલામાં દુરથી તેમના કાન ઉપર ગાએનના મંદુર સરોદનો આવાજ પડ્યો. ધોમે ધીમે તે આવાજ પાંચે આવતો હતો. મેહેરમસ્તે અજાણેબીથી તે તરફ આંખ ફેરવી અને તેમની નજર એક હોડી ઉપર પડી ; જેના સુકાન ઉપર બેઠેલો એક જુવાન કદાવર હોડીવાલો પોતાની હોડી ચલાવતાં નીચલું ગાએન ગાતા હતો.

હોડી

(“ તુરાની, તને રંગ અમીર તુરાની ” —ની રાહા પર.)

કટારી, મને પ્રેમની લાગી કટારી.

આવી વચન મને ગઇ તે ડગારી,

નયેના બતારીને તારી;

હસતાં બુલાવીને જલ ખીજારી :

ચાલી—આહા ચાલી તે ડોકર મારી,

જગરમાં જખમ કરી કારી.—મને પ્રેમની લાગી કટારી.

કટારી, મને પ્રેમનો લાગી કટારી.

સા કાજ મુજને તું દેહે તજીને,

ને તોડેહે ગાંઠ આ ખ્યારી;

ગુસ્માની આંખથી જીવો કાં મુજને :

બાલો—આહા બાલો ના થાવો જ ભારી,

કહો શું ખતા થઇ હમારી.—મને પ્રેમની લાગી કરારી.

કટારી, મને પ્રેમની લાગી કરારી.

અરપત તુજને આ જીવ કરી દઉં,

ને મોજ તજ દઉં મારી;

અગતી જીદાઇના બાલોએ મુજને:

થાઉં, આહા થાઇ આ જીવગો અકારી,

મગજ પર છે પ્રેમ ખુમારી.—મને પ્રેમની લાગી કરારો.

કટારી, મને પ્રેમની લાગી કરારી.

તાપીજ માતા કરે મેહેરખાંનો,

ને મેલવો તે મોહન માહારી;

આગમનો રત દેખાડો મુજને:

થાઉં—આહા થાઉં તમારો પુજારી,

કરું નોત સેવા તમારી.—મને પ્રેમની લાગી કરારી.

કટારો, મને પ્રેમની લાગી કરારી.

ગાએન પુર થયું અને હોડી પણ કાંઠે આવી લાગી. મેહેરમસ્તના ફરમાવીયાથી બળે હોડીવાલાને તેમને બંનેને પેલે પાર ઊતારવા વીશે પુછી આવ્યા. અને કાંઈ સેહેજ નાણાને માટે હોડીવાલો તેમને નદીપાર કરી સુરતને કાંઠે ઊતારવા કબુલ થયો. બળેએ મેહેરમસ્તને ઊંચકી હોડીમાં બેસાડીયા કેમકે બીચારા જંગીમાં ચાલવાની તાકાત હતી નહીં. ભાખરો પણ અંદર બેઠો, અને પંજ-અચેખની તથા બલદીયાની દારડીઓ પોતે હાથમાં લઈ તેમને પાણીમાં તેરવવા લાગીયા.

ચોતરફના રળીયામાણા દેખાવ અને હોદીમાં નવાઈ જેવા બેસવાનાથી મેહેરમસ્તના મારા બુખ, થાક અને તડકાંથી નબલા બનેલા બેજાં ઉપર કાંઈ નવીજ અસર થઈ. તેનાનો ખીયાલ પાછો મુસાફરી કરવા ગયો ; અને વીચારોએ હવાઈ સફર શરૂ કરી. જંગી પોતાને શાહાનામાના જમાનામાનાં એક હોય એવું સમજવા લાગીયા. કેમકે કેખુશરો પાહાદશાહે જેહુનનો દરીઆવ ગેવ અને પોતાની માએ ફીરંગીજ સાથે પસાર કરી અફરાશીઆબને કીના અને નામોસીથી પેલે પાર મેલીયો હતો તેનું ફીરદાશીની કલમથી લખાએલું રંગીન બેયાન આપણા આએ જમાનેના જંગીના પેહેલવાનો મગજપર તાજું થયું. તેનાના પોતાને કીયાની શા-હનશાહ કેખુશરો સમજ્યા. અને હલવેથી (—કેમકે તેનાનું શરીર કુખનું હતું—) અને બાહાદશાહી રોબ તથા શેહેનશાહી દમામથી બળને સવાલ કીધો

કે,—“ ઇરાંની બુજેરગવાર દાનાવ ગોદરજના અચે દરેર અને અનદેહાની મુંગાલના તથા વાઘના પંજના જોરાવર જંગી બેટા ગેવા આપણે નાપાક અફરાશીઆપનું લશકર ફેટલુંએક દુર મેલીયુછે, અને પીરાને વેશના મુંડો મુંડે જીજીર તને નજરે પડેય કે નહીં તે સીતાબોથી મને જણાવ.”

બળએ એકતો પેટ ભરતો માર ખાધો હતો તેથી તેના સાંધામાં અસક ભારતી હતી, તેમાં વળી પુરતો ખોરાક નહીં હોવાથી ભુખું પેટ અને તે ઉપર આપણા જંગીના આ કઠંગો સવાલ એ તરડેથી તેનું માથું કાંઈએક દુખી આયું તેથી સીરેસતા કરતાં લગાર વધુ ચીરડાઈને આ માસનો ઢગલો બોલીઆ—
“અરે મેહેરજી બાપા બહુ કરો રે ચાર, માંથુંબી દુખી આવેલું; આખો દાહાડો અપડાહીઆ ને લહકર ને એવું એવું હું લવડવીયા કરો. જરીક ભલાં મનીખ હમજેરે હમજે. ઇમ કરતાંતો આજે મનભરતી મેથી જમેલા ને હાથે બળનેબી મુંદાવેલો. જરીક મુંગા પડી રહેલો નહીં તો વળી હાંધા દુખાડે.”
મેહેરમસ્તે આ ઉપર કાંઈ પણ બીયાન નહીં આપતાં ફરીથી પુછીયું—“ પણ; જેહાં પેહેલવાન ગેવ.”—

બળએ આટલામાંજ અટકાવી કહ્યું—“ એ ઘડીં ને ચોખા એ હજી પછે તમે જરીક અમોલા અમોલા પડી રહેલો.”

જંગીએ આ ઉપરબી ખોચાલ ન કરતાં સવાલ કીધો કે—“બાહાદુર ઇરાંની ત્યારે પીરાને વેશની ફોજ ક્યાં ગઈ ?”

બળે ફફડીને ફેટલાએક દુખરાના છોકરાંઓ કીચલમાં રમતા હતા તેઓ તરફ આંગણી દેખાડી બોલીધો—“એ હેલી ફોજની ફોજ કીચલમાં ફફડીયાં મારે; તમે પડી રહેલો.”

દુશમનનું લશકર ફસી પડીયુંછે એવું સાંભળી મેહેરમસ્ત જડપથી જોવા ઉઠીયા, એવામાં હોડી કીનારે જઈ અથડી; જેથી આવચકા સમેત આપણા જોહાં પેહેલવાન રેતી ઉપર ઉછલીને પડીયા. હોડીવાલો ખડખડ હંસી પડીયા અને બળે ડોકું ધુતાવી બોલીધો—“એ ભડું મનીખ હમજેર નહીં તેને આ ઇમ પછે લઈ કરીને નહીં લેવું નહીં દેવું ને પોતીકા જીવને દુખ દેવ.” બળએ જોમ તેમ કરી મેહેરમસ્તને ફરીથી બલદીઆ ઉપર સવાર કીધા. અને પોતે પંજ અચેબની લગામ ધરી આગલ ચાલીયો.

સુરત શહેર તે વેલાએ વેપારનું એક મોહોટું મથક હતું; જેથી બાહેર ગામથી ખુસકલ લોક વેપાર વનજને માટે ત્યાં આવતું. અને મુસાફરોના ઉતારા માટે જગે જગે પારસીઓએ ઘરો કાઢાડીયાં હતાં, જેથી બાહેરથી આવતા લોકો ને ખાવા પીવાનું તેમજ રહેવાનું સવલ થઈ પડતું. એવા એક મુસાફરોના ઉતારાના ઘર આગલ આપણા દુનીયા વરતના જંગી અને તેમના ચરબદાર સાથી જઈ પોહાંચીયા. એ ઘર જોતાંજ મેહેરમસ્ત ખુશીથી બોલીયા—“ખીરાદર બળ,

શુકર છે તે યજ્ઞદાનના કે અંતે આપણુ આ કીલ્લા આગલ આવી લાગીયા છીએ.”

બળએ ઘણુંબી પોતાના કડક સૈન્ય સમજાવીયું પણ તેને તો આ ઘરને કીલ્લા તરીકેજ ઠોકી ખેંસાડીયું; જેથી બળે વડે તકરાર ન કરતાં મેહેરમસ્તના હોકમ પરમાણે અંદર હાખલ થયા. તેની પાછલ બલદીયા ઉપર સવાર થયલા જેહાંપહેલવાન દલેર મેહેરમસ્ત ચોલપાડજંગ બાહાદુર પણ પધારીયા.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

મલીદા જમીયા ફરીથી સીપેહસાલાર સુરા સરદાર
મેહેરમસ્ત પોતાના વશદાર સાથી બળ લાખરા
સાથે તેની દાસતાન લખીછે.

આ મુસાફરખાનાનો માલેક એક પારસી હતો. તેને મેહેરમસ્તને બલદીયા ઉપર આ પરમાણે ખેઠેલા જોઈ બળને તેનું કારણ પુછયું. બળએ ખરે સખબ છુપાવીયો અને જવાબ આપીયો કે—“હેલા પાહાડ ઉપરથી હેઠ જરીક ગબડી પડેલા, તેથી પાંદુર! ચહુકેલી.”

આ ખુલાસો પુરતો હોવાથી પેલા પારસીએ કાંઈ વધુ પુછપરછ કીધી નહીં પણ મેહેરમસ્તને ઉતરવા દીધો. જંગી હલવે રહીને અંદર હાખલ થયા. અને તેનાના એટલાતો કાંઈ વીચારમાં રોકાયા હતા કે ચોતરફ કાંઈજ ધીયાન આપીયું નહીં.

આ ઘરમાં ઘણાંએ ઉતારો કીધાથી કાંઈ સારી જગીયા આપણા સીપેહસાલારને મલી નહીં; તોપણ તેનાની માંદગીપર નજર કરી ઘેરવાલાના ધણીઆની જેનાના જરા આંગે ડાંગા પણ માયાણ દીલના હતા તેવને માલીઆં ઉપર એક ખાટલો જંગીને માટે તદ્દયાર કરાવીયો.

જેમ તેમ કરી મેહેરમસ્તને ઉપર લઈ ગયા અને બીછાના ઉપર સુવાડીયા. અવે સીપેહસાલારને સેક કરવાની તદ્દયારી થાએછે. તેટલાં આપણે જરા બીજી ચીજોપર નજર કરીએ.

મેહેરમસ્તને માટે જે પત્રગ તદ્દયાર કરવામાં આવીયો હતો, તેના જોડે બધા પલંગની મુઆફકજ સીરસતા પ્રમાણે ચાર પગ હતા, પણ તે લાંબી નોકરી અને છુટાપા તથા બીજા કારણોથી ઘણાજ નબલા થઈ ગયા હતા. તે પલંગને પાઠી અથવા પાટીયાથી મઢી લીધો નહીં હતો પણ દોરડાં—અને તેબી સુતરના નહીં પણ કાથાના દોરડાં—થી ગુંથેલો હતો. અને તે દોરડાંબી એવા મજબુત હતાં

કે વારંવાર ઘણી જગીયા પરથી તુટી જવાથી લગભગ દરેક આંટે દસથી ઓછા ગાંઠ તો દખાતાજ નહીં હતા. એ ખાટલા ઉપર એક પતલું બીજનું નાખેલું હતું; જેમાના રૂએ જમાનો થયો સુરજની રોશની અથવા પીંજરાની તાંત સાથે પીછાને કીધી નહીં હતી, અને જગે જગે તેના ગોટલા વલી ગયા હતા. અલખતાં એ નરમ સેજ ઉપર સુતાથી આપણા તનદરેસ્ત જાંઘીના શરીરને રસ્તાપરની ખડી ઉપર સુવા જેટલો આરામ થયો હોય એમાં નવાઈ નથી. સુજની પાણુ ખાટલા અને બીછાનાને બરની હતી. કેમકે ઘાલીની ભઠી કેવો થાયછે તેના તેને કંઈપણ અનુભવ હોય એવું દીસતું નહીં હતું, અને તેના દરએક તાર સુખશમ દરશક યંત્રની કાંઈપણ મદદ વગર ઝાલ્લી આંખે ગતાએ એવો તેમાં ખુબી હતી. જગીના બીછાનાની પાંસેજ આપણા બન્ન ભાખરાને પલંગ સીંગારીયો હતો. અક્ષમતાં તેનું બીછાનું અને ખાટલો મહેરમસ્તની સેજના જેવો ઉમદા નહીં હતો; કેમકે તેમને ઉતારો આપનારા ચાલાક પારસીને ધની અને માકર વચ્ચે કેટલો ફરક રાખવો તેની સારી સમજન હતી. દુકમાં કુંખાળનું બીછાનું જગીના કરતાં કઠણાઈ, ઊંમર અને ખુશખોમાં એક દરજ્જે વધતું હતું. અને બંનેના ખાટલામાં ફક્ત સેહેજ ફેર માલમ પડતો હતો. જગીના પલંગને ચાર પગ હતા, અને બન્નના બીસતરાને ફક્ત તરણજ હતો. અને ચોથાની જગીયા એક ભાંગેલા પેટીના ઝાખાંએ સાંધી હતી. સરદાર પીલતનની જમની તરફ એક મોઢિટા ગુછા અને ઊંચી ટોપો સાથેના તાડીવાલો પારસી, નામે ચાનજ ચેકેપાઈને ખાટલો બીરાજ રહ્યો હતો. આ ઘણીને ખાટલો તેમજ બીછાનું જોડે તદનજ સોરાં નહીં તોપણ આપણા બંને આહા-હુર મુસાફરો કરતાં ઠીક હતા. ચાનજભાઈ જતે ઘણાજ મગરૂર સવલાવના નર હતા, અને પોતાના માંદા પડોશીઓ ઉપર વારંવાર ડોલા ધુરકતા હતા.

ઘરનો માલેક એક ચપરખંઘો અને લાલચુ પારસી હતો. તેની ચોરત સુનાબાઈ જતે રાંક અને માયાલુ દીલની હતી. આ ઘરમાં ભીખી લેંસ એવે નામની એક જખરી ડેંગી ચરચાલી ચાકરડી હતી. ઘરનો કારભાર જોકે સઘલો સુનાબાઈના હાથમાં હતો, તોપણ ભીખી લેંસને અવાર નવાર તફાવવાનું ઠીક મલતું હતું. તે તક જોઈ કાંદા, પટેટા, આદુ, લસન, મસાલો, અને કપરાં અથવા જે કાંઈ તેનીને હાથ લાગતું તેનું લોખાન મુકાવતી; અને લાગ જોઈ કોઈ આવતાં જતાં સાથે તે પોતાનો રંડાએલી દીકરી—જે નાહાનપરામાં રહેતી હતી—તેણીપર મોકલતી.

આપણો ઉપર જણાવેલો ચાનજ ચેકેપાઈ તેણીને દુરનો સગો લાગતો હતો. ભીખીની ઊંચી કીધેડી ચીજને તે વારંવાર તેણીની દીકરીને પોંડીચાડવામાં કામ લાગતો હતો. જે દીવસે મહેરમસ્તે આ મુસાફરખાનામાં મુકામ કીધું હતું તેજ દીવસે ભીખી લેંસે થાકુ એક તાજું ધી ઊંચાપટ કીધું હતું અને રાતના તે

પોતાની છોકરી ઊપર માફલી આપવા માટે ચાનજી સાથે સંપ કરી રાખી ચેા હતા.

હવે આપણે મહેરજીભાઈ તરફ પાછી નજર પોંદ્યાડીયે. તેનાના માલીયાં ઉપર પેલી મખમલી સેજ પર લેટીયા હતા. એક તરફ બન્ને વીચારમાં પોતાના ખાતલા ઉપર ઝેઠા હતા, અને વખતે વખતે પોતાના શરીર પરના જે જે ભાગેએ ઘોંઠફાડાએના સોટા સાથે ઝોલખાન કીધી હતી તે ભાગે વાંકુ મોઢોડું કરી દાખતો હતા. ભીખી આપણા સરદારના આંગ પર લેપ લગાડતી અને શુનાખાઈ ઘરવાલાં તેનાને સેક કરવામાં રોકાએલાં હતા.

મહેરમસ્તના તન પર ઘણાએક લીલા ડાગ પડેલા ન્હાઈ ભીખી બેંસે મરદાના આવાજે પુછીયું—“બાવા એ સું થયું? કોહિં એટલો બધો માર પડોયો? મરેરે; લીલાં છટ જેવાં હથેલી જેટલાં બધાં માથાથી પગ લગન ડીખાં પડીયાંય.”

મહેરમસ્તની બદલી તેમના વજીર બજાજીએ ઝોલાસો કીધા કે—“બાઈ એ કુની તે ઝોલું કરીને આપડે હેલા કુંગરા પરથી હેઠે જરીક ગબ્બડો લીધેલી તેથી કુની તે લઈ કરીને હેલું ડીલ હુજી આવેલું.”

“નારે બાપા,” ડોકું ધુનાવી ઝોલીયાં ભીખાઈજી બેંસ—“નહીં હાએ, એ કાંઈ પડેલાના ડાગ નથી એતે સોફ જેને ડીંગોલાં પડીયાં હોય તેવું દખાએચ.”

બન્ને મનમાં કાંઈ હક્તન થત લાગીને ઝોલીયા કે—“જેવાનીજી, એતા ઝોલું એમ દખાએ, પણ આપડે તમારે હેલુંજ થએલું.” એમ જવતમાં ઝોલી આખાદા કીધા.

ભીખાઈજીએ તપકીરના કુંકારો મારી, ડોલા ચઢાવી, ફીલશુફી ભરેલો ચેહેરા કરી કહ્યું—“બાવા ચાલો જે હોય તે હોય એ હમારા લેપથી ફર પડો.”

બજાજી પણ ચાકરી ઘોંઠફાડાએ મારી તહરેથી કીધી હતી તેથી તેણે નાખ ઘવડી હલવેથી કહ્યું—“હેડાની તમારી મહેરબાની છે તે હાહી હાજી થહે પણ જરીક હેલો એ લેપ બાજીએ કાહાડી મેલજે; કોઈ બીજાનેબી જરીક કામ લાગહે; મનેબી જને કેથે માર લાગેલો એમ જણાએ તે કટીક મારે વાહતે બી લેપ રાખજે.”

ભીખી બેંસે અજાએબીમાં પુછીયું—“શું બાવા તમેબી કેથા કુંગર પરથી નીચે આવેલા કે? મરેરે રોગ જને; એ કુંગરોનોબી શું વરસાદ વરસેગ!”

બન્ને ઝોલીયા—“નારે હાબ, ઊં હું પડું; પણ એ લઈ કરીને ઇમ થએલું કે મારા હેઠે મહેરમસ્ત જેવા ગબ્બડો પડીયા કે મને તે જાહે હેલી કરીને એવી ફાર પડેલી, કે જને ઊં પોતેજ તુટી પડેલો એમ હાંધામાં કલતર થાએ.”

ભીખાઈજીએ પોતાની પરીક્ષા આગલ ચલાવી અને પુછીયું—“બા તમારા સેઠનું નામ શું કહ્યું?”

બન્ને ઝોલીયા—“જી એતાનું નામ કુની, તે આપડે તમારે બદા તને માને તનદરેહતી આપે તે મહેરમસ્ત છે.”

“શું?” બોલીયાં ભીખઈ જાવે—“એ કેવું દુઃખન જેવું નામ; કોઈ જામડો આ આસે બા.”

બળએ ફરીથી જવાબ આપીયો—“નારેજ, ગામડો આ હું; એનાનાતો જંગી હપેહાલાર છે.”

ભીખઈજી તુમાખ કરીને બીજી એક મોહોટી તપખીરની ચમટી ભરીને બોલીયાં—“હીપેહાલા શું? મરેર; એવા બોલતો જનમમાંની નહીં સોંભલયા.”

બળે મોહોટી દાનાઈનું ડોલ ઘાલીને બોલીયો—“જી, હપેહાલાર તે મની ખને કીએ કે જે આપડે તમારે આજે પેટ ભરતો માર ખાએ, ન કાલે કોઈ મોટા હરનેા બાદહા થાએ. એવે હમજેલાં? તેવા હપેહાલાર મારા હેઠછે. આજે એવા તો વરી કાલે લઈ કરીને મોટાં મોટાં મલુક હાથમો આવહે.”

આ સરવે મેહેરમસ્ત પડીયા પડીયા સાંભલીયા કરતા હતા; અને જ્યારે બળને એ પરમાણુ પેહલવાનો વીશે સમજન પાડતાં જોયો, ત્યારે પોતાથી બને તેમ થોડા ઘણા ખાટલા ઉપર ઊડી બેઠા. અને સુનાબાઈ તરફ નજર કરી ધંભીરાઈથી બોલીયા કે—“અય ખુબસુરતીના ચમનના ખુશબોદાર ગુલ, હું બંદા તાહારોજ છું; પેહલવાની એખતીયાર કીધીછે મેં આ ફાની જેહાનમાંથી દેવો દરને અને પલીદ જીનોને નેહસ્ત નાખુદ કરવા માટે; સીપેડસાલાર મેહેરમસ્ત એલપાડજંગ બાહાદુર છે માહારે નામ; ગેરકનિસાફ અને જીલમ આ ફનીયામાંથી દુર કરવાનું મેં લીધું છે કામ. હું સખત તન, મજબુત દસ્ત અને ચુસ્ત હોંમતનો ધરાની તોખમનેાછું જવાન; જંગ છે માહારી રમત; એશની મીજલસ છે લકાઈનું મેદાન. વધુ હું માહારી સીફત કહી જણાવતો નથી, કેમકે પોતાને મોહોડે પોતાની તારીફ કરવી એ માહારા પુરાતન પેહલવાની ધરમથી ઉલટું છે; અને જંગીઓની રસમથી દુર છે. ગુલરખ, મેહેરતાબાં, જેહાંઆશકાર બાનું, આ કીલામાં તેં મને ઉતારે આપી માહારી મેહમાનદારી ખરાં દીલથી કીધીછે તેને માટે હું તાહારા અહેશાનના દરીઆવમાં ડુબોછું. અને તેના બદલામાં તાહારી કોઈબી ઉમેદ બરલાવવાની કબુલાત આપુછું. અગર માહારો જીવ જાએ તોબી તે તાહારી ફરમાબરદારીમાં બરહુક છે.”

આ શુભાશીત બાશાનનો જોકે એક બોલ પણ ભીખઈજી અથવા બોલી સુનાબાઈ સમજ્યાં ન હતાં, તોપણ ડોકાં ધુનાવયાં કીધા. અને મેહેરમસ્તે તેમની કાંઈ તારીફ કરી ઉપકાર માનયો, એવું ધારો અખાડા કરી ગયાં.

એવે મેહેરમસ્ત જંગીને લેપ લગાડી, પાટા બાંધી, આગરીઓ મારી ભીખઈજી પરવારયાંને બાકી રહેલો લેપ બળ ભાખરા ઉપર વાપર્યો. ફુંબાજી ને પણ સારો પકે મેથી મલી હતી, તેથી તેનાનાએ ઝુગે મોહોડે લેપ લગાડવા દીધો. અને ભીખાઈજી જ્યારે તેનીબી આકરો કરી રહ્યાં, ત્યારે ઘણી નરમાસથી તેમનેા ઉપકાર માનયો. સુનાબાઈ મારીઆં ઉપરથી ઉતર્યા, અને

તેમની પાછલ ચાલયાં. સુનાખાઈ લગાર આગમ ચાલતાં હતાં તેથી ભીખા-
ઈએ ચાનજી ભાઈને-કે જેનાના મેહેરમસ્તની પડોસમાંજ સુતા હતા-તેનાને
હલવેથી કહેયું કે—“મરં જરીક ઘીછે તે લાવી આપુચ, લઈ જજોતો.”
ચાનજી ભાઈએ ડોકું હલાવીયું અને ભીખાઈજી પોતાનું ભારી આંગ લઈ
ત્રીયાંથી ડાલતાં ડાકતાં પધારીયાં.

વખત રાતનાછે. સુરત શહેર જે આખો દીવસ ગાજ રહ્યું હતું તે
હલવે હલવે નીંદરાની ફેરમાં મસ્ત થવા લાગીયું. રામોસીઆ અને થોડાએક
કુકાનદારો સીવાએ રસ્તાપર કોઈ દીસતું ન હતું. અને રખડતાં કુતરાંઆ નેઆ
એક હાડકાં વીશે ધુરકા ધુરકી કરી રીકજીક કરતા હતા તેમના મંકર સરોદ સી-
વાએ બીજે કોઈ પાણુ આવાજ આ ગુલબર શહેરમાં સંભલાતો ન હતો. જોકે
ચાંદરનાના દીવસ હતા તોપણ કાલાં વાદલાંઆથી માહુતાખના રૂપેરી મુખ
ઉપર છંચો થવાથી રાત અંધારી લાગતી હતી. સરવે સુમસામ હતું. ગોયા
કોઈ ચાલાક જાદુગરે પોતાની જાદુઈ લાકડી ફેરવી તરેસમાતી બેહોસીમાં આ
શહેરને બેકામ કીધું હોય એમ દીસતું હતું. હુંગત ફીરેશતાએ અજમતી
પોતાની ચાદર સરવે વસતીપર પાંથરી હતી. અને ગરીબ તથા તવંગર, નાહાના
અને મોહોટાં એકંદર પોતાની ચીંતાઓને કોરે મેલી આશાએસ આપનારા ખુશ
ખોઆખમાં ચકચુર હતાં.

આપણે હવે થોડોકવાર આપના સીપેહસાલારની બાહાદશાહી ખાખઘાહ
તરફ નજર ફેરવીએ. આખાં ઘરમાં ચાર જન સીવાએ સરવે હુંગમાં ગૌરફતાર
હતાં. આપણા જંગીતો પોતાને કોઈ મોહોટા પેડેલવાનના કીલામાં સમજી, પડીયા
પડીયા સુખલી અથવા તેવણના બોલોમાં બોલીએ તો ગુલબદન શહેરનાજની
ચાદમાં મશગુલ હતા. બજાના શરીરમાં દરદ થતું હતું તથા તેને હંમેશના
રાખેતા પ્રમાણે રાતના ટકોરો પુરતો મલીયો ન હતો. તેથી તેખી બીજનાપર
પડી સસલાં જેવી પોતાની આંખો ઊંગાડી જાગતો હતો. બીજી તરફ ચાનજી
એકપાઈ ભીખાઈજીનાં ધીની વાટ જતા સજગર હતા. અને ભોંએતલીએ પેલાં
ધમાનદાર, દાનાવ, ચરબદાર અને ખુજેરગ ભીખાઈજી વાસન ઉજારી ધીનો
કાંસીએ ચાનજીભાઈને હવાલે કરવાની ફીકરમાં જાગતાં હતાં.

પાસેની લોઢીપર અગીઆરનો ટકોરો વાગો, અને ભીખાઈજી હલવેથી હા-
થમાં કાંસીએ લઈ માલીઆં ઉપર ચઢીયા. તેવણના ભારી શરીરથી માલીઆંનો
દાદર કરકરવા લાગીયો જેથી મેહેરમસ્તનું ધીઆન તુરત તે તરફ દોડીયું. જ્યાં
જંગી સુતા હતા ત્યાં દીવો ન હોવાથી કોણ કાહાં સુતુંછે અથવા કોણ આયું
તે બીલકુલ દીસતું ન હતું. એવો રીત જે કામ કરવાને માટે આંખો અશકત
હતી તે કામ મેહેરજીભણના દરદી બેજાંએ બજવીયું. ભીખાઈજીના પગલાં સાં
ભલી તેનાના પોતાને રસતમ પીલતન સમજ્યા; અને સમનગાનના શાહાનાં

દીવાનખાનામાં તેનાના સેજ ઉપર આરામ કરેછે તથા તેહેમીનાખાનુ તેમની મસ્ત બાજુપર મોહીત પડીને મુલાકાત લેવા આવીછે એવો ખીઆલ કરવા લાગીયા. ભીખાઈજીએ તે રાતના એકુંએ કુલીયાં મોહોવડાનાં તફડાવી ટાંકીયા હતાં તેથી તેમની ચાદદાસ્તશકતી લગાર નબલી થઇ હતી. તેમજ અંધારૂ ઘણું હોવાથી ચાનજીભાઇનું બીજાનું જુલો આપણા જંગીના ખાટલા પાસે હાથ લાંબા કરી કાંસોઆ લઇ તેવન માડાં લાએગે આવી ઊભાં. જંગીને તુરત માલમ પડીયું કે કોઇ માસે ઉજુછે, કેમકે ભીખાઈજીને દાદરપર ચઢતાં થાક ચઢી હતી તેથી તેમણા તપખીરનાં નાખે પુર જોરમાં વાંસેલી અને સારંગીના સરવે મુરો વગાડવા માંડીયાં હતાં. સીપેહસાલારનો ખાતરો થઇ કે તેહેમીના સમનગાનની શાહાજીદી બીજાના પાસે આવી હાજર થઇછે; તેથી આગરી, પાટા, લેપ, દુખતા સાંધા અને દરદ કરતા શરીરનો દરકાર ન કરતાં તેનાના ખાટલા ઉપર ઉઠીને ઊંડા, અને ભીખાઈજીના ચરબદાર હાથ મોહોળતનાં જુ-સ્સાથી ધરી ધીમે સાધે જંગી તેહેમતન રસતમની લઢનથી ઝોલીયા કે:—

“અયે સમનગાનના બાહાદશાહી ખાનદાનની નામચીન નુરદાર દીલનવાજ તેહેમીના, તાહારી આ મુલાકાતે માહારા જગરમાં સલગેજા કીનાના આતશને જુજવી નાખીયોછે. માહારા રખશની સૌધમાં હું અહીંઆં આવી લાગો અને તાહારા બાપપર મને પુરતો શક હોવાથી માહારા દલેર ઘોડાને ચોરવાને સોર સારી પકે નશીહત કરી તાહારા પીદરને તખ્તપરથી ઊઠાડી મેલવાનો માહારો ધરાદો હતો; પણ અયે ખુશખોદાર નાજનીન, તાહારી આએ દીલસોજીએ માહારું મન પીઘલાવીયુંછે અને હું આવતી કાલે જંગના મેદાનમાં ઉતરવાનુ મોકુફ કરી તાહારા રૂપેરી હાથની માંગની તાહારા બાપ પાસે કરસ.”

આ સાંભલતાંજ ભીખાઈજીએ પોતાની જુલ જોઈ અને જોરથી પોતાનો હાથ મેહેરજીભાઈનાં પંજમાંથી છટકાવવાની કોશિસ કીધી પણ જંગોએ તે એ-ટલોતો મજબુત પકડીયો હતો કે તે છોડવી સંકી નહીં. એવામાં ચાનજીભાઇ જે સરવે પડીયું પડીયું જોયા કરતો હતો તે બીજાનાપરથી ઉઠીયો અને મેહેરમ-સ્તની પાસે આવી એક જબરદસ્ત મુક્કી તેમનાં મુકાએલાં મોહોડાં ઉપર લગાવી.

કીસમતના કુટેલાં મેહેરમસ્તનું હાડમાર થવું શરીર વલી આ નવી બલામાં આવી ફસીયું. ચાનજીની મુક્કીથી તેમણા મોહોડાંમાંથી પુશકલ લોહી વેહવા લાગીયું. ગરીબ બીચારો મેહેરમસ્ત કાંઈ આટલામાંથીજ છટકીયો નહીં. પેલો ખુની ચાનજીભાઇ તેના બીજાના ઉપર ચઢી લાતે લાતે મેહેરમસ્તનાં પાંસલાં છુંદવા લાગીયા. ખાટલોતો આગલથીજ નબલો હતો તે ચાનજીભાઈના ઝો-જીથી તુટી પડીયો, અને જંગી તેમજ તેમનો હરીફ જમીન ઉપર લેટી પડીયા.

ધક્કા મુક્કીમાં અંચીતી અજડ લાગવાથી ભીખાઈજીના હાથમાંનો કાં-સીઆ પણ સીપેહસાલારપર ઢોલાયો; જેથી તેનાના ધીમાં તર થઇ ગયા.”

આની તરફ ખાટલાના પડવાનો ઢપકારો છેક હિંડલવેર સંભલાયો હતો. જેથી ગુસાફરખાનાનો રખેવાલ જાગી ઊઠીયો, અને ઉપરના માલાપર કાંઈ ગરબડ થાયે છે એવું સમજી ભીખાઈજીને હાંકી મારીયો. તેનાનાતો ઉપર હતાં એટલે અલખતાં જવાબ આપી શકીઆજ નહીં. પેલો પારસી છેલ્લે પોતેજ એક હાથમાં દીવો લઈ ફફડતો ચટકતો માલા ઉપર ચઢીયો અને ભીખાઈજીનું નામ લઈ તેની ઉપર ઘણીજ ઉત્તમ ગાલોનો ફરમાવું વરસાદ વરસાવતો દાદર ઉપર આવીયો. કેમકે તેની પક્કી ખાતરી હતી કે આ રાતનાં ઘોંઘાટ અને કજીઆનું કારણ ભીખાઈજીજી હોવી જોઈએ.

બાપડી ચરબાલી ભીખાઈજી બેસે જેવા પોતાના સેડના આવજ સાંભલીયો, તેવીજ ઘભરાટમાં છુપાઈ જવાની મતલબથી પાસેના બોજના ઉપર જ્યાં બન્ને ભાખરો ઘેરાટા મારતો હતો તેના ખાટલા ઉપર જઈ પડી. બન્ને સીરેસતા મુજબ ફુનીઆમાં શું થાયછે તેની દરકાર કીધા વગર ભર હુંગમાં પડીયો હતો. તેની ઉપર જેવો ભીખાઈજીનો ભારી ઊંઘા પડીયો તેવોજ સે-હેજી હુશીઆરીમાં આવી કાંઈ ખરાબ સ્વપ્નના પડીયોછે એવું સમજી મો-હોટે મોહોટે અશેમવડું ભનવા લાગ્યો. પણ પેલો જખરદસ્ત ઊંઘા તે જમના તેમજ તેના ઉપર દખાન નાખી પડી રહ્યો હતો. અને ધાસતીથી ભીખાઈજીનું નાખ પણ ધણુંજ જોરથી રેલવેના ઇનજીનનો મીસાલે ફુંકારા મારતું હતું. તેથી બન્નેતો હવે વધારે ઘભરાયો ; અને કાંઈ ભુત અથવા સે-હેતાન હશે એવો ખોઆલ દોડાવી જહુડપમાં ભીખાઈના પાંસલામાં પોતાનાં ગોલ, ભરેલા અને અને ખુચકલા હાથે ધ્રુમ મુક્કીઓ ચઢાવવા માંડી. ભીખાઈજીએ જોયું કે એક બલામાંથી નીકલવાની તજવીજ કરતાં તેના કરતાં મો-હોટી જંજલમાં આવી પડી ; તેથી ચીરડાઈને બજના મોહોડાં પેટ અને ઊંચી ઉપર બોલાડોની પેરે નખરીયાં દેવા માંડીયાં. તેમ તેમ બન્ને વધુ ખાતરી અને ઊંચડા જુસ્સાથી મુક્કી અને લાતથી પોતાની તરફની આતુરતાની સામેતી ભીખાઈજીને આપવા લાગીયો. બજની મુક્કીઓનો અવાજ પેલી ચરબાલી બેસના આંગ ઉપર પરગરો સંભલાવા લાગીયો જેથી ચાનજીભાઈએ મેહેરમસ્તને પડતા મેલો બજ તરફ પોતાનો ખોઆલ પોહાંચાડીયો ; અને પુર મેહેરખાનગીથી જે પરમાણે મેહેરમસ્તની સેવા બજવી હતી તેજ મુજબ આપણા ભાખરાજીની ચાકરીમાં મરાગુલ થયો. અને એ પરમાણે ફુનીઆની સરવે નામાંડીત અને મોહોટી લડાઈઓમાં આ ભારે જંગનો પણ હુમ્મરો થયો.

ગુસાફરખાનાવાલો પારસી જેવો ઉપર આયો તેવોજ આ માહાભારત લડાઈનો દેખાવ તેની નજરે પડીયો અને એવો એક જંગમાં પોતે પણ શા-મેલ થવાના ઇરાદાથી ખુબ ચીરડાઈને આ બજેડાના મુલ કારણ ભીખાઈજી ઉપર લાત અને મુક્કા થુર કીધા. એ પરમાણે ચાનજીભાઈ બંજન, બંજ

ભીખાઈજીને, અને ઘરવાલો પારસી ભીખાઈજીને, અને ભીખાઈજી બેંસ બળને વારા ફરતાં ઠોકવા લાગીયાં. એવામાં ઘરવાલો જે દીવો લઈ આવ્યો હતો તે દીવો ઘણા મુઝીમાં બુજવાઈ ગયો. જેથી જંગ પુર જોસમાં વધીયું. કેમકે કોણ કોણને મારેય તે દીસતું ન હતું, અને સરવે કોઈ, પોતાનો હાથ જ્યાં ચાલતો ત્યાં ચલાવતાં. માલ ઉપરનો ધપકારો હવે વધી પડીયો. હેઠના લોક પણ જંગી ઉઠીયા અને ઉપર સાનો આવજ આવેછે તેનો ખીઆલ કરવા ભાગીયા. તેવામાં એક જરા હીંમતવાન તોતરો પારસી હતો તે માલા ઉપર ચઢ્યો. ત્યાં તો ગોદરાં પગોડવાનું જતરોજ હતું. પેલો તોતરો મેહિરેથી બોલીયો:— “મુ મુ મુ મુ મુઝીકી દેએએવો. અ અઅરે એએ એ, સું સુંસુંસુંઝી કઅરવા માઆરામારી કઅરોચ.” એમ કહી તેમને છોડવવા જતો હતો તેટલામાં મેહેરમસ્ત જેનાના ચાનજીભાઈને હાથનો માર ખાઈને બેસુધ થઈ જમીન ઉપર પડીયા હતા તેમની ઠોકર તે બાપડાને લાગી, જેથી મનગમતી રીતે તેને જમીનને સેજદા કરી પોતાનું બદન માપીયું. પણ મેહેરજીભાઈને મુઝેલો સમજ પડીયા પડીયાએ જેમ બને તેમ અચકતાં અચકતાં બુમ મારી કે—“પુ પુ પુ પુ પુઝીત પુત પુત; પઅકડો પકડો, પુઉત.”

પુત બોલ સાંભળતાંજ પેલાઓ મારામારી કરતાં અટકી પડીયા. ઘરવાલો ઘભરાઈને ઉતરી પડીયો; ચાનજીભાઈ ધાસતો ખાઈ પોતાના ખાટલાપર અખાડા કરી જાણે કાંઈ કસામાં હોયજ નહીં તેમ ઊંઘમાં પડીયા. ભીખાઈજી પણ દારના પીપતી મીસાલે ગળડતાં, દોલતાં, દાદરપરથી ઉતરી રાંધનીમાં ભરાઈ પોતે કાંઈ કીધુંજ નહીં હોય તેમ માથે પાટો બાંધી તપખીરના સડરકા મારતાં નીરદાશ ચેહેરો કરી બેઠા. અને માલ ઉપર જંગી અને બજે જમીન ઉપર પડી રહ્યા કેમકે ઊડી બેસવાની બંનેમાં શક્તી નહીં હતી. પેલો તોતરો પારસી ઉડી ઉભો થયો ન દીવાની સોઘમાં હેઠે ઉતરીયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

હાસતાન સીપેહસાલાર જંગી ઉપર આસમાનની ઝીરદે
શથી પડેલી બલાનું, અને તેમના કુંબા સાથીની
ફરીથી ચાકરી થઈ તેનું બચાવ.

મેહેરમસ્ત મુઝીમાં આવીયા અને પોતાની પાસે બળને પડેલો જોઈ ન-
રમાસથી પુછીયું,—“બજ તું જાગેય કે?”

બજે બોલીયો—“જાગે નહતા હું ઊંઘાઈ જાય કે? ધમિ ધમીલા પર

ધમોલા પ્રેરે તો આર ઊંઘ તે કીફાથી આવે? આજતો બધું ભુતખાનું જ ઉલટલું ને”

“તું રાસ્ત કહેછે બજા.” મેહેરમસ્તે જવાબ આપીયો. “અને માહારી પણ ખાતરી થઈ છે કે આ કીલામાં કોઈ જબરદસ્ત જનકુગર છે. હું તને આજની શું વાત કહું. માહાર સીનું આક થાય છે અને જીવનના આતસ મને ખાલી નાખે છે.”

બજા ઓલીયો—“આતસ ખાતસ તો કાંઈ ઊતો નહીં, પણ સુકા જબરા પડેલા. બાપા આપરેતો આપરી વાત કરીએ.”

મેહેરમસ્તે તેનાં ઓલવા પર ધીઆન આપતાં કહ્યું—“સાંભલ ઓ નીમખ હલાલ મરદ કે આજે હું માહારા પલંગ ઉપર માહારી અજી શહેરનાજની યાદમાં હતો તેવામાં કોઈના પગલાં પાસે સંભલાયાં. નજર ફેરવી જોતાં જ મને એક ખુબશુરત નાજનીન કે જેના મુખડાંના તુર આગલ ખોરશેદ પણ નાંખો થાયે, અને માહાઓખતાર તેના કાપાલનો ચમકાટ જોઈ અદખ્સ થઈ પોગલો જાયે એવી તે ખુબશુરત ચોરત મેં જોઈ. જોકે ચોરડામાં હમનાનીજ મીસાલે તદન અંધારું હતું તોપણ તે પરી પેકરના ચેહેરાની એવી રોશની હતી કે એક સીતારાની મીસાલે તે ગુલાબી મોહોડું ચમકતું હતું. બજા, તે બેહસતની હુર માહારી પાસે આવી ઉભી. હા ! તે વખતે તેના બદનમાંથી નીકલતી ખુશખોથી આજો આ ચોરડો મધમધી રાડ્યો. મેં મોહોબતથી માહારો હાથ લંબાવીયો અને તે બુલબુલે પોતાનો રૂપેરી નાજુક હાથ માહારા હાથમાં પુર મેહેરખાંનીથી આપીયો. નજદીક હતું કે તે ગુલર મને પોતાનો ત્યાં આવવાનો સમય બતાવે. એમાં એકાએક કોઈ પલીદ જીને અથવા રાખસે મને મોહોડામાં એક સુકી મારી. હા ! તે જનકુગર મુજની સુકી એવી જબરદસ્ત હતી કે અલખોરજનો પાહાડ પણ ચુરેચુરા થઈ જાય. પણ માહારા દબેર તન અને પેટેલવાની આંગ ઉપર તેની થોડીજ અસર થઈ, પણ જેવી બીજી પડી કે હું બેહોશ થઈ પડીયો. માહારી ખાતરી છે બજા કે એ પરમાણે હમારી દાસતીમાં ખલલ કરનારો તે માહાતાબી મુખડાંની દીલબરનો કોઈ રખેવાલ જીન પા જનકુગર હોવો જોઈએ.”

બજા ઓલીયો—“ઓહ, ઓહ બાપા, ઇમજ ઓહ; કાંઈ હેતાનના ચારા વગર તે ઇમ થાયે? માહારી ઉપર તો, મેહેરજી બાપાને કેઝીકે એવોતો એવોતો ભારી બોજ પડેલો કે કાંઈ કેવાયજ નહીં ને તે હેતાન કુંફારોતો એવા મારે કે હું કેઝી; નકર જાને હેલા આપરા રામલા લુવારને તાંડાં ધમન ચાલે તેવો મોહોડો અવાજ આવે. આપરે તો પછી અસેમવઝી બનવાનું હર કીક ને ઓલી લઈ કરીને બે ચારેક લાત ને સુકી જારી કેની તે મારા બાપ પછી પુછુ હું ! આજે નખરીમાં ને દાંત ને હાત ને પગ હઝી મારી ઉપરતો ચાલવા લાગું. તેટલાં વરી બીજાંથી તેવા જુતડાં આવી લાગેલા ને આંખને તો ખુબ મલીદા

જમાડી દાદરો એવાતો કરી મેલયો કે આપરેથી તો હડાતુંબી નહીં ને એહાતુંબી નહીં. અરે તમારા હેતાન જદાએતું હતીઆનાહ બપ, ને તમારી આલ આલાદ દાજખમાં પડે, મને મારી લાખેલો.” બજનાબી હું ભોગ લાખેલા જે ઘેર મુકી ઇમ હારમાર થવા આવેલો. ઓ ! બાપજીરે, કોપરીઆમાં એવું તો કલતર થાયે કે હું કેહી.”

મેહેરમસ્તે જવાબ આપોયો કે “તું કાંઈ ફીકર ના કર. હું સહવાર થતાંજ નોશદાર બનાવિં છું. જે પીતાંજ તાહાર તન આ માર અને જખમેથી સાફ થશે.”

બજે ઓલીયો—“અરે બાપા જરૂર આપજોરે, મનેતો બહુજ દુખે. પન એ તમે કેવો તેથી હું હાર થલે, કે હવારે કોઈ હજમને હાંધી કાહાકું ?”

મેહેરમસ્તે કહ્યું—“ નહીં નહીં, તને સેહેજવારમાં નોશદારથી ફર પડશે. હજારો અસલી પેહેલવાનો એ એજમતી દારની અસરથી બનચીયા છે. જખમ રજવવામાં એ અકસીરછે એટલુંજ નહીં પણ મરતાં માનસનેબી એ સજવન કરેછે. હા ! જે કેકાઊસે મનમાં કીનો ન રાખતાં એ નોશદાર રસતમ પેહેલવાનને આપતે તો તેના એટા સોહારાબનો કારી જખમ રજતે, અને તે દલેર એટો પોતાના બાપના જેવો તેહેમતન થઈ દુનીઆં ધુજવતે.”

બજએ આ સાંભલી કાંઈક શક ભરેલા આવજથી પુછીયું—“ પન એ આહડ તમને બરાબર કરતાં આવડે કે ? નીતો કંઈ નવતું દાહોડ નો કરી લાખતા બાપા ; ઘેરમાં પોએરાં વાટજ કોયા કરેજો.”

મેહેરમસ્તે જવાબ વાલીયો કે—“ નાદાન બજ, નોશ દારમાં શું શું વસાણા પડેછે અને તે કેમ તઇયાર કરવા તેથી હું પુરતી રીતે માહેર છું. એક ઘણાજ પુરાતમ પુસતક ઉપરથી એનો બનાવટ હું સીખીયો છું. તું કાંઈ ફીકર ના રાખ ; તેના એજમતી ગણની અસર તુંને તરતજ માલમ પડશે જેથી તાહારી પુરતી ખાતરી થશે.”

આ ધીરજ આપનારી ગોફતેગો આવેછે તેટલામાં પેલો તોતરે પારસી જે નીચે દીવો લેવા ગયો હતો તે આવી લાગીયો. અને જેને તે મુવેલો સમજતો હતો તેને એ પરમાણે પડીયો પડીયો ધીરજથી ગોફતેગો કરતો જોઈ ઘણાજ અજબ થયો ; અને મેહેરમસ્તને પુછીયું કે—“ કેમ કાકાકાકાઆકા કેકેકેકેએમ છો ?”

આ ઝેગાના માણસને એ પરમાણે લગાર છુટથી ઓલતો સાંભલી મેહેરમસ્તે ગરમીથીજ કહ્યું કે—“ અયે બીગાના મરદ, તાહારો દરજ્જો અને મરતબો સંભાલ ; અને તાહારા કરતાં ઊંચા અને પુલંદ દરજ્જાના વડાઓ અને બુજારગોની સાથે માન અને અદબથી ઓલવા સીખ.”

આ સાંભલી તોતરા લાઇનો તો મીજજ ગયો. કેમકે જેની મદદ તે

આચો હતા તેનેજ એ પરમાણુ ઊભલતો સાંભલી ઘણોજ ચીરડાયો, અને હાથમાં જે ફાનસ હતું તે આપણા સોપેહસાલારના કોઠામાં જાડીયું ને ચાલતો થયો.”

બન્ને આથી અજબ થઈ ઊભીયો—“ ઈજ, ઈજ એલો જાદુગર એહેન્ને.”

ફાનસ વાગવાથી મેહેરમસ્તના કપાલમાં જે ડીપું થયું હતું તે દાબીને જંગીએ ઊતર આપીયો કે—“ હા બજ, એજ તે બદકેરદાર પલીદ હશે; જેને માહારી પેલી દોલબરથી મને છુટો કીધો. હા ! જો આ વખતે માહારી એવી હાલત નહીં હતે તો એ સેહેતાનજદા જાદુગરને હું માહારી તેજ તલવારની એકજ જરબથી જાહાનમમાં મોકલતે; પણ અફસોસ હું લાચાર છું. પણ ઊઃ બજ હવે લગલગ સહવારનો વખત થયોછે, અને નાશદાર વગર આપણા જખમ રૂનસે નહીં. માટે આ કીલામાં જઈ એના નેકેહદાર પેલા જંગી પેહેલવાન કે જેને આપણને ઊતારો આપીયોછે તેની પાસેથી થોડુંએક સરસીઉં, મીકું, અજમો, તલીનું મીકું તેલ, હલદ અને લશનના ઊં કરા લઈ આવ. સાથે એક નાહાની તપીલીબી લાવને.”

બન્ને જેમ તેમ પડતો ખડતો ઉઠ્યો અને દાદરપરથી ઉતરી ઘરવાલા પાસે પેલી બધી ચીજો મંગી, જેણે તુરત તે આપી. બન્ને ઝડપથી મેહેરમસ્ત પાસે આસો અને સરવે હાજર કીધું. સોપેહસાલાર જમીન પરથી જેમ તેમ બજની મદદથી ઉઠ્યા, અને નાશદાર તૈયાર કરવામાં મરાગુલ થયા. મેહેરમસ્તે પેલી બધી ચીજો સાથે મેલવી, અને તપાલીમાં ભરી બજને ઉકાલી લાવવા આપી. બન્ને બબરચીખાનામાં લઈ ગયો, અને ભીખાઈજીએ રાતની વાતના તદનજ અખાડા કરી તે ચુકુલાપર મેલી એક જોશ આપી બજને હવાલે કીધી. બન્ને તે મેહેરમસ્ત પાસે લઈ આસો, અને તેનાનાએ તેના વાસ લીધો. અલબત્ત, આ નાશદાર બનાવવામાં જે જે ચીજો વાપડી હતી, તેથી તે કોઈ સારી વાસનુ આસડ તો નહીંજ બનયું હતું. તોપણ મેહેરમસ્તે તે તપાસી જોઈ એક સીસીમા ભરયું; અને એ અજમતી દવાની અસર તુરતજ અજમાવવાના વીચારથી તપીલીમા આસરે જે એક ગલાસ જે આ મેલવણી બાકી રહી હતી, તે પીઈ ગયા. પેટમાં જતાંજ એવોતો ચુથારો થયો, કે સરવે પાછું નીકળ્યું અને અતીશયે પસીનો પડ્યો. દવા પાછી નીકલવાથી જંગી નબલા થઈ ગયા, અને તેનાના થોડા વારમાં ભર ઉંઘમા પડ્યા. આસરે છ કલાક રહી ને જાગી ઉઠતાં તેનાને ઘણો કરાર માલમ પડ્યો, અને સાંધાઓમાનું કલતર પણ નરમ પડ્યું, જેથી સોપેહસાલારની પુરતી ખાતરી થઈ, કે તેનાના પેલો કોમતો અને અકસીર નાશદાર બનાવવામાં ફતેહમંદ થયાછે.

મેહેરમસ્તપર એ રીતે નાશદારની અસર થયેલી જ્યારે બજએ જોઈ, ત્યારે ઘણોજ અજબ થયો, અને પોતે પણ તે પીવાની ખાહેશ જણાવી. કેમકે જંગી સરદારના કરતાં કાંઈ ઓછો માર તેના ઉપર નહીં પડ્યો હતો.

મેહરમસ્ત પેલી ખાટલી કાઢાડી અને જેટલો પોતે પીધો હતો, તેટલોજ એક કુંસીઆંમા બળને આપ્યો. બળએ જેમ તેમ કરી વાંકું મોહોડું અને ઊંચા નાખે તે કીમતી દારૂ પીધી. પણ અફસોસ કે ગરીબ આપણા કુંબા ભાખરા ઉપર તેનો ગુણ જીંદીજ તરેહથી થયો. મેહરમસ્તના જેહવા કાંઈ નબલો કોઠો ચરખાલા બળનો ન હતો. જેથી તે ઓસડ મોહોડાં ખાહર નીકલી આવે, તેની આગમચ, હેવુંતો સખત દરદ બળના પેટમાં થવા લાગ્યું, અને ચુંથારે એટલો વધીયો, કે બળએ, તેમજ મુસાફરખાનામાનાં સરવે લોકોએ ધારયું કે તેનો આ હુનીઆથી કુચ કરવાનો વખત નજીક આયોજે.

આપડો બળે પેલા ભાંગેલા ખાટલા ઉપર સુતો હતો અને વારમવાર ઉછાલો થઈ આવવાથી પોતાનું અસલથીજ મોહોડું મોહોડું એક પાએલી જેટલું ઉંઘાડી ખાટલાની કોરપર તણાતો કે પેલો મસ્તાન નાશદાર જે તેના પેટમાં રમખાણ મચાવી રહ્યો હતો તે નીકલી પડે અને પછે પોતેજ થાકી હાંફતો અને ડોલા ફાડતો પસાને ગરકાવ બીજાના ઉપર પડી—ઓ બાપજી રે ! ઓ માએજી આવોરે ! ઓ પાતા મરેરે ! આતો મારી લાજ્યો તો ! હાએ હાએ ધમતો હાલંગ ચહી રહેવાનો તો !—એમ ધ્રુમ પાડતો હતો. તેની પાસેના ખાટલા પર મેહરમસ્ત ઘણાજ ધીયાનમા ગંભીર થઈ પોતાની કીટાએલી તલવાર શાફ કરતા બેઠા હતા, અને અવાર નવાર પોતાની પીલી આંખ બળ તરફ ફેરવતા હતા. એક તરીજ ખાટલા ઉપર ચાનજ એકેપાઈ યુછપર તાવ દેતો મગફરીથી ઊંચી ટોપી માથે મેલી જતો હતો. ભીખાઈજ હાથમાં હુના પાણીનો કરસીઓ લઈ સીરેસતા કરતાં વધારે જોરથી કુંફારા મારતાં તપકીરના સરકા ભરતા બેઠાં હતાં. મુસાફરખાનાવાલો પારસી એક પેટીના ઝોખાં ઉપર બેસી પોતાના બની-આનના રૂપાંના બટનની સાંકલી સાથે રમતો હતો, અને તેના પગ આગલ એક નાહાનું કુતરું પાછલા પગપર બેસી પોતાના મોહોડાં ઉપર ઊડતી માખીની દરકાર ન કરતાં અજબેબી તેમજ ખામોશીથી ઘંભીર થઈ સરવેના ચેહરા તરફ પોતાની નાહાની માજરી આંખોથી જોતું હતું. ચોરડામાં સરવે ચુપ હતાં. ભીખાઈજનાં સરોદ ભરેલાં નાખ, અને બળના બડબડવા શીવાએ બીજે કોઈ આવાજ આવતો ન હતો. એવામા આ ચીત્રનો તુરતજ ફરફાર ભાખરાના એક ગચકડાંથી થયો; તેને વલી મોહો ઉંઘાકુચું; આ વેલા બળના મોહોડાંનો ઘણોજ મોટો વીસ્તાર જણાયો હતો; અને બળની આંખમાં પણ આંસુ આવી ગયાં. તેણે ખાટલાની કોરપર મોહોડું મેલ્યું; ભીખાઈજએ કલશીઓ મેલી દઈ બળનું માર્યું પકડ્યું; મેહરમસ્તે હાથમાંથી તલવાર બાજુએ મેલી; ચાનજ એકેપાઈનાં જિંચા લવાં અને કરચલી વાલાં કપાલમાં પણ કાંઈએક ફરફાર થયો. ઘરવાલાં પારસીએ બટનની સાંકલી સાથે ચેડાં કાઢાડવાનું મોકુફ રાખ્યું; પેલાં કુતરાંએ કાન ફફડાવ્યાં અને આલશખાઈ ઊભું રહ્યું; અને કુદરતે જોરથી

એક કોશિસ કરી હોજરીમાં અડચન કરતા નાશદાસને બાહર મોઢોડાંવાટે ઉછાલો કરી કાઢાડી નાખીયો. બીચારા બળને ઉપરા સાપરી વામીટ થયાં, અને થોડા વારમાં તે ગરીબ ગામડીઓ થાકીને બેહોશ જેવો હાલતમાં ખાઠલા ઉપર પડીયો. અને સુસ્ત થએલાં તેના શરીર નીંદરાની આરામ બખરાનારી બગલમાં આશાએસ મેલવી. માલીયાં ઉપરથી મેહેરમસ્ત સીવાએ સરવે કોઈ બળને સુતેલો જોઈ ઉતરી ગયાં. જંગી શેહેરનાજની યાદમાં ચકચુર થયા, અને ભાખરો ડુંગની બેકામીમાં ધીરવા લાગીયો.

પાસેના કોઈ દવલમાં બાર વાગીયાનો ઘંટો થયો, જેથી મેહેરમસ્ત પોતાના અંદેશાના વમલમાંથી ચોંટી ઉઠીયો; અને માલીયા ઉપરની બારીમાંથી દેઠલ રસતા ઉપર જોયું. મોઢોડામાં અને રસતા ઉપર થોડાજ રાહદારીઓ દીસતા હતા. કેમકે તડકું એટલા જરથી પડતું હતું કે ઘણાજ જરના કામ સીવાય લોકો બાહાર નીકળતા ન હતાં. મેહેરમસ્ત હજી વીચારમાંજ રસતા ઉપર નજર ફરવેછે તેટલાં ભીખાઈજ તેમનું ભાણું લઈ આવીયાં. મેહેરમસ્ત કોઈ એવા જખરા અંદેશામાં મરાગલ હતાં કે કાંઈ પણ બોલવા વગર ધીયાનમાં ને ધીયાનમાંજ ઉઠીને જમીયા, અને પાછા બારીએ ઉભા રહ્યા. ભીખાઈજ એ વાસન ઊંચકી લીધાં, અને એક ખુનામાં બળતું ભાણું ઢાંકીને ચાલતાં થયાં.

ગરમી વધવા લાગી, અને સુરજ પુરતો માથાં ઉપર આવોયો. એવામાં અગની ખુણા તરફથી કાલાં વાદલાં ચઢવા લાગીયાં. ચોકમાં બાંધેલા ઘોડા અને બસદો બેચેની દેખાડવા લાગીયા; અને કાગડા તથા ખતીર ઘભરાટમાં પોતાના માલાઓ તરફ તથા ઝાડોમાં ઊડી છુપાવા લાગીયાં. પવન તદનજ પડી ગયો; સામનેના પીપરાનું એક પાતર પણ હીલતું દીસતું ન હતું. રસતા ઉપરનાં કુતરાં વઢીક કોઈ આવતો આકૃતનો જને સાઉચેતી રાખતાં હોય તે પરમાણે ઝાટલાઓ ઉપર ચઢી પોતાની લાંબી પણ ગરમીથી સુકાએલી ગોલાબી જીભ બાહાર કાઢાડી ઢાંકતાં બેઠા. વાદલાનું લશકર કાલા લીખાસમાં જોસખંધ આસમાનના મેદાનમાં વધતું ગયું. પુરતુર ઝોરશેદ જે હજી તુલીક નુરમંદ કીરણો અને ગરમીથી તપતો હતો તેના રોશન ચેહેરા ઉપર પણ કાલાં વાદલાંઓ વધીયાં, અને સેફેજવારમાં આકૃતાબને પોતાના સીઆહ પરદાની પાછલ છુપાવીયો. અરધા કલાકની અંદર આખું આસમાન કાલું થઈ ગયું; લોકો રસતા ઉપરથી જહડપમાં ચાલી સલામતીની જગીયા સોધવા લાગીયા. એવામાં પવનનાં રનસીંગડાંએ લડાઈના તોફાનનું મુર ઉઠાવીયું. ભીનાએલી મટોડીની મીઠી ખુશબો આ થંડી હવા લઈ આવી, અને ઝાડોની ડાંખલીઓમાં જીવ આવોયો હોય તેમ તે હીલવા લાગી. હજી તોફાનની શહરઆત હતી, પવન વધતોજ ગયો; ચોમેર ધુલ ઉડવા લાગી; પાસેના ઘરોના બારી બારણા અડવા લાગીયાં; અને સુકાં પાતરાં પવનની પાંખ ઉપર તરવા લાગીયાં. એકાએક તુફાનના

આસમાની તોપખાનાનો ગગડાટ થયો ; કાલાં વાદલના મીયાનમાંથી સરપના જેવી ચંચલ ચમકતી વીજલીએ પોતાની આતશીન સમશોર શીઆહ આસમાનના પોહોલાં મેદાનમાં ચમકાવી ; અને તેના ઉતર ગગડાટના કડાકાએ પાછો વાલોયો. આ ગોચા લડાઈની શરૂઆત થઈ. આહારો દીસાએ તરફ ચમકારા પર ચમકારા જારી થયા ; અને તુફાનનો સરદાર કડાકા કરતો પવનના ઘોડા ઉપર સવાર થઈ દુનીઆને ગળવવા લાગીયો. દર પલે આસમાનપર ઘભરાટ વધતો ગયો ; વીજલી પણ જોસમાં તેમજ સીતાબીમાં વધી ; જમીન ઉપરના રમખાંડથી ધુળવા લાગી ; તુફાન પુર જોસમાં વધીયું ; અને ભારે દમામથી મેઘરાજા પોતાની સવારી સહીત મેદાનમાં ઉતરીયા. પવનનો દેવતા કુંકારા મારતો વાદલાંઆનું લશકર લઈ આગલ વધીયો ; અને વીજલીના રાક્ષસો પોતાનો તેજ તલવાર લઈ જંગમાં ખુનરેજી કરવા માંડી. ગડગડાટનો ભયંકાર જીન ભારે ગુરજ લઈ ખરાડા મારતો રણમાં ઉતરીયો. એ રીતે આ દેવતાઈ જંગ લગલગ દોહોડ કલાક જારી રહ્યું, અને પછી તોફાન નરમ પડતું ગયું ; જોકે વરશાદ આખી રાત વગર થોભવે ઘાતના આકારમાં વરસીયા કોયો.

મેહેરમસ્તે રાતના થોડુંજ ખાધું, અને ઘણે દીવસે હુંગમાં પડીયા. બજાએ પણ સાંજના ઉડી જેટલું હોજડામાં સોંચાએ એટલું સોંચીયું અને રાખેતા મુજબ સકારેથીજ મુઠ ગયો. વરશાદથી લોક મુસ્ત થઈ સકારાજ તે રાતેર ખીછાનાપર ગયાં ; અને કાલી રાત સીરેસેતા પરમાણુ એખડી હકુમત ચલાવવામાં મશગુલ થઈ.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

મુસાફરીએ નીકલ્યું જંગી સીપેહસાલારનું ફરીથી એક વાર ; અને પધારતી વેલાએ મુસાફર ખાનાના ઘણી ની તરફથી દલેર મેહેરમસ્ત અને તેમના જોરેમંદ સાથી બળા ભાખરાને મલેલી ઈજતનું દાસતાન.

કાલી રાતની શેહેનશાહત પુરી થઈછે, અને બામદાદ પોતાના માણેક અને લાલના તખત ઉપર બીરાજવાની તઈયારીમાંછે ; વરશાદ જોકે જોરમાં ઘણો વરસેતા નથી તોપણ સેહેજ ઝરી જારી રહીછે ; વાદલ વારંવાર ધોમ્ધી ગરજે છે અને સહવારનો હવા સરદીને પોતાની પાંખ ઉપર લઈ ઊડતી આવેછે.

હજી કાંઈ ઘણા લોક જાગીયા નથી કેમકે ઘણુંજ સકાર છે ; ઝખખલામાંથી એકેએ મારવાડી પોતાની કુકાનનો આઠલો સાવરનીથી સાફ કરતા નજરે

પડે છે ; અને રસતો સાફ કરનારીઓના બુતારાનો આવાજ દુરથી કાન ઉપર પડે છે. કોઈ દરજ્જા ઓટલા ઉપર બેસી ઘોઘારી આવાજે દાતન કરે છે ; અને પાંખિવાલો ફરંગી મેહોડામાં બીડો અને ઓડકા માથા ઉપર પાંખિનો ટોપલો લઈ થંડીને લીધે અદબથી પોતાની હાથ કાંપમાં મેલી રસતામાને કીચલ ઠંઠાવતો ફરી ઉપર જાય છે. એક ખુણામાં પોલીસનો રાત પાલીનો સીપાઈ ઊભગરાથી જીંકતો પોતાની ડાંગને ટેકાવી બેઠો છે. હેલકરીઓ કામલી ઓઠો માથા ઉપર પાંટો આરી ધરી પોતાના કામ ઉપર જતા દીસે છે. વારંવાર મરઘા ની બાંગ સાથે કાગડા અને ચલીઓની ચીંચી બામદાદની ખમર આપે છે. અને પુરવ તરફને ઊભસ ખુરશોદની સવારીનો વાવટો ઊરાડે છે. મુસાફરખાનામાં કોઈ જાગતું હોય એવું માલમ પડતું નથી ; હજી સુધી સુમસામ અને ચુપકીદી ફલાએલી છે. મેહેરમસ્તાના ઓરડામાં પણ કાંઈ હીલચાલ દીસતી નથી. ફક્ત દરવાજા ઉપર એક લઈયાજી મુસાફરખાનાની રખેવાલી કરતો હાથમાં સોટો લઈ માથે સફેદ ટોપીને વાંકી મેલી ધોયાનમાં બેઠો છે. આસમાન ઉપર ની સીઆહીનો પરદો હજી તદન ઊંઘડીયો નથી ; અને છેલ્લાં વાદલામાંથી વરશાદ લગાર જરમાં પરવા માંડે છે. છાપરામાંથી નેવ પાછા જારી થાય છે, અને દુરથી ગરજનાનો આવજ કાન ઉપર પડે છે. લઈયાજીનું શોખીલું મન ઉભાઈ આવે છે, અને તે સફાઈદાર પાણી બુલંદ આવજે સાંવનની બાહારનું નીચલું ગાએણુ બ્રીજ ભાશામાં લલકારી પોતાનો જુસ્સો બાહાર પાડે છે.

મલહાર

“મધુ અનેક મારવા બોલે” — એ શબ્દ પર.

મેંહ જલ ભર બદરા ખરસે.

કારી કારી બદરીઆં છત ઊતરે,

પુરવૈઆ પવન ચાલે સર રર રર. —

મેંહ જલ ભર બદરા ખરસે.

કડક કડક કડક :

ગરજ ગરજ ધુમ બાદર મચાવે,

ઝરીઆં ઝરે ઝર રર રર રર રર ;

દમકત દામન આગ રમાવે,

ગગન કરત ઘર રર રર રર. —

મેંહ જલ ભર બદરા ખરસે.

લઈયાજીના રંગીલા સરોદથી માલીઆં ઊપર કાંઈ સનસારો માલમ પડે છે. તથી તે પોતાનું ગાએણુ ફરીથી ગાએ તેટલાં આપણે ઊપર જઈ મેહેરમસ્તા જંગી શું કરે છે તે જોઈએ.

સીપેહસાલારે પેલા વખાણાએલો લીલો બનાતનો હગલો પોતાના પહેલવાની તન ઉપર સોભાવીયો છે, અને તેની ઉપર પાટીના કમરબંધથી લટકાવેલી પેલી તેનાની ફનીયામાં આરકાર થએલી શમશેર તંગ કીધેલી છે. દલેર મેહેરમસ્ત પેલી ફાટેલી તુટેલી તોપના ગુંચવાએલાં ગાંઠ બાંધવામાં રોકાયેલા દીસે છે; અને વારંવાર બારી તરફ નજર કરી વરસાદના થોબવાની ધનિતેજરી દેખાડે છે. બન્ને પણ એક બુનામાં રોકાયેલા છે, અને કાંઈ ગાંસડા પોટલાં બાંધવામાં મથાણુ છે; ચાનજી એકેપાઇબી જગતા ખાટલા ઉપર પડીયા છે અને ચુચી આંખોથી આપણા પીલતન થું કરે છે તે તપાસે છે. મેહેરમસ્ત તોપના કસ બાંધી રહી માથા ઉપર કાંસીઆની ફોલાહ મેત્રી બજની તરફ જોઈ પુછે છે કે—“કેમ બજ તાહારી તમામ તઈયારી થઈ ચુકી”?

બજએ જવાબ વાલીયો કે—“ઊવે; હઊ થએલું, માહુરાં પોટલાં પોટલો તો હઊ બાંધી રહેલો પણ તમેબી આલાં તમારાં કોહોંલાં ઢાલરાં, ઢોબલાં હઊ આરવેલાં કે”? મેહેરમસ્તે કહ્યું—“હા; હું સફરને માટે તઈયાર છું; તું જલદીથી પંજઅએબ ઉપર જન બાંધી તઈયાર કર; હું કોલેદારની ને માહુરો મેહુમાનદારી કરનાર પરીબાંતુઓની ચુલાકાત લઈ આઊં છું.”

બજે પોતાનો સામન હાથમાં લઈ માલીયાં ઉપરથી ઉતરતાં બોલીયો કે—“વારં; તમેબી લેતા કે લઈ કરીને વેહેલા આવો. હું ઘોડો તઈયાર કરું; ને જરીક મારા બલદીયાનેબી લાવું. હુકારે નીકરહું તો હાડ, નીતો કે તાપ ને તરકામાં માથું ફાપે.”

એમ બોલી પંજઅએબને અને પોતાના બલદીયાને તઈયાર કરવા ગયો. જંગીબી ઊતરવાની તઈયારીમાં હતા, એવામાં બીખાઇજી કુકારા મારતાં ઊપર આવોયાં અને મેહેરમસ્તને પુછીયું કે—“જી કાંઈ ચાહે પોણી કરસો કે મરં?”

મેહેરમસ્તે ઉતર દીધો કે—“અચે નેક ચોરત, ચાહેથી અસલના દલેર શેરો અનજનીયા હતા. રસતમે તેની લેજત લોધી હોય અથવા ફરામરોજ અને અસફંદીઆરે ચાહેતું પીઆલું નોશ કીધું હોય એવી શાહાદત ફીરદોશીથી અથવા કામળી શાયર અને રાવીથી મત્તતી નથી. ચાહે ફક્ત આ જમાનાના હીચકારા અને નબલા મરદાને માટે છે. દીલાવર અને ચીતાની ચુંગાલના શેરદસ્ત જંગીઓને એ હરામ છે. માટે આ બુજેરગ દાયા, અગર તાહારી ખાહેશ હોય તો પેહેલવાની રસમ મોઆફક મને એક જમ અરગવાની શરાબની ધનીયત કર, કે તેમાં હું આ જબરદસ્ત કીલાના જોરાવર પાસખાનની અને અહીંઆંની પરીપચેકર નાજનીનોની તનદરોસતીમાં તે નોશ કરું. અચે દાયા મને ફક્ત શરાબજ જોઈએ છે માટે તેની મેહેરખાનગી કર.”

બીખાઇજીએ નાખ ઉપર હાથ ફેરવી કહ્યું કે—“મરં સરાફતો અહીઆં પાંસે કાઈ નથી. અમે તો જી કાંઈ વટાવવાનું હોય તો મોરવાડીને તોંહ જાઈએજી. લાવોનીજી થું વટાવવું?”

જંગી ફરીથી ખુલાસો કરવા જતા હતા તેટલામાં ચાનજીભાઈ બોલી ઉઠીયો કે—“હું જે ભીખી માએ, કોણની હાથે ટાહેલું કરો, એતા ગાંડો પારહી છે. જેતા નહીં દીલપર ટોપલો એક લકરાં લોહારાં ઓરવેલાં, તે એકની હાથે હું ટાહેલું કરો; બલા ટાહેલે વલગડું તે ચાંદરાતની લાગેલી કુનમેં નઇ છુટે.”

ચાનજી એકેપાઈનાં આ બોલવાથી સીપેહસાલારનો મીઝજ તદન ગયો. તેવનના કપાલપર કરચલી વલી ગઇ; પીલી અને સુસ્ત આંખોમાં જુસ્સાથી લા-લાસ અને ચમકાટ આવીયો : હંમેશના ગંભીર ચેહરો ઉપર ગુસ્સાના કાપ પડીયા; ફીકા અને પતલા હોટ ઘુજવા લાગીયા; ગલાં અને કપાલની નેસો લોહોના જ્વરથી ફુલીને ચામડીની બાહર દીસવા લાગી; હાથ પગ અને બ-દન ઉપર કંપારી છુટી; દબદબા અને દમામ તથા કરોંધથી તેવણે રીસથી જુજતા આવાજે જવાબ આપીયો—“અય બેઅદબી અને ચાપલુસીથી ભરેલા નાએકાર, તાહારો બદખવાસ અને અપટ જબાનનાં ઘોડાની લગામ તાણી રાખ. તું નીચ બોલાદના કમીના ખાનદાનના એ હમક શું ગુમાન રાખીને તાહારા મુરબીઓની સામણે એ મુજબની ગરદન ફરાજ અને જાહેલીથી ભરેલી તાહારી નાચીજ જીભને હીલવવાની હીંમત કરેચ? શું તું પોતાની જાંઘીથી એટલો બેજાર થયોય કે એવું બેદરકારપણું કરી તાહારા વડાએની હજુરમાં બદ સુખનોથી હવાને ગંધીલી બનાવો તેમના ગુસ્સાને શેકાર થવાનો નાદાની કરેચ? આ જાહેલ અને ગુમરાહ મગજના બેતમીજ નજીસ હેવાન, તું એમ ના સમજતો કે તાહારી આવી બેઅદબીનો હું ખામેશીથી દરગુજર કરસ; નહી; મેહેરમસ્ત બોલપાડ જંગને છેડીને કાઢ્યા નચીત થઈ બેઠું નથી. અને આ સરકશ તું પણ માહારા ખોટી બનચવાનો નથી; માટે ખચરદાર થા, અને તાહારી હેવાનીયત અને ગરદન ફરાજની લેહેજત લે.”

એમ કહી સીપેહસાલારે મયાનથી તલવાર ખેંચી; ભીખાઈજી ધભરાટમાં પાનીના માટલાંની પાછલ ભરાવા ગયા એટલે ધભરાટમાં તેણના પોતાના નખલાં જેવા શરીરના આચકાથો માટલું તેવણનીજ ઉપર પડીયું, અને ઓરડામાં પાણીની રેલ ચાલી. ચાનજીભાઈ જે જાતે હીચકાશ હતા તેને જેવો મેહેરમસ્તને પોતાની ઉપર ધસી આવતો જોયો તેવોજ તે ધાસતી ખાઈ ખાટલા ઉપરથી ફુદી પડીયો, અને ઊંઘાડે પગે નાહાઠો. તે એટલા ધભરાટમાં હતા કે દાદર ઉપરથી ઉતરવાનું તેને સુહુજ પડીયું નહીં અને—“મારો લાખીયો રે મારી લાખીયો.” એમ બ્રુમ મારી દાદર ઉપરથી નીચે ગબડી પડીયો.

મુસાફરખાનામાં ગરબડ વધી પડી અને જંગી જેનાના ઘણાજ ચીરડા-એલા હતા તેનાને સમજવતાં ઘણીજ મેહેનત પડી. છેલ્લે જંગી સમજયા, અને ચાનજીને માફ કીધો. હવે બંજાએ આવીને ખબર આપી કે પંચઅચબ તથા-યાર છે અને વરશાદજી પણ બધ થયા છે. જંગીએ મુસાફરખાનાના ઘણોને

હાથ પકડીયો અને કહ્યું કે—“ઓ નેક મરદ જે પરમાણે તેં મુજં કમતરીનને તાહારા કીલ્લામાં આસરે આપીયો છે તેજ મુજબ સદા પેહેલવાનેની તરફ નેક નજર રાખજે; હું તાહારો આ મેહેરબાનગીની ખબર તમામ જેહાનમાં આ-શકારા કરસા અને તીયારબાદ માહારા મુવા પછે જે દાતાવ શાયર માહારો પેહેલવાનગીરીનું દાસતાન લખશે તેની રંગીન કલમનો પીછીથી તવારોખના સફા ઉપર તાહારું નામ સદા ચીતરાઈ રહેશે. ઓ નેક જંગી છયારેખી તને કાંઈ મુશકેલ નડે તીયારે મને બેશક ફરમાવજે, હું તાહારા કામમાં કોશસની કમર તંગ કરશ. આવે ઓ ભલા કીલ્લેદાર હું રૂખશદ લઉં છું, કેમકે હજી મને જેહાનમાં ઘણાં કાંમ કરવાં છે, માટે હવે તું મને રજા આપ”.

મુસાફર ખાના વાલાએ જવાબ આપીયો કે—“તેતો સજી ખરું, પણ અહીંઆં તમે ને તમારા ચાકરે બે દહાડા ખાઈ તનાં, ને એક બેલ ને એક ઘોડાને ઘાંસ ને દાનાના પધસા ચુકવી આપો તો મેહેરબાની.”

જંગી અજબેખીથી બોલીયા—“પધસા ! પધસા સાના ? શું તેં હમારી મેહેબાનદારી કીધી તેના નાણાં માંગેય” ?

પારસી બોલીયો—“તીયારે શું મુકી દેવાએ કે ? લે, એનાના તો કેથા મફત ખાજી દેખું. અરે માહારા સેડ, એમ કોઈ મુસાફરખાનામાં તમને મફત ખવાડતું હોસે ? ચાલો ડોહાડીયાં તોલો.”

મેહેરમસ્તે ડોકું ધ્રુનાવીયું અને કહ્યું “મુસાફરખાનું, શું આ મુસાફરખાનું છે” ?

પારસીએ જવાબ આપીયો—“હાજતો; તીયારે શું તમે વાડી ખાડી સમજને ઠસી ગીએલા કે ?”

જંગીએ અજબ થઈ હલવેથી કહ્યું—“અજબ જેવું છે; આ કીલ્લો એ-ટલાજ વારમાં મુસાફરખાનું થઈ ગયો. ખરેખરજ અહીંઆં જાદુ સીવાય બીજું કાંઈજ નથી” એમ કહી આગલ પગલાં ભરવા માંડીયા.

બળએખી તેનાનો દાખલો લીધો. પારસીએ આ પેહેલવાનનો હાથ પક-ડીયો, અને બુમ મારી પુછીયું કે—“એ કાકા કેમ નાણું તોલવુંય કે પોખારા માપો જવાય ? તમે બુલોચ જો, પપસા લીધા વગર ખાહાર નહીં જવા દેવસ”

આપણા જંગી રોખમાંજ બોલીયા કે—“પેહેલવાનો કાંઈ પોતાની સાથે પધસા રાખતા નથી. તેમની દાલત તેમનું કઊવત છે; તેમનો ખજાનો તેમની હોંમત અને દીલની સાબેતી છે; તેમની મીલકત તેમની તેજ તલવાર અને ભારે ગુરજ છે; હમારી રસમ નથી કે જે ખાઇએ તેને વાસતે પધસા આપીયે. એવું આજ તુલીક કોઈ પેહેલવાને કીધું નથી. અને હુંબી હરગેજ થાઇ તેમ કરનાર નથી; અને જે કોઈ મને અહીંઆં અટકાવશે તેને શું સજા કરવી તે સારી પદે હું સમજી છું” એમ કહી તલવારપર હાથ મેલી ગાંભીરાઇથી ફર-જાનની ખાહાર નીકળીયા.

મુસાફર ખાનાવાલાએ હવે વધારે વાર આપણા કરક જંગીને છેરવાનું ફરસત ધારીયું નહીં અને બળતે હાથ પકડીયો.

કુંબાજીએબો ડોકું કુનાવીયું—“નારે બાપા મારા હેઠે કાંઈ નહીં આવેયું ત.રે ઊં હું કરવા આપું? પેલવાનોબો પધહિ નહીં રાખે, ને તેના ચાકરો પાંહેબો કાંઈ નહીં હોય.”

એમ કહી હાથ છટકાવો આગલ વધવાની તજવીજ કીધી તેટલાં ચાનજી ભઈએ તેની ગાંસડી પકડી રાખી અને મુસાફરખાના વાલાએ બળતે ખભા-માંથો મજબુત ધરીયો. મહેરમસ્તને કાંઈ ખબર નહીં હતી કે તેમનો સાથી એમ પકડાયો છે. તેવણ તો ધીઆનમાંજ પંજઅયેબ ઊપર સવાર થયા અને આગલ વધીયા; બળએ ઘણીબો તજવીજ કીધી પણ તે છટકી શકીયો નહીં. એ રીતે જિંચ તાન થાય છે તેટલાં ચાનજીભઈએ બુમ મારી કે મારો એને મારો લુચાને. અને તેવીજ એકુએ મુક્કી કુંબાના માસમાં લપેટાઈ ગએલા પાંસરાં ઊપર પડી. બળએ જ્ઞેયું કે હવે છુટવું અશકેલ છે. તીયારે સીરેસતા પરમાણુ ચો તરફ લાત લગાવવા મંડી ગયો. જમાની એક ચાનજીભઈના પેટમાં આબાદ લાગવાથી તેવણ તુટી પડીયા અને બળએ જ્ઞેર કરી પોતાનો બીજો હાથ છટકાવો ના-હાસવા માંડયું. ચાનજીભઈ પડીયો પડીયો બુમ મારવા લાગીયો કે—“અરે રામસીંગ રામસીંગ, અરે ભઈએ, એ આજમીકો પકરો; એને મારો; રખે નાહુવા દેઓ.”

આએ પોકાર સાંભલી રામસીંગ પુરભઈએ દરવાજા ઉપરથી અંદર જ-પાંટામાં દાખલ થયો. બળનું કમબક્ત નસીબ વલી વચમાં આવીયું; કુંબાની તથા ભઈયાજીની બારનામાંજ અથડા અથડી થઈ; જેથી ભાખરો આંચકો ખાઈ, ભીખાઈજી—જેનાના સઘલો તમાસો જ્ઞેતાં પાસે ઊભાં હતાં તેનાની ઊપર પડીયો. અને તે બીચારા ભારે આગવાલા ‘અધરાં આજમી’ પોતાનો તોલ સંભાલી નહીં શકવાથી રસતા ઊપરના રોલરની મીસાલે ગબડી ગયાં. ઘરવાલા પારસીએ બુમ મારી કે—“રામસીંગ, તમ કીઆ દેખોચ; એ નાપાક જાદેકું ધરો, મારો, છુંદા.”

ભીખાઈજીએબો કમર દાખતાં રાગ કાહાડીયો કે—“મોરોરે મુવોને; કોઈ કોપો રે; મોરી કમરના કટકે કટકા થયા. મુવોનું આજકું ફોરોરે—હાઃએ.”

ભઈઆજીએ તુરત એક લશકરી સલામ બળતે, અને—“આલરેટ ભઈઆ, અભી ચટની કરતહું”—એમ બોલી બળતે પકડીયો, અને એક મુક્કી તેની કુમમાં લગાવી. બળે પોકારવા લાગીયો—“ઓ બાપા મુકી દરે, મુવોરે.”

ભઈયો પેંડા ખવારતો ગયો ને બોલીયો, “હાં ભઈઆ, નાંહી ઘબરાવો મુક્કીહી દેત હું; તું કહે ઊતની મુક્કી પેટ ભર હું.”

તેજ આરડાના એક ખુનામાં ઘોડીયું તણ, સરસીઊં અને મીઠાં તેલના

દાનોયાની ચોર ચડડાવી મુકી હતી. ભઠ્યાણની મુકી જેમ જેમ બબ્બપર પડવા લાગી તેમ તેમ તે જીમ પાડતો ગયો ને બનચવાનો લાગ સોધવાને માટે ખુના ખંટોલાનો આસરે લેવાની બબ્બને ફરજ પડતી હતી. એ રીતે ખુના ખંટોલાનો પનાહ પકડવા જતાં પેલા તેલના વાસનનો ચોડ વાલા ખુનામાં ભરાવા જતાં આચકો લાગવાથી સારા કે માઠાં ભાએગે પેલા તેલના દાહોનીયા તુટી પડીયા ને આપણા બબ્બે તથા તેના માનીતો મીતર ભઠ્યાણ તેલમાં તરખોર થઈ ગયા. એથી પુરભઠ્યાએ ઘભરાઈને બબ્બનો હાથ મેલી દીધો. એટલે લાગલોજ ચોકણા ચોપરો બબ્બે બારનામાંથી નાહાડો. અને મેહેરમસ્ત જેનાના સાંબે એક આડની હેડલ વીચારમાં ઊભા હતા તેમનો આગલ ગયો, “અરે નાહોરે બાપા નાહો ; નીતો કુટાઈ જહો.”

મેહેરમસ્ત થંડે પેટે પુછીયું—“શું છે બબ્બ, એટલો બધો ક્રમ ઘભરાઈ ગીઓચ ?”

બબ્બે ચીરડાઈને ઓલીયા—“અરે હું જો તમેબી દુખપર ડાહામ દેવો તે અંદરતો હેતાનોનું બધું ભુતખાનું ઊતરેલું ; મને મારી લાગેલો.”

મેહેરમસ્ત કાંઈએક જ્ઞાનમાં ઓલીયા—“હે શું કોઈ જનદુગરે વલી તને દુખ દીધું ? બતાવ મને તે મુજ કાંઈ છે ; મારા ગુરજની એકજ જરબથી તેને જાહાનમમાં મોકલશ” —એમ કહી પેલો હથોરાનો લાકરાનો ગુરજ પેહેલવાની રોબ અને દમામથી હાથમાં લીધો.

બબ્બે સમજવોને કહ્યું કે—“અરે મેરજ બાપા તમેબી હું એમ ચેરાં કાહોરો જો ; જનદુગર હું બરીઓચ એતા પેલા પારહાએ ને પુરભઠ્યાએ માહોરો આઠો કાહોડેલો ; તેલના દાહોનીઆ જો ગબરી ની પરતે તો બબ્બનાં પોચેરાં તો વારજ જ્ઞેષા કરતે જો.”

મેહેરમસ્ત ઉતર આપીયો કે—“શું તીયારે પેલા ઊશરમ પારસીએ તને હલાક કીધો ? ચાલ બબ્બ એવા હલકા અને નીચ માનસો સાથે મારે કાંઈ કાંમ નથી. અગર કોઈ હલેર શેર મરદે તાહારા એક બાલને બી ઇજ દીધી હોતે તો હું તેને માહારા તેજ પંજની લેહજત ચખાડતે. પણ જેમાં મુરવત નહીં, જે પોતાના મેહેમાનો પાસેથી પઈસાનો આશા રાખે, તેમાં ઈનશાનીયત કી-આંથી હોય ? માટે બબ્બ હવે એવી વાતોમા મારે પડવું નથી. શીતાબીથી તાહારા બલદ ઊપર સેવાર થા ; અને આકૃત ભરેલી મંજલો કાપી સફર કરવાને માટે તાહારી કમર તંગ કર.”

બબ્બે વગર ઓલવે પોતાનું ડેગરા જેવું આંગ બલદ ઊપર મેલીયું, અને જંગીનો પાછલ તેત્રમાં ટપ્પતો ચાલીયો.

સફર ઉપર નીકલવા માટે શેહેરની બાહારના રશતાથી મેહેરમસ્ત અણજનીયા દેવાને લીધે તેમને બબ્બરમાંથી જવાની ફરજ પડી. સહવારને

વખત હોવાને લીધે બળરમાં ઘણું માણસો આવળવ કરતાં હતાં; અને અલ-બતાં તે સરવેની નજરે આપણા સીપેહસાલાર અને તેમના સાથી બળ લાખ-રાનો અળએબી અને રમુજ ભરેલો દેખાવ પડી ચો હતો. હજીતો આપણા પેહલવાન ચોક તુલીક જઈ પોહોંચીયા ન હતા તેટલાં તેમની પાછલ નાગા, મ-સતીખોર અને રમતીઆલ છોકરાઓનું એક નાહાનું જેવું લશકર યુમ મારતું એકઠું થઈ ચાલતું હતું; દુકાનદારો પોતાના ઘરાકોને ભુટ્ટી જઈ ઊભા થઈ અ-ળએબીથી જંગીની સવારીને જોતા, અને તે કોણ હશે તેને માટે તરેહવાર વીચારો આપતા; કોઈ મારવાહી તરાજવું હાથમાંથી મેલી દઈ ખાંડથી ખરડા-એલો હાથ પોતીઆંને નુછતો પોતાના પરોસી મારવાહીને પુછતો કે—“ઓ ખીમાઝીઓ એ કુંવો, એ કોણ એ?”—ખીમાજી જેમની એક આંખ કાંણી હતી તેનાના બીજો ડોલો જંગી તરફ ફેરવી વાંકું મોહોડું કરી જવાબ આ-પતા કે—“ઓ આગલ ઘોડે ઝો શવાર પડાન એ; પસારી તો રોમ ઝોને.”—કોઈ બળરમાં જતી બુઢી હાંદુ ચોરત મોહોડાં ઊપર અળએબી લાવી સારીની સોડ લઈ પોતાની સાથે ચાલતી મુસલમીન ‘બુઢીમા’ ને પુછતી કે—“કોણ ગ બાઈ હા માહુતારા! આંગા વરતી લાકડ આણ કાએ કાએ બાંધલએ કી! હે કાએ અસેલ હે? આણ પાડો માગે તો બએલાવર બગ બએલાવર; કાએ દાંડગા બોપલા સેરખા પારશી તેલાત ભીનુન બસેલાએ બગ! અગે આઈ ગે!” એક બુઢો પારસી બબરચી જે હાથમાં જમીન લઈ જતો હતો તેને જહડપથી જ-વાબ આપી ચો કે—“હે કેની તે હેલા આમચે આપડે કડન—કોઈ હેલા આ-મચે હે હાએ. હમજલીકેની?”—તેટલામાં એક લલાજી જેવાણ જવેરીનો ધંધો કરતા હતા, અને બળરમાંથી ચનાનો દાલ ઘોતીઆમાં બાંધી લઈ જતા હતા તેવણે ભવાં ચઢાવી પોતાની અકલમંદી દેખાડી કે—“એતો જો આગલ ચાલ-તો ઊવે, ને તરવાલ ને શબ હુથીઆર બાંધી ચો હુવે તેતો કાબુલજો ખંદારો ઊવે, ને ખીછે તો કોઈ પારશી તેલીઓ રાજી ઊવે તેલીઓ રાજી.”—એમ કહી આગલ વધીયા.

હવે જંગી અને તેમના સાથીતો ઘણાજ અકડથી સવારી કરતા હતા-થોડુંએક આગલ ચાલીઆ એટલે રસતામાં કોઈ અસલો પલટનનો સીપાઈ છા-કટો થઈ ડોલા ખાતો જતો હતો; જેની નજર જંગી ઊપર પડતાંજ કોઈ આફીસર છે એવું દારની જુમમાં ધીઆન દોડાવી જેમ તેમ ડોલતો ડોલતો ઉભો અને ડાએદા પરમાણે લશકરી સલામ કીધી. જેનો જવાબ સીપેહસાલારે ઘણાજ દમામથી વાલી ચો, અને આગલ ચાલીયા. છાકટા સીપાઈએ મોહોટેથી પોતાને સાહુચેત કીધો કે—“ભીરકેડીઅર જનલલાટ કામેલ સાહેબ હુયે!”

એમ તરેહવાર મગજ અને તરેહવાર તરકના તરેહવાર વીચારો સાંભલતા

સીપેહસાલાર જંગમાંવર તેહેમતન મેહેરમસ્ત સુરત શેહેરના લોકોને અજાણી અને હેરતમંદીના દરીઆમાં ગરક કરી દબાવ્યા અને પેહેલવાની દમામથી આસતે આસતે શેહેરની બાહાર આવી પોહિંચીયા. જીઆંથી ધાંધલીઆ છોકરાંઓનું લશકર જે હજી સુધી તેમની પાછલજ હતું તેને રૂબરૂ લીધી અને ફરીથી એકવાર જેહાં આશકાર દલેર મેહેરમસ્ત પોતાના રખશ કદાવર પંજઅચેખ પર સવાર થઈ બળ ભાખરાની સાથે પુરાતન જમાનાના જોરેમંદ પેહેલવાનોનો મીસાલે જંગલ ખીઆયાનનો રસતો લીધો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

જંગ કીધું પોલતન મેહેરમસ્તે મેંદાનાં ટોલાં ઉપર; અને જખ મી થાયું બાહાદર સીપેહસાલારનું તે ભારે લડાઈમાં.

મેહેરમસ્તે સુરતની સરહદ પાછલ મેલી; વસતીથી પાછા દુર થયા; અને જંગલમાં સફર શરૂ કરી. સુરજ તુરતજ પોતાના મેહેલમાંથી બાહાર આવી તખત ઉપર બીરાજીએ હતો; રાતના વરશાદથી જંગલનો દેખાવ અજબ તરેહથી ખુસતુમાં બનીયો હતો; પુરવ તરફના આસમાન ઉપર જાંબુરા અને સુનેરી વાદલાંઓનો પરદો ખુરશોદની આસપાસ દીસતો હતો; અને જેમ જેમ તે દીવસના શેહેનશાહનાં કીરનો આગલ વધતાં હતાં તેમ તેમ ધુમસનું જુરા લેબાસનું લશકર વરશાદના વાદલાંઓ સાથે મલી પાછલ હકતું હતું; તોફાનનો કાલા ચેહરાનો ખુનખાર દેવ આક્રતાબના તેજ અને તાબથી હાર ખાઈ ગગડાટનાં રૂપમાં બપ્પરતો ફફરતો ગુસ્સો દાબી પાછલ હકતો હતો; સહવારની થંદી અને ખુશબોદાર ઉવા તુરતનાજ નીંદરામાંથી ઉઠેલા ગુલાબી બાલકની મીસાલે આપણા જંગીના ગાલ ઉપક ઓસા લેતી હતી, અને નાજ અને નખરાંથી ઝાડોનાં પાતરાંઓમાં સરોદ કરતો નાચતો જતો હતો. તોફાનથી જખમી થયેલાં બુલંદ ઝાડો ઉપર વરશાદના ટીપાં આંસુની મીસાલે મોતીના આકારમાં લટકતાં હતાં; તર થયેલી જમીન પોતાના એડશાનનો બદલો મથુર સુગંધમાં ખુરશોદની તરફ મોકલતી હતી; બીકણ પંખેરાં જેઓ તોફાનથી ઘભરાઈ ધુજતાં અને થથરતાં ઝાડોમાં ઘુપાયાં હતાં, તેઓ સુરજની પધરામનીથી હરખાઈ પોતાનાં નાહાના ગલાંઓ તેની અને પોતાના પેદા કરનારનો સોફતમાં ગાએનથી ધુજવતાં હતાં; જંગલનો રાત્રી મરઘી પોતાની ખુબસુરત અને હરખાતી મરઘીઓનાં જનાનખાનામાં રોબ અને દમામથી માથું ઊંચું કરી ડાણકદાર પગલાંઓથી ચાલતો હતો; કોઈ ઉંચા ઝાડનો ઇંખલીઓ ઉપર ગીદ

અને ખલીરો ખભાં ઊંચાં કરી ભીંજાએલા પીંડારાઓની મીસાલે પોતાનાં પી-
છાંતા ચીથરાં સુકવતાં હતાં, અને લોભની નજરથી મુએલાં જનવરોની શોધમાં
એ તરફ પોતાની લાલચુ આંખો ફરવતા હતા; વાંસની ગોચ ઝાડીમાંથી
કબુતરનું જોડું મોહાખતના મીઠા અને નરમ સુખનામાં ડહાર કરતું હતું;
રંગ ઊરંગી પતંગીઆ પોતાની સેહેજ વારની ટુંકી પણ સુખી છંદગીનેા લાભ
લઈ મધુર ફુલોમાંથી મધના શીરીન ટીપાં ચુસતાં હરખથી ઊડતાં હતાં;
અને કુદરત એક નખરાંબાજ અને લાહકી માતાની મીસાલે પોતાના બચાંઓ-
નું આ સુખ જોઈ હસતાં મુખડાએ હરખના આંસુ નાખતી હતી.

સહવારની થંડી હવાનો લાભ લઈ જંગી અને બજે આગલ ચાલીયા.
અને પંજઅચેએ તથા બજનાં બલદીયાએ પુરતી આશાએસ મુસાફરખાનામાં
લીધેલો હોવાથી જરા ટટાર થઈ ઘણીજ જહુડપમાં આગલ વધીયા. કેટલા-
એક ગાઉની મંજલ કાપીયા પછી બજએ એક સવાલ મેહેરમસ્તને પુછીચો
કે:—“બાપા, તમે એમ હીધા ને હીધા જે જાઓ, તે આવે કીફા જઈ કરીને
પોંચવાના તેનું કાંઈ ડર ઠેકાનું કેહો?”

સીપેહસાલારે બેદરકારપણે જવાબ આપીચો કે—“પેહલવાનોને લાજેમ
નથી કે કેઈ તરફ જવું તેના પેહલેથી વીચાર કરે. માટે જે તરફ આપણને
નસીબ લઈ જાય તે તરફ જવું સજવાર છે.”

બજે ડોકું ધ્રુણાવી બોલીચો—“એમ; એમ; તીઆરતો ચાલોની આ
પરે કાહાં ના છે. છફા લઈ જાહો તીફા આવડું. પણ મેહેરજીભાઈ આ ત
માહો જાઓ કે? કેથું વા વીજેકું ને વરહાદ હઊ હુરત ભણીજ થએલું;
આ ચાર ગાઊ ચાલીયા પછી તો કેથું એક ટીપુંબી પાણીનું ની પડેલું.”

મેહેરમસ્તે જમીન તરફ જોયું અને ઘંભીર થઈ બોલીયા—“બજ માહરી
ખાતરી થઈછે કે ગઈ કાલનું તોફાન કોઈ જબરદસ્ત જહુગરે મચાવીયું હતું.
કેમકે ફક્ત સુરતમાંજ અને થોડેક આસપાસ વરશાદ પડીચો છે અને ચોતરફ
તો કાંઈબી પડીચો હોય એવું દીસતું નથી.”

બજે હંસીને બોલીચો—“અરે હુંજે એમ તે કાંઈ જહુથી વરહાદબી
પડતો ચોહે? બાપા એમ હું કરો. એ મહીનાનો વરહાદ તો એવોજ તો. ઈફા
હોય ને એક ગાઊપર જોઈએ તો કાંઈએ ની.”

મેહેરમસ્તે ડોલા ચઢાવીયા અને જવાબ વાલીચો કે—“નાદાન મરદ, તું
જહુની અસરથી તદન નાવાકેફ છે; કેમકે જો તું કાંઈબી એ વીશો જાણતો
હતે તો વરશાદ અને તોફાન જહુથી કોઈ વખતે નથી થતું એમ નહીં બો-
લતે. શું તને માલમ નથી કે શાહનામાં એ વીશો શાહુદત આપી છે કે
એક પાહાડ ઉપર બેસી જહુથી ખરફ અને વરશાદનો મારો એક જહુગર,

ધરાની લશકર ઉપર ચલાવતો હતો અને જો તે મુજબ જાદુગરને એક ધરાની પેદલવાન જેનું નામ રેહામ હતું તે મારી નહીં નાખતે તો તુરાનીઓને હાથે જરૂર માર પાતે.—પણ જો જો બળ આ દુરથી શું દીસે છે?”

બળએ તે તરફ જોયું ને અજબ થઈ ઓલીચો—“ઝોદા જાને એ ધુલાડું હાનું છે. આપરે તો બા કંઈની હમજતા.”

સામેના ગામડાંની તરફથી મેંઢાનું એક મોહોડું ટોલું તેમની તરફ આવતું હતું, અને તેથી ધૂલ ઊડતી હતી. પણ ધૂલમાં મેંઢા ઢંકાઈ જવાથી તે આપણા જંગીની તેમજ તેમના સાથીની નજરે પડીયાં નહીં હતા. ધુલાડું આગલ આવવા લાગીયું, ને મેહેરમસ્ત તરતજ ખુશીથી ઓલી ઊડીયા—“હા! આજે માહારૂં નસીબ અજમાવવાનો વખત આવીયો છે. આ દાદગર શુકર છે તાહારી દરગાહમાં કે તેં આંખે તક મને માહારી પેદલવાનગીરી અને ક-ઊવતની સામેતી જેહાનને આપવાને માટે આપી છે.”

બળે ઘભરાઈને ઓલીચો—“ઈએ! એ તે હું આહ? હું, બાપા એ હું?”

મેહેરમસ્તના મગજ પર ફરીથી દવાનગીનો પવન ફુંકવા લાગીચો; તેમની આંખોમાં ઘેલાપણાનો આતશ ચમકીચો; અને પંજઅયેબની લગામ મન્યુતાઈથી પકરી જંગની તઈયારી કરતા હતા. એવામાં વલી બીજી તરફથી બીજું મેંઢાનું ગોવાડું ધૂલમાં ઢંકાઈયું આવતું નજરે પડીયું.

બળે મેહેરમસ્તને લડાઈની તઈયારીઓ કરતો જોઈ ઘભરાયો અને પુછીયું—“ઈએ, પણ મને કંઈ કહેલો કે એ હું તે?”

જંગી હરખથી ઓલીચો—“બળ આજે તાહારા માલેક મેહેરમસ્ત ઝોલ-પાડ જંગ બાહુધરનો સીતારો રોશન થયો છે. સાંભલ અને ખુશ થા આ વ-ફાદાર મરદ, કે આ સામનેથી જે ધૂલ ઊડે છે તે લશકર જેહાનને જીહોતનાર બાહાદુશાહ કેખુશોનું છે. અને આ બીજી તરફથી જે ગીરદ ઊડે છે તે ફીજ તુરાનના બદબખત વાલો અફરાશીઆબનો છે. જો જો બળ પેલો ગાવી-આની ઝુંડો ફેડેવો મગફરીથી ધરાની સંક્રમાં બીરાજે છે. હા! પેલો પાહાડના તનનો, ચીતાની ચુંગાલનો પીલતન જે કાબર ચીતરા ઘોડા ઊપર સવાર છે, જેની રેકાબને ધરીને સેંક્રડો જંગીઓ ચાલે છે, જેના સરપર સોહની સુરતની ટોપ ચલકે છે તે, દીલાવર શૈરમરદ તેહેમતન રસતમ છે. તેની જમની ઊરકુ-એ સુંનેરી ઝુંડાની પાછલ જે કદાવર અને જવાન દલેર છે, જેની બાબુ અ-લખોરજતા પહાડના જેવી ચુસત ને હમાવંદના જેવી મન્યુત છે, તે નરરે શૈર ઝેજન બીન ગેવ છે. કાસા રંગના કદાવર ઘોડા ઉપર સવાર થયેલો આ જે પાહાડી તનનો મરદ છે, જેના બદન ઊપર ભારે બખતર અને ખાંધ ઉપર પોલાદનો ગુરજ છે, તે ધરાની ચીતાની ચુંગાલનો ફીરખોરજ છે. અને જો

બળ, પેલો બુજેરગ મરદ જે સફેદ ઘોડા ઉપર છે, જેની આગલ રૂપેરી ઝુંડો પવનમાં ફરફરે છે, તે જઈફ પીર મરદ કુએખુશરોનો દાનાવ વચ્ચે ગોદરજ છે. હા ! અને પેલો, પેલો આફતાબના જેવો ખુબશુરત સુકર સેતારાના જેવો ચમકતી પેશાની અને જમશેદનો મીસાલે નુરમંદ ચેહરાનો દબ્બદબા ભરેલો જવાન જેની આસપાસ હજારો પેહેલવાનો અને જંગાવરો ઉથોઆરખંધ ચાલે છે, તે રોશન તાલેનો જેહાંઆશકાર ઈરાની શેહેનશાહ કેયાની કુએખુશરો પોતે છે.”—

મેહેરમસ્તનું આ લાંબુ ભાશાણ ચાલતું હતું તેટલાં બળે અબજ થઈ પોતાના ધનીને જે નજરે પડતું હતું તે જોવાની ઉમેદમાં ડોલા ફાડી ઊંચી ડોક કરીને જોતો હતો પણ તેને ડુંડ સીવાય બીજું કંઈ નહીં દોસવાથી પુછીયું કે—“મને તો કંઈએ દોસતું નથી. એ તમારા ઘોડા ને વાવટા હું ડુંડી ફાડી છે?”

મેહેરમસ્તે ઊતર આપોચા કે—“ઓ એખબર, શું તું જોતો નથી કે પેલું અજમ લશકર કેહવું દબ્બદબાથી આગલ આવે છે? એમ કહી ફરીથી પેહેલાનીજ મીસાલે પોતાના મગજમાં તુરાની લશકરનો ખીયાલી દેખાવ ઊભો કરીયો, અને તેનું ખયાન બળ આગલ શઉર ફીકું.

આથી બળે વધારે અચરત થઈ ઊભીયો—“બાપા, મને તો કંઈ હું પડતું નોમલે; એ તમે હું કેમ કરી જુઓ તે ખદા જાને.”

મેહેરમસ્તે તેને પુછીયું—“શું તારી આંખોની સાથે કાન બી જોરે થઈ ગયાય કે આ રનસીંગડાં, નગારાં અને લડાઈના વજંતરોનો અવાજ તને સંભલાતો નથી?”

બળે ઊભીયો—“બાપા, મેંદાં ને બકલીઆનાં જેએએ—જેએએ હીવાએ બીજું કંઈ આપરે કાને તો હું ભલાતું ની મલે.—ઓ લેઓ તમે જેને લહકર હમજતાયા તે તો કેયું મેંદાનું ટોલું નીકરી આયું. અરે તમારું ભલું થાયરે મેહેરજ બાપા, તમે બી કયા જરીક કરક દેખું !”

બળના આએ જોલ જંગીએ કંઈ પણ સાંભલીયા નહીં. પણ પોતાના ભાલો ઊંચકીયો ને બાંગ મારી કે—“ઓ ઈરાની દલેરો, ખુશહાલ થાઓ કે તમારી મદદ હું આવી લાગીયો છું; માહારા એખલા હાથે હું મુજ અફરાશીઆબને દાજખમાં મોકલુ છું” એમ કહી લગામ ઢીલી કરી અને ઝડપથી મેંદાના ટોલામાં ડાખલ થયા અને પોકાર મારીયો કે—“ઓ ખદજત અફરાશીઆબ, આવ માહારી સામને; તું કાંઈ છુપાઈ જોઠાય” એમ કહી પોતાના ભાલા વડે મેંદાના ટોલામાં ખુનરેજ કરવા માંડી. બળે પછવારેથી ઘણીબી ખુમો પારવા લાગીયો પણ જંગીએ કંઈજ સાંભલીયું નહીં; અને જાને ખરેજ

તુરાનીઓની ફેજમાં લડતા હોય, તે પરમાણુ બીચારાં નીરદાશ બકરાંઓ ઉપર હુથીઆર ચલાવીયાં. તે ટેલાનાં રખેવાલ ભરવાડોએ જંગીને એમ કરતા અટકાવવાને ઘણુંબી કીધું પણ જાંહાં લડાઈતું સુર બાહાદુર સીપેહસાલારના બે-જામાં ભરાયેલું તાંહાં તેવણ શું સાંભલે. છેલ્લે ભરવાડોએ ચીરડાઈને પોતાની ગોફનો કાહાડી અને જંગીપર પથરો વરસાવવા માંડીયા. મેહેરમસ્તે તે ગોફ-નાનીબી દરકાર નહીં કીધી અને આસપાસ ભાલાનો મારો મેંઢાંઓમાં જા-રીજ રાખીચો. તેટલામાં એક મેહોટે પથર તેમનાં પાંસરામાં આવી વાગો. જેથી સીપેહસાલારની કાંઈએક સુધ ઠેકાણે આવી, અને પોતે ઘણાજ જખમી થયાય એવું સમજ ઘોડો અટકાવી પેલા નાશદારની બાટલી જે સાથેજ રાખી હતી તે તુરત કાહાડી પોતાને મેહોટે લગાડી એક બે મેહોટે ગોટ લીધા. એવામાં વલો એક બીજે પથર ભરવાડોની ગોફનમાંથી એવો તો આબાદ આ-વોચો કે પેલી બાટલી જે હજી તો મેહોડાં આગલથી છુટી નહીં હતી તેને ભાંજી ઊરાડી મેલી; તે સાથે જંગીના થોડાક દાંત જે બુલચુકમાં બાકી રહી ગયા હતા તે તોડી પાડીયા. જેથી ગરીબ બીચારા મેહેરમસ્ત ઘુમરી બાઈ ઘોડા ઊપરથી તુટી પડીયા. ભરવાડો તેમની આ હાલત જોઈ ઘભરાઈ ગયા ને પોતાનાં જે થોડાંક મેંઢાં મુએલાં તથા જખમી થઈ પડીયા હતા તે ઊંચકી જહડપમાં ચાલીયા ગયા. બીચારો વીસવાસુ બજે હાંફતો ને ફુંકારા કાહાડતો જંગી આગલ દોડી આવીચો, અને તેમનું માથું ઊંચકી પોતાના ખોલામાં મેલીયું, ને મેહેરમસ્તના મેહોડાંમાંથી લોહીની જે ધાર ચાલતી હતી તે અટ-કાવવા માટે પોતાના હાથે કરી દાખવા લાગીચો.

થોડો વખત થયા પછી મેહેરમસ્તે આંખ ઊંધાડી અને બળને પુછીયું—
“માહારા વીસવાસુ બજ ને બનીયું તે બનીયું; નસીબે આએ વેલાએ મને દગો દીધો, પણ ખોદા છે; હવે પછે હું ફતેહમંદ થવસ. પણ જો-માહારા દાંત કેટલા પડી ગયા છે? હું ધારંચ કે હવે એકબી બાકી રહેયો નહીં હશે.”

બજે તેમના કેહવા મુજબ દાંતની તપાસ કરવા માટે મેહેરમસ્તનું મેહોડું ઊંધાડી જોવા લાગીચો, પણ બરાબર નહીં દીસવાથી પોતે ઘણા બારીકીથી તપાસતો હતો, તેટલાં જંગીએ પેહેલાં જે નાશદાર પીધો હતો તેને પોતાની અસર કરવા માંડી અને એકજ આચકે તે નાશદાર અંધારા બંદીખાનામાંથી ઊછલીને બાહાર નીકલીચો ને તથી બજની છાતી અને કુમ ખરડાઈ ગઈ. એથી બજે સજર કમકમીચો પણ ગરીબ બાપડો શું કરે? મેહે-રમસ્તે ઊપરા સાપરી ‘બચાં કાહાડવા’ માંડીયાં અને પછી થાકીને થોડો વાર તીયાંજ પડી રહ્યા. બજે જેમ તેમ કરી તીયાંથી ઉઠીચો અને પાસે એક નાહ

તું નાહું વેહેતું હું તેમાં પોતાના કપડાં ઘોઘને નાહાયા, અને જંગીને પણ જેમ તેમ કરી સાફ કીધા.

હવે સુરજ ઉપર આવીયો હતો, અને ભાખરાજને સીરેસતા પરમાણુ ભુખ લાગી હતી તેથી પોતાની કાથલીમાનું ભાતીયું તપાસવાને માટે બલદીઆ આગલ જઈ જુવે છે તો કોથલી મલે નહીં, તેથી ઘણો વીચારમાં પડીયો. છેલ્લે તેને યાદ આવી કે મુસાફરખાનામાંથી નોકલતી વખતે તે તેનાં હાથમાંથી ચાનજીભાઈએ જુટાવી લીધી હતી. તેથી નીરાસ થઈ પોતાના જીવને હજારો કડુવા દેવા લાગીયો. તેટલાં જંગી તેની આગલ આવીયા અને પુછીયું કે— “બજ તાહારી પાસે જે કાંઈ ખાવાનું હોય તે કાહાડ, કેમકે મને ઘણી ભુખ લાગી છે.”

બજે ખાટો ચેહેરો કરી બોલીયો—“બાપા, આપરાં નહીબજ કુટેલાં તે આપરે તે હું કરહું; હાએ હાએ તુને બી હું કમબખતી હજ પડેલી બજા-કે ઘેરખારનું હુખ મેલી દઈ આ જંગલ ને રાતમાં ભુખો તરહીયો મરવા ને અફડાવા જાંકાવા આવેલો.”

મેહેરમસ્તે પુછીયું કે—“બજ શું છે? કેમ આટલો બધો નીરાસ થાય છે? ચાલ તાહારી પાસે જે ખોરાક હોય તે કાહાડ જે આપરે તે ઉપર શુકરાના કરીએ.”

બજે બોલીયો—“અરે ઓય હું જે કાહારે; ગામમાં પેંહવાના હાંહાં તારે પટેલને તાંહાં બિનાં ને તાહરાં પાની ને કેહેવાં હોય. બાપા મારી કોથલી જ ની મલે તે બીં ખાવાનું તે કાંહાંથી કાહાડું?”

મેહેરમસ્તે દલગીર થઈને પુછીયું—“કેમ તીયારે તાહારં ભાતીયું કાંહાં છે? શું તું તે ભુલી આવ્યો કે?”

બજે બોલીયો—“ઓ બાપા ભુજે તે હું ન કરે તે હું? એ નહીબજ ખોટાં; દાહારાજ કથા આપરા પાધરા નીમલે. તમુને ને મને બેબિને કથી પનોતી બેટલી દખું જે એમ હરેજગારી ભોગવીએ. અરે જુઓની બાપા, હેલા ભ-ઈઆએ મને હુરતમાં આલા પારહીના ઘેરમાં મારતી વખતે કથી પેલા ભાન-જના મામા મોટા ડોલાવારા ચાનજીએ—એનું હતીઆ નાહ જાય, ને ચાલ એ લાદ ને પેહેડી ને હાત પેહેડીનું ખાનું ખરાબ થાયે,— તે પેલી કોથલી મારા હાથમાંથી જટકો મારીને ખિંચી લીધેલી, ને મને તો કથી યાદ બી ની. વાર ચાલો જે થયું તે થયું પન તમે તે દાહારે કેતાથા કે જંગલમાં હું હું ખાવા ના રોપાના ઝાડ થાયે તે તમે જાનો, તે ચાલોની કીફા છે. કાંઈ તેણું ખાવાનું હોય તો દખાડોની બાપા; અઈઆં ભુખે ભુખે આંતરડી ચીમઠાઈ ચાલી ને પેટમાં કુતરાં કાહોલાં દોડવા લાગેલાં; એવે વખતે જે ચોદે તે બાપજ કરો જહું.”

મેહેરમસ્તે કહ્યું કે—“ અફસોસ તેવું અહીંઆં કાંઈપણ નજર આવતું નથી, માટે હું નાચાર છું. જો એક મુઠ્ઠા ખુમલોબી મને મલતે તો તે ઉપર બી હું આવે વખતે શુકર કરતે, પણ જ્યાં કાંઈજ નહીં ત્યાં નામુરાદ થઈ શું કરશું ! ચાલ બજા સવાર થા આપણે આગલ ચાલીએ. કોઈબી આપણ ને મલશે; અહીંઆં ઊભા રહેવામાં ફાયદો નથી. ”

એમ કહી પંજએયબ પર સવાર થવા ગયા પણ વળી તેમને કાંઈ ઈઆદ આવવાથી ઊભા રહ્યા, અને બજાને પુછીયું કે—“ ભાઈ બજા તું બરાબર જોતો મારા કેટલા દાંત હવે મોહોડામાં બાકી રહ્યા છે? ”

બજાએ આ વેલાએ સાહુચેતીથી તેમનું મોહોડું તપાસીયું અને પુછીયું— “ બાપા અગાઉ તમારા મોહોમાં બધા મલો કેટલા દાંત ઉતા વાર ? ”

મેહેરમસ્તે જવાબ આપીયો કે—“ ઉપર ચાર દાંત અને એક દાહાડ હતી, અને હેઠના જડબામાં તરણ દાંત હતા. કેમ હમણાં કેટલા છે? ”

બજા બોલીયો—તીયાર તો અવે ખદાએ ખદાએ કરો. ઉપર તો ગાંગા ની જાત બી ની મલે, ને નીચે ના પારામો દોહોર દાંત છે; બાકી હંધુ જાને હાવરનીએ કરીને હાફ કરી કાડેકું હોએ તેવું મોકું થઈ ગીએકું. ”

આ સાંભલી મેહેરમસ્ત દલગીર થયા અને દુખતા મોહોડાંની દરકાર કરવા કરતાં દાંત ગયાના વધારે અફસોસ તેવણને લાગીયો. તેવણે વીચારીયું કે ઈન-સાનની ખુબસુરતીમાં દાંત એક અગતનો શીનગાર છે; પણ તરતજ પાછો સધીયારો મલીયો કે તેવણને ખુબસુરત દેખાવાનું અને ખુબસુરતી સાથે શું કામ છે? ખુબસુરતીની ખંત સદા સ્ત્રીઓ રાખે છે. પણ એ કરતાં વધારે અફસોસમાં હવે તેવણ આવો પડીયા, અને મન સાથ વીચાર કરવા લાગીયા કે હવે સઘસા દાંત પડી જવાથી ખોરાક ખાવામાં તેવણને ઘણી આપદા વેડવી પડશે તેનું કેમ ? તરતજ આપણા જંગીના જોરાવર બેજાએ તે વાતનોબી નીકાલ કાઢાડી આપીયો કે, લોકોનું ભલું કરવા જતાં આગલા પેહેલવાનોએ પોતાના હાથ અને પગ ખોયાછે તેના હાખલા શાહાનામામાં વાંચેલા તેવણના મગજમાં તાજા થયા. એટલે આટલા વખત મુઠ્ઠી દાંત જેવી નજીવી ચીજ ઉપર દરીયાકૃત કરવાથી જાણે તેવણના પેહેલવાની આચારને ખરાબ લાગું હોય તેમ હવે વધારે વખત તે બાબતપર લક્ષ નહીં આપવાનો ઠેઠાવ કરે પેહેલવાંની દમામથી બજાને આગલ કુચ કરવાની ઈસારત કરી પોતે પંજએયબ પર સવાર થયા. બજાબી પોતાના બલદીઆ ઉપર બેઠો અને બંને મુસાફરો જોડતેગો કરતા અને દીલાસો આપતા તથા દાનાઈની વાતો કરતા આગલ રસોતો કાપવામ શરૂલ થયા.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

**જંગ કીધું નરેશોર દીલાવર મેહેરમસ્તે વાણીઆઓ સાથે, અને
ફતેહ મેલવી તેનું દાસતાન.**

સુરજનો તાપ નરમ પડીયો છે અને સાંહાંજનો લેહકી શહર થઈ છે; જંગલમાં આપણા જંગી અને બળ સીવાય બીજું કોઈ નજરે પડતું નથી. ભુખ અને દુખથી મેહેરમસ્તનો સદાનો મુકાબલો એહરો વધારે ગંભીર અને લાંબો બન્યો હતો; તેમણી પીલી આંખ જુઆદ પીલી થઈ હતી; અને મુકા પતજા હોઠ રાખના રંગના દોસતા હતા; થેલીઆ મુછ અને દડાડી ઊપર રસતા ની ધૂલનો પુશકલ ઠરો એકઠો થયો હતો; અને એ પરમાણે રંગ ઊરંગી મેક્કનો જમાવ પોતા ઊપર કરી સીપેહસાલાર પોતાના સાથી સાથ આગલ વધતા હતા. અને ફીલમુક્રી ભરેલી વાતો તથા દાનાઈથી પુર ગુફતગોમાં મશગુલ થઈ સફરનો મનજલો કાપતા જતા હતા. કાલો રાતે મજબુતીથી પોતાના સીઆહ કદમ કદરત ઊપર વધારવા માડ્યા હતા; અને ચલકતા તારાઓ એક પછી એક ચીમાઈ ચીમાઈને આસમાનના પરદામાંથી બાહાર નીકળતા હતા. બાધાને વખત થઈ જવાથી બળના પેટનાં ઘડીઆલમાં ‘અલારમ’ વાગવાનું શહર થયું હતું; અને છેલ્લે તે નહીં બંધ થવાથી બળએ પોતાની જમાનનું ઢાંકન ખોલીયું, અને સંઘત્રો જુસસો બાહાર કાઢાડીયો કે—“માપા દુખ હોહાય, થાક હોહાય, માર ને ગાર બો હોહાય, પણ ભુખ ની ખમાય. હા ભઈ, આપરે તો હાંચે હાંચુ કહી દેવાના. હજારની રાત થઈ નોંખી હોગત ખાવા પેટમાં પાહેર ધાન કે ચાર રોટલી એ નો પડેલી, તીઆર મનીખ તે હું કરે ને કાંહાં લગીન હોતું? અવે પેટમાં હેલી આગ હુલગી ઊંઠે તેમ ચોરી હલગેલી, ને આત પગ લુલા લય થઈ ગીએલા. ને આંખમાં તો અંધારા આવવા માંડેલાં; અવે તો કાંઈ ખાવાનું આએ તો બળે જીવીયો ની તો કે હવાર પડતાંકે લાંબો થઈ જવાનો. હા બા આ પરે તો જે હોએ તે હાંચે હાંચુ કહી દેવાના”—એમ કહી નીસાપો ચુક્યે.

મેહેરમસ્તેબી અફસોસ કરી કહ્યું કે—“વફાદાર બળ જેમ તે સાહેબની મરજ; એમાં આપણો કાંઈ ચારો નથી.”

બળે હજીતો જવાબ આપવા જાયછે તેટલાં અંધારામાં દુરથી મસાલેની રોશની તેમની નજરે પડી. બળએ ચોંકીને પોતાના બલદને ઊભો, રાખીયા. અને જંગોએ પણ પંજઅચેમને લગામ સોંપી. રોશની આસતે આસતે નજદીક આવવા લાગી. બળનું મોહોકું અળએમીથી વધુ ઊંઘડીયું; તેના કપાલ ઉપર પક્ષીનો ફટી નીકલીયો; અને તાહાહ વાગી આવી. મેહેરમસ્તના પણ બાસ

કાંટાની મીસાલે ઉભા થયા. પણ સીરેસતા પરમાણે હીંમત કરી ઓલીયા કે—
“બજા હું ખાતરીથી જાણુચ કે આ કોઈ મોહોટો બલા આજે મને નહીં છે;
મને માફ તમામ કુવત આજે અહીં આ વાપરવું પડશે.”

બજા ઘભરાઈને ડોલા કાઢાડી ઓલીયા—“ઓ જોદા, અરે જોદા, અવે
હીં હું કરા ? કંઈ હેતાન ખેતાન જોદે તો ? આ મને તો ચપક દેતો કે ચના મમરા
કરી જવાનો.”

મેહેરમસ્તે પેલો હથોડાનો ગુરજ માથા ઉપર ફેરવીયા, અને સુરથી
જવાબ આપીયા કે—“તુ શું કરવા ઘભરાયો; તેઓ દેવ હોય થા પલીદ—જ-
ગલના ઝડોનાં પાતરાં કરતા પણ વધારે બી હોય તોબી હું તારા એક બાલને
પણ ઇજ્જત પોહોંચવા દેવસ નહીં. શુકર ચન્દાંન કે આવા ઓહોલાં મેદાનમાં તે
માહારી રૂબરૂ આજે બલાને મોકલી; કેમકે હવે હું માહારી બાજુના કુવતથી
એ તમામ છનાતને દફે કરશ.”

બજા આવા દીલાસા ભરેલા સુખનોથી પણ સમજ્યો નહીં; જોકે મેહે-
રમસ્તની દલેરી અને કુવતની તેને ખાતરી હતી તોપણ ધાસતીથી તેના લાલ
એહરો ધાસના જેવો ફીકો થયો. પેલી રોશની ઘણીજ નજદીક આવી પો-
હોંચી અને બજાની નજરે એક અજબ દેખાવ પડીયા. કેટલાક માનસ હાથમાં
મોહોટી મસાલો લઈ આગલ દોડતાં હતાં; તેમની પાછલ ઘોડે સવારો દીસતા
હતા અને વણી સરવેની વચમાં એક મોહોટી પાલખી નજર આવી કે જેની
આસપાસ ઘણાક માનસો દોડતાં હતાં. અલબત્તાં એવો દેખાવ બજાએ પોતાના
નાહના ગામડાંમાં કદી જોયા નહીં હતા.

આજે જે અજબજોબો ભરેલો તલેસમાત આપણા જંગી અને બજાને દીસીયા
હતા તે કાંઈજ નહીં પણ વાણીઆઓના કોઈ નાહના માહારાજ પાસેના
કોઈ ગામડામાંથી સુરત તરફ જતા હતા, તેનો સવારો હતો.

રાતની વખતે અને જંગલમાં આવો કદી નહીં જોયલો ચમતકાર જોઈ
મેહેરમસ્તની તો સીરેસતા પરમાણે ખાતરી થઈ કે જાદુગરો કોઈ મોહોટો શા-
હાજાદીને પાલખીમાં કેદ કરી લઈ જાયછે, તેથી પંજઅયેબને એક મારી અને
ગુરજ ઉઠાવી સવારીની સામને જઈ ઉભા. મસાલચીઓ અને સવારો આ વી-
ચીતર દેખાવ જોઈ તુરત ઉભા રહી ગયા. જંગીએ બાંગ મારી પુછ્યું કે—“અય
નેહેસત કદમ જાદુગરો તમે કીયાંથી આયા અને શા માટે આવે વખતે આ જંગ-
લમાં તમારા સીઆહ એકેરાથી ફાલી રાતને ધૂળવોછો ? કોન શાહાજાદી છે ત-
મારા જેહરી પંજમાં ફસેલી અને કીઆ ખવીસથી છે તમારો તોખમ ? શીતાબ
જવાબ આપો.”

સારોની આગલ એક બુઢો ચોખદાર જે કરકટી જેવી એક નાઘડી ઘોડી

પર બેઠા હતા તેને મગફરીથી જવાબ આપીયો કે—“ચલ બે રસ્તા છોડ ; મહારાજની સવારી હયે ; બાબુ હોજ.” એમ કહી આગલ ચાલવા માંડીયું. મેહેરમસ્ત લગાર ચીરડાયા અને હથોડાનો ગુરજ ધુમાવીને ખુધા ચોખદારની પીઠપર લગાવીયો. તે કમળખત આગલથીજ એકતો હાંફતના દરદથી અને ખુઠાપાથી નબલો થઈ ગયો હતો તથી સેહજમાં ઘોડા ઉપરથી તુટી પડીયો. આ મામલો જોઈ એક ટચાક વાણીઆએ ડોલા ચઢાવીયા અને દુરથીજ ધુરફીને મેહેરમસ્તને દબરાવીયો કે—“ઓ, ઓ, દેવાના પારશુડા આ શું કીધું? તું થોભ તો ખરો તારી કમરજ તોડી નાખ્યું.”

હજીતા આ બોલ તેના મેહોડામાંથી પુરા નીકલીયા નહી હતો તેટલાં જંગી કે જેમનો પેહેલવાની ગુસો તેમના દરેક સરમાં સમાઈ નહીં શકીયો હતો તે ઊછલી પડીયો. મેહેરમસ્તે ફરીથી પેલો દુનીયામાં આશ્કાર થયલો શામ નરીમાનના જેવો ભારે ગુરજ ઊડાવીયો. વાણીઆ તો દુરથીજ ઘોડી દોડાવી નાહાહો. જંગીએ તેને પડતો મેલી આસપાસ પોતાનો જખરદસ્ત ગુરજ ફેરવવા માંડીયો. ચોતરફ નાહાસા નાહાસ થઈ રહી. જેટલા ઘોડાપર હતા તેટલા સરવે વાણીઆઓ ઘભરાઈને જંગલમાં વીખરાઈ ગયા. મહારાજની પાલખી ઉંચકનારા બોધઓએ મેહેરમસ્તનો અજબઅબ જેવો પાણુ રોખદાર દખાવ બેઠા ધાસતીથી પાલખી જમીનપર મેટ્રી, અને દોડી જઈ જાહોડોની પાછલ સંતાયા. મહારાજ, જેનાના પાલખીમાં પડીયા પડીયા અફીનની ગોલી ચઢાવીને તરતનાજ જરા લેટેલા હતા તેનાના ઘભરાઈને જંગી ઊડીયા ; અને પોતાના સેવકોની ધાસતીનું કારણ વાટપાડાઓ હશે એવું સમજી પોતાના લાંબા કી-ધેલા પગ સંકોચી લઈ પાલખીના એક ખુનામાં દબાઈ ધુજવા લાગીયા. તેવામાં તેમણી દેહેશતમાં વધારે કરવાને માટે જંગી, જેનાનાએ બધાઓને હટાવી નાહસાડીયા હતા તેવન પંજઅચેબની લગામ ફેરવી પાલખી પાસે આવીયા, અને ઘોડા ઉપરથી ઊતરી પેહેલવાની દમામથી મહારાજ, જેનાના અંધારાના સખબથી ખરાખર દીસતા નહીં હતા તેમને પુછીયું કે—“ઓ જેહાનની શાહા-જાદીઓમાં આશ્કાર થએલો નેક નયુન નાજનીન, તું ખુશ થા અને શાદમા-નીના શરખતથી તાહરા રંજદા દીલને કરાર બખશા કે તને પકડી લાવનારા પેલા સીતમગાર બદ જદ જદુગરોને મેં શીકસેત આપી છે; અને જે મીસાલે તોફાની પવન પોતાના દમના જોરથી પાતરાંઓને ઉડારી મેલે છે, તેજ પર-માણે મેં માહરી બાબુના જોરથી પેલા તમામ બદકારોને નસેત કરીને પરાગદે કીધા છે. માટે ઓ હુસન અને ખુબશુરતીમાં બેમીસાલ મલેકા, તું હવે મને જણાવ કે તું કીઆ બાહાદશાહની બાબુ અને દીકરી છે? કે તને તારા પીદ-રને ઘર હું સલામત પેહોંચાકું.”

આ ભાણીયી ઊલટાં મહારાજના પોતીઆં વધારે લેવાયા. તેવણની ખાતરી થઈ કે કોઈ ચોર તેમને મારવા આવીયો છે, કેમકે અંધારામાંથી જંગીના હાથમાનો ભાલો અને તેમની કંમરે લટકતી તલવાર તેની નજરે કાંઈએક પડી હતી. બીચારા મહારાજ કગલાઈને ઊભીયા— “ભાઈ શાખ, આ કંડો ને આ કંદારો ને વીંટોઓ કાઢાડી લે અને મને જવા દે; હું કોઈને કહીશ નહીં; અને શરકારના શપાઈઓને યો ખબર આપીશ નહીં; પણ મને મારીશ નહીં.”

મહારાજના મરદમને આવજ સાંભલી મેહેરમસ્ત કાંઈએક અંદેશમાં પડીયા, અને વીચાર કરવા લાગીયા કે શાહાજીને બદલે અંદર કોઈ મરદ તો નહીં હોય. હજી તો તેણાના સવાલ પુછવાની તઈયારી કરે છે તેટલામાં એક વાણીઓ શેવક જે સરવેમાં જરા હોંમતવાન હતો તે દુરથી મેહેરમસ્તને સમજાવવા લાગીયો કે— “ઓ ભાઈ શાખ, જરા એશા અમ લોકકુ નહીં મારીશ; અમ કીશકું દુખ નહીં દઈશ.”

મેહેરમસ્તે તેને વંકુ ઊલટાં અટકાવીયો અને પુછીયું કે— “અગર જો તમેને છંદગી પીયારી હોય, અગર જો તમે મારા હાથથી સલામત બચવા ની ઊમેદ રાખતા હોવો તો કહો કે તમે કોણ છો? અગર મને રાસત જવાબ નહીં આપશો તો ખાતરીથી જાણજો કે એકબી મારા હાથથી જીવતો જવા પામશે નહીં.”

વાણીઆએ દુરથીજ બળે હાથે પગે પડી કગલીને નરમાસથી કહ્યું કે— “ઓ ભાઈશાખ અમે તો આ મહારાજના શેવકો છઈએ ને કોઈને દુખ આપતા નથી, વાશતે એટલી મેહેરબાની કરો ને હમોકું જવા દો.”

મેહેરમસ્તે અજબ થઈ પુછીયું— “તીયારે આ પાલખીમાં કોણ ચોરત છે?”

વાણીઆએ જવાબ આપીયો— “નારે ભાઈ શાખ ચોરત શીદની; એ તો હમારા મહારાજ છે, હમારા ગોરજ; ધરમગુર, ધરમગુર છે.”

આથી મેહેરમસ્તના ગુસસો નરમ પડીયો અને તેવણે મુછપર તાવ દઈ કહ્યું કે— “જો એમજ હોય તો હું તમેને ઈજા દેનાર નથી, માટે બે ફીકર જાઓ; પણ ખબરદાર આટલી શીખામન ધીયાનમાં રાખજો કે પેહેલવાનોની સામને ફરીને કદીબી બડાઈ અને તુંડી કરતા ના.” એમ કહી ઘોડાપર બેસી બળની તરફ ગયા.

આ મહારાજના શેવકોમાં એક બે બરાઉમન ભટ પણ હતા. તેઓને જાનમાં કાંઈ મીઠાઈ મલવાંધો તેવાંએ પોતાની સાથે એક ટોપડીમાં તે મીઠાઈ ભરી સુરતની તરફ મહારાજની પાછલ પાછલ જતા હતા. તેવાંએ જંગીને જવા ગુરજ ફેરવતા પેહેલા જોયા તેવાજ ઘભરાટમાં પેટી મીઠાઈની ટોપડી હાથમાંથી નાખી જીવ લઈ નાહાડા હતા. આ ટોપડી આપણા બળની નજરે પડ-

વાથી તે ભુજો હાવાને લીધે ઊંચકી એક જહાઝની હેઠે ખેસી મેહેરમસ્તની લડાઈ જતો હતો.

વાણીઆઓએ જેવા જંગીને પોતાના ગુરૂની પાલખી આગવથી થંડા પડીને ખીસતા જોયા કે તેવાજ સરવે એકડા થઈ મહારાજની પાલખી ઊંચકી જહાઝપથી ચાલી ગીયા.

જંગી બંજનની પાસે ગયા અને પુછીયું—“કેમ બંજ શું કરેછે?”

બંજે હંસીને ઓલીયા—“હેલાં પોતીઆંઓ નાહાઠેલા તે જોયલું કે બાપા; તમે તો કુથો જખરો હાત ફરવેલા હો! આપરે તો તરતજ હમજી ગીએલા કે કાંઈ ભુતરાં ભુતરાં નથી ને જહુગર ઓ નીમત્રે એતો વાણીઆઓ છે. પણ ચાલો બાપા જે ચોય તે ચોય; આ તે લોક કાંઈ મેલીને નાહી ગીએલા તીપર જરીક આત ચલાવીયે, આવો.”

જંગી મીઠાઈની ટોપલી જેઈ ખુશ થયા કેમકે તેવાજને અતીશય ભુખ લાગી હતી, અને સહવારથી કાંઈ ખાધેલું નહીં હોવાથી એક પણ ઓલ ઓલીયા વગર બંજની સાથે ખેસી ગયા. અને પોતાના ઓખા મોઢોડા અને દુખતા પારાઓથી જેમ ચવાએ તેમ આસતે આસતે ચાવવા માંડીયું. બંજે પણ ખુબ હાથ ચલાવવા લાગીયો. અને બંનેના પેટમાં જ્યારે લગાર થંડક થઈ તીયારે અંધારી રાતના બુલંદ જહાઝોના છાંયા હેઠલ આ વફાદાર ચાકર અને દલેર પેહેલવાન પોતાનું ખાનું ખાતા ખાતા ગોફતેગો કરવા લાગીયા.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

તૈયારી કરવી જંગીએ પહુવા છડવાની ખાડનીઓ.

પર લડાઈ કરવાને, અને બંજએ કહી સંભલા.

વેલા રસીલા કીરસાનું બયાન.

તવારીખના ખુશખોદાર શુલીસ્તાનમાં શીરીન કલામના ગાનારાં બુલબુલ એમ શરોદ કરી ગયાછે કે મેહેરમસ્તે અને તેમના જમાને આશકાર નીમકહલાલ નોકર બંજ ભાખરાએ વાણીઆ ભટજીઓની મીઠાઈ બનામેયઝદ કીધા પછી પોતપોતાની સવારીના જનવરો ઉપર ઊસતવાર ખેડા અને સફરની મનજલમાં પોતાના કદમ ધરીયાં.

વખત સીઆહ રાતનો હતો, અને ખામોશી પોતાનું રાજ કુંદરતના સુમસાન મુલકપર ચલાવતી હતી; હસેતીએ ઓઆબના તકીયાપર પોતાનું માથું

મિલીયું હતું; અને દુનીયા નીંદરાના શરાબની ખુશ કેદમાં ચક્રચુર થઈ મસત બની હતી. પવન ધીમેથી ચાલતો હતો, અને જંગલી અંપેલીની મધૂર લપટ આલમના દેમાગને તર કરતી હતી; આસપાસના ખખેચીઆઓમાંથી દડકાઓના જલસો પકાં મુર તાલથી જરી હતો; અને ઘાસમાંથી તીડોના ચીંધા સવર તેના જવાબ આપતો હતો; તલાવમાંથી પાણીની મરઘી પોતાની નાહની સીસોલી વગાડતી હતી અને સારસોના ભરેલા અને ગંભીર આવાજ આ બીઆબાનને વારંવાર ચોંકાવતો હતો. કોઈ વખતે આડોની મોઢોટી ડાલીઓ પવનથી કરકર કરતી; અને કોઈ કોઈ વેલા ધ્રુવડોના કઠોર શંખદ સંભાલતો હતો.

મિહિરમસ્ત અને બન્ને પણ પોતપોતાના વીચારમાં મશગુલ થઈ હલવેથી રસતો કાપતા હતા. રાત એટલી અંધારી હતી કે તેમને રસતો મોઢોટી મુશકેલે દીસતો હતો; છેલ્લે આપણા બંને મુસાફરો મોઢોટી કશીથી તે જંગલને છેડે આવી લાગીયા, અને ત્રીયાં વસતીની કાંઈ નીસાન આગલ નહીં દીસવાથી બન્નેએ રાતની રાત એક જાડ હેઠલજ ઊતારો લેવાની મરજી દેખાડી. મિહિરમસ્ત પણ થાકી ગયા હતા તેથી કબુલ કીધું અને પંજઅચેબ પરથી હેઠે ઊતરીયા. થોડો વખત ગયો નહીં એટલામાં તેમના કાન ઊપર કાંઈ ધપકારાનો અવાજ પડીયો. મિહિરમસ્તે અબજેબોથી માથું ઊંચકીયું, અને બન્ને ઘાસતી તેમજ અચરતીથી ઊડી ઊઠો.

જમીન ઉપર કોઈ જોરથી કાંઈ અફારતું હોય એવો ઉપરા સાપરી એક પછી એક ધપકારો તેમના કાનપર પડવા લાગીયો. આ ભયંકાર આવાજ તે જંગલના એક દુરના, અને ગીચ આડીથી ઢંકાએલા ભાગપરથી આવતો હતો. થોડો વખત સુધી દલેર સીપેહસાલારે આ નવી આફતનો આવાજ મોઢોટાં ધીયાનથી સાંભલીયો; પછી ડરાવ ભરેલી રીતે બજને ફરમાવીયું કે—“બજ પંજઅચેબનો તંગ પાછો બાંધ; હું આ બલની સામને જવા ધારૂં.”

બજે ઘભરાઇને મોઢોટું ઊંઘાડી ઊંડોલીયો—“ઈએ! હું કીઓ; તમે જવા માંગો; કીફા? કાંઈ આપરા મોત જોત ધુમ્રેલા કે? નારે, નારે બાપા; આતે કરીને મોતનાં ફાંદામાં કોન માથું ઘાલે? એ જે જોહે તે જોહે. અમોલા અમોલા થાઊવેરીઓ ને સીમબાઊ ભનીને પોહોરી જઓ; હુવારે હુઊ પોતીકો મેરે માલમ પરહે. બાકી આવી અંધારી કીલ રાતના તમુનેબો જવા નો દવાના; ને ઊંઓ ની આવવાનો; હમજેલા? હા બઈ, આપરે તો લઈ કરોને હાંચે હાંચુ કહી દવાના. પેલી ફવાત છે તેમ ઘેર ઊંડા કોનની કમબખતી લાગી હોય જે બલને લેવા જાય.”

મિહિરમસ્તે ડોકું ધુનાવીયું અને જવાબ આપીયો કે—“નહીં જે હોય તે હોય. અગર આજે માહરં એમાં મોહોત બી હોય, તોબી હું આ આફતનાક આ-

વાજની ખબર લઈ આવીયા વોના રહેનાર નથી. એવી ગજબ ભરેલી ચોંતે અને નાપાક બલાઓને દુનીયામાંથી નાબુદ કરવાને મટેજ પેહુલવાને જનમેલા હોયછે. અગર હું આવી વખતે આ આકૃતમાં જવાથી પોતાની છંદગીનો દહેશતથી પાછો ફરું તો પછે શું કામની આ અલખરોજ જેવી માહુરી કદાવર બાબુ? શું કામનું આ પાડડી તન? શું કામને આ વાઘની મીસાલને માહુરો જખરદસ્ત પંજો? આ દલેર દીલ અને પેહુલવાની કુવત શું કામનું? દુનીયામાંથી નાપાકી, જહુઈ, શેહતાનીઅત અને પક્ષોદી દુર કરવાનું માહુરું કામછે; મેં આદમજનને તેમના દેવજન દુશ્મન અને નાપાક છનોથી ખંચાવવા માટે કંમર તંગ કીધીછે. તીયારે શું આવે વખતે અને આવી જગીયા ઊપર હું માહુરી ફરજ અદા કરવામાં પછાત પડું? નહીં હરગીજ નહીં. સીપેહસાલાર મેહેરમસ્ત ઓલપાડજંગ કદી પણ દહેશતથી ઘભરાવાનો નથી; માટે બજ સીતાબો કર, અને પંજઅચેબનો તંગ મજબુત બાંધ.”

બજએ જોયું કે માનસ છદી છે તેથી તેને મેહેરમસ્તને પેલા ભયંકાર આવાજની જુસતેજોમાં જવાથી અટકાવવાનો એક બોલે ઊપાય સોધી કાઢીચો. જંગીના ફરમાવવા મુજબ તે જાણે પંજઅચેબનો તંગ બાંધતો હોય તેમ કરી તેને ઘોડાના પાછલા બે પગ મજબુત એક દારડીથી બાંધી લીધા, અને જાણે પોતે કસામાં નહીં હોય તેમ નીરદોશ ચેહરો કરી ઓલીચો કે—“લાઓ બાપા, તમારા ઘોડાની છન બાંધેલી; અવે જોઇએ તે કરો.”

મેહેરમસ્ત બીજા એક પણ ઓલ ઓલીયા વગર પંજઅચેબપર સવાર થયા, અને એક મારો; પણ તે બાપડાના બે પગ બાંધેલા તે શું ચાલે. જંગીએ ઘણીબી તજવીજ તેને આગલ ચલાવવાની કીધી પણ પંજઅચેબે એક પગલુંબી આગલ ભરીયું નહીં, તેથી અંતે ચીરડાઈને ચાબુક લગાવી; ઘોડાએ પોતાના સીરેસતા મુજબ જોરથી પછાડી જહાડી, જેથી સીપેહસાલાર પડતા પડતા બનચોયા.

બજએ વચમાં ફરીથી એકવાર ઓલવાનું દુરસત ધારીયું. તે હલવે રહીને ઓલીચો કે—“આપરે હું કરીએ? આપરે તો લઈ કરીને આગલથીજ કહેલું કે બાપા આવી રાતની વખતે એમ જરીક જરીકમાં નો તણાવો. પણ તમે તો તે માનોજ ની તે; ને વરી એ ધપકારા હાના આવે તે હમજવા જવા નીકલેલા. તીઆર એમ અરચન નરે તે જોયું કેની? આપરે છે તે તમારું ઘોડુંબી આગલ વધતું નહીં. અવે મેહેરજી બાપા, એતો ખદાએના કામ ખદાએ કરીહિ; તમે જોઇએ તો હવારે વરી પાછા લરાઇપર જાઓની; પણ રાતે ભલાં મનીખ જરા હુવો તો ખરા.”

મેહેરમસ્તે આપરે કાંઈ ધોયાન ન આપતાં ફરીથી એક ચાબુક પંજઅ-

એવને જરથી મારીયો. શીઆના પંજઅચેએ પેહુલેનીજ મીસાલે પાછી પાછલા પગોથી કસરત કરી દેખાડી. હવે મેહેરમસ્તની ખાતરી થઈ કે, કોઈ જબરદસ્તીત જાદુગરે તેમના ઘોડાને એ પરમાણે અટકાવી રાખીયોછે; તેથી નાચાર થઈ ઘોડા ઉપરથી ઊતરીયા. પોતાની મતલબ અંતે પાર પડવાથી બન્ને પણ મુછમાના મુછમાં હસવા લાગીયા અને ઓલીયા—“ચાલો આવે હાઉ હવારે. અવડે તો જરીક ઊંઘાઈ ઊઠીયે, એટલે થાક ખી ઊતરે, ને હેલી મીડાઈ ખી જરી જાય. હાએ હાએ, આજે રાતે એક પાહુર મોવરૂં આતે તો હું મજા પરતે.”

એટલામાં વરી પાછા પેલા ધપકારા જરથી શહર થયા. જંગીએ પોતાની શમશેર મયાનમાંથી બાહાર કાઢાડી અને બજને કહ્યું—“બસ; હવે મારી ખાતરી થઈ ચુકી કે આએ તમામ ગમસાન અને તોફાની આવાજ જાદુનો છે. કોણ જાનેચ કે આપણા સુતા પછે નાપાક પલીદ આપણને ઇજા કરે. બજ તાહુરે જોઈએ તો તું ઊંઘાઈ જા પણ મને તો ખાત્ર અને આરામ હરામ છે. અગર પંજઅચેબ આગલ ચાલી શકતો નથી, તો ફીકર નહીં હું બામદાદ તુલીક એની ઉપરજ એસી રેહવરા.” એમ કહી ઘોડા ઉપર સવાર થયા.

બજના ખી હાજાં લેવાયાં તેથી તે આવીને મેહેરમસ્તની નજદીક ઉભો રહ્યો અને ઓલીયા—“નારે બાપા ઊંઘાએ હું; તમે કીઓ તેમ ઊંઘમાં હેલો જુત જુત આવાને ડપક દેતો કે મને પોતાના ડાચામાં મારી બારી લીએ તો થઈજ ચુકું. ચાલો, આપરે ખી તમારી હાથેજ જાગહું; હવાર થોડા વારમાં પરહે; અરધી રાતને તો વખત થઈ ચુકેલો.”

પોતાના ચાકરની આ નીમક હલાલી જોઈ મેહેરમસ્ત ઘણાજ મઘન થયા અને મુછપર આંકગ ચઢાવીને ઓલીયા કે—“નેક બજ હવે આટલી ખી રાત અમસથી કાહાડતી મુશકેલ છે, માટે કાંઈ કાહાની જાણતો હોય તો કહે.”

બજે કાન ખવડી ઓલીયા—“નાજ, મને તો કાંઈઓ ની આવડે. આપરે ગામરીયા ભઈ તે અમારા જેવા ગમારોને કાહાની ને કાહાના તે કીફાથી આવરે. તમેજ કંઈ જાનતા હોય તો હમલાઓનીજ.”

મેહેરમસ્તે જવાબ આપીયા કે—“નહીં બજા તું જેખી જાણતો હોય તે કહે. માહુરી ખાતરી છે કે તુને કોઈ સારી વાત આવડે છે. ચાલ હવે ટાહેલામાં વખત ના કાહાડ.”

બજે ઓલીયા—“વારૂં તીઆર ચાલો એક વાત કુઊં; પત તમે ધીયાન ધરીને હાંભલજો હો; બઊજ હારી વાત છે.”—એમ કરીને કેચ કે હેલા અ—એક મોહું હર ઊંતું તેની આનીફા એક ગામરૂં કેવાય; તે ગામરાં ભની કેની, તે એક ભરવાડ રએલો; તેતું નામ કેની તે ભગલો કરીને ઊંતું; તેની ભગલા

ની ભગલી કરીને એક બધરી ઊતી ; ને તે ભગલીના કેની ભગલીના—તે એક બાપ જગલો કરીને ઊતી; ને તે જગલાની વરી એક બધરી ઊતી, તેનું નામ જગલી ઊતું. એ જગલાને જગલી કેની તે ભગલીના માથે બાપ લાગે; ને વરી હાથે લાગા હેલા ભગલા ભરવાડના હાહુ હહરાબી થાએ. હમજેલા કેની? ઊં, પછી છેતે કરીને—”

મેહેરમસ્ત વચમાં યોલી ઊઠીયા,—“બજ જો તું એ મુજબ કાહાની કેહેશે તો એક મહીનેબી પુરી થવાની નથી; માટે એટલું બધું લંબાન ના કર.”

બજએ જવાબ આપીયો—“બાપા, બાપા, અમારા ગામરા ભનીતો વારતાં એમજ ચાલે તો; એમ લાંબી ની કરે તો પછી રાત કેમ નીકે? વાહતે બાપ આપરે તો એમજ કેવાના. હાંભલણું એય તો હાંભલો; નીતો રીયું.”

મેહેરમસ્ત નાચાર થઇને યોલીયા કે—“વારં ખેર; જો એમજ યોલવાન તાહારી મરજ હોય તો ફીકર નહીં, ચાલ પછી?”

બજએ વાત પાછી શરૂ કરીધી કે,—“અવે એ ભરવાડના એક રામલો કરીને પરોહી ઊતો; ને વરી તે પરોહી રામલાની કેની તે એક બધરી રામલી કરીને ઊતી. અવે એ રામલાની બધરી રામલી બઝીજ ખુબહુરત ઊતી. તેનું કદ કેની છ, તે તમારા કરતાં જરીક ઊંચું ઊતું. કેટલું જો, એકુ એ આંગલ આહે. ન તેના આત ઊતો તે બઝીજ લાંબા, ને નાખતો એણું અનીઆરં કે જાને નકરી કાગરાની ચાંચ; ને વરી તે નાખ કેની તે હેલા છેરા પરથી જરીક ગાજર જેવું લાલ ઊતું. એ રામલીના હોથ તો એવા મજેના લાગે કે જાને જાને ચાર ઘરી આપરે તો જોયાજ કરીએ જાને. ખરં પુછો તો એ હુંદરી બઝીજ બઝીજ ખુબહુરત ને દખામની ઊતી. એવોતો ખુબહુરત કે જાને યોલવે વાતજ નહીં. મારી તો આંખમાંથીજ ખોહતી નથી, ને જાને આંખમાંની આંખમાંજ દારતી ફેરે.”

મેહેરમસ્તે પુછીયું—“શું તેં તીયાર તે આરતને જોઇ હતી કે?”

બજે યોલીયો—“નારે બાપા વરી વારતામાના મનીખને તે કોઈ જોવા જતું આહે; એ તો એમ કરીને કેવાય.—અવે તીયાર એ રામલીપર હેલી ભગલીના વર ભગલાનો કેથો ડોરો પેઠો. ને વરી પરોહી પરીયા એટલે બાપા વાત કરવાનું હું પુછવું. એક દારે વાત ચીત કરીને ભગલો ને રામલાની રામલી છેતે બંને ગુપચુપ ગામરામાંથી કેથે હાથેજ હટો ગીયા. અવે? હટીતો ગીયા પન હું કીકું જો?—ઊં—હેલો ભગલો કેની, તે જતી વખતે પોતાના હુંધા યો-કલીઆં ને મેંદાને બકરા હુંધ હાથે ભણું મનીખતો કેથો લેતાજ ગીચેલા. અવે યેઊએતો આપરીજ કાંની જંગલનો રહતો ધરેલો. કેટલોક મંજલતો ધીમી ધીમી કીધી, પન કેથી વચમાં તો નહી આવેલી. અવે, કરે કેમ? નહીતો એટલીતો

ઐટલીતા ઊંડી કે ઊતરીને પાર તો જવાય નહીં. ભગલોતો તરીનેબી જાય જો ; પન હેલી રામલાની રામલીને તો તરતાંજની આવરેતનું કેમ? ને વરી હાથે હેલા મેંઠા ને બકરાં તનું કેમ થાય? ભગલો ને રામલી તો વિચારને અંતીયા-માં પરીયા કે આતે હી બલા નરી? તેટલાં તો પેલે પાર તેમને એક હોરી દખાઈ; ભગલાએ હાક મારીને હોરી વારાને તરીયા. ને વરી હોરી વારોબી બીચારે, કુથો ગરીબ તે હાંધાને પેલે પાર ઉતારવા કયુલ થીયા. અવે વરી બીજી બલા વચમાં નરો, તે એમ કે હોરી તો નાધલી, એટલે હાંધા બકરાં તો કંઈ અંદર માય નહીં; તેથી એક એક વખતે એકેક બકરું લઈ જવું પરીયું. હોરી વારાએ તો તે બી હા કહી, બીચારાએ એક મેંઠાને પેલે પાર ઉતારી વરી પાછી હોરી બીજને વાહતે આ પાર લઈ આએવો. ને વરી—”

મેહેરમસ્તે તેને વચમાં અટકાવીયો—“વારું એમ કેહ કે બધા મેંઠાને એમ એકેક પછી ઉતારી આવીયા.”

બળે ઝોલીયા—“નારે બાપા, એમ તે કંઈ કેવાય કે? વાતનો હવાદ તુટી જાય. વારું હું હાંભલો ; પન તે એ કેટલા મેંઠા હેલો આરી વારો ઊતારીને પેલે પાર લઈ જાય તે યાદ રાખજો હો.”

મેહેરમસ્તે કયુલ કીધું અને બળએ કાહાની આગલ ચલાવી. તે ઝોલીયા કે—“અવે નદોનો કાંઠો કીચલથી બઝીજ હુરકનો થોએલો તેથી હોરીવારને બકરાં લઈ જવાની બઝીજ મેડુનત પરેલી. પન પછહા મેલવવાની સાલચ તે કીચે કીઆ બાપને? વરી તેને એક બકરું લીધું ને પેલે પાર ઉતારી આએવો, તેમજ વરી પાછું એક બીજું મેંઠું લઈ ગીયો. ને તીઆર પછે વરી એક ઉતારી આએવો. પછી ઝોલા તમુને હલામત રાએ તે વરી એક બીજું ઉતારી આએવો. ને પછે લઈ કરીને પાછો આએવો; ને ફરીથી એક ઉતારી આએવો; ને પછી વરી બીજું—”

વરી પાછા મેહેરમસ્ત અધીરા પડીને વચમાં ઝોલી ઊડીયા કે—“પણ બળ અમતો એક વરશે બી તું વાત પુરી કરી રેહેવાનો નથો. હું સમજીયો ; બધાં બકરાં હોડી વાલાએ એ પરમાણે પેલે પ્રાર ઉતારોયા પણ પછી શું થયું?”

બળએ થંડે પેટે જંગીને સવાલ કીધો કે—“તે તો રીયું પન આપરે વાત કીધી તાં વેર કેટલાં બકરાં હોરી વારો ઊતારી આવેલો વારું, ને ઝોલોની જોઈ?”

મેહેરમસ્તે કહયું—“હું શું જાણું; મેં કાંઈ ગનોયા નહીં?”

બળે ઝોલીયા—“આલો, તીઆર તમારી પાદે વાત તે હું કરે. પેલા કેવ તેમ અમે તો જને તમારી આગલ ઘાહ કાપીએ. ભલા મનોખ મેં પેહલાંથીજ તમુને ચેતાવેલું કેની કે હોરીવારો બકરાં કેટલાં ઊતારી આવે તે યાદ રાખજો.

અવે થઈ ચુકું. વાત આગલ તે હું ચાલે.”

સોપેડસાલારે અનખ થઈ પુછીયું કે શું બકરાં મેંદાનો આવી ગનતરી ઉપર તાહારી વાતને આધાર લીતો કે ?”

બન્ને ઝોલીયો—“ઊવેજ તે તીયાર હું ?”

મેહેરમસ્ત હસીને ઝોલીયો—“તે તાહરા જેવીજ કાહાની કહી. વાઝ ચાલ એટલો બી વખત ગયો તે ગતીમત છે. જોઈએ ઉજુર બી પંજઅયેખ ચાલેચ કે નહી—એમ કહી ફરીથી એક મારી ને ચાબુક લગાવીયો. પંજઅયેખે સફાઈ થી પાછી લાત ઊંચકી ને ઉભો રહ્યો, તેથી મેહેરમસ્ત નાચાર થઈને બામદાદ થઈ ત્યાં તુલીકની બાકીની રાત ઘોડા ઉપરજ ઝેસીને મુજરી.

ઊગમણ તરફના આસમાને પોતાનાં ઝોલાબી મુખમાંથી બામદાદની સવારીની ખુશ ખબર આપતાંજ બજાએ આસતે રહીને પંજઅયેખની પાછલા પગનો દારીઓ મેહેરમસ્ત નહીં જોય તેમ છોરી નાખી. જેથી પોતાને છુટો થયેલો જોઈ કદાવર પંજઅયેખ ખુશીમાં આવી હીલચાલ કરવા લાગીયો. મેહેરમસ્તે પોતાના રખસને તઈયાર થયેલો જોઈ કમર તંગ કીધી, અને જમાને આશકાર તેહેમતન રસતમની મીસાજે હીંમત ભરેલા દોલે પેલા ભયંકાર આવાજની જુસતેજુમાં જવાને તઈયાર થયો. તેવણે બજાને ગંભીરપણે કહ્યું કે—“અયે વફાદાર મરદ, મેં માહારો આ પેહેલવાની આચાર જે વેલાએ લીધો તે વખતે મેં લીધેલા સખત સોમંદથી હું પાછો ફરી શકતો નથી. મારું કુવત અને માહારી હીંમતને જો હું હીનપ્રસતીના કાલા હાથથી હંમેશ તુલીક ખરડાયેલી રાખવાને ઇછતો હોઉં તોજ માહારા જીવની દરકાર કરી આ બલાથી ભરેલી હેખતનાક મંજલથી પાછો ફરું. બજા, અગર માહારા નશીએ આજે મહુને ચારી આપીચ તો હું આ ભયંકાર ઘોંઘાટથી ભરેલા તહેસમાતમાં થી પાછો ફરસ; પણ અગર જો વખતે મને હજો દીધોચ તો હું મોહોતનો હંમેશગીની જલમાં ગીરફતાર થપરા. ઓ નીમકહલાલ દોસત, જો તું મને મુએલો જુએ તો હરગીજ દલગીર થતો ના પણ માહારી કબજની ખબર તુરત જઈને માહારી મનમોહન શેહેરનાજને ફેહેજે. તેણીને જણાવજે કે અંતે માહારા આશાવંત જીવે તેણીની યાદમાંજ પોતાને જમને હવાલે કીધો છે. તુ તે પીયારો માશુકને દોલાસો આ પજે અને તેણીનો ગમ ઘોઈ નાખવાની તજવીજ કરજે. વલી જે દાનેશમંદ ઓલમા માહારી પેહેલવાનગીરીની તવારોખ સખત્રાને પોતાની કલમનો ઘોડો કાગજના મેદાનમાં ફાદવવા માંગતો હોય તેને માહારા તમામ કામેથી વાકેફ કરજે; મેં જે જે બાહુકુરીના કામ બજાવીયાછે તેસનું બયાન કરજે અને કેહવો હીંમત તથા દીલાવરીથી મેં કહણુ અને દુશાત ભરેલાં કાંમ પુરાં કીધાંછે તથા કેહવી સોફત અને ચાલકીથી આફતને

જીતીછે તે તેને જણાવજે, કે માહાર નામ દુનીયાના તખ્તના ઉપર જવેદાન મુઘો કાયમ રહે, અને માહાર રહે પેલી જેહાનમાં ખુશહાલ થાય.”

મેહેરમસ્તના આ અસરકારક ઓલવાથી બોલા બળને લાગી આવીયું, તેનો આંખો આંસુથી તર થઈ, છતી ઊભાઈ આવી અને તેનું પેહોલું મોહોડું તરેહવાર રીતે વાંકું ટીકું થઈ ફરવા લાગીયું. અંતે વફાદાર બજો ધુન્નતે આવજો ઓલીચો—“બાપા, એમ તે હું ઓલો ! ઉં તમુને એખલા તો ની જવા દેવાનો. જેમ ઉં તમારાં હુખનો હાથો તેમજ હુખનો એ હાથો. જુદા લઈ જાડો તીફા આવજા પન તમુને એખલા તો ની જવા દેવાનો. ની, ની, મારું દીલ દુખવી મને એખલો નાખી ની જવાએ.” એમ કહી પોતાના મેલા સદરાએ મોહોડું નુછીયું. મેહેરમસ્તનું દીલ આ બોલા અને નીમખહલાલ ગામડીઆની ખરાં દોલની કાકલુદીથી પીગલીયું, અને તેવન બળને પોતાની સાથે લેવાનો ઠેકાવ કરી આગલ ચાલીયા ; તેમજ તેમની પાછલ પોતાના બલદીઆ ઉપર સવાર થઈ ભાખરો પાણુ ચાલીચો.

કાલી રાતનું અંધાર સહવારની સવારી આગલ શીકસત ખાઈ નાખુદ થયું હતું અને ચલકતા સીતારાએએ પોતાનો આખી રાતની ચોકી પુરી કરી આસમાનના પરદા પાછલ આશાવસ લીધી હતી. મધમાતી કુદરત નીંદરામાંથી તુરત હુદીયાર થઈ હતી, અને ગંજવર ઝાડો આસના ટીપામાં પોતાની સુસતી જટકી નાખી થંડા પવનની રાહા જોતાં ઈંતેજર ઊભાં હતાં.

મેહેરમસ્ત અને બજો ઝાડીમાંથી બાહાર નીકલીયા અને જે તરફથી પેલો આવજા આવતો હોતો તે તરફને રસતો લીધો. તેઓ થોડા વારમાં એક ખડકની કંઠન આગલ આવી પોંહોંચીયા, જ્યાં તેમને પેલા ધપકારા ઘણાજ જોરથી સંભલાવા લાગીયા ; બળનુ તમામ શરીર ધુજવા લાગું, અને મોહોડાં માના દાંત કડકડવા લાગીયા. તેને મજબુતીથી પોતાના પગ બલદીયાને વલગાવી રાખીયા, અને ધુજતો કાંપતો એક પુતલાંની મીસાલે ડોલા બાહાર કાહાડી અરધું મોહોડું ઊંઘાડું રાખી જંગીની પાછલ ચાલીચો. ખડકની બીજી તરફ ફરતાંજ કેટલાંએક ઝુપડાં જંગીની નજરે પડીયાં, કે જ્યાંથી પેલો ઘોંઘાટ આવતો તેઓને જણાયો. અલખતાં મેહેરમસ્તની ખાતરી થઈ કે એ તલેસમાત સીવાય બીજું કાંઈજ નથી. તેથી મેહેરનાજનું નામ જુખાનપર લઈ પંજઅ-એખપરથી ઉતરીયા અને તલવાર મયાનથી ખેંચી કાંઈપણુ ઓલીયા વગર ઝુપડાં તરફ ચાલીયા. બજો પાણુ બલદીયા ઉપરથી ઊતરી તેમની પાછલ ચાલીચો.

જેવા બંને જન એક ઝુપડામાં ડાખલ થયા તેજોજ તેમને આ જખરદસત ધપકારાઓનો ખુલાસો મોલમ પડીચો. જે આવજા સંભલાતા હતા તે કાંઈજ

નહીં પણ પહુવા છુંદવાની મોડોટી ઊપરીઓના હતા. આ દેખાવ જોઈ ત-
બેસમાત તોડવા આવેલા આપણા જોરાવર જંગી મેહેરમસ્ત અને તેના પેલા
જુજરા સાથે ભાખરાઈ એ બંને જન અજાણીથી છક થઈ ઊભા, તેમજ ખીલ
તરફથી જખરી મેહેનતમાં મરાગુત્ર થઈ ગયેલા પહુવા છડનારા કુખરાઓ આ
બંને નરેશોરોને જોઈ ઘભરાયા ને પોતાનું છુંદવાનું કામ બધે પાડી ઘડે બર
ડઘડને તેઓનું મોહોડું જ નેતા ઊભા.

એ રીતે આ ભારે તબેસમાતનું નજીવું કારણ જોઈ બજથી પોતાનું હ-
સવાનુ થોભાવી શકાયું નહીં, અને હસવાનુ દાખતાં તેના સદાનો લાલ મેહેરો
ઘેરો આતશીયા બની ગયો. મેહેરમસ્તે પણ પોતાની તલવાર મયાનમાં મેલી
પેલી ઊખરી તરફ જોઈ પછી બજ તરફ નજર ફરવી. તેના મેહેરો જોતાં જ જ-
ગીથી થોભાઈ શકાયું નહીં તેથી હસી પડ્યા. બજએ પણ તેમના ડાખતો
લીધો અને અતીશય હસવા લાગીયો. ચાર વખત જંગીએ પોતાનુ હસવાનુ
દાખીયું અને ચાર વખત પાછું તે ઊભાઈ આવીયું. છેલ્લે હસતાં હસતાં ટોક અને
ચાકર પેલા ઝુંદડાનો બાહાર નીકળીયા અને પહુવા છુંદનાર કુખરાને અચ-
સ્તીમાં ગીરફતાર રાખી આગલ ચાલીયા.

કેટલોક વાર પછી મેહેરમસ્તે મુશકેલીથી પોતાનું હસવું અટકાવીયું અને
તેમ કરવાને બજને પણ ફરમાવીયું. પણ તે ગામડીઆએ તેમના કેહવાની
ખીલકુલ દરકાર કીધી નહીં, અને હસવાનું જારીજ રાખીયું જેથી જંગીએ
ચોરડાઈને પોતાના ભાલાથી એક બે ફટકા આપણા કુંબાની કુંમ ઉપર ઘેંચી
કાઢાડીયા. જેથી બજે બ્રુમ મારી ઝોલીયો—“ઓ બાપા, મરી ચાએલો રે;
મરી ચાએલો રે—હી-હી-હી-હી-કેયો બધો તેલેહમાત તો પડોઆની ઊખરી ટેકુ.
હી-હી-હી-હી; ઓ-હા-હા-હા.

જંગીએ ફરીથી એક બે પેહેલેનીજ મીસાલે લગાવીયા જેથી બજે અંતે
મુઝો રહ્યો અને ઝોલીયો—“બહુ બાપા બહુ કરો, આવે ની અહું; પત મેહે-
રજી બાપા મારતાં રજે; હી-હી-હી-હી-; ઓ તારા પછીઆની મા નુ
પેટ બરેરે; આખી રાત જીવવી મારીયા તો મારીયા પત વરી હવારના પોર,
માં પેત ભરતો માર ખવારેલો.”

મેહેરમસ્તે રોઅમાં જવાબ આપીયો કે —“બજ, એ પરમાણે તાહરા
માલેકની હાજુરમાં બેઅખતીઆર હસવું તને સજવાર નથી. અગરજો એ અ-
વાજ પેલી ઊખરીઓમાંથી નીકળવ ને બદલે કોઈ ભારે તેલેસમાતમાંથી આવતે-
તા શું હું પછાત પડતે? નહીં બેદરકાર મરદ, હું એવો હેબતનાક ચીજને કેમ
તોડવી તે સારી પેઠે જાણુછું, બલકે મારી દલેરીના દાખલા તે વારંવાર તાહ-
રા નજરે મેયાછે લીંધારે એ મુજબ હસીને માહારી ટેકડી કરવાની તે કેમ હી-
મત કીધી.”

બળએ જોયું કે સીપેહસાલાર ચીરકાપલા છે તેથી અખાડા કરી ગયો, અને વાત ફરવવાનો મતલબથી જોલીયો કે, “એત્ર હજી રીયું; પણ હવે આપરે કીફા જાહું?”

જંગી જોલીયા કે — “ચાલ સીતાબીથી સવાર થા, કે જોઈયે આગલ કીયું શહેર આવેછે તેની જસતેજે કરીયે.”

બળએ મેહરમસ્તને જરા ઠાડડા પડેલા જાઈ કહ્યું કે — “નીચાર મેહરજી આપા, હેલું આપરે લેઈ કરીને ખદા તમને ફેફીએત આપે તે જરીક કેથે ના હું મને તીફા ઊતરી આત મોહોર ઘોઈ કાલ રાતની વધેતી મોડાઈનો નાહનો કરી લીજીએ તોફમ?”

આખી રાત ઊભા રહેવાથી જંગી પણ થાકી ગયા હતા તેથી બળની આ મસલત તેમને પસંદ પડી, માટે જવાબ આપીએ કે — “હા બળ, હું પણ એમ કરવું ફરસત ધારણું, વાસતે ચાલ કોઈ નદી અથવા નાલું સોધી કાઢાડીયે.” એમ કહી સીપેહસાલાર અને બાખરે પાછા સવાર થયા અને આગલ વધીયા.

મકરણ ર૧મું

નરીમાનની સોનેરી કોલાહને સીપેહસાલારે હાથ કીધી
અને બીજાં માહાભારત કામ બજાવીયાં તેજુ દાસતાન.

ફેટલોએક રસતો કાપીયા પછી તેમને એક ભરવાડ મલીયો જેને બળએ સવાલ કીધો કે — “ભાઈ, પાહે કાંઈ નદી નાલું મલહે કે?”

ભરવાડે ટુકમાંજ હુંકારો પુરી કહ્યું કે — “ઊવે; હાંબો જાહેનો નાલુંજ મલહેતો.”

બળે ખુશી થયો ને ફરીથી પુછીયું, — “ને આગલ ગામ બામ મલહે કે ભાઈ?”

ભરવાડ જોલીયો, — “ઊવે; એક ગાઊને છેડે ગામ ની આવે તો હું વરી.”

બળએ વરી એક વાર સવાલ કીધો કે — “ભાઈ ગમનુ નામ હું આવે વાર?”

ભરવાડ ચીરકાઈને જોલીયો કે — “નામ હું એએ; વરી હચીનજ તો હું એટલું બી ની જાનતો છે કે?” એમ કહી ચાલતો થયો.

—સચીન— આ જોલ સાંલલતાંજ જંગી જેતાના વીચારમાં હતા તેવણ્ય ચીકીયા અને બળને પુછીયું — “થું, થું, બળ; એને ગામનું નામ થું કહ્યું?”

બન્ને બોલીયો—“ફોન બંને બાપા કંઈ હુચીન કે મચીન એવું જ ક-
એવું તો.”

આ સાંભળતાંજ મેહેરમસ્ત ખુશ થઈ બોલીયા—“આ હા! શું માચીન! શું ત્રીયારે આ માચીનની સરહદ છે? પેટુલવાનોએ જે જમીયાની જમીન પર આગલા જન્મનાઓમાં રમખાન મચાવીયું હતું તે આ વખણાએત્રી જમીન! યજ્ઞદાન શુકર તાહરી દરગાહમાં કે અનન્યપણામાં મેં જે રસતો લાધો હતો તે અંતે માચીનના મુલકમાં મને લઈ આવીયો. બજા ખુશહાલ થા, કેમકે આ મેહેરમાં આપણું બખત રોશન થશે, અને જે મુલકે એક વાર રસતમ જેવા શેર મરદને હફાવીયા હતો તેમાં તાહારો માલેક પોતે પોતાની દરેરી અને બાહા-દુરીના ઝુંડો ઊઠારશે.”

બેશક બન્ને તો આ કંઈ સમજીયો નહીં હતા અને તેને કંઈ સમજવાની દરકાર પણ નહીં હતી. તે ફુખાનુ તમામ ધીયાન પેલી રાતની મીઠાઈમાં ભરાયું હતું; અને તે કાગરે ડોલે ભરવાડે કહેલી નદીના દીસવાની વાટ જોતો હતો. સચીન ને માચીન સમજી જંગી પણ ખુશોમાંજ જહડપથી આગલ આગ્રતા હતા, અને પોતાની ભુખને મટાડવાની ઉમેદમાં બન્ને પણ ફુંકારા મારતો પોતાના બલદને દોડાવતો હતો. એમ કરતાં થોડાક વારમાં તેઓ બંને એક નાહના નાલાં આગલ જઈ પોહીંચીયા. જંગી અને બન્ને તુરત ઊતરીયા અને હાથ મોહીકું ઘોઈ બાકીની મીઠાઈ બનામેયજદ કીધી. પછી પાછા સુવાર થયા અને આગલ ચાલવા માંડીયું.

આગલા વખતના જોરાવર નરોએ જે સરજમીન ઉપર તરેહવાર બાહા-દુરીના કામ કીધાં હતાં, અને પુરાતન જમાનાના બાહાદશાઓએ જે એકલીમ ઉપર કાળું ચલાવીયો હતો, તે પનોતી અને તવારીખમાં આચકાર થયેલી જમીન ઉપર એકવાર પોતાની દસતદરાજ અને દીલાવરીની અજમાએશ કરી હુવે પ્રજેન્ના કીસસા અને નામાઓમાં મશહુર થવાના વોચારમાં સીપેહસાલાર પુરગારક થયા હતા; તેમજ બન્ને પણ એકવાર વલી પાછો ગામની મોજ અને ખાનાની ઉમેદમાં તથા અકસર કરીને ઘણું દીવસે દાર ઠોકવાની ઇનનેજરીમાં અકચુર થઈ પોતાના ધનીનીજ મીસાલે અંદેશામાં ગીરફતાર થઈ ચાલતો હતો.

સહવારની થંડી સુરજના તાપ આગલ થાકીને દુર થઈ હતી, અને તરફ કર જોરમાં પડ્યું હતું. રસતામાં વારંવાર ભરવાડો અને ખેડુનો મતતા હતા. અને કોઈ કોઈ વેલા બલદીયાના ઘાંટ અને ગાડાનાં પછડાંના ખખરઠથી રસતો અજી રેહતો. તરન ગાહી આગલ ચાલવા પછે તેમને દુરથી એક નાહના ટક-પ્ર બેસીને આવતું કોઈ નજરે પડ્યું. તેના માથાં ઉપર કંઈ ધાતુનું ઢાંકિલું હતું, જે દુરથી તરફના સણખથી ચલકતું હતું. મેહેરમસ્તની નજર તેના ઉપર

પડવાથી તેમનું ધીયાન તે તરફ જિંચાયું. જંગીએ પંજઅચેખની લખામ જિંચી અને ઓલીયા—“હા ! બજ જો જો ! હજો આપણે માચીનનો સરહદમાં જોયે તેટલાંજ આ કોઈ ચીનાઈ પેહેલવાન માયાં ઉપર સોનેરી કોલાહ મેલી આપણી તરફ આવેછે. હવે મને માહારી આગલો શરત પુરી કરવો જોઈએ.”

મેહેરમસ્તે જે નવા રાહાધારીને ચીનાઈ પેહેલવાન તરીકે ઠાકી ઊંસાડી ચા હતા તેની તરફ બજે ધીયાનથી જોઈ ઓલીયા કે—“તપાહજે બાપા, નીતિ દિલી પઠીઆની ઊખરી જેવો કાંઈ રકાહ કરતા રજે.”

પહુવાની ઊખરીનું નામ સાંભળી જંગી કાંઈએક શરમચા, પાણુ ટેકાવ અને દમામથી ઊંલીયા કે—“બજ, તે વાત અહીંયાં થાદ દેવાડવાની શું જરૂર હતી ? અને આ પેહેલવાનને તે કમગખત ઊખરીઆ સાથે મુકાબલો કરવાની શું અગતછે ?”

બજે માથું ખરડી ઊંલીયા—“જીઆની બાપા, આગરથી હાજીચેતી રજેત્રી ભક્તી. કેજે કે હમથ હજીને કીમેકું કામ પાછરથી પડતાવો ની કરાવે તમે હમજેલા કેની ? ઊંતા જરીક અમથું તમને ચેતાઊં.”

મેહેરમસ્તે જવાબ આપીયો—“તીયારે શું તું એમ કહેવા માંગેછે કે આ સામનેથી જે આવેછે તે ચીનાઈ પેહેલવાન નથી ? શું તું એમ સમજેચ કે આ સોનેરી કોલાહ માયાં ઉપર મેંજાને જે કદાવર મરદ જખરદસત ઘોડા ઉપર સવાર થઈને આવેછે તે કોઈ સાધારણ માનસ છે ?”

બજે સદરાની બાંહે ઊંચે ચહડાવી ઊંલીયા કે તેતા જે આડુ તે આઢે; આપરે પેલવાન દીઠેલાઆની, ને જંગી ને જંગાને જોએલાખી ની. આપરે તો એટલું જાનીએ કે હલો કોઈ નાધસાં ઘઘેરાં જેવા તટુપર ઊંહીને આવે તે આપરાજ જેવો મનીખ છે; ને માથાંપર કંઈ વાહન આઢેલુ; બીજું તો કાંઈઆ ની મલે. હા બા, આપરે તો જે આજે તે હાંચે હાંચું કુવાના.”

આપણા જંગી તો જંગના ખીયાલમાં એટલા ચકચુર થઈ ગયા હતા કે બજના મોહાડામાંથી જે સખુનો નીકલીયા તે તેવણે પુરતા સાંભલીયાખી ની. ને જાને બજે મેહેરમસ્તે ઠાકી ઊંસાડેલા ચીનાઈ પેહેલવાનથી ઘભરાતો હોય તેમ ધારી સાંભો બજને સધીયારો આપીયો કે—“બજ તું બીલકલ ઘભરાતો ના; જો હું કેટલા વખતમાં એને શીકસા આપી આ સોનેરી કોલાહ માહારા સરપર સોભાઊંછું.” એમ કહી બજને થોડો એક પાછલ મેલી પંજઅચેખને દાડાવતા પેલા સોનેરી કોલાહવાલા પેહેલવાનની તરફ મેહેરમસ્ત આલીયા.

આ વેલાએ સીપેહસાલાર પોતાના દેવાનપણમાં એક આમડીઆ મુસલમાન હજમને ચીનાઈ પેહેલવાન સમજયા હતા. સચીનથી થોડેએક દુર એક બીજું નાહાનું ગામકું હતું; તે ઘણું નાહાનું હોવાના કાબજે તીયારે કોઈ પાણુ

હજમ રહેતો નહીં હતો પણ છપારે કામ પડતું ત્રીયારે સચીનથી હજમો તે ગામડામાં જતા હતા. તે ગામડામાં હાલ કોઈ આજરી હોવાથી સોરે-સતા પરમાણુ એ હજમને ફસ ખોલનાર વધેડ તરીકે સચીનમાં તેડું આવવાથી તે લોહી છલવાની પીતલની તસ લઈ સચીનથી પેલે ગામ જતા હતા; પણ રસતામાં તડકું ઘણું પડવાથી પોતાના માથાં ઊપર તેને પેલી તસ મેલી હતી જે દુરથી સુરજની રોશનીને લીધે ચલકતી હતી. હવે નવલા મગજના મેહેરમસ્તે પોતાના સદાના સોરેસતા પરમાણુ હજમને પેહેલવાન, લોહી છલવાનો પીતલની તસને સોનેરી કોલાહ, અને તેના નાના ટડુને જખરદસત શોડો સમજ્યા હોય તે તેમાં નવી અજાયબો કાંઈજ નથી.

જંગી ભાલો ઊંચકી પંજઅયેબને દોડાવતા પેલા હજમની આગલ જઈ થોડેક દુરથી ઉભા રહેવા. બાપડો હજમ પણ તેનાનો બીચીતર દેખાવ જોઈ ઘભરાઈ અને અચરતીમાં ઊભો રહેવા. જંગીએ બાંગ મારીને કહ્યું કે—“અ-એ ચીનાઈ પેહેલવાન, સેતાબીયો આએ તારા માથાં ઊપરની કોલાહ માહારે હવાલે કર ; નહીં તો આએજ નેજાએ તાહારા ચીનાઈ જવને જાહાનમમાં મોકલસ.”

હજમ મેહેરમસ્તની આ ઘમકીથી ઘભરાયો, અને તેના માથા ઊપરની તસની માંગની કીધેલી જોઈ તેની ખાતરી થઈ કે આએ તો કોઈ વાટપાડાએ તેને ઘેરીયા છે, તેથી બીહીતો બીહીતો બંને હાથે સલામ કરી ખોલીયા કે—“અરે મુરબી હેઠ એ તો મારા મોહોલામાંના નુરમીયાં કાદરભાઈની તસ છે, મારી આતેતો આપતે, પણ બીજની—”

તેને અહીંજ અટકાવી જંગીએ જરથી ધ્રુમ મારી કે—“બદ કીરદાર સોહેતાન, થું મકદુર તાહારી કે નરીમાન બીન કેરશાસપની પાક કોલાહડતું તારા નજસ માથાં ઊપર મેલે” એમ કહી હજમના પડોસી નુરમીયાં કાદરભાઈની પીતલની તસને ફરિની પેહેલવાન નરીમાન બીન કેરશાસપની કોલાહ સમજ તે એક નાપાક ચીનાઈ પેહેલવાનના હાથમાંથી છીનવી લેવાની પાક મતલબથી જંગીએ જરમાં પોતાનો ભાલો પેલા હજમપર ઊંચકીયો. હજમ પોતાનું મોહોત એટી ટટ્ટ પરથી કુદી પડી જવ લઈને નાઠો; પણ ટટ્ટ પરથી કુદી પરતાં તેના માથાં ઊપરની તસ નીચે જમીન પર પડી ગઈ.

આપણા સોપેહસાલારને પણ એટલુંજ જોઈતું હતું; તેવનને તો કોલાહ-તસ-સાથેજ કામ હતું તેથી પેલા મુસલમીન હજમને જવથી જતા શુકી જંગી-એ પેલી તસ જમીન પરથી ઊંચકી લીધી. અને પોતાની આગલી ફાટેલી ટોપની ઉપરથી પેલી વખનાએલી કાંસીઆની કોલાહ ઊતારી હજમની પીતલની તસ તેની જમીઆ ઊપર પોતાના પેહેલવાની માથાં ઊપર મેલી. એટલામાં બજો પણ પાશો આવી લાગે, જેને જંગીએ ખુશહાલ થઈને જણાવીયું કે—

“ દાસત બળ, જો આજે માહરું તસીબ કેવું રોશન છે કે નરીમાનની સોનરી કોલાહ માહારાં માથાં ઉપર મેલાઈ છે. ”

પીતલની તસને એ મુજબ નરીમાનની સોનરી કોલાહ તરીકે ઠોકી ખેસાડતો જોઈને બોલા પણ લલા બળને હસવું આવીયું પણ સહવારના સી-પેહસાલારે એજ હસવા બાબે તેની ઉપર મારેલો નેજનો માર યાદ આવવાથી તે જેમ તેમ પોતાનું હસવાનું દાબી અખાડા કરી ગયો. જંગીએ તેનું મોહોડું જોઈ પુછીયું કે—“ કેમ બળ વલી તુંને હસવું કેમ આવીયું ? ”

બળે વાત ઊઠાવી દેવાની મતલબથી બોલીયો કે—“ ઊં કેની જ ત હેલી આપરે તમારે એને લીધે—આપરે છે ત લેઈ કરીને જરીક હેડને કેડો કે—હેલી એ ઊતી કેની, તેથી બોદા તમને જવતા રાખે તો—જરીક ચોલું થઈ ગીચલું. ”

પણ મેહેરમસ્ત બળનું આ બોલવાનું સમજ્યા નહીં તેથી ફરીથી પુછીયું કે—“ જરા ટુકડામાં અને સમજ પડે એવી રીતે બોલ. હું તારો ખુલ્લો સો બીલકલ સમજ શકીયો નથી. ”

બળએ જોયું કે કાંઈ પણ જવાબ તો આપવોજ જોઈએ તેથી તાલ કરી ને બોલીયો કે—“ ઊં કેની જ ત ચોલી એ તમારા માથાં પરની કોલાં જોઈ ને અહેલો ; કે ઇના પેરનાનું માથું તે કેવુંકે મોટું ચોલે. ”

જંગીએ બળના હસવાનું આંખે કારણ સાંભળીને જવાબ આપીયો કે—“ એમાં કાંઈજ અજાણ્ય જોયું નથી ; કેમકે એ મુબારક કોલાહ જોડાનને જ તનાર અને દેવો તથા દરજ્જેને શીકશતના આપનાર આશકાર ઈરાંની પેહેલવાન નરીમાન બીન કેરશાસપ—જેના રૂઢ ઉપર હજારો હજાર દરદ હોન્ને—તેની છે. અને અલખતાં તે પાહાડી તનના નરનું માથું તેના કદની બરાબરજ હોવું જોઈએ. અને તેથીજ આ તેની કોલાહ એટલી મોહોટી છે ; હવે સમજ થો ? ”

બળએ તાહુકો પુરીઓ કે—“ તીઆર એટલું બધું મોટું એ હેલું ઠાબલું હું કામનું ? અજ તમારોં ચોલો કાંડીઓજ ભલો છે. ”

જંગી બોલીયો કે—“ કાંઈ ફીકર નહીં, હું એને કષાવીને માહારાં માથાં બરાબરની કરાવશ ; પણ તીયાં તુલીક એ મને માહારા કોઈ પણ હુશમનના મારામાંથી બંચાવશે. ”

બળે ફરીથી બોલીયો કે—“ પણ બાપા હેલા ઈરાંન ને તુરાનનાં બકરાંના લહુકરમાં તમે લરાઈ કરવા ઊતરેલા જોમાં તમારા દાંત પરી ગીએલા ને ચોલો મને ચોકાવી ચોકાવીને મારી નાખેલા ચોહરની હીડી ભાંગી ગીએલી તેવી એકુ લરાઈમાં જો તમે આવી ગીઆ તો કાંઈ ભરવાડાઓની ગોફનના પથરના મારામાંથી એ તમારી હજમની તહ—અરે હુનાની કોલાં—ની બંચાવે કે કેમ ? ”

જંગી નેન ફરવીને ધમકીથી બોલીઆ--“કેમ બળ, તારી શું મકદુર કે ફરીને તું એવી વાતની મને યાદ દેવાડે ?”

બળએ જોયું કે સમજીતી કરવાં જતાં કાચું કપાચું તેથી વાત ફરવીને બોલીઆ કે--“પણ એ તમારા ચીની પેલવાનના આ ટકુને હું કરીએ ? તે તો હુલી તહ--અરે કોલાં-મેલીને નાઠેલો, તીઆર તેના ઘોરાને તે કોણ લઈ જાય ?”

સીપેહસાલારે જવાબ આપીયા કે--“હું ધારૂં કે આપણને એ ચી-નાઈ જંગીના ઘોડા અથવા સર સામાન સાથે કમું લાગતું વલગતું નથી ; અને જ્યારે તેને પોતાની હારમાં કીમતી ચીજ એટલે નરીમાન બીન ફેરશા-સપની આ બેમુલી કોલાહ બાઈએ તીયારે તેના આ બીજા સરસામાન ઉપર આપણા હાથ નાખવો નહીં જોઈએ.”

બળને દબેર મેહેરમસ્તની આ સલાહ પસંદ પડી નહીં તેથી બોલીયા કે--“પત એતો હજી ખરું રે ખરું, પત તમે કાંઈ બીજું જાણો ? આપરે ઇને જો ઇફા મુકી ગીયા તો વરી કોઈ બીજે ઇને લેતો જાહે. કેમકે હેલો પેલવાન તો તમુને જોઈને એટલો બધો ધમરાએલો કે બચારો ઘેર ભણી જ-તાંજકે તારીઆ તાવે પરહે. તીઆર એ ટકુને લેવા તે કોણ આવહે ! વાહને મારું કીઝો માને તો હારું.”

જંગી બોલીયા --“તીયારે તું શું તદબીર કરવા માગેજે તે જાણાવ. જો તે દરશત અને અદલ હશે તો હું તે પરમાણે ચાલવાને રાજ છું.”

બળએ ખુશ થઈ ઊતર આપીયા કે--“જુઓનોજ, ઊં ઇમ કરવા માગું કે આપરે એ ટકુ પરતો હજી હર હામાન ઊતારી લીજીએ ને પછી છો તે હેલું કરીને એને છતું મેલી દીજીએ એટલે એ બચાર પોતાના ઘેર ભણીને હીઘેજ રહતો લેહે. કેમ એ ડોક કેની ?”

મેહેરમસ્તને બળની આ મસલત ઘણીજ દરશત લાગી, તેથી તેને તેમ કરવા ફરમાવીયું. બળએ તુરત પોતાના બલદીઆ ઊપર હજમના ટકુનું ગાડીવાલું જીત બાંધીયું અને તેના સામન પણ લીધો. વલી તે સામનમાંથી એક પોટલું બળને મળ્યું જેમાં એક જાડી તથા રાઈનું અચાર બાંધેલું હતું તે સાથે એક નાધણી સીસીમાં મેહોવરાનો દારૂ ભરેલો હતો, જે જોઈ બળને ખુબ ખુશાલી ઉપજી. અને પોતાના બલદીઆપર લાધેલા જે હોલામાં તે સીસી અલગસે છુપાવી ને હજમના ટકુને છુટું મેલી દીધું. આ કામ પૂરું કરી સીપેહસાલાર અને તેમનો વફાદાર નોકર પાછા સવાર થયા, અને પોતાના રોશન તાલે પર મનમાં મઘન થતા આગસ ચાલીઆ, અને જાણી પોતે બંનેએ કોઈ માહાભારત બાહાદુરી ભરેલું અને નેક કામ કીયું હોય તેમ મગફરી અને હરખથી ફીલમુફી ભેલી ગોફતેગો અને દાનાઈથી પુર વાતો કરતા અને આસમાનની ગરદશ વોશો વીચાર કરતા બંને આગસ વધીયા.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

જંગીશેર દલેર મેહેરમસ્ત આલપાડજંગે કેદીઆને છાડવીયા
અને બીજાં માહાલારત કામ બળાવીયા તેણું ઢાસતાન.

બપોરનો તાપ જોરથી પડતો હતો અને તરકામાં મુસત બની સીપેહસાલાર માથાં ઉપર પેલી હુળમની તસ પેહેરી આગલ ખુંધ કાહાડી ડોલતા ડોલતા જતા હતા, અને તેમની પાછલ પેલો સદાનો વફાદાર બન્ને પસોનો તુછતો અને કું-કારા મારતો હાંકતો હાંકતો માંસમાં અરક થઈ ગયેલા ડોલા ચીમા કરી બલ-દીચો ચલાવતો હતો. સચીનની સોરહદ તરતનીજ પુરી થયેલી હોવાથી રસતા-માં વારંવાર રાહુધારીઓ મલતા હતા અને સરવે એકેક પછી આપણા પેહેલ-વાન અને તેમણા કુંબા નોકરને જોઈ અજબ થતા પોત પોતામાં તરે-વાર તરક કરતા હતા. જંગી પોતાના વીચારમાં એટલાતો ગીરફતાર હતા કે તેઓએ ર-સતામાં કોઈની ઉપરબી ધીયાન આપીયું નહીં; અને બન્ને તડકાં અને થાકથી એટલોતો મુસત થઈ ગયો હતો કે તેની આસપાસ શું થાયછે અને કોણ આ-વજવ કરેછે તેની તે બીલકુલ દરકાર રાખતો નહીં હતો. આપણા બંને મુસા-ફરો એ રીતે મંજલપર મંજલ કાપીયા જતા હતા તેવામાં એકાએક સાંકડોના ખાણખાણવાનો અવાજ જંગીના કાન ઉપર પહોંચો જેથી તેણે ચાંકી ઊડીયા અને આસપાસ જોવા લાગીયા. બળએ પણ લગાર આંખ ચુંચી કીધી અને ચોતરફ નજર ફેરવી થોડા વખતમાં તેમને કેટલાએક માનસો હાથે પગે બેઠી-ઓથો સીકડાએલા અને શીપાહીઓની વચ્ચે ચાલતા દેખાયા જંગી આ દેખાવથી ઘણાજ અજબ થયા અને પેલા સીપાહીઓને એ પરમાણે તેઓને બેઠીમાં સી-કડી લઈ જવાનો સંખ્ય પુછીયા. એક સીપાહીએ ઊતર વાલીચો કે તેઓ બંદીવાનોછે અને તકસીર કરવાથી નેચાએધીસે તેમને સખત મજ્બૂરીની ટેંપ આપીછે; જેથી તેઓ પાંસેના એક સરકારી કુવો ખાણવા બયછે. જંગી આ સાંભલી અજબ થયા અને પુછીયું કે—“શું આ ગરીબ રાખસોને નેચાએધીસે એ પરમાણે સખતીમાં ગીરફતાર કીધાછે? હું તે સાહેબને દરમેઆન નાખી પુછું કે એ મુજબ આદાના બંદાઓને તેઓની મરજી ઉપરાંત બંદમાં નાખ-વાનો કોઈપણ નેચાએધીસને શું હકછે”?

સીપાહીએ બાંગી તુટી ગુજરાતીમાં જવાબ આપીચો કે—“જ્ય એ લોક તકસીર કીધાછે ને સરકારકા કાએદાકું નહીં મુનીયાછે ત્ય અવખત જડજ સાહેબ અચેસી સજા કરશે. શ્રી સાહેબ જેમ અમથા કોઇ કાએકું કોઇને બેઠી લાખે?

આ લોકને જ એવા નહીં બાંધેશ તો ફરીથી ઘેર ફરેશ; કોઈના માલ હુટેશ; ચોરી કરેશ; કોઈના સારા પેટીકા પેટી ઊડાવી જાશે; તબ એવા નકારાને બદમાશને કાચેકો નહીં કેદ કરેશ.”

સીપાહીના આ ઓલવાને બજાએ પણ ટેકો આપી ચો કે—“ઊવે ઊવે, અઊજ હાર કીધેલું, નીતો એ ભુતખાનું જ છુટું રીયું ફની તો હેરનું હેર લુટી જાય. લાકરાના દેવને તો ખાહરાનીજ પુજા જોઈએ ને જોઈએજ. લાઈનુ-આની હહુરીના પોચેરાંઆના મોઢાં તો જુઓ; જાણ કે આએ દત્તાકે મને ગરીજ જાએતો. મોરાંમાંના દાંત આ ચોરી જાએ બાપા. એ લોકોનો ભરૂહો નીમ-સે. એ એવું કારખાનું કેદ થએલુંજ ભણું પત્તુ છુટું ની પરવરે. ભુત બાંધેલો હારો, છુટો ફરે તો ફનીયા ઊંધી વાર. હપાઈ લાઈ, આ લોકને એસા હાંકરે હીકરયા તે ઓતજ હારા કીધા.”

બજાની આ ફીલસુફી જંગીને પસંદ પડી નહીં તેથી તેનાના મોઢાંકુ વાંકું કરી કપાલ પર કરચલી લાવી રોઅથી ઓલોચા કે—“બજા, ફનીયાનો માલેક તે સહેબ કે જેને જમીન આસમાનને પેદા કરી ઇતસાન અને હિવાનને છાંદગો અખશીચ તેજ અને ફકત તેજ માલેક આપણને નેક અને બદ, સવાબ અને ગુનાહ, ભણાં અને ભુંડાનો બદલો આપનાર છે. શું તાકાત છે એક લે-હજાની છાંદગીના કમીના માનવીની, કે કોઈખી બંદા ઊપર તે સરઅફરાજની નજર ઊડાવે? શું હક છે નાચીજ આદમને કે પોતાના ઝરોઝરીઆને તેના કર-તુકની સજા પોહાંચાડવાની હીમત કરે? ઇતસાન પોતેજ ગુનાહ અને તકસીરના દરીઆવમાં ગરક ગએલું છે તીયારે પોતે ગુનેહગાર થઈ બીજાનો ઇતસાફ કરવાનો તેને કીઆ કાનુનથી હક છે? ઇતસાફ કરનાર પોતે અદલતનો સાહેબ, હસતીનો સરજવનાર, તમામ ખતાઓથી પાક અને ભુલથી અલગ જે એકજ સાહેબ છે તેને અને ફકત તેનેજ સજાવાર છે કે બંદાઓનો ઇતસાફ કરી તેમને તેમની સજાએ પોહાંચાડે. બાકી જે કોઈ આદમજાદ પોતે નેઆર્થ કરવાનો દાવો ઊડાવી પોતાના હુમશરીફોને તેમના કામનો બદલો આપવાની જાહેલી ભરેલી હીમત કરે, તે પોતાના દશનો, ફનીઆનો, કુદરતનો અને પોતાની ફરજનો વેરી કેકુવાય. તે બંને જે કાનમાં ગુનેહગાર ડરે અને અંત તેનો વાસો દાખખના ગારમાં થાએ. અને જે કોઈ નર એવા ગુમરાહ આદમના ભુત ભરેલા વીચારોથી દુખી થએલા માનવીનો છુટકારો કરે તે ખરેખરો રહુમ દીલ, દક્ષેર અને પોતાની ફરજનો બુજનાર કેહેવાય. એ ઘોરત ઉપર ચાલનાર હું છું અને મારેથી બનતી કોશિસ હું એવા ફસી પડેલાઓને છોડવવાને સંદા કરસ” એમ કહી એક કેદી જે સરવેથી આગલ હતો તેને નજદીક ઓલાવોને પુછીયું કે—“અથ દુખી મરદ તે એવો તે શું સખત ગુનાહ કીધો છે કે આવી ભારે બંદમાં તને સીકડી આ આજબ તાહારી ઉપર પાડવામાં આવે છે?”

જેને મેહરમસ્તે આ સવાલ કીધો હતો તે કેદી એક મજબૂત બાંધાનો મરાઠો હતો. તેની ખુલી બાજુ ઉપર માંસના ગોઠાનાં ગંઠાંયાં હતાં; અને તેના લોમથી છાતી ખીલી હતી. જે કે તે કેદમાં હતો તેપણ તેનાં આંગે ઉપરનું માંસ ઊતરીયું ન હતું. પણ ઉલટું દરરોજની મેહેનતથી ખીલીને સખત થયું હતું. તેનો બાંધો ઘણોજ મજબૂત અને જોરાવર હતો, એ બંદીવાનનો ભયંકાર એહેરોજ તેના કરતુકની સામેતો આપતો હતો. કોઈ સાદો નજરનો માનસ પણ એકજ વેલા એ મરાઠાના દેખાવ ઉપરથી તેના ગુણ કહી શકે એમ તેની સુરત હતી. જંગીના સવાલનો જવાબ આ મજબૂત બાંધાના મરાઠાએ ભરેલા આવાજે વાલીયો કે—“મલા કાએ ડાહીક; સોપાઈ દાદલાથ વીચારા.”

મેહરમસ્ત તેના કેદવાની મતલબ પામી ગયા અને સીપાહીની તરફ ફરીને આ શખસને કેદ કરવાનો સચબ પુછીયો. સીપાહી પાછો પોતાની બેરસેર ભાશામાં બોલીયો કે—“એતો કેતો તે અપના એક ઘના મોઠા ચોર સે-રસતામાં કેતો તે રાતકો ને દીસકો મુસાફરોને હુટતાય; એને અપી કોઈની ઘર હુટ કર જેને જલાયી દીધા તેથી સાત વરશના સખત મજુરીના ટેપ જ-ડજ સાહેએ કીધાશ.”

જંગીએ ડોકું હીલવીયું. બળએ પેલા કેદીની તરફ જોઈ તીચાકરી ફરી મનમાંજ કાંઈ “ઓખરો પોખરોમાન” જેવું બબરી ડોલા ધુરકીયા. સીપેહસાલાએ બીજા કેદીને સવાલ પુછીયો કે—“કમબખત જવાન, તેં શું તાહારા શહેરને કાંએદા તોડીયો છે કે એટલી નાધણી ઊંમરમાં તું આ સજા ભોગવેય?”

આ બીજો કેદી જાતે વાણીઓ હતો, અને જેકે જીવાન તેપણ કદ છે-કજ પાતલો દીસતો હતો. કાંઈ પણ હીંમત તથા કુવતથી કામ કરવાની શક્તી તેનામાં નજર આવતી નહીં હતી તેપણ તેની તેજ અને અચલ આંખો તેના તરફથી સેવભાવ અને ડગાઈ ભરેલાં મનની ગવાહી આપતી હતી. તેને હંસી નેજ જંગીને કહ્યું—“શોડજ એ બંધા કરમના ભોગ; મહારા હુંનરે મને ફશાવીયો છે, બાકી હું માણશતો ચોખું મોતીના દાણા જેવું છું; એ કરમના ભોગ, શમળ્યા?”

વાણીઆનો આ જવાબ સાંભલી બીજા બંદીવાનો હસી પડીયા પણ મેહરમસ્તને કાંઈ સમજ નહીં પડવાથી તેનાનાએ ફરીથી પેલા સીપાહીનેજ પુછીયું. તેને જવાબ આપીયો કે—“એતો જાતનો સોતી સે પણ બધે પંચી સે; ને કારીગર તો એવા સેન્કે શેડને શું બોલું. એને ખેટા રૂપીયા કીધા તેના સાડે એને નવ વરશની કેદ થઇસે.”

જંગી આ સાંભલી અફસોસ કરી બોલીયો કે—“એ જોદા એતી ન-છવી તકસીરને મોટે એટલી ભારી સજા! સદ હેકછી!” એમ બોલી એક તરીકે જે લગાર ઊંમરે પુગેલો લાગતો હતો અને જાતે મુસલમાન હતો તેને પેટુલ-

વાને પાંચી વાન થવાનો સખખ પુછીયો. તે ઉદીઓ કહયું કે—“સેક સાહેબ, મચે ગવેઆ હું; પર મેરે પડોસીકી આસતકો ભગ લાધા ઊસ વાસતે તોન બરસકી ટેપ ઇસિ વક્ત હુઇ હયે.”

જંગીએ અજબ થઇ પુછીયું કે—“તીયારે શું તું આગલખી કાઢ વેલા કેહ પડીયો હતા ?”

મુસલમાને ડોકું ઝુનારી કહયું—“હા; આગલ તોન વક્ત યાંહાં હવા ખી- ન આચ થે; ખેલે એક મારવારીકે થોડે પચેસે ઊસકે પાસસે રસતેએ છીન લી- એથે. ઊસ લીએ દો બરસ; ફર મેરે એક દાસતકે બુઢા પકી જરા ગરદન દમાઇ, પર ગુનાહ સાખીત નહીં હોનેસે દસ બરસ; આર પોછે એક મીઠાંઇ વાલેકી દુકાન જરા રાતકો પોછેસે ફાડ કર થોડી મીઠાઇ ખા કુછ રૂપેએ લીએ, છસકે તોન બરસ; આર અમ એહુ ચાથે વક્ત યાંહાં આયા હું; દેખે પાંચવી વક્ત કાએકે ખાસતે જહન સાહેબ બેજતે હયે.”

આ હરહરતા આરને થાંડે પેટને જવાબ સાંભલી બજથી થોખાયું નહીં તેથી બોલીયોકે—“લીએ, કેયું એતા મીઆના અહાબમેજની દેખું! આર વખતો કેહ થએલા ને વરી પાંચમી વારની વાટ જુવે! હાખાહ ભાઈ તું તે ખરો નખટો.”

જંગીએ બજના ટીકા પર ધીયાન ન આપતાં એક બીજા ઉદીને પુછીયું કે—“ભાઈ તું પારસી દેખાએય; તેં શું તકસીર કીધી કે તુને અહીઆં આવું પડીયું?”

કોીએ સલામ કરી ધીરજથી જવાબ આપીયો કે—“હા મેહેરબાન હું પારસી છેહો; મારેથી કેની સાખ તે જરીક લુગ્ગમાં મારા સેડની પેટી ઊંઘરાઈ ગએથી, ન તેઓને પુછીયા વગર મારી સેડાનીના થોરાંક અગીઆર બાર હજાર ના ઘરેના ઊંચકાયા; એ લુગ્ગને લીધે સાહેબ મને પાંચ વરસની સજ થઇચ. તનતો પુરાં કીધાં બાકી બે છે. હાજ, બાકી હું ફરજંદ તો આબરદારનું સાખ.”

આ “આબરદારના ફરજંદ” ની બોલી વાત સાંભળીને સાંપેહસાસારે એક ભારે હાએ મારો, અને જાણે પોતા ઉપર કેવીએક મોહોટી આફત આવી પડી હોય તેમ પોતાના મુકાએલો ચેડેરો દલગીરીથી કમજાવી ખેલા સીપાહીઓની તરફ ફરીયા અને નીચે પરમાણે એક અસરકારક ભાશાણ કરવા માંડીયું. તે વણ બોલીયા—“રે આ સીપાહીઓ, માહાશ મન આ કમખખત ઉદીઓના બેહદ કુખની કાહાનીથી પીગલી ગયું છે. ખરું છે કે આ ને સજ એએને થ- ઇછે તે એમની તકસીરને લીધે છે; પણ કેટલેએક વીચાર કરતાં, અને ફૂંતીયાની ચલન તથા આશમાનની ગીરદશનો ખોવાલ દેડાવતાં મને એમ અદેશ પેદા થયો છે કે એઓના ગુનાહની સાથે સરખાવતાં સજ છઆદા થઇછે. અને આ નખીખના કુટેલા ઉદીઓએ હમણા પોતાનો હવાલ ને દલગીરી ભરેલી રીત

કહ્યો છે તે ઉપરથી મને એમ રોશની થયું છે કે એવા સખત બંદ અને આંખે ત-
રેહની કરડી નશીલતથી એઓ પાણુ રાખ નથી, અને પોતાના ખરા દીલથી
એઓ આ આબખમાંથી છુટકારો મેલવવાની ઊમેદ રાખે છે. ત્રીયારે આ સી-
પાહીઓ તમે ખિયાલ કરોકે જ્યારે આ લોકોની જ મરજી નથી ત્રીયારે એમને
આ ગુલામગીરીમાં ગીરફતાર રાખવું કેટલું ગુનાહ ભરેલું છે? ઇનસાનને તેની
મરજી પરમાણુ કરવાનો છુટ તે કુદરતના સાહેબે પુરતી આપી છે, ત્રીયારે આ-
પણુ તેના અટકાવ કરવાની તજવીજ કરવી સજવર નથી. હું ફરોથી કહું છું
આ સીપાહીઓ કે આ લોકો તકવીરવાર છે ખરા પણ મારે તમેને એમની જ-
ણાવવું જોઈએ ખરું કે—એવોએજે ગુનાહ કીધો છે, અથવા બદ ચાલ ચાલાવી
છે, તે કાંઈ તમારી સાહામને નથી. ત્રીયારે તમે એઓ પર એવા ચોકસી રાખી
એમને પહરેજ રાખો છો, તે ઇનસાફથી ઊલટું અને કુદરતના પાક કાનુનોથી
સરતાપા ઝાડું છે. વલી એઓએ જે ગુનાહ કીધો છે તેની સજા ઇનસાફના
ખાવી દેશી થવી જોઈએ; નહીં કે કમીના ઇનસાનથી. હું આશા રાખું છું એ
ને કે વીચારના સીપાહીઓ, કે માહારી આ તકરારથી તમેએ તમારી જુલ જોઈ
હશે, અને પોતાની ખરી ફરજ થું છે તે તમે સમજ્યા હશે; વાસતે માહારા
આ સુલેહ ભરેલા સખુનો પર ધીયાન આપી આ બંદીવાનોનો ખુલાસો કરો.
અગરજે તમે આ નરમાસથી ભરેલા માહારા યોલોની દરકાર નહીં કરશો
તો માહારા પેહુલવાની ધરમના માહારી આ તેજ તજવારના, આ ભાહારે ગુ-
રજ—આ વફાદારને જે અને આ મુબારક કોલાહના સોગંદ લઈને કહું છું કે
માહારી કઊવતમંદ બાનુ અને જોરાવર દસતના જોરથી હું આ સરવેનો છુ-
ટકારો પોતાને હાથે કરશ. માટે આ સીપાહીઓ જ્યાં લગત સલાહ અને સં-
પજથી કામ થાય તોયાં લગત લડાઈની કોશિસ અને ઇનકારનો વિચાર કરશો
ના; કેમકે હું ખાતરીથી તમેને જણાઉં કે આજ સુધી જે કાંઈ સીપેહસાલાર
મેહેરમસ્ત બોલપાડજંગ બાહાદુરે કામ માથે લીધું છે તે પુરાં કીધા વગર તે
રહ્યો નથી અને હજીમી રહેશે નહીં.”

સીપેહસાલારનું આ ફાનાઈથી ભરેલું ભાશણ કદીઓને એટલુંતો પસંદ
પડીયું કે સરવેએ ખુશીના પોકાર ઊડાવીયા. જેના જવાબમાં જંગીએ પોતાનું
સર નમાવીયું. પણ સીપેહસાલારે જેવોને માટે આ ઊમદા ભાશણ આપીયું
હતું તેવોની ઉપર તેની ઊલટીજ અસર થઈ. જંગીના યોલોથી નરમ થઈ
કદીઓને છોડી મુકવાની તેનાની “દરખાસત” ની સામને સીપાહીઓનું “મજબુત
મત” પડીયું. તેઓને મેહેરમસ્તની આ માઆકુલ તકરારથી ઊલટી ચીર ચઢ-
હી અને પેલા ચઢી ચઢી ભાશા બેલનારા જમાદારે પોતાનો યુસો મેહેરમસ્ત
ઉપર નીચલા યોલોમાં કાઢાડીયા.

તે યોલોયા કે—“સેટ, તુમ તમારે મુગા મુગા જો રસતાથી આયા તોહ

રસતાથી ચલે જતો, ને હમારે કામની વચ્ચે મત યોલો, સમજ્યા ? બડા મોટા માનસ તુમ આયા હુએ કે તુમારી ખાત હુમ માનકર એહ બદમાસોકો છોડી મુકસે ! જતો જતો, ઘર બચેકર ખીચડી ખાઓ; યાંહાં તુમારા કામ નથી. સીરપર તો પાઘડી કે બદલી હુજમની તસ પેહેરેસ, ને બડી બડી ખાત કરેસ. જતો, નહીંતો પેટ ભરીને માર ખાએસ.”

હજી તો સીપાહી કાંઈ વધારે યોલવા જાયછે તેટલાં જંગીએ કઠાકો કીધો કે— “બદકાર નજીસ કુતરા, શેહતાનીયતથી ભરેલા પલીદ ખવીસ, તીયારે જે તાહારી જહેલીના તમાશો, અને ચાખ તાહારી બેઅદબીની લેહેજત—” એમ કહી ભાલો ઊંચકી એવા જરથી આપણા પંચબેલ યોલનાર જમાદારના પેટમાં લગાવીચો કે તે ખીચારો જખમી થઇ જમીન દાસત થયો. તેને એવી રીતે પડેલો જોઇ અને જંગીના અંચોતો હોમલો થયો તેથી પેલા બીજા સીપાહીઓ તો પેહેલે ઘભરાઇને પાછા હટીયા અને કેદીઓએ એક બીજી ખુશીના પોકારથી પોતાની સાંકલ ખખડાવી જંગલ ધુજવીયું. જંગીએ સીપાહીઓના ઘભરાટનો લાભ લઇ તુરત પેલા પારસી “આબરુદારના ફરજંદ” ની બેડીઓ ભાંજી અને તેને છુટો કીધો. આ જોતાંજ પેલા સીપાહીઓ ધસારો કરી પોતાના હુથીયાર ઊંચકી જંગી ઉપર દાડીયા. પણ તેટલામાં કેટલાક કેદીઓ છુટા થયા અને સીપાહીઓ ઉપર પોતાની બેડીઓ અને પથરોનો મારો ચલાવીચો. તેમની સાથે જંગીએ પણ ભાલો ઊંચકી એક બીજી વેલા ખુનરેજ મચાવવાના વીચારથી પંજઅચેબની લગામ ઢીલી મુકી સીપાહીઓ ઉપર હુમલો કરવાની તઇયારી કીધી. આ મામલો જોઇ પેલા સીપાહીઓ પોતાનો જીવ લઇ તીયાંથી નાહાઠા. હવે જહુડપમાંજ એક પછી એક એમ સરવે કેદીઓ છુટા થયા અને જંગીની આસપાસ ફરી વલી તેમને છોડવીયા તે વીશે ઉપકાર માનવા લાગીયા.

અલખતાં આ સઘલો વખત ફુંબો ખજે નો તીયાં હાજરજ હોય, પણ જેવી લડાઇ શહરૂ થઇ કે તેને ઘભરાઇને એક ખડકની પાછલ પોતાને છુપાવીચો હતો; અને સરવે સમાધાન થયા પછી પાછો સીરેસતા પરમાણે પોતાના પેહેલવાનની પછવાડે આવી ઉભો હતો.

જંગીએ કેદીઓના ઉપકારના મુખન સાંભલીયા અને હરખથી જવાબ આપીચો કે— “ભાઇઓ મેં જે કીધુંછે તે ઘણુંજ નજીસુંછે, તોપણ તમે જે માહારો ઉપકાર માનાછો તેથી હું બેહદ ખુશ છું. આ તમારી નેક ચાલ તમારા ઊંચા ખાનદાન અને લાએકી ભરેલી સભીયતાની સાબેતી આપેછે;—”

હજીતો મેહેરમસ્ત વધારે યોલવાના હતા તેટલાં એક કેદીએ વચ્ચે પડી જે હુકમ ફરમાવેલો હોય તે ટુકમાં પતાવવા જણાવીયું. જેથી મેહેરમસ્ત વચમાંના યોલો ખાઈ જઇને પોતાના ભાશણના સેવટના ભાગપર ઉતરી પડીયા અને જણાવીયું કે “હવે હું તમોને એટલુંજ કહું છું કે આજે મેં જે તમારો છુટકારો કીધોછે તેના બદલામાં તમે સરવે આલપાડની નજદીકમાં માહારી દીલનવાજ ખાનુ-માહુતાખી મુખ-

હાની અને ચલકતી પેશાનોની મનમોહન શહેરનાજ પાશે જાઓ, અને તેણીના નમનતાઈથી જણાવો કે મેં—એટલે કે તેણીના ફીલખર મેહેરમસ્તે તમારે છુટકારે, કીધાછે; માહારી બાહાધુરી અને કવતની તેણીને સરવે વાત જણાવો અને છેલ્લે તે જે કામ તમોને સોંપે તે કરવાની કંમર તંગ કરજો.”

કેદીએની તરફથી પેલો પારસી જે લગાર બોલકનો હતો તે આગલ આવીયા અને જંગીને જણાવીયું કે—“જુઓની સાબ, તમે કેઓ તેતો સહ ખરું; અમે અમારી આંખને જોરે બજવીયે, કેમકે સાબે આજે હમોને છોડવીયાછે, પણ તે સાબને કેહોને બોલપાડ ! એટલું બધું લાંબે જણું ને તેબી વલી અમે બધા જન સાથે ! તે તો બનવું કઠન છે, કેમકે જો અમે તે રસતે ગીયા તો પાછી કમબખતી; વલી વારા સાંકરાં પેહેરવા પડે; તમે સમજેલા કેની ? ને વલી હવે પાછા સીપાઈઓ અમારી સોધમાં ગામે ગામ ફરસે, તેથી અમોને તો બધાને છુટા થઈ જમે જમે ને શહેરે શહેર ને જંગલે જંગલ છુપાવું ને સંતાવું પડશે. તીયારે અમે તે તરફ જઈએ તે કેમ ? સાબે તો કેહેવાનું હતું તે કયું, પણ અમે કાંઈ એવા બોલા ભટાક નથી કે ઘેરે દીસે હાથે કરીને વાઘના મોહોડાંમાં જઈ સુખનો જીવ સંતાપમાં નાખીયે; સમજ્યા કેની ? સાહેબ મેહેરબાન; કોઈ વખત કામ પડે તો કેહેજો. સેવકનું નામ બેહેલો બાંગો છે. કાંઈને થંડો બંડો કરો નાખવો હોય, કે ઘેર ભાંજવું હોય તો સેવક આંખને જોરે બજવસે; સમજ્યા કેની ? બાકીને બોલપાડ જઈ તમે કેવા તેવું કાંઈ ગાંડુ કામ આપરેથી નહીં થાય, સાબ મેહેરબાન, ને વલી સાબને કેહો કે આએ જે માથાં ઉપર ખીતલની તસ પેહેરેલી તે કાહાડી નાખો; બહુજ ખરાબ લાગેય. એવું અજકું વાસન માથે નહીં રાખીયે. એના કરતાં એક સોજ બંદરી પાઘડી બાંધો; ને હવે તમેબી કેમે આડો રસનો માપો જાઓ, નહીં તો જો જોદાર બોજદારના હાથમાં પકડાયાય કેની તો હમારો બધો ખાર તમારી ઉપર ઉતરસે; સમજ્યા કેની ? સાબ મેહેરબાન.”

આ બેઅબી ભરેલું અને નાફરમાનીથી પુર ભાશાળુ આપણા જંગીને મનીયું નહીં. તેથી ચીરડાઈને બોલીયા કે—“બેહ્યા મરદ, તાહારી આ નીમક હરામી અને બેદીલીની સજામાં હું તને એટલુંજ કહું છું કે તું ફક્ત એખલોજ માં હારી શહેરનાજની તરફ જા, અને તેની ગોલામગીરીમાં રહે; અગર માહારો હોકમ તું ના કયુલ કરશે તો જે હાલ મેં પેલા સીપાહીઓ નો કીધો તે તાહારો બી કરસ.”

જંગીના આએ તાત બોલ સાંભડી બેહેલુ બાંગાએ પોતાના સોબતીઓને કાંઈ ઇસારત કીધી જેથી તેઓ થોડાક પાછલ હુટીયા અને એકસંપથી પથરોનો જખરો વરશાદ સીપેહસાલાર અને તેમના માનીતા ચરબદાર નોકર ઉપર વરસાવવા માંડીયા. બજાએ તુરત મેહેરમસ્તની પાછલ આસરો લીધા અને પોતાથી બનતો બચાવ કીધો. પણ બીચારા ગીરદશમાં આવેલા, મારકુટ અને હારમારીમાં ગીરકુતાર થયેલા પેહેલવાનથી પોતાના આટલા બધા હરીફોના સખત મારા આગલ કાંઈ થાલીયું

નહીં અને અંતે પથરોથી જખમી થઇ પંજઅચેખની સાથેજ જમીન દાસત થયા. બેહેલુ બાંગાએ છયારે તેમને નીચે પડેલા જ્યા તીયારે દાડતો આચો અને તેમના માથાં ઉપરની પેલી વખાણાયલી હુજમની તસથી પાંચ સાત મજબુત જરખ મેહેર મસ્તના માથાં, મોહુદાં અને ખભાં ઉપર લગાવીયા; પછી બખ ઉપર તુઠી પડી તેના કાંઇ ફાલતુ કપરાં વીગરે લઇ લીધા, અને પછી સરવે કુદીઓ છુટા પડી જુદે જુદે રસતે નાહાહા; કેમકે સીપાઇઓના આવી પોહોંચવાની તેમને ધાસતી હતી.

જંગી મેહેરમસ્ત પંજઅચેખ ઉપર ઢગલો પુજે થઇ પડીયા હતો, અને તેમની પાંસેજ બજે પણ માર ખાઇ ઘાયલ થયેલો માસની ટેકરીની મીસાલે ગોલો થઇ પડીયો હતો. બાપડો પંજઅચેખ કુસડાઈને જમાનાની ગીરદશનો વીચાર કર-તો કાન કુકુડવતો હતો, અને બજને ગંભીર બલદીઓ આ જખમી થયેલા પેહે-લવાનોની આગલ અજાએખી અને ચોંતામાં ગરક થઈ ઉભો હતો.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

અરબદાર બખ ભાખરાના વફાદાર બલદલુ બેહેલુ બાંગાને હાથે ઘોસાવું, અને જેહાં આશકાર મેહેરમસ્તની એક પહરે જગાર સનીયાસી સાથે મુલાકાત થાઈ તેનું ઘાસતાંન.

તવારીખના બોહોલા મેદાનમાં ચાલાક દસત અને જોરાવર મગજના કવી લખનારાઓ પોતાની તેજ કલમના વીજલીની ચાલના રખશને એવી રીતે કુ-દાવી ગયાછે કે સદાના દગાબાજ ફરતા આશમાનની ગરદશથી જેહાં પેહેલવાન મેહેરમસ્ત અને તેમનો નીમકહુલાલ કુંબો સોહોબતી જેવરે નેહેસતાલેના બંદી-વાંનના પથરના સખત મારાથી શેકસત ખાઈ જખમી થઇ જમીનદાસત થયા, તેવારે તેઓએ પોતાના કમનસીબ અને બરગસતે સેતારાને માટે અફસોસ કીધો. અને એવી આકૃતનો ઈલાજ સમર સીવાય બીજો કાંઈ નથી એવું ધારી જેમ તેમ કરી ભારી મુશકેલીઅત અને મોહોટી નેહેમતથી જમીન ઉપરથી ઉઠીયા. તેહેમતન જંગીના તમામ બદન ઉપર પથરના મારાથી ગુમડા થયાં હતાં અને તેમનો પેહેલવાની ચેહેરો પેલી નરીમાન બીન ફેરશાસપની પાક સોનેરી કોલાહતી કોરથી પેલા બદકાર આહરેમનની ચાલના બેહેલુ બાંગાને હાથે જખમી થયો હતો. એ સીવાય બીજા ઘણાએક ઘા સીપેહસાસારને જએજએ લાગા હતા. એકે આવા સખત મારામાં બીજો કોઈ પણ મરદ હાર ખાઈ મરવા પડે, તોપણ આપણા પીલતન પેહેલવાનને તેથી થોડીજ અડચન થઈ હતી. તેનાનું તન જખમી થયું હતું ખરું, પણ પેહું કયાની મન હુંમેશના કરતાં છઆદા હીંમતવાન બનતું હતું; અને બાહારની હારમારીથી તેનાનું દીલ સખત થતું હતું.

પેહેલાં જંગી ઉઠી બેઠા, અને પછી તેમના કાખએ બળએ પણ લીધા. મેહેરમસ્ત વીચારમાં હોવાથી કાંઈપણ બોલીયા નહીં પણ બળનું ઉભાઈ આવવાથી તેને પટપટારો શહર કીધો. તે એક એક બોલ બોલતો અને પોતાના શરીરપરના ડીખાં દાખતો જતો હતો. જોકે સીપેહસાલારના નેટલી કેસરી તેને છલી નહીં હતી પણ જે કાંઈ હાથ ચાલાકી તેના ઉપર થઈ હતી તેથી બળની પુરતી ખાતરી થઈ ગઈ. પોતાને એવી રીતે છુંદાએલો જઈ તેને બંદીવાનોને ચોપરવા માંડી, અને વચમાં જંગીને પણ આરી રીતે તથા બેઠ બરેલા બોલોમાં ઠપકો આપવા લાગીયા. તે બોલીયા કે—“આ મારતા મરેરે—હેતાનના જનેલાઓએ તો મારી મારીને આટો લહન કારી લાખેલું. આ-આ-આ, બાપજી, હારકાં બઝીજ કલેરે! ભલું મનીખ માનેજ નહીં, ને હંધેજ માથું મારવા જાએ. હંધાજ કાઈ હરખાં મનીખ આહે; ચોરોનેખી કાંઈ છોરવવાના આહે; હાએ હાએ, તમારા હાતના ઉંચકતા જહાનમની ખારીમાં ઉંધા પરેરે—નારીએર નારીએર જેવાં ગુમરાં માથાંપર કારેલાં. એવા આરેમન જહાએ પર તે કાંઈ મેહેરખાની કરવાની આહે? પોતે અનસાફ કરવા જઈ કટાઈ છુંદાઈ પરેલા તો પરેલા, પન હાથે મને આ ગુંદાવેલો; અરે ગુંદાવેલોતો ગુંદાવેલો, પન હાથે આરકાંઆ ભંજવી લાખેલા. આ માયજી રે, આને હતીયાનાહ ગીએલાઓએ તો તમારું કુખ યાદ કરાવેલું. હાએ હાએ, આ મારું કુંના જેવું નાખ દાખી લાખેલું—ને મોરાં ઉપર નખરીઆં ભરેલાં—અવે ભીખીને તે ઉં કું કોકું દેખારો? તે તો આ મારો હાલ જઈ ગારે ગારે ઘોઈ લાખહે જી.—આ મેહેરજી બાપા, આ તે તમે હું મોકાન વારેલી? હાથે લાગો મારો કાંએ કચરઘાન કરાવેલો: આ, આ—માથું કેવું ઘુમે જી, ને પેટમાંખી આરાને ઊભાં આવે. હું કઈં એક તોપ બોપ મારી પાહે એતે કેની, તો મારી હહરીના પોએરાવોને ઊઝારીજ ચુકતે જી”.

અહીંઆં મેહેરમસ્તે બળને ફરતો અટકાવીયા કે—“નાદાન મરદ, જે બનનાર હતી તે બની; હવે ખામોશી પકરી સખર અખતીયાર કરવા શીવાય ખીજે કંઈ ચારો નથી. માટે બળ ચુપથા, અને તે બદકાર ચોરોને યજદાનને હવાલે કર. તે ધનસાફનો માલેક તેમને લાયક નશીયત કરશે.”

બળ અહીંઆં બોલી ઊઠીયા કે—“અરે અવે તેતો હજી રીઝો, પન તમે વહેલા થાવો, નીતો ખીજી બલા ગલે વરગહે. ભલા મનીખ તમે કંઈ હમજાહે; અમ તે કંઈ હરકારના કંદ કીધેલા, ને હાંકર ને ઘેરીઓએ બાંધેલા ફેદીઓને કાંઈ છોરાએ કે? બોલા હપાઈઓ જઘને ગામભની કુક મારહે તો આએ દતાકે ફાજદાર, ને જમાદાર ને હંધા ઘેરે બેહી ગીધરાની કાની ઉતરી પરહે, ને તમને કંદ કરી હાથે લાગો મનેખી બંધીખાને લાખહે. ચાલો ચાલો, હરના રહતો અવે જોલી દીઓ ને કૈયા જંગલ ભની ચાલો, કે એ બલામાંથી બનચીએ. એ હે-

લા કેદીઓ પાલવે પણ હરકારના મનીખનો ની પાછવે ને. ભઈ ચાલો ચાલો, આવે બેહી મો રીઓ."

જંગીએ બળને જવાબ આપીયો કે—“બળ હું સારી પેઠે જનું ચ કે તું જાતે ઘણોજ હાંચકારો છે. મારી ખાતરી થયેલી છે કે તારા આંગ પરમાણે તારામાં નેર નથી. અગરજે હું અહીંઆં એખલો હને તો હરમીજ સીપાહીની તો શું પણ ખુદ તુરાન સરજમીનનો અગર બાદશાહ અફરાશીઆબ ખી માહારી સામને આવી લાગે તો હું મુતલગ દરકાર કરને નહીં. શું આ પાહાડી તન, આ હમાવંદના ખુવંદ પાહાડ જેવી માહારો ચુસ્ત બાબુ અને રૂસ-તમના જેવું માહરું કુતત, નાચીજ, નાહીમત, કમીના અને નીચ સીપાહીઓની આગળ નેર આવસે! સાંભલ ઓ નાદાન કે—

નથી મુજને દુશમન કે મુદ્દનો ડર,
ન દેહેશત અજલની, કે મોહિતની ફકર.
કપ્પુ ઈનસાનને હાથે હું થાવસ ન જેર,
યા છનો દેવોથીબો ડરસ હું દલેર?
કપ્પુ કોઇએ પીઠ માહરી નેઇ નથી,
કપ્પુ માહરી હોરમત મેં ખોઇ નથી.
ન ફાવીયોછે દુશમન કોઇ મુજ ઉપર,
ન આફતથી ધુજયું છે માહરું છગર.
અગર જંગનો કીધોછે કોઇએ મુજથી ખયાલ,
તો આયંદહ થયોછે તે પાયમાલ.
ઊઠાવીછે જેને મુજ ઊપર સમશેહેર,
ખતાં ખાઇ થાકોછે તે થાઇ જેર.
કસમછે આ મુજને કે ન મોહાતથી ડરું,
હરીફને હું મારું યા પોતે મરું."

એમ કહી જમીન ઉપરથી ઉઠી નેસમાની નેસમાંજ પોતાની શમશેર આસપાસ ફરવા માંડી. બળે બાબુએ ખીસી ગયો અને અજબ થઇ જંગીના આ જહુડુની દેખાવને નેવા લાગ્યો. અંતે તલવારની કસરત પુરી કરી મેહેરમસ્તે તે મયાનમાં મેલી, જેથી બળને જરા ધીરજ આવી અને તે બીહીતો બોહીતો સમજાવીને બોલીયો કે—“જુઓની બાપા, તમે કીઓ તેતો હંધું ખરું ર ખરું, પન અવે હો બહો હપાઇ આગર આપરા જેવા બેનુ તે હું આલે; તમે તો

બે હજારનેખી મારી લાખો પન ઊં હું કરા ? મારીથી કંઈ તમારી કાની લરા-
ઈ થાય ? ન—બરીગીયું તે હું કેય તે—પાઠા ફરવાય ? ઊંતો કોઈના હાતમાં જો-
તાં જોતાં માએરો જવાનો, ને મારાં પોએરાંઆ તો વાતજ જોયા કરવાના; વા-
હુને બાપા મારી ઉપર એટલી મેરબાની કરીને કથા ચાલો. આ ઘોરી રહતા
પર એમ છરે છોક ઊભા રેવું હાડું ની. હુરજખી માથે આવી ગીઓને; વાહતે
ચાલો ચાલો.”

જંગીએ બજની આજેજ જોઈને કહ્યું કે—“બજ ઠીક છે, હું આ વેલા
ફક્ત તાહરે વાસતેજ માહારા દુશમનોની સામને થવાતુ મોકરું રાખુંચ. જો કો-
ઈખી દીવસે મેં દહેશતથી મોહોડું મરડીયું હાય, તો તે આ જો છે. અને તેખી
માહારા જીવની ફીકર કરીને નહીં, પણ તું માહારા વફાદાર નોકરની ફીકર
મટાડવાને માટે. વાસતે બજ, ચાલ તું કેઈતરફ જવા માંગે છે. પણ ખમરદાર
જો કોઈખી દીવસે તેં એમ કહ્યું કે મેં સીપાહીઓના હાથમાં પકડાવાની ધા-
સતીથી પોતાને છુપાવવાની મતલબથી ઘોરી રસતો છોડીચો હતો, તો હું ખાત-
રીથી કહું છું કે હું તને સરવેની હજુરમાં મોટો પારી, તાહરી યુનેહગાર જબા
નને આ માહરી તેજ સમશેરથી કાપી નાખસ.”

બજે બોલીચો—“અરે બાપા, મારા હું ભોગ લાગેલા જ હું એમ
કેઉં ; ન જો વરી કેઉંખી, તો માડું માને તે કોન ? વાહતે ચાલો આવે ઘોરા
ઉપર બેઠો, આપરે આ જરીમાંથી પહાર થઈ જઈએ. પછે જુદા ખોદાજ
લેઈ જાએ તીફ ખડું.”

મેહેરમસ્તે બજની મસલત સાંભલી સર હીલવીયું ને પંજઅયેખપર સ-
વાર થઈ રસતો છોડી એક તરફની ગીચ જહાડીમાંથી ચાલીયા ; તેમની પાછલ
બજે પણ પોતાના બલદીયા ઉપર બેસી ચાલીચો. સુરજનો તાપ ઘણો
હોવાથી જહાડીમાંથી પસાર કરતાં જંગીને ઘણો કરાર થયો. તેમજ સરકારના
માનસોના હાથમાં પકરાવાની ફીકર હવે મટી જવાથી બજે પણ ખુશી થયો
અને પેલા હજમના તટ ઉપરથી તફાવેલી મોહોવરાની ખાટલી મોહોડે લગારી
એક બે મોહોટા જોટ ગરીયા ; અને હરખાતો હરખાતો પોતાના પેદેલવાન
માલેકની પાછલ ફુંકારા મારતો અને પસીનો નુછતો ડોલતો ડોલતો ઘોભીના
ગાંસરાની મીસાલે ચાલીચો. અલખતાં રસતા ઉપર જેટલી મેહેલાઈયો મુસા-
ફરી થાયે તેવી રીતે કાંઈ આ જહાડીના આરકતરા મારગમાં થયું નહીં,
કેમકે વારંવાર તેઓને મોહોટા જહાડો અને ખાડા મલતા હતા, જેને પસાર

કરતાં આપરા ખંને મુસાફરોને ધણી અડચન પડતી હતી. એવી રીતે છેક સાહ્યાંજ થઈ ત્રીયાં સુધી તેઓએ રસતો આગલ માપીયા કીધા. અંતે સુરજ અસત થવાની થોડોક વખત આગમચ તેઓએ આ જહાડી પુરી કીધી, અને તેને કીનારે એક વેહેતા નાલાં આગલ તેઓ જઈ લાગીયા. તેમને જોઈ કેટલાંએક બગલાં કીનારા ઉપરથી પોતાની માછલી પાછલની સોધ મેલી કઠોર આવાજે ધ્રુમ મારતાં ઉડી ગયાં. સાંહ્યાંજનો વખત હોવાથી નાલાં આગલનો દેખાવ ઘણોજ રલીઆમનો દીસતો હતો; ખુરશોદના આડાં કીરનોથી પાણી સુંનેરી ખનીયું હતું; અને પવનથી હીલતા તેના નાહાના કરચલી દાર મોજા જાણે આતશની નદીમાં વેહેતા હોય તેવા જહમકદાર દીસતાં હતા; પીલાં ખાવરના ખુશબોદાર ફુલમાંથી મીઠી પણ ભલુકદાર લપટ હવાને પોતાના મેહકાતથી તર કરતી હતી; અને પોતાના માલા તરફ જતાં પંખિરાનો મધુર શરોદ ફરેશતાઈ જલસાની મીસાલે તે શાંત જંગલને ગળવતો હતો. જંગી અને બજો આ રમણીય દેખાવ જોતા કેટલોક વાર ઉભા રહ્યા, અને પછી નાહું પાર કરવાની વેતરનમાં તેના કીનારા ઉપર ફરવા લાગીયા. નાહું ઉંડું હોવાથી તે ઉતરીને પેલે પાર સલામતીથી તેઓથી જવાઈ શકાએ એવું નહીં હતું, અને હવે સાંજનો વખત હોવાથી કોઈ ખીજ તરફનો રસતો લેવાનું પણ તેઓએ ફરસત વીચારીયું નહીં; તેથી આપણા ખંને મુસાફરો નાલાંને કીનારે અંદેશામાં ગરક થઈ ઉભા રહ્યા. તેમને થંમ ઉભેલા જોઈ ઉડી ગએલાં બગલાં પાછા કીનારે આવી પોતાનો ખોરાક સોંપવામાં મરાયુલ થયા. હવે સુરજ લગભગ અસ્ત થવા આવીયો હતો, જહાડોના છાયાં લાંબા પડીયા હતા, અને મધુર પણ ગંભીર સરોદ આ જંગલની એક બાજુએથી નીકળીયો. ચઢઉતરના એક પછી એક મીઠાં સુર આપણા અજબ થએલા જંગી અને તેમના સાથીના કાન ઉપર પડવા લાગીયા; સુંદર અલાપ અને મધુર તાનથી એક અજબ તરેહનો શાંતી તે સુમસામ જગીયા ઉપર ફેલાઈ. પરં-
દાઓએ પોતાનો સરોદ બંધ કીધો; અને બગલાં પણ માછલી મારવાનું મેલી દઈ ગોયા તે શીરીન ગાયનની અસરથી મસત થઈ ગયા હોય તેમ એક પએ ઉભા રહ્યા; પંજઅચેએ કાન ઉંચા કીધા અને આસપાસ જોવા લાગીયો; તથા બજોનો ગરીબ બલદ આંખો વીંચી વજોલ કરતો ગાયનની ફેફમાં ચક-ચુર થયો. જંગીને પણ તે એટલું પસંદ પડીયું કે મનમાંજ પોતે પણ તેના બોલો ઉંચકી લીધા; અને આ મીઠા પણ સાદા ગાયને તેમના ઉપર એટલી તો અસર કીધી કે તે ગાયનના નીકલતા સુખનો આપણા જંગીએ પોતાનાં નોધમાં નીચે મુજબ ટપકાવી લીધા.

૫૬. (પીલુ.)

“ગુરુ કૃપાંજન પાચે રે ભાઈ, રામ ખીના કછુ ખાલી નાંહી.”—એ રાહ.

નીસ દીન ચીત હયે તોરા લગાયા,
રામ નામ મોહે સાચહી ભાયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

યાદ જપું તોરી પલ પલ સ્વામી,
એક સીવા તોરે સબકો બુલાયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

કુનીઆ અંધેરા હયે, માગું મદદ મચે,
લોભી એહ બસ્તીમે નાહી કો માયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

સૌંસાર સુખ હયે નામકા ખાલી,
સાચ ન કીસીને કબુ સુખ પાયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

અખ તક સોયાથા ગાફિલ બન મચે,
નીંદરાસે પાપકી કીર્તિ ન જગાય.

નીસ દીન ચીત હયે૦

નયેના ખુલી મોરી જખ મધમાતી,
કુખ સીવા ન નજર કછુ આયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

સખ મતલબકે થે હમરો ન કોઈ,
જો દખા કીસીકો વોહ પાયા પરાયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

દખા અકેલાહી તોહે દયાલુ,
બાકી સબોંકો થા જગને બુલાયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

શાંતી મોરે મનકો દા પ્રબુજ,
ચયેન એહ મનકાતો મચેને ગંવાયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

ખાટે યાંહાં સુખકી ન મોહે ગરજ હયે,
સાચ વોહ આરામ દે રાખો છાયા.

નીસ દીન ચીત હયે૦

આ ગાએન રૂપી અંદગી પુરી થતાંજ જગીએ પોતાના દબેર રખશની લગામ ફેરવી, અને જે તરફથી આ સરોદ સંભલાયો હતો તે તરફ ચાલવા માડીયું. બન્ને પણ તેમની પાછલજ કાંઈ પણ બોલવા વગર ડોલતો અને હીલતો ચાલીયો. નાલાની તરફથી એક બાજુએ વલન લઈ તેવો થોડા વારમાં એક સુતરી અને સાંત જગાપર જઈ પોહોંચીયા. આ જગાથી થોડેજ દુર નાહું પેહેતું હતું, જેના કીનારા ઉપર એક મોહોટા વડના ઝાડ હેઠલ તેમની નજર રોશન કીધેલા આતશ ઉપર પડી; જેમાંથી ધુમાડાનું કાણું વાદલ તરેહવાર રીતે આકાર પકડી વડના જાડાં પાતરાંઓમાંથી બહાર નીકળી હવામાં પંથરાતું હતું. આતશની પાસે એક બુઢો, પાકીજેહ અને બુજોરગ સુરતનો જોગી આકી રંગના કપરાં પેહેરી, પહલાંથી વાલી તે યજ્ઞદાંતની શેતાયશમાં મશયુલ થયો હતો. તેની આંખો વીચેલી હતી અને બંને હાથ અંદગીના આકારમાં જોડાએલા હતા. તેની સફેદ દાહારીથી છાતી ઢંકાએલી હતી; માથા ઉપરના યુંચવાળેલા બાલ યુંચરા બનીને તેની આંધ ઉપર જુલતા હતા. જગી અને બન્ને આ દેખાવથી કાંઈએક અભ્યેખીમાં પડીયા બરા પણ જોગીને તેના પવીતર કામમાં અડચન ન થાયે એવી મતલબથી દુરથીજ પોતાની સવારીના જાનવરે ઉપરથી ઉતરી આસતે આસતે ચાલી જોગીની સામને જઈ ઉભા. જોકે તેમના પગ હેઠલ મુકાં પાતરાં અને ડાંખલીએ દબાયાથી કાંઈક અવાજ થતો હતો, તોપન અંદગીની કેશમાં પેલા જોગી એટલોતો મસ્ત બનીએો હતો કે તેને તે અવાજ સંભલાતો પણ નહીં હતો. મેહેરમસ્ત અને બન્ને થોડોક વાર તો મુગાજ તેની સામને ઉભા રહ્યા પણ જીયારે તેઓએ જોયું કે જોગીતો આંખ ઊંધાડતોજ નથી તીયારે તેવાની ધીરજ સમાઈ શકી નહીં. મેહેરમસ્તે પેલા જોગીને કાંઈ સવાલ પુછવાનો વીચાર કીધો. હજીતો તે સવાલ પુછવાની વેતરન કરે છે તેટલાં પેલા ભગતે પોતાનું શરીર આસતે આસતે હીલવવા માડીયું અને નીચલા ધુરપદમાં પોતાને પેદાના કરનારની સેતાએસ શહર કીધી.

ધુરપદ (ભયેરતી.)

“તદનોમ તદનોમ રે—તના દએરના”—એ રાહપર.

ભગવાન ! ભગવાન રે !

ભગવાન ભગવાન !

નીત સમરના.

તુ રામે નામ માનવ લગા મનમાં

ગા બાની.—ભગવાન ભગવાન.

હરી ભક્તી ભજકે હરદમ—કહ્યું મુકતી પાલે આદમ,
પરવર ઉપર ભરોસા—નીસ દીન રાખ તા દમ.

પુ રામ નામ માનવ લગા મનમાં

ગા બાની.—ભગવાન ભગવાન.

જોગીએ પોતાની મુનાજત પુરી કીધી અને બંને હાથ વચ્ચે માથું નમાવી થોડોક વખત મુઠ્ઠી વીચારમાં ગરક થયો, પછે આંખ ઉઘાડી દલેર પેહલવાન અને તેમના વશદાર નોકરની તરફ જોયું. સીપેહસાલારે તુરત પુરતા દમામમાં તોપણ લાયક માનથી સલામ કીધી. જુજોરગ જોગીએ માથું નમાવી ગમભીરતા અને નમનતાધથી તેમની સલામનો જવાબ આપીયો, અને હાથની ઈસારતથી પાસે બેસવા કહ્યું. જોગીએ સર નમાવી તેનો ઉપકાર માનીયો અને બોલીયા કે—“અચ્ચે જુજોરગ અને પવીતર ચેહેરાના જોગી, હું ખરેખરજ દલગીર છું કે આવે વખતે તને તાહરાં પાક કામથી મેં અટકાવીયો ; પણ હું તે માટે તાહરાથી દરયુજર ચાહું છું.”

જોગી તેમના બોલવાની મતલબ ચેતી ગયો અને બોલીયો કે—“ભાઈ, કહ્યું ચીંતા નાહી. મેં એક ગરીબ જોગી હું, મુઝસે દાસસે કયા હો શકે. ફરમાવો આપ કૌન હો ; કાંહાસે આતે હો ; ઐર કીસ તરફ જાના હયે ?”

જોગીએ જવાબ આપીયો કે—“હું એક દુનીઆથી છુટો પડેલો અને આફતોમાં ગીરફતાર થએલો કમચખત છું. જોહાનમાં મહેરમસ્ત એલપાડ જંગ બાહાધુરના નામથી જાણીતો થયો છું. જુલમ અને પેદાદી તથા ઘેર ઇનસાફથી આ દુખી દુનીઆમાં લાચાર થએલાઓનો છુટકારો કરવાની મકશદથી સફરની કંમર બાંધી છે. અહીંયાં આવવાની મારી મતલબ એછે કે હું રસતો બુલી ગયો છું અને આ નાલાને પેલે પાર જવાના રસતાથી અનજાનીયો છું, માટે એ નેક અને જુજોરગ ભગત, જે મીસાલે પુરાતન જમાનાના દલેરાને ફરેશતાઓએ રસતા બતાવી રાહાનુમાઈ કીધી હતી તેજ મુજબ આ વખતે તું મુજને આ જંગલમાંથી બાહાર નીકલી આગલ વધવાની રાહા દેખાડ.”

જોગી આ ભાશણમાંના સરવે બોલ તો સમજ્યો નહીં તોપણ જોગી પેહલવાનની મતલબો પામી ગયો. તેને જવાબ આપીયો કે—“ભાઈ તુ રસતા પુછત હયે તો જાણુ કે એહ જંગલ લાજપુરકે નજદીકકા હયે. ઇસ નાલેકો લાજપુરકી ખાડી કેહતે હયે. ચાંહાંસે સીધા જા, ઐર થોડે દુર પર તુઝકો એક બજુલકા ઝાડ મીલેગા. વાંહાંસે અગર તુ નાલેમે

ઊતરેલા તો સલામત પાર હોગા. જા, રાત અંધરી હશે, ઔર વફત થોડા બાકી હશે, જલદી કર નહીં તો રાહ ભુલેગા.—હરી કલીયાણ કરે !”

એમ કહી શરીયા પોતાના હાથની વચે માથું મેલી વીચારમાં પડીયો. કયે રસતે જવાનું તે જગીએ સાંભલી લીધેલું હોવાથી જોગીને શરીયા મેહેનત આપવાની તેણે કાંઈ જરૂર જોઈ નહીં, અને બળને પોતાની પાછલ આવવાની ઇસારત કરી મેહેરમસ્ત જે તરફ પંજઅયેબને ઉભો રાખીયો હતો તે તરફ ચાલીયા, અને સવાર થઈ પેલા જોગીએ બતાવેલા રસતો લીધા. બજો પાણુ પોતાના બલદ ઉપર ખેસી તેમની પાછલ ચાલીયો.

સુરજ અસત થયો હતો અને અંધાર જહડપથી વધતું જતું હતું ; એક પછી એક તારાઓ આસમાન ઉપર પોનાનો દેખાવ દેવા લાગા અને સુરજની ગરમી નરમ થઈ થંડી લેહકી આવવા લાગી. થોડુએક ચાલીયા પછી જે આવરના ઝાડની નીચાનો જોગીએ મેહેરમસ્તને આવી હતી તે ઝાડ નજરે પડીયું. ત્રીયાંથી આપના બંને બાહાર મુસાફરે નાલામાંથી ઉતરીને પેલે પાર ગયા.

બળને ઘણો વખત મુઠી મુઠે મોહોડે ચાલતો જોઈ જગીએ પુછીયું કે—“બળ તું આજે એટલો બધો તે શું વીચારમાં પડીયો છે કે કાંઈ પાણુ બોલતો નથી ?”

બળએ પોતાના સેઠના આ સવાલના જવાબમાં એક નીસાસો મુકીયો અને કહ્યું કે—“અરે બાપા તમે તે હું પુછો, ને જોતે હું કેજી ; બહ માફ માથું ફરે ને જીવ તરે ઊપર થાએ. મને પુછો નો, નીકર કાંઈ જોવા હરખું થઈ જાહે.—ઓ બળ તું મુઠો તું મહાપરી નીકરતો ; અમોલો અમોલો ઘેર ભની પડી રહેતે તો હુખી થતે ; અરે તારૂ હતીઆનાહ જાએ—તેં તો હુખનો જીવ દુખમાં લાએઓ ; પારકી પીરા ગરે ઔરસી. અવેતો હાતના કીધાં હુએ વાગે જો !”

જગી બળની આ નવાઈ જેવી બાશાથી અજબ થયા અને પુછીયું—“પાણુ બલદ બળ, શું છે જે તું આજે આટલો બધો દલગીર થઈ ગયો છે ? શું મેં તાહરી ઉપર કાંઈ જફા પાડી છે કે તું એટલો બધો નારાજ થઈ ગયો છે ? બોલ સેતાબ બોલ કે હું તને ખુશ કરવાની તજવીજ કરું.”

મેહેરમસ્તના આ સખુન સાંભલી બજો કાંઈક નરમ પડીયો અને બોલીયો—“અરે બાપા તમારી હાથે આવવામાં હુખતો બહુજ ; કોઈ દીને રાજ કે કોટવાલ—નીતો પટેલ થઈ જવાનું. પન બાઈ મારાથી બુખ ની હોહાતી જો. એકુ મે કુલીયાં મોવરાના, પેઠ ભરતું ધાન દાર કે રોટલી ને તરકારી, ને મન ભરતી જાંઘ મલી, એટલે મને ખીજું કાંઈઓ જોઈતું

નીમલે. મને કેહેતો છેક છેક તમારે છે તે—હેલા આપરા હું કીએ તે—છેક પુતા ભનીબી આવા. પન એટલું મને પેટ ભરતું ખવારો, મન ગમતું હુવા દીઓ, ને જીવ ભરતો પીવા દીઓ એટલે બહુ. જાને આપરે બેહમાંજ છીએ.”

જંગી બજના આ બોલ સાંભલી મુછમાંજ હસીઆ અને ભાખરાને કોલ આપીયો કે—“હું તને તારી મરજી પડે તેમ હવે પછી ખાવા, પીવા અને સુવા દેવસ; મારે તું કાંઈ શીકર કરતો ના.”

આ સાંભલી બન્ને બોલીયો—“તીઆર આજેજ મુહુરત કરેની. દાહરોબી હારે છે; કાંઈ ખાવાનું હોએ તો આપો; ને દારતો મારી પાહેજ છે. જરીક બંધાવા દેજો, એટલે થઈ ચુકું.”

સીપેહસાલારે આનો જવાબ એવો આપીયો કે—“બજા હું ખરેજ દલગીર છું કે હાલ તરત મારી પાસે કાંઈ ખોરાક નથી. આજવેર કોઈ પણ પેહેલવાને પોતાની સાથે કાંઈ પણ ખાવાની વસતુ રાખી નહીં હતી, અને જો હું તેમ કરું તો પેહેલવાનોની રસમથી ઉલટું ગએલું કેહેવાય. તેથી દલગીર છું કે હાલ તરતજ હું તારી આ માંગની કબુલ કરી શકતો નથી. બાકી જો અહીંઆં બિતારે કરવાનો તારો ધરાદો હોય તો હું તે કબુલ રાખુ છું; તારે ગમે એટલી બંધ કાઢાડજે.”

બન્ને બોલીયો—“ચાલો તીઆર તો ઠીક. આપરે અહીંઆંજ રાત કાઢાડીયે, કાલે આગલ ચાલહું. ખાવાનું ની તો ની, પન એક કુલીયું મોહોવરું ટાંકી હજીએ તો ખરા.”

જંગીએ કબુલ કરીયું અને બંને પોતાના સવારી બેગરથી બિતરીયા અને એક મોહોટા ઝાડની હેડે બિતારે કરીયા. સીરેસતા પરમાણે બન્ને પોતાના બલદને એક તરફ બાંધવા જતો હતો એવામાં તેને કાંઈ ખુશખો આવવાથી નાખ્ય ધવડી ડુંકારા મારી તેને મહેરમસ્તને પુછીયું કે—“ઓ મહેરજીભાઈ, ઓ બાપા એ હું ગંધાએ? કાંઈ મોહોવરાં મોહોવરાં વાહ મારે; આપરે મોહોવરાં હેઠલ તો ની આવેલા?”

જંગી બોલીયા—“હા બજા, હું ધારંચ કે આ મોહોટું ઝાડ મોહોવરાનુંજ છે, કેમકે મને પણ તેની ખુશખો આવે છે—”

સીપેહસાલાર હજી તો બોલેછે તેટલાં બન્ને ઝાડની હેઠલ મોહોવરાનાં મીઠાં અને સુગંધી ફુલ ચુટવા લાગીયો, અને મોઢે મોઢે પોતાના સદરામાં એકઠાં કરી વારંવાર મોહોગમાં મારવા લાગીયો. જંગી, બજાને એ પરમાણે રોકાએલો જોઈ અજબ થઈ પુછવા લાગા કે—“ગાંડા બજા, તું અંધારામાં એ શું માથું ફેરવે? સંભાલજે કાંઈ જન જાનવર કડસે.”

બન્ને ચાવતો ચાવતો બોલીયો—“કાંઈ ચંતા નહીં મહેરજીભાઈ, ફક્ત રંખે કરતા, જીંબી ગતમાંજ લોટુંચ તો. આજે બાપા નહીંયતો બહુજ પાધરા. મન ભરતું જીંઘાવા મલહે ને વરી પેટ ભરતું ખાવા મલેચ. જો, જો, તમે બીજરીક મોહોવરાં આઓ, બહુજ હારાં લાગેચ ; ને તાજાંઓ છે તે હવાદખી હાજો છે, ને વરી ટકોરાની ગરજખી ની પડે.”

મહેરમસ્તે બળને જવાબ આપીયો કે—“તારી સાથે એ મોહોવરાના ફલ ખાવાને મને બીલકુલ અડચન નથી, પણ હું ધારૂંચ કે પેહેલવાનેને લાયકનો એ ખોરાક નથી.”

બન્ને કુંચારો મારી બોલીયો—“અરે મારા હેઠ, ખાલી પેટે હુવા કરતાં એ આધિલાં ભલાં. ભુખની આગલ હજી હરખું. કકરી લાગે તો કુતરૂંખી વેહેતી લાખવામાં પાપ ની મલે. ભાઈ ની મામાના કાના મામા બી ભલા. તમે અમોલા અમોલા ચાંપવા મંડી જાવો જો હારી જીંઘ આવહે.”

જંગી જરા વીચાર કરી બોલીયા કે—“બળ તું રાસત કહે છે ; પણ મને એ અદેશો આવે છે કે આગલા કોઇપણ દલેરે એક રાતનો ચુનરો મોહોવરાનાં ફલ ઉપર નહીં કીધો હતો ; કેમકે શાહનામામાં અથવા કોઇપણ બીજી મોતેબર કેતાબમાં એ વીશ મારા વાંચવામાં આવીયું નથી.”

બળએ જવાબ વાલીયો કે—“તોને હું થીયું, ને વરી જો તે લોકોએ આધિલાં આહે તે ચોપરામાં જ્ઞાન લખે ? હું અહલના લોકો ધાનહાખ ખાતાતા કે ; ને ખીચરી પાટીયો જનતાતા કે ? તીઆર તમે હું કરવા આવો ? જો બાપા આપરે તો તમારા હારાને વરે કહીએ પછી તમારી મરજી.”

સીપેહસાલારને બળની આ વકરાર દુરસત લાગવાથી તેનાનાએ તેની ધરમાસ કચ્છલ કીધી અને ભારે રોખથી થોડાંક મોહોવરાં પોતાના ચરખદાર સાથી પાસેથી માગીયાં. બળએ તુરત ખોભો ભરીને તેમને હવાલે કીધાં, અને પાછો પોતે ખાવામાં મશગુલ થયો.

શીઆહ રાતનું અંધારું હવે પુરતું આશકાર થયું અને રોશન રોજના છેલાં કીરનોનો જલકાટ પશચીમ તરફના આશમાનના કાલાં વાદલાંઓમાં પીગલી ગયો. તમામ આકાશનો ગંજવર ચુંબજ સીઆહીના ઘેરા છતરથી ઢંકાઈ ગયો અને કાલા મુખડાની રાત પોતાના તમામ થાકમાઠ અને પુરતાં દમામ સાથે નખરાં અને નાજથી આખદાર તારાના ચકચકીત રંગ ખે રંગી ગૈહરોનુ ઘરેલું પેહેરી તમામ કાલા પોશાકમાં ભપકાથી હસતીના મેહલમાં ધરવા લાગી. તેહીની સવારીની આગલ નાજુક લેહેકીઓ ખુશખોદાર સુગંધોની તમક હાથમાં લઈ ભારે લાડથી લટકતી ચાલે ચાલવા લાગી ; આસમાનના પાસખાન સીતારાઓ મેહદ

રૈસનીનું લશ્કર સાથે લઘ પોતાની શેહેનશાહજીની રાતને મુબારકબાદી આપવા સારું મુકરર જગીયા ઉપર દબલ્યાથી હાજર થયા. આ ખુશલીની ખબર લઘ વાગલાંના કાસદો તેનીની ધરમાબરદારીમાં હવામાં ઉડવા લાગીયા ; ગંભીર ધ્રુવરો જાને કેટલાએક કામમાં રૈકાયા હોય એવા મગરર એહેરાથી પોતાની મોહોટી આંખો ઊંધાડી ચોતરફ ફેરી મારવામાં મશગુલ થયા ; હરખથી ભરેલા દેડકાઓએ પોતાના વજાતરે ઉપર મુબારકબાદીના તીલાંનાના સુરે ભરવા માંડીયાં ; અગનીત કીડાઓના તાએશાએ એક આવાજ અને એક સુરે ગાએલ શરૂ કીધું ; ચાલાક તીડોએ ઠીક ઠીક કરી તાલ આપવા માંડી ; રામશગર આગીઆઓ હવામાં ચાલા-કીથી પોતાની મલેકાની હજુરમાં નાચવા લાગીયા ; અને તમામ હસતી હરખ અને ખુશલીમાં ગાજી રહી.

સીપેહસાલાર ઐહરમસ્ત ઓલપાડ જંગ બાહાદર અને તેમના નીમકહલાલ ધરમાબરદાર ચરખદાર બંને ભાખરે, બંને મોહોવરાં ખાવાથી શરેંગ થયા અને સફરની મુસતી તથા પેલાં મસત પુલોની મીઠી કેફને તાબે યધ પોતાની તમામ શીકરના પાહાડને બેફામીના ઊંડ દરીઆમાં ફુબાડી નીંદરાની પીયારી બગલમાં આરામ પામીયા.

ખયાનના કરનાર રૈશન જેહેન અને ચાલાક કલમના શીરી જબાન તવારીખદનો ઐહરમસ્તની મુસાફરીની રસીલી કેતાબના સફાઇદાર ગલામાં એવા મુખનોના બેમુલાં માતીની માલા નાખી ગયા છે કે જેવારે દબેર સીપેહસાલાર અને તેમનો દુનીઆં વરણનો સાથી ખાખમાં પડીયા તે વેલાએ આસમાનની ગરદેશથી એવો ખનાવ ખનીયો કે પેલો બેહેલો બોગો જે “આબરદારના ધરજન” ને સીપેહસાલારે બેડીઓમાંથી ખલાસ કીધો હતો તે, તે જગીયા ઉપર આવી લાગીયો. પોતાને છુટાપણું ખખશનાર મરદને જીયારે તેને હુંગની ગફલતમાં ગોરજતાર જોયો તીયારે પોતે પણ તેની ઉપર કાંઈ તેવોજ ઉપકાર કરવાનો વીચાર કરી તેમની નજદીક આવી જોવા લાગીયો. ખીચારે પંજઅયેબ અને બજનો દુબો બલદ પાસેજ ચરતા હતા. જગીનો રખશ તો બેહેલુ ખાંગાને પસંદ નહીં આવીયો, પણ બજના બલદ ઉપર તેની નજર બેઠી. જેથી તે જનવરના ખરા ધણીનો કાંઈપણ હોકમ લીધા વગર પોતાની સીરેસતાની ચાલ પરમાણે “બુલમાંજ” તેને નાથ પકડી તીયાંથી નીકલી ચાલીયો.

હવે આખી રાત પુરી થવા આવી અને સહવારની સવારીની ખબર ચલીઆંઓએ આશકાર કીધાથી જગી અને તેમનો સાથી જગી ઉઠીયા. બંને સીરેસતા પરમાણે ઉઠતાં વારજ પોતાના બલદીઆ આગલ જવા નીકલીયો, પણ તે ખીચારાની અજાએબીથી પુર આંખો આગલ તેનો પીયારો બલદ દીસીયો નહીં. ભાખરાએ ફરી ફરીથી આંખ ચોલી

અને ધભરાટમાં ચોતરફ નજર ફાંધી, પણ કેથે તેની સવારીના જનવરની નીશાન દીઠી નહીં. જેથી બન્ને દલગીરી અને ગમમાં રડવા લાગીયો. તે બોલો ગામડીઓ પોતાના વાહલા જનવરના શુભ થવાથી નવધાર આંસુ વેહેવાડવા લાગીયો, અને રડીને બોલીયો કે—“ઓ મારા હીરા, મારી દોલત, મારા ખજાના, મારા પીઆરા બલદ, તું કાંહાં ગીયો; અવે જો હું કરા; તુંને કાંથી જોવા; અરે મારાં પોએરાં તારી ખખર પુછહે તીઆર જો હું કેવા? અરે મારી ભીખી મને હવાલ કરહે તીઆર જો હું જવાબ દેવા? હાએ હાએ, અવે જો મુઓ; અરે તારી હાથે મનેખી કોઇ ચોરી જતે તો ઠીક થતે. ઓ બાપા બાપા, આતે હું થાજી! અવે જો એ કેમ હાહા? અરે જો બુઓ રેવા તે પરવરહે પણ મારાં જનવર વગર તો મારો જીવ ની લાગહે. અવે જો કીશા જાજો ને કીશા હોધું?—કોનને કેજો ને કોનને પુછું?—”

જંગી મેહિરમસ્તે જીયારે બજાને એ પરમાણે કલાવીટ કરતો જોયો તીયારે તેને સમજાવીયો અને પોતાના ઘેરમાંથી એકને બદલે બે બલદ તેને આપવાની કબજાત આપી, જેથી બન્ને કાંઈએક સમજીયો અને આંસુ નુછી હાએ અને અશ્વસોસ કરતો નાલાં ઉપર જઈ મોહોડું ધોધ આવીયો. અને નાસતા તરીકે રાતનીજ મીસાલે થોડાંક મોહોવરાં ખાધ ખીજ થોડાંક સાથે બાંધી લીધા; અને ગમ ભરેલાં દીલે પોતાના મલેકની પાછલ ચાલવા લાગીયો.

આએ તરફથી આગલ જવાનો રસતો સફાઈદાર અને સીધા હતો, પણ જંગીને તે પસંદ નહીં હોવાથી તેવન જમના હાથની તરફ જંગલમાં ચાલીયા. થોડેક દુર ગયા પછી દુરથી કેટલીક ગામડીઓના માથાં ઉપર પાણીના બેહોડાંની ચોર ચડાવી હસતી અને રમતી નીચલું સાદું ગાએન ગાતી નાલે પાણી ભરવા આવતી નજરે પડી. જંગી તુરત રસતાની એક બાજુએ તેમને માન આપવા માટે રોબથી ઉભા, અને બન્ને પણ તેમની ખાસે અદબથી હાજર રહ્યો.

ગરખી.

“માહરા રે સ્વામી બોલોની વાહલા”—એ રાહપર.

ચાલો રે બેહીની જલ ભરવા જઈએ,

મુખી રે સહ સોવાસનો છઈએ.—ટેક.

મેહેરમસ્તની મુસાફરી.

નદીના નીર નીરમલ છે જોહેવાં,
સખીઓ મન આપણા રે તેહેવાં.—

મુખીરે સહ સોવાસનો છઠઐ.

બેહેડાંની ચોડ માથાં ઉપર મેલી,
ગોરીઓ પાણીલાં ભરવા ચાલી.—

મુખીરે સહ સોવાસનો છઠઐ.

મનમાં કાંઈ ચીંતા નહીં રાખીએ,
સદા રે હમો અલબેલીઓ રહીએ.—

મુખીરે સહ સોવાસનો છઠઐ.

નહીં રે શેહરે ધરે રેહેવા ગમતું,
ગરીબ ગામડે આ દીલકું રમતું.—

મુખીરે સહ સોવાસનો છઠઐ.

હુકુડાં આપણા આપને વાહાલાં,
કરીએ ઘેર મોટાં ને શું કાલાં.

મુખીરે સહ સોવાસનો છઠઐ.

દીલકું રંગીલું આપણું રાજી,
નહીં આ મન જાને કખી કાલજી.—

મુખીરે સહ સોવાસનો છઠઐ.

હસીને હરખાતી બેહેનો રમતી,
ચાલીરે ગીતડાં ગમતાં ગાતી.—

મુખીરે સહ સોવાસનો છઠઐ.

કદી ન દુખના દીવસો દેખીએ,
“આરામ” સંગ સખીઓ સદા જીવીએ.—

મુખીરે સહ સોવાસનો છઠઐ.

ગાતી ગાતી અને વજનદાર ધુંધરીઓને છમછમાવતી એક પછી એક ગામડીઓનો જાંચી ગરદને નપ્પરંથી ખેંદરાં માથાં ઉપર સોભાવી નજદીક આવી લાગી. તેમને ખાસે આવતાં જોઇ જંગી કેઆની રોપ અને પેહેલવાની દમામથી કદાવર પંજરખેખ ઉપરથી ઉતરીયા, અને પેલી અજાએમીમાં ગરક થએલી પનીઆરીઓને નમીને એક સલામ બજાવી. પેલી ગામડીઓનોએ આવા વીચીતર દેખાવના અને નવાઇ જેવા પોશાકના માનસને આગલ કદી દીઠો ન હતો. તેઓ જંગીને રસતામાં ઉભેલો જોઇ ગાએન અટકાવી અચરતીમાં થંભ થઇ ઉભી રહી. જંગીએ ફરીથી સર નમાવીયું, જેથી તેઓ સરવે હસી પડી અને પોતપોતામાં વાત કરવા લાગી. જોઇ બોલી કે—“અહ ! એ પારહો ઇમ કાએ કરે !” ખીજીએ હાડપર અચરતીમાં આંગલી મેલી ટાહુકો પુરીયો કે—“એ ઓલા તીમની જાતના દહતુર સે દહતુર.” જોઇએ કકચું—“ના છીપલી, તીને તો ઉજરં પાગરં ઓએ. ઇતો માથાં પર કાંઠીઆ હકું કાએ મુકી આવેલો.” વરી જોઇ ડાહી થઇ કે—“ઇ પારહો તો નીમલે બાપા, જોઇ ખીજી જાતનો સે ; પારહો ઇમ દાલરાં ને જોઇતાં કીદારે બાંધે ?” વલી પાંચમીએ પોતાની ચાલાકી દેખાડી કે—“ઇતો ભાઇ, જોઇ મહલખાનની જાત સે.” આ છેલીના બોલ સાંભલતાંજ દુબો બજો જે આટલો વાર સુધી મુગો ઉભો રહી સરવે તમાશો જોતો હતો તેને ફફરીને કહયું કે—“ઇએ ! મહલખાન જોત ? આંખ બાંખ ફુટી ગીએલી કે કેમ ? દેખાતું ની મલે કે અમે પારહી, બાપ દાદે પારહી છીયે તે ? તમારં ઇઆં કામ હું રે પોરીઓ ? ઉભી ઉભી દાંત હાંતા કારો ? મારી હહરીઓ તો કેથી જખરી પંચાતીબાર દેખું. અમોલા અમોલા રહતો પકરો નીતો કે માર આહો.”

દુબો બજાને તપેલો જોઇ પેલી ભાલી પણ થથાબાજ ગામડીઓનો હસી પડી. ભાખરાનો લાલ તપેલો ચેહરો, તેની જાડી પણ સીસોલીઆંના પીછાં જેવી કાંતાદાર મુછ, રસતાની ધુલ અને મેલથી ખરડાએલા તેના ડેભીઆ, વલી દુનીઆમાં એકકું પપેટા જેવું તેવું ચપટું નાખ, એ સરવેથી તેઓને ઘણીજ રમુજ મલી. બજાને ચીડવવા સાર એકે તાપરાં પુરી કે—“વાખરે, એ બેહનો પ્રારે જુઓરે હું કુંદારા મારી દોલા કાહડે !” ખીજીએ બજાના નાખ તરફ આંગલી દેખાડી કેહયું કે—“ઓ બાપા ! પોરીઓ નાહોરે, નીતો એ પારહો હેલું નાખજ છુટું મારી ખેહહેજો !” પેલી ચાલાક ઓરત જેને આપણા મુસાફરોને મુસલમાન તરીકે ડોકી ખેસાડીયા હતા, તે હસીને બોલી કે—“ઓઇ ઓઇ, હેહતો બહજ ચીડેલા દેખું. નાહોરે, નીતો મારી લાખહે. ઇ બાર જેવા લાલ દોલા કાહડે તે જુઓ કેની ? ઓઇ અમને કરડી આહે.”

પક્ષી એકે હસીને જવાબ આપીયો કે—“હનાથી દોડાએ તોઆર પાછલ લાગે કેની ? ઇનું પેટ દોડવા તે કીઆંય દીયે ?” ફરીથી પેહેલાએ કહ્યું કે—“અરેજ પોરીઓ, ઇનું પેટ તો અઉજ મોટું ; હેઠનેતો નવમો માસ દેહું !”

પોતાના ઇમ્તનદાર સાથીની એવી મશકેરી થતી જોઇ જંગીને ઘણુંજ ખોટું લાગ્યું ; તેથી તે દલેર દિલના તેહમતજ નરે પોતાનો પેહલવાની હાથ પેલી ગામડીઓનાની તરફ સીખામન તરીકે ઊંચકીયો અને ધંભીર થઇ ખોલીયા કે—“અયે ચાલાક બાનુઓ તમારી આજની આ માસ નિમકહલાલ નોકર તરફની ચાલ જોઇ હું અરેજ શરમીદો છું. તમે બાહદુશાહી અને અમીરી ખાનદાનની સાહેબજદીઓને લાયક નથી કે મરદોની એ પરમાણે ધીરી રસતા ઉપર બેહાઇ અને ખેશરમીથી વગર દરકાર કરવે મશકેરી કરે. તમારી આ ચાલ તમામ ઓરત જાતને હીનું લગાડનારી છે. હમો મુસાફરને લાયક અને શીરીન ખોલોથી મુખારકબાદી આપવાને બદલે તમે એવા નીરલાજરા સખુનોથી હમોને નરસું લગાડો છો એ તમોને, તમારી બુલંદ ઓલાદને, તમારા નામીઆ ખાનદાનને અને તમારી ભોલી જાતને જોય આપવું નથી. લાયક છે તમોને એ અંચલ અને જુવાન નારીઓ, કે તમારા શહેરમાં આવેલા હમારા જેવા દરેક મુસાફરને લાયક માન આપો. હું આશા રાખુંચ કે તમે હવે પછી તમારી ચાલ સુધારંસો. અલબત્તાં, તમે નાદાન છો, તમારી જમર ટુંકી છે, અને જુવાનીનો મોસમમાં સદા હુલડાઇના ફુલ દેખાવ દીએ છે. પણ એ નાજનીનો એક દીવસે તમોને પોતાના ખાવીદોને તીયાં જવું છે. દુનીયામાં નામ ઉઠાવી પોતાની બુનીઆદને આશકારા કરવી છે. તીયારે તમોને લાજેમ છે કે એટલી ટુંક જમરમાંથીજ સારી રીતબાત, નેક ચાલ, અને હોરમત ભરેલી વરતનુકના રૌશન ચેરાગનું અજવાહું તમારા કુમલા મનના મેહેલમાં દીપાવો. બાનુઓ મેં દુનીયા જોએલી છે ; હું બુજોરગી અને જાહશીની અજમાએશ ભરેલી નદીને કાંડે આવેલો છું ; માટે મારી આ નશીઆત કાંઇ પણ મનમાં ખોટું લાવીયા વગર તમારે પોતાના હઇડમાં મોતીની માલાની માસાલે સોભાવવી જોઇએ. અએ નાજનીનો, વખત ટુંકો છે અને મને લાંબી સફર ઉપર જવું છે, માટે હું રજા લેજીછું. તે સાહેબ તમારો નેધેબાન થાએ ! નેક બજ, ચાલ હવે અહીઆંથી કુચ કરીએ.” એમ કેહી જો દમામ અને દખ્ખાથી ઘોડા ઉપરથી ઉતરીયા હતા તેવાજ ભપકાથી પંજઅયેબ ઉપર સવાર થઇ પોતાના ભાખરાની સાથે પાહાડોની તરફ તે કદાવર ઘોડાની લગામ ફેરવી, અને ગામડીઓને સલામ કરી ચાલતા થયા.

પેલો ચોરતો જંગી અને બળની અબજોબી ભરેલી પણ રમુજ ચાલથી હસતો અને મશકેરી કરતો ગાતો ગાતો નદીની તરફ ચાલી. કેટલુંએક ચાલીયા પછી અઠન શહેર થઇ. જગે જગે મોહોટા ખડકોના કટકા રસતામાં આડે આવવા લાગીયા. રસતા ઉપરના બનીતા બહારોને બદલે ગંભવર જંગલી દરખતો પોતાના મગરૂર માથાં આસમાનની બુલંદીએ પોહોંચાડી ઉભા હતા. સાફ અને સીધા રસતાને બદલે ખાડા ખખેચીઆ અને ટેકડીઓથી જગે જગે જમીન ઊંચી નીચી બની હતી. તડકું પણ આસતે આસતે વધતું ગયું, અને જંગીને તથા તેમના સાથીને બહારોના છાંયા હેઠલ ચાલવાની ફરજ પડી. લગભગ બપોર સુધી મુશ્કેલીથી રસતો કાપવા પછી આપણે જંગીને રસતા ઉપર પડેલું કાંઠ દેખાડું, જેથી તેનાનાએ પોતાના પંજરોએબની લગામ રાખી અને પોતાના ભાલા વટે તે ઊંચકવાની તજવીજ કીધી. બારીકીથી નજર પોહોંચાડતાં તેમને કપરાંની એક ગાંસડી દેખાઇ ; પણ તે લગાર ભારી હોવાથી જંગીથી ઊંચકાઇ શકી નહીં. એવામાં બાખરા જે લગાર પાછલ હતો તે આવી પોહોંચીયો અને ગાંસડી ઊંચકી ખુશી તેમજ અબજોબીથી તપાસવા લાગીયો. મહેરમસ્તે તેને તે છોડવા ફરમાવી જેથી બળએ તુરત તેમનો હોકમ બળવીયો. તે ગાંસડી છોડી જોતાં તેમાંથી ચાર પાંચ સદરા, રામાલ વીગેરે કેટલાક કપડાં મલીયાં, તે સાથે મજબુત ગાંઠથી બાંધેલી એક નાહાની ટોલીમાં થોડાક રૂપિયા હતા ; એ વતરોગે એક જુની પણ ખુબમુરત બાંધનીની આપડી કપરાંના પરમાંથી મલી આવી. જેની ઉપર સંપેહસાલારની નજર પડતાંજ ખુશીથી તેનાનાએ તે પોતાના હાથમાં લીધી, અને પેલાં કપરાં તથા રૂપિયા બળને નવાજેશ કીધા ; બાખરાએ તે તુરત બાંધીને જતનથી પોતાની પાસે રાખીયા અને પેહેલવાનને સલાહ કીધી કે—“મહેરજી બાપા હ પોટરડુ કોનનું આહિ વાર ?”

જંગીએ વીચાર કરીને જવાબ આપીયો કે—“હું ધારૂં કે હુટારાઓએ કોઇ મુસાફરને અહીઆં હુટીને મારી નાખીયો છે, અને તેનો આ અસમાબ હશે.”

બજા ડોકું ધુતાવી બોલીયો—“પન તીઆર જો હુટારાઓ એ મહાશરને મારીજ નાએઓ ઓએ તીઆર આ પોટરડુ હાને હાર તે રેવા દોએ ? ચોર ઓતે તો એ લેધનેજ જતે તો.”

જંગીને બળનુ આ કેહેલું દુરસત લાગું તેથી બોલીયા—“હા બજા તું રાસત કહે છે. જો ચોરાએ મુસાફરને હુટીયો હોતે તો તેવો આ ગાંસડી રેહવા ફેતે નહીં. માટે આ કોઇ ખીજ રીતે અહીં આવી હશે. પન સખર, આ આપડી હું તપાસી

જોઈ ; કદાચ એમાંથી આપણને કાંઈ પત્તો મળસે.” એમ કહી જંગીએ પેલી ગાંસડીમાંથી મલેલી ચોપડી ઊધારી. જેના પેટેલાજ પાના ઉપર કાંઈ એવું લખેલી હતી તે ઉપર જંગીની નજર પડી. અને તેનાનાએ બજો સાંભલે તેમ તે જોહોટોથી નીચે મુજબ વાંચી સંભળાવી.

સીતમગર સતમ તું કાંઈ મેહેરમાન થા,
જુદાઈના આતથથી નહીં કર ખુવાર,
ન દુઃખથી તું મુજના એમ અનળન થા,
ગજમની તું કર મયાન તાહરી તલવાર.

છે મોહખત ખુદાઈ-ખુદા છે રહેમ,
તુ મોહખત છે પુર-હું દુખી લાચાર ;
ઓ મેહેરવાંત નાર થાએચ સંગદીલ કેમ ?
છે તું જીંદગી માહારી, તું મારનાર.

કલમ મારી મંહોતે-છે આયો પેગામ,
થવસ તામે જમને-જો તું યુલઓજાર
બચાવી ન લેશે-આપી મેહેરની જામ
રહેમ કર રહેમ ઓ રહેમવાંત નાર.

આ સાંભલી બજો ડોલા કાહાડી બોલીયો—“એ એ ભાઈ, આ તો કેયું શાલહીમાં લખેલું દેહું ! એકું બોલતો હું પન એકું લીટીખી હમજ પરતી નીમલે. બાપા બાપા, મનીખમી તરેહવાર કરતાં દેહું હો મેહેરજીભાઈ !”

જંગીએ જવાબ આપીયો—“નહીં બજા, આ જખાન કે જેમાં આ રંગીન એત રચી છે તે કાંઈ ફારસી નથી પણ આપની સાદી યુજરાતી છે. મગર કવેશરે કેટલાએક રંગીન અને બંધ ખેસતા શરસી બોલો એમાં આમેજ કરીને અસલ યુજરાતીને ગોયા ઉમદા જવાહીરોનો સીતગાર આપીયો છે ; અને જે જખાન પોતાની જાતી નાકઉતીથી શાએરના ઊંડા વીચારો અને ઝમકદાર તથા નાદર બયાનને આશકારા કરવાને તદન નાલાયક અને અશક્ત છે, તેને ફારસી ભાશાની મદદથી શકત ખુબસુરત અને શીશીન બનાવી છે.”

બજો કાન ધવરીને બોલીયો—“ઓહો બાપા ઓહો ; પન એ અવરેનું તમારું

‘બોલેલું’ જી પૂરેપૂરું ની હમજોલો લો. એ બેત ને પેત ને છીરીત તે જી હું હમજી ; મને કાંઈ એમા હમજ પરતી નીમલે.”

જંગી ખુશ થઈ બોલીયા—“હા બાબા, તને તો એ બાશા સમજવી કઠન પડે, પત હું તને ખાતરીથી કહું છું કે જે ધનીએ આએ બેત લોડી છે તે ખરેખર કવી મગજનો હોવો જોઈએ.”

બાબાએ અજબ થઈ પૂછીયું—“તીઆર હું તમુને એ હઉ હમજતાં આવરે કે ?”

સીપેહસાલારે રોખથી માથું નમાવી કયું—“અલખતાં, હું સમજી શકું છું એટલું જ નહીં પત મને શાએરી પત કરતાં આવડે છે. જો વેલાએ હું તાહરે હાથે માહરી દીલખર શેહેરનાજ પર મહોખતનો પેગામ મોકલસ તે વેલાએ કેવી તરેહની જોડનીની બેતો અને ગજલો લખસ, તે ઉપરથી તાહરી ખાતરી થશે કે હું ખરેખર એક કવી છું.”

બાબાએ કયું—“ઓહો બાપા ઓહો ; પત ઇમાં કાંઈ ખીજીયું લખેલું ઓહો તે વાંચીની જોઈએ હું છે તે ?”

જંગીએ પાતુ ફરવીયું અને કયું—“આ સફામાં જે છે તે સાદી ઇખારતમાં લખીયું છે. એમાં કોઈ ઉપર કાંઈ કાગજ લખીયું હોય એવું નજર આવે છે.”

બાબા બોલીયો—“તીઆર તો કંઈ કામનુ કાગજ ઓહો, વાંચો તો ખરા.”

જંગીએ જવાબ આપીયો કે—“નહીં, શહેરઆત ઉપરથી એ કાંઈ કામ કાજનો નહીં પત મહોખતનો પેગામ દોસે છે, જો સાંભલ” —એમ કહી ભારે દમામથી અને રાગ કાહાડી, ભાર મેલી, ખોખરે આવાજે નીચલું કાગજ સીપેહસાલારે પોતાના ચરખદાર સાથીને વાંચી સંભલાવીયું.

“તાહરી બેવફાઈ ભરેલી ચાલ અને માહરાં ખરગસતે બખતે અંતે ઓ સીતમગીર ઓરત, મને આએ વેરાનની પનાહ લેવાની ફરજ પાડી છે. ઓ લોભી નાર, મહને તરક કરી માહરાં કરતાં પછસે તર્જગર પણ ખુખીએ કંગાલ શખસને તે તાહરા ખાવીંદ તરીકે કચુલ કીધો છે. માહરા કરતાં સારા યુનોના અને ચહડતી પદવીના કોઈને જો તે પસંદ કીધો હતો તો તહને તાંના મારવાને બદલ હું તાહરી પસંદગીને માટે તાહરી તારીફ કરતે. પણ અફસોસ ! કે તું યુન પર નહીં પત પછસા પર લોભાઈ, ખરી ખુખી ઉપર નહીં પણ બાહેરના દેખાવથી મોહીત થઈ. તાહરી ખુબસુરતીએ માહરા મનમાં જે વીચારો ઉતપન કીધો હતા, તે તાહરી ચાલે નાખુદ કીધો છે.

તાહરા હોશનથી હું તને એક ફરિશતો સમજતો હતો, પણ તાહરી વરતનુકથી તું એક નાદાન ખોરત તરીકે જનાઈ આવી છે. મને ખેચેનીના ઊંડા દરીઆવમાં દુબાડનારી એ ખેવશ નાર તું આરામથી રહેજે !”

કાગળ વાંચીને જંગી બોલીયા કે—“એમાંથી કાંઈ ખીન્નો વધુ સાર નીકલતો નથી, પન એટલું તો રોશન રોજ જોવું છે કે એ લખનાર કોઈ ખરેજ નાશીપાસ થએલો કમખખત આશક છે.”

જંગીએ તે ચોપડીના ખીન્ન પાના ઉઘલાવી જોયા પણ જ્યાં જોય ત્યાં તાના, મીનતજરી, દલગીરી, ફરીયાદ, અરજ અને પોતાની માશુકની તારીફ તથા છાતી શટે એવા રૂડન સીવાય તેમાંથી ખીન્નું કંઈ મલીકું નહીં. એ રીતે જ વેલાએ આપણા મુરા હીપેહસાલાર જંગી મેહેરમસ્ત ચોપડી તપાસવામાં મશગુલ થયા હતા તે વેલાએ તેમનો અરબદાર સાથી બળો પેલી ગાંસડીમાંથી કાંઈ વધારે રૂપીયા મલસે એવી આશામાં તે ગાંસડી ચુથવા મંડી ગયો. તેને આએ અચજ્ય ખન્નાનો મલવાથી તે એટલો તો ખુશ થઈ ગયો કે મુસાફરીની તમામ રંજ અને થાક તે ભુલી ગયો એટલુંજ નહીં પણ તેનો બન્નદ ચોરાવાનો અવેજ પણ પોતાને મલી ચુકેલો તે સમજ્યો. આપણા સીપેહસાલાર હવે તે ગાંસડીનો ધની કોણ હસે તે સોધી કાઢાડવાને ખંતી થયા. આએ ખીઆખાનમાં તે ગાંસડીનો ધની મલી આવશે એવી આસાથી મેહેરમસ્તે પોતાના રખશને તેની લગામ સોંપી પોતે ખીઆલના દરીઆવમાં ડુબકી મારવા લાગીયા. એ રીતે કેટલીક મંજલ કાપીયા પછી જંગીને દુરની ટેકડી પર કોઈ માનસ ખડકના ખડકો કુદાવી નાહાસતો દેખાયો. તેનું અરકું શરીર ફાટાં તુટાં કપડાંઓથી ઢંકાએલું હતું, તથા તેના ગુછા લાંબા પણ ગુંચરાં વલો ગયલાં હતાં. વીચારના કાસદે જંગીના બિજામાં એકદમ પેગામ પોહોંચાડીયો કે પેલી ગાંસડીનો ધની એજ હોવો જોઈએ. જોથી તેવને પંજઅયેબને જોરથી દોડાવીયો ને સેકાર હાથમાંથી છટકી નહીં જાએ તેને માટે પોતે એક તરફનો રસતો લીધા ને બજને ખીજ તરફથી આવવા ફરમાવીકું.

બજો બોલીયો—“મેહેરજી બાપા, આપરેથી તો એમ ની દોરાય જો. ન નીકરતાં એ ગાંહરીનો ધની નીકરીયો તો પછી બજો તો રરતોજ રઈ જાય કે ? બાપા આપરેથી કંઈ એમ દોરાય બોરાય નહીં જો—”

થંડે કસેજેનો બજો હજી તો ધીરજથી આટલા સખુત બોલેલ તટલામાં તો જંગી દુર નીકલી ગયા અને સેહેજ વારમાં પેલી તેકડીની ગઢેરમાં આવી પોહોંચીયા.

અહીંમાં તેવને પીઠ પર લાધેલી કપરાની ગાદી સાથના એક બલદને મુએલો પડેલો દોડો. બસ જંગીની તો ખાતરીજ થઇ કે પેલો ગાંસડી તથા આંખે બલદને ધની તે પેલો નાહાસનતર શખસજ છે. એવા અંદેશમાં ગરક જઇ જંગી પેલા બલદ પાસે ઉભા હતા તેટલાં બંને જો લગાર પાછળ પડીયો હતો તે હલવે હલવે આવી પોહાંચીયો ને પોતના સેઠની સાથે તે પલુ વીચારમાં મશગુલ થઇ બલદ તરફ ટીકવા લાગો. એ રીતે જંગી તથા બંને બંને જન અંદેશમાં ઉભેલા છે એટલામાં એક ભરવાડ પોતા કરતાં દોહોડ ગજ જીંચી લાકડી હાથમાં ધરી તે ટેકડી પરથી નીચે આવી જંગીનું મોહોડું જોતો ઉભો. થોડો વાર મુગોજ ઉભો રહી અંતે પેલા ભરવાડે પોતાના સદાના સીરસવા મુજબ જીભને મોહોડામાં ગબરાવી આવજ કાઢાડીયો કે :—“એ હું જુએ હું ? એ કાંઇ તાડું બાડું નીમરે ભાઇ ; એ તો બલદીયું છે બલદીયું. એ તો છએ મહીના થીય એવુંજ મુએલું પડેલું. એના ધનીને દોડેલો કે ની દોડેલો ?”

જંગીએ રાખમાંજ ડોકુ ધુનાવી ના પાડીયું ને જરા ડોલા હીલવી હાથનો ઇસારો કરીને ધની વીથે વધુ ખખર જતવાનો આદેશ દેખાડી.

ભરવાડે વાત ચલાવી :—“અરે ભાએ તું અને ની ઓરખતો મલે ? એ વાત બનેલી તેને બધા આઠ, દહ કે છો એક મહીના થઇ ગીએલા એહિ. તીવાર કેની—તે હેલું જુપરં દીખાએ કેની જુપરં—તેની ભની એક જુવાન માટીરે આજ બલદીઆ પર બેહીને આવેલો, ને આ જંગલમાંની નવરી જગા પુછવા લાગેલો. પછી અમે છોક્રે તેને હેલી જગા બતાવેલી. ફહી જો, હેલી હોય હેલી તે. જેવી જગા બતાવેલી કે લાગલોજ તે તો તીકા નાડેલો. ને ધરી ની નજર પડેલો. પછી એક દીહે કેથેથી નીહરી જેવા આવેલો ને અમારી જાતમાના એકને તહીં ભરાઇને હુક્રા જીમલો ને રાટલો લેઇ નાડેલો ને હેલી ખીનમાં કેથો ગુમ થઇ ગીએલો. પછી અમે તો તેને બે દી હુધી હોધીયો તીયાર એક પોલાં જાહારમાં ભરાઇ બેઠેલો તેને ધરી કારેલો. ને તેને જોઇએ હું તો હંધા હાલ હવાલ થઇ ગીએલા. લુગરાં ફાટલાં ને મોરં મોરં હંધુ તરકાથી કારં મારી ગીએલું. અમે તો પેલે એને ની ઓરખતે જો. પલુ વરી ભલુ મનીખ અમુ લોકને હાંધું કીએહુકે—‘તમુ લોક મારા હાલ જોઇને ધભરાહો રખે ; ગુનાના પહતાવા હાર એ હાલ મને લેવા પડેલો.’—અમે છોક્રે તો તેને ધનો હમજાવેલો ને પુછેલું કે તું કોન છે તે મને કે પન તે તો મુગોજ રીએલો. પછી અમે છોક્રે તેને એમખી પુછેલું કે તું કીશ રીએ તે બતાવ કે તારે હાર રોટલો પાનીખી લેઇ

આવવા થાએ. તીઆર તીને જવાબ દીધેલો કે—“મને જ્યાર ભુખ લાગે તીઆર આવીને માંગા. ને જે જગાપર હું હોજી ને ધન ભાંગે તેજ મારી રેવાની જગીયા.”—“અહાંઆ મહેરમસ્તે વચમાં પડી ભરવાડને ‘ધન ભાંગે’ નો ખુત્તાસો પુછીયો.

ભરવાડે જવાબ આપીયો—“હાએ તુને તે એટલુંઆ માલમ નીમરે કે ? તું આવેલો તે કીકાથી ? દારો એટલો એટલોક થાય ને ધન ભાંગે ને હંધુ કાલક થઇ જાય તે જાનતો નીમરે કે ?

ભરવાડની આએ ઘેલી ગાંડી સમજાવત પરથી જંગી કાંધક સમજ્યા કે સુરજ અસ પામીઆ ને રાત પડી એવું ભરવાડનું કહેવું હતું. તેથી પાછો ઇસારો કરી ડોક ધુનાવીકું એટલે ભરવાડે તે દાસતાન આગલ લંખાવીકું :—

“એટલું બોલીને તે મનીખ તો રરી પડેલું ને જાને આપુને તો એવું થઇ આવેલું કે એ ભલુ મનીખ હું કરવા રરે. જાને દયા જેવી આવી ગીએલી. કેમકે તેનો ચેરોજ બહુ હોવામનો ને દેખાવે કોઇ હાશજ મનીખ દેખાએ. ને તેની ચાલચલનઆ હારીજ હતી. પછી તે તો રરતો ભુંગો રીયો ને નીચું વરી ધનો વાર જોયા કીધેલું. આપરે તો જાએનું જે એ ઘેલો થાયો. ને ખરેખર વરી તેમજ થીએલું. એ બાપાએ તો એકદમ કુદકો મારી અમારામાના એક મનીખને તોરી પારી તેને એવોતો એવોતો માએરો કે બાપજી, જે તેને અમા લોક ની છોરવતે તો તેનો જાનઆ લઇ લાખતે. તે તો મારતો જાય તો જાય ને એમજ બોલે કે—એ દગાખોર દુશ્મન તું હવે મારા હાથમાં છપરાયો. તં જે મને નોકજાની કીધી તેને વાહતે તારો જાનજ લેવાનો ; તારા તુકરે તુકરા કરવા ના—એમ બોલી બોલીને ખુબ મારવા લાગો. પછી જેવા હમે તેને છોરવેલો કે તે લાગેલોજ નાડેલો ; એવો તો નાડેલો કે ફરીથી દીડેલોજ ની. એ ઉપરથી એવું દીડે કે એને કોઇએ જખરો દગો કીધેલો ; ને તીમાંજ એ દીવાનો હરખો થઇ ગીએલો. હવે હમજેલા કીની ?”

ભરવાડને માહિડેથી આએ દાસતાન સાંભજવાથી હવે તો મહેરમસ્તની ધનતેજરી વધી. આટલા ભરવાડના બોલવાથીજ તેવણની તો ખાતરી થઇ સુકી કે જાં છે તાં એ કોઇ ખરેજ કમનસીખ આદમી છે અને તેના દુશ્મનના દુખથી દીવાનો થઇ ગએલો છે. તેવણ મન સાથ ખરખરવા લાગા કે “જ્યાં સુધી એ દુખીને તેના દુખમાંથી માકલો નહીં કંઈ ત્યાં સુધી શું કામની આએ પેહેલવાંનગીરી, શું કામની આએ કમરે લટકતી તરવાર અને સીરપર સોબાવેલી કોહોલા ? મહેરમસ્ત એલપાડ જંગ બાહદુર જ્યાં સુધી આએ

દુનીયામાં જીવતો છે ત્યાંસુધી એવો નર તે આએ દુનીઆમાં કોણ છે કે જે વગર કારને એક નાચાર પડેલા દુખલા શખસને આએ ફોં પોંછાંચારે ? એમ કહી તેવને પોતાના એક હાથની હથેલી ઉપર ખીજા હાથની મુક્કી ઠોકીને પડકો ઠોકાવ કીધા કે—“જ્યાંસુધી એ દીવાના માનસને સોધી કાઢારી તેનું દુખ દાણું નહીં ત્યાં સુધી મારે ભુખ અને જીંધ હરામ છે.” એવો મજબુત ઠેરાવ કરી હજી તેવન પોતાના પંજઅયેબને જોરથી હાંકવાની તબઆરી કરે છે, તેટલાંતો પેલો જીવાન કાંઈ બકતો ને ચાલા કરતો પાસેની તેકડી પરથી નીચે ઉતરી આબો. તેને જોઇને મેહેરમસ્તનું દેહ એટલુંતો ઉસકેરાણું કે તેનાના એકદમ પોતાના કદાવર રખશ પંજઅયેબ પરથી નીચે ઉતરી પેલા જવાન સાથે બગલગીરી કરી પડ્યા, ને જાને પોતાનો કોઇ યુમ થઇ ગએલો ખેરી અચ્ચુચ મલી આયો હોય તેમ કેટલોક વખત સુધી તેને બગલમાં દાખી રાખીયા પછી બંને જન એક ખીજના ખભાં ઉપર હાથ ટેકારી, પોતાના સર જમીન તરફ જીંકાવી જાને કાંઈ લાંબા દીવસની ઓલખ યાદ કરતા હોય તેમ વીચારમાંજ ઉભા. મેહેરમસ્ત તથા દીવાનાનો આએ વીચીતર દેખાવ જોઇ બન્ને અને ભરવાડતો અજાયેખીમાંજ ઉભા થઇ રહેયા.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

દીવાના શખસે પોતાનું દાસતાન ખોલણું અને મેહેરમસ્તના વચમાં ખોલવાથી તેનું છેરાણું ; તથા આપણા જંગીએ પોતાની શેહેર નવાજના પીયારમાં ઘેલાપણું એખતીયાર કીધું અને બજા લાખરા સાથે પોતાની માથુકપર પેગામ મોકલીયો તેનું બયાન.

આએ દુનીયા મધથી તમામ બદીઓને હટાવનાર અને દુખ અને આફતોને દૂર કરનાર આપણા જોરાવર જંગી પેહલવાન સુરા સરદાર સીપેહસાલાર મેહેરમસ્ત ઓલપાડ જંગ બાહાદુરે અંતે સુપકીદીનો પરદો ખીસાડી એક હાથ મારીને દીવાનાનાં ખભાં પરથી આસ-તેથી પોતાનો હાથ જંચકી લઈ તેને સવાલ કીધા કે—“અએ બરાદર જવાન, શું છે તાહારે નામ અને કીયાં છે તાહારે ઠામ તે બોલ, અને બોલ તારા દુખની વાત કે કોણ દેવજાદે તુને દુખી કરી અંતે આએ પરાગદે હાલતમાં લાવી નાખીયો છે ?” બતાવ તું મને તાહારે

દુશ્મન ને પછી તું જો કે હું તેને કેવી શીકસત આપું છું. અમ્મે દુખી જવાન, તારા નસીબ માહોટાં કે આજે તને જોહાનઆયકાર સીપેહસાલાર મેહેરમસ્ત ઓલપાડજંગ બાહાદુર સાથે ઓલખાન થઇ કે જે જીલ્દ દરજીનું નામ હું ધરાજી છું. બસ હવે તું એમજ જાન કે આજથી તારું દુખ ટલીયું. જીયારથી આમ્મે ભોલા દીલના ભરવાડને માહોડેથી તારી થોડીક હકીકત સાંભલી છે તીયારથી મારું દેલ તું વાસતે ઘણુંજ બલે છે. ખીરાદર, હું કસમ લઈ ચુકીયો છું કે જ્યાં સુધી તને દુખ અને આપજમાંથી છોડવું નહીં તીયાં સુધી આમ્મે દુનીયાની બુખ અને ઉધ મને હરામ છે. વાસતે ભોલ ખેશીકર તાહારું દાસતાન, અને પછી તું જોકે તાહારો મુદ્દા આમ્મે દુનીયામાં દમ લેવા કેમ ઉભા રહેય.”

પેલો દીવાનો જે અતીયાર સુધી એકી ટગરે મેહેરમસ્તની વાત સાંભલીયા કરતો હતો તેને પોતા ઉપર જંગીને આટલા બધા ખુરબાન દીઠા તેથી પોતાનું સર નમાવી જંગીનો ઉપકાર માનીયો ને જણાવીયું કે—“અમ્મે જઈશીની નોકપર પોહોચી વલેલા જોરેમન નર, જો તું મારું દાસતાન સાંભલવાને આટલો બધો ઇનતેજર છે તો લાજેમ નહીં મને કે મારા દુખની વાત તું ખેગાના આદમથી છુપાજી. પણ મારું દાસતાન ઘણું લાંબું છે, જે સઘણું એકી વખતે સાંભલી લેવું જોઈએ. માટે અમ્મે સુરા સરદાર, મને વચન આપો કે મારી વાતની વચમાં તમે લોકો એક સુખનખી ખોલશો નહીં.”

તે દેવાનાના માંગવા મુજબ જંગીએ વચન આપીજી ને બજ તથા ભરવાડને પણ મજબુત તાકીદ કીધી કે કોઈએ વચે પુરાયું નહીં. હવે પેલા દેવાનાનું દાસતાન સાંભલવાને સઘલાઓએ તઈઆરી કીધી. જંગી દેવાનાની સામે જઈ ડાબા હાથ કંમરે લટકતી તરવાર પર ગોઠવી, જમના હાથની એક આંગલી તેજ તરફના યુદ્ધ આગલ લઈ જઈ જમીન તરફ જુકવું પોતાનું સર તે આંગલી પર ટેકાવી, જાને કેવાક ધીઆનથી તે વાત પોતાનાં બેજમાં સીંચી સીંચીને ભરવાની હોય તેવા ડોલથી અકરમાંજ ઉભા ; આપણો બજો મેહેરમસ્તના એક ખીજમતદાર દાખલ તેવણની પાછલ જઈ કમર પછવાડે હાથ જોરી પોતાની માસમાં ડટાઈ ગએલી આંખ ચીમી કરી દીવાના તરફ ટીકવા લાગીયો; ને પેલા ભરવાડ તેઓથી થોડક છેટે જઈ પોતાના બે યુકન વચે લાંબી લાકરી ટેકવી જંગી અને દીવાનાનું માહોડું જોતો સઘલી વાત સાંભલવા ખેડો. એ રીતે સઘલાઓનો ઇનતેજરી વચે હવે દીવાનાએ નીચે મુજબ પોતાનું દાસતાન ખોલીયું :—

“મારું નામ જાંહંગીરછે, પણ લોકો મને જાંહંગીર જટના નામથી ઓલખેય. આખા હિંદુસ્તાનનું નાખ અને તેની સોભા મુખઈ અલખેલી મારું વતન છે. મારું કુલ જીયું ને મારા માબાપ પહસાદાર છે તોપન મારી કંગાલીયત એટલી માહટી છે કે મારાં માબાપની સ-

ધણી દોલત તેમાંથી મને મોકલો કરવાને અશકત છે. મારા વતનમાં મારે મનસે એક બેહિશ-
તનું મુકામ હતું જ્યાં એશકે સધલી ખુશી ખુશી મને મળે જમા કીધી હતી. તે શીરીન
હતી ; જે મારા જેવા જેવા આનંદનની તથા તવંગર હતી. આ શીરીનને અચ્છપતથીજ હું
આહતો હતો અને તે મને પણ આહતી હતી. અમારા માપ્યાપ અમારા એકમેકના પીઆરથી
કાંઈ અનળનાયાં નહીં હતા. જેમ જેમ અમે જેમરે વધતાં ગયાં તેમ તેમ હમારે પીયાર
પણ વધતો ગયો ; તે એટલા મુધી કે એક વખતે મારી માથુકના બાપે તેના ઘરમાંથી મારો
મનદંડો એછો કરવાને દુરસત વીચારીયું. આ આંકોશથી હમારા એશકના આતસે વધારે
જે વધારે ભડકો લેવા માંડીયો. કેમકે હમારાં મોહોડાં બંધ કરવાની શક્તી તેઓમાં હતી પણ
હમારી કલમના તેજ રખથને કાગળના મેદાનમાં દોડવતો અટકાવવાની તાકાત તેઓમાં નહીં
હતી, કે જે રખથ દોલતા સધા ઉંડા ભરમો મોહોડાં કરતાં પણ ઘણી સરસ રીતે બાહાર પાડે
છે. કાગળકે જરે માથુકની હાજરીમાં જીભ તેનો ધરજ બળવવાને કૃજ કાંપી પડે છે તારે
કલમ વધારે સરસ કામ બળવે છે. એ મારા માહતાબ ! મેં તેનીપર કેટલા બધા પીઆર
પતરો લખીયાં હતાં ! કેવા શીરીન, કેવા દોલ હરખાવનારા જવાબો મને મળતા હતા ! કેટલી
બધી મેતો મેં લખી હતી ! પણ આખરે મારો સચ્ચરનો સંધો બળતો પાલી થઈ જ-
વાથી શીરીનને તેના બાપ પાસેથી મારી મોહોરદાર તરીકે માંગી લેવાનો મેં ડેડાવ કીધો અને
તરત મેં તેમ કીધું. જવાબમાં તેણીના બાપે મારી વાજબી માંગની માટે મારો ઉપકાર મા-
નીયો અને જણાવીયું કે જીઆરે મારો બાપ જીવતો છે તીઆરે તો મારા જેવા જવાને
એ કારજને માટે માંગની કરવા કરતાં મારા બાપે તે માંગની મોકલવી વધારે લાયક છે.
કારણકે મારા બાપની રાજી ખુશી વગર એ કામ અનધટવું અને એ કાયદે ગનાય. આ જ-
વાબ ઉપરથી હું લાગલો મારા બાપ પાસે ગયો. એ વેલાએ મારો બાપ કાગળ વાંચતો હતો,
જે મારા હાથમાં મુકી કહ્યું કે—“જાંહાંગીર આ કાગળ ઉપરથી તુને માલમ પડશે કે, નાના-
ભઈ નાનાવટી તારી પર કાંઈ મહેરબાની કરવા ધારે છે. કદાચ તમે લોકો જાણતા હશે કે
નાનાભઈ નાનાવટી કરાંચીના રૈહેવાસી છે, જીઆં એતી ઘણીક જગીરો છે. મેં તે કાગળ
પ્રાંચીયું, જે એટલીતો સામેસાઈ અને માયા ભરીયું હતું કે તેમાની માંગની તાકજીલ રાખવાને
કાંઈખી કારણ ન હતું. તે માંગની એ હતી કે મને તરતજ તેને તીઆં મોકલવો, જીઆં તેના
વડા-છોકરા સાથ રાખવા અને મારે લાએકની સારી જગા અપાવવા કજીલ કીધું હતું. મારે
તેને તીયાં જવાનો વખત નજીક આવ્યો. જવાબી એક રાત આગમસ મેં શીરીન સાથે વાત
ચીત કીધી ને જે બનીયું હતું તે બધું જનાવીયું. પ્રલી મેં તેનીના બાપનેખી કાલાવાલા
કરી સમજાવીયું કે જ્યાં મુધી હું નાનાભઈની શું મરજી છે તે જાણીને પાછો આઉં નહીં

તીયાં સુધી શીરીનને કેથે પરનાવતી નહીં. તેને તેમ કરવાનું વચન આપીયું અને મારી મા-
શુકે હજારે આંસુ અને સોગદોથી તે બાહાલ રાખીયું. હું નાનાવટીને તીયાં આવી પોહો-
ચીયો જેને મારી એવીતો બરદાસ કરવા માંડી કે સઘલા નોકરોના પેટમાં દુખવા માંડીયું.
પણ મારા આવવાથી જે ધનો મધન થતો હતો તે તેનો વચ્ચો છોકરો નામે નવલશાહ હતો.
નવલશાહ નાનાવટી ઘણો ચપ્પરાક, બાહાધુર, સખી, અને માયાલુ જવાન હતો. જેની સાથે
મને એટલીતો મોહાવત પડી ગઈ કે સઘલા તેથી ધુજવા લાગ્યા. તથા જોકે તેનો વડો ભાઈ
મારી ઉપર ધની પરીતી દેખાડતો હતો તોપણ તે નવલશાહના જેટલી નહીં હતી. આ મીત-
રાચારી એટલીતો વધી કે રક્તે રક્તે નવલશાહ પોતાનો ભરમ મને જણાવવા લાગીયો. તેમાં
અસુસ કરીને એક બાએડી જેનીપર એ લાભાઈ પડીયો હતો અને જેને લીધે તે ઘણીવાર
એકરાર રહેતો, તે બાબત પણ તેને મને જનાવી. તે એક ગામરેની લોંડી ઉપર આશક પ-
ડીયો હતો, જે છોકરીનો બાપ નવલશાહના બાપ કરતાં ઘણા ઉતરતા દરજ્જાનો હતો. તે-
નીના માબાપ કાંઈ છેક કંગાલ નહીં હતાં અને તેની પોતે ઘણી ખુબસુરત, ગહાપન વાલી
અને શરમાઉ હતી. નવલશાહ એના એશકમાં એટલીતો મસત થઈ ગયો કે તેને તો તેની
સાથે પરનવાનો મજબુત થરાવજ કરી રાખીયો. તેના સાચા સાથી તરીકે મારેથી જેટલું
બનીયું જેટલું સમજાવી એ તેના ડોરાવ રદ કરવાની મેં તેને ભલામત કીધી, પણ તે કાંઈ તેને
સાંભલી નહીં. સેવટે મેં તેના બાપને એ વાત જણાવવાનો વીચાર રાખીયો પણ નવલશાહ
પકડો અને હીકમતી હોવાથી પામી ગયો કે હું તેના બાપનો વીસવાસુ નોકર હોવાથી એ વાત
છુપી રાખશ નહી, તેથી તેને મને ઠગવાની એક હીકમત સોધી કાઢાડી; તે મને કેવા લાગેકે
જે માશુકના હોશનપર તે ગીરજતાર થયો હતો તે કામ તેને ધણું ખાટું કીધું હતું, પણ હવે તે
બધા વાસતે પસતાય છે; માટે એ ખેઆલ થોડોવાર દુર કરવા સાચ પોતાના બાપની રજા
લઈ વેપાર કરવાને મસે મુબઈ જઈ રહેવાનો ઇરાદો દેખાડીયો. નવલશાહની આ યુક્તી
મનેબી ઘણી પસંદ આવી, કેમકે એથી મારી વીચારી મેહબુબ શીરીનને મલવાની મને ઘણીજ
સરસ તક મલી. માટે મેંબી તેને તેમ કરવા હા પાડીયું. નાનાભઈ નાનાવટીએ તેને જ-
વાની રજા આપી, ને નવલશાહની સાથે જવાનો હુકમ કીધો. હું અને નવલશાહ મારે
ઘેર જઈ પોહીચીયા, જ્યાં મારા બાપે તેના દરજ્જા પરમાણે તેને આવકાર દીધા. હું તર-
તજ શીરીનને જઈ મલીઓ. મારે જુસસો પાછો ઉસકેરાઈ આવીયો અને એક ખરા મીત-
રથી તે વાત છુપાવતી નહીં જોઈએ માટે મેં મારી શીરીનની વાત નવલશાહને જનાવી. મેં
તેનીના હોશન, ખુબસુરતી અને ગહાપનનું બયાન તેની આગલ જેટલું તો વીસવારીને કહ્યું
કે મારી વખાનથી આવી સુંદર નારને જોવાને તેનું દીલ ઉસકેરાયું. માઠા બાયગે મેં તેની

અરજ ખાહલ રાખી અને એક રાતના તેના ઘરના ઓરડાની ખારી આગલ હું શીરીન સાથે પીયાર ભરી વાતો કરતો હતો તે વખતે દુરથી દીવાની રેશનીથી મેં તેણીનું મોંહ જોવાની તેને તક આપી. આંખે દુનીયાવરનની મારી માથુડને જોઈ નવલશાહતો છકજ થઈ ગયો. વલી એક દીવસે તક લઈ મારા પુશકલ કાલાવાલા કરી તેને મારી અને શીરીન વચે આલેલા કાગળ પતરે વાંચી લીધા, જે ઉપથી તેને ખાહારથી પોતાની ઘણી ખુશી દેખાડી. પણ હવે તે જરૂર તારે શીરીન વીશેજ વાતો ચલાવતો ને કાંઈ પણ સંબંધ વગર તે જેમાં તેમાં શીરીનની વાત વચમાં લાવતો જેથી મને તેની ઉપર કાંઈક શક આવવા લાગે. હવે એવું બનીયું કે શીરીને મારી પાસે નામાંની એક કેતાબ માંગવાથી—જે વાંચવાનો તેણીને ધણે શોખ હતો તથા જેનું નામ બાનુ ગોશરૂપ નામુ કરીને—

અહીંઆં મેહરમસ્ત વચમાં નીકલી આવીઆ. અતીયાર સુધીતો તેવને આતુર ચે-હરે સઘલી સુપકીદીથી જાંહાંગીર જટનું દાસતાન સાંભલીઆ કીયું પણ જેવું જાંહાંગીરને મોહિડેથી નામુ અને બાનુ ગોશરૂપનું નામ નીકલીયું કે આપણા જંગી સુપકીદીની જંજીરને એકદમ તોડી ખોલી ઉઠીયા કે—“બસ, બસ ઘણું થયું ; જે તમે તમારા દાસતાનની શહર-આતમાંજ મને જનાવીયું હોત કે તમારી માથુડને નામાઓ વાંચવાનો શોખ હતો તો તેનીના ઉમદા મગજની આતરી કરવાને માટે મને ખીજી કાંઈજ નહીં જોઈતે. હું તેનીને દુનીયા-માં સઉથી ખુબસુરત અને દાહાપન વાલી કહું છું. તમારી વાતની વચમાં ખોલવાથી મેં જે વચન તોડીયો છે તે મને માફ કરજો, પણ જીયારેખી નામાઓ અને પેહેલવાનો વીશે વાત નીકલે છે તીયારે મને વચમાં ખોલીયા વગર ચાલનું નથી ; તેટલા માટે હું તમારી દરયુજરી ચાહું છું, અને હવે તમે તમારું દાસતાન આગલ ચલાવો કેમકે આપનને તેની સાથે વધારે કામ છે.”

આ બધા વખત જાંહાંગીર જટ સર નીચું નમાવી જાને કાંઈ જોડા વીચારમાં મશ-ગુલ હોય એમ દેખાવા લાગીયો ; અને જોકે મેહરમસ્તે વાત આગલ ચલાવવાને સાર પે વખત તેને કહયું પણ તે એક હરફ ખોલીયો નહીં એટલુંજ નહીં પણ નીચેથી ઉપરથી જોયું નહીં. થોડોવાર રહી તેને પોતાનું માથું જીંચું કીયું ને બાનુ ગોશરૂપ નામુ બનાવનારની સામે બરબરવા માડીયું. તે ખોલીયો કે :—“અબલા જતીમાં એવું તે શું જોર હોય કે સં-ખીયા બંધ મરદોને એક સેતરંજીપર બેઠેલા જટકી નાખે ! બાનુગોશરૂપ એવા તે કયા દલેર બાપની બેઠી ઉતી કે જેનામાં આંખે રીતનું ભારે કુવત હતું ? જોઈએતો તે રસતમની બેઠી હોય કે બરજોરની, પણ અબલા જતીમાં આવું ભારે કુવત હું કદીખી માનુ નહીં. રસ્તમ તે એવો કયો જોરાવર પેહેલવાન પડીયો કે જે તારના જાહાડોજ ઉપાડીને દાવન કરે ! છટ, છટ, એ

સઘલું શહરાગાત છે. રસતમ જેવો કોઇ પેહેલવાન થયોજ નથી ને જાનુ ગોશરપ સરખી કોઈ નારખી દુનીયામાં હતીજ નહીં; એ સઘલી બનાવટ છે જે બોલા લેકોને સમજાવવાની છે.”—

જાંહાંગીરનું બચ્ચરવું હજી તો આગલ લંબાતે પણ મેહેરમસ્તથી તે સઘલું કેમ સં-
ખાય? પોતે પેહેલવાન થઇ આગલા પેહેલવાનો વીશની આંખે રીતની તાનાબની તેવન કેમ ખમી શકે? નામાઓ વીશ કોઇ જરાખી શક બતાવે કે તેવણનો તો જીવજ નીકલી જાય. તો પછી જાંહાંગીરને આટલો બધો અલાપ તેવન કેમ લેવા દેય? અતીધાર મુઠ્ઠી જાંહાંગી-
રને માટે જે સારો વીચાર તેવન ધરાવતા હતા તે એકદમ હવાપર ઉડી ગયો અને તેવન ખુસ-
સાથી એટલાતો તપી ગયાકે જાંહાંગીરને બદલે જે કોઇ નબળો શખસ હતો તો તેવન એકુ એ
ઠોંસા તેના ગયામાં એવાતો લગાવતે કે આવા બેઅદબી ભરેલા બોલવાને માટે તેજનમનો પ્રસ્-
તાવો કરતો રહીજ જાય, પણ હમના જાંહાંગીરને તેવો સવાદ અપ્પાડવાની તેવનની હીંમત આલી
નહીં; તેખી લુચો, જુડો, ઠગ, દગલખાજ, ખાપી, ચોર, નીમખહસમ છતીયાદી વીશિશનોથી
તેવમે જેહાંગીરને ઘોઈ નાખીયો ને સેવટે પોતાની સામેતીમાં બોલીયા કે :—“હું સોઝદ ખ-
ધને કહું છું કે તારું બોલવાનું તમામ રાસતીથી ઉલટું છે. ફક્ત તારું આંખે બોલવું અ-
તીશ કીનો—અરે કીનોજ નહીં પણ લુચાઇ ભરેલું છે. જે કોઇ એ ખરમાને બોલે તે ત-
મામ મરગરજની યુનાહમાં પોતાને ગીરફતાર કરે છે. યજદાંપરસતી ધરમથી એ બોલવું સર-
તાપા ઉલટું અને મુરખાઇ ભરેલું છે. તું કોઇ ખરોજ દેવબદો દેખાય છે. તને અને
તારા જેવા ખીજા જેખી બેવકુશો નામાની ઉપર મુખન લઇ જાય તેને હું સામેત કરી આપ-
વાને તમઆર છું, પછી શું હાયો હાય કે ધોગપર, બખતરો અને હથીયારો સાથે કે તે વગર,
રાતે કે દીસે અથવા તેને જેમ ગમે તેમ અથવા ગમે તારે સામેત કરી આપશ કે તેઓનું તે
બોલવું સરતાપા દેવાનગી શીવાય તેમાં કાંઇજ વુજુદ નથી.”

જંગીએ જાંહાંગીરપર લુચો, ઠગ વીગેરેજ વીશિશનો લાઝુ પાડીયા હતા તેથી જાંહાં-
ગીરનો મીજાજ ગીયો. તેના મગજમાં પાછી દેવાનગીની ધુંધ ભરાઇ આવી તેથી કાંઇપણ
બોલીયા વગર તેને પાસે પડેલો એક મોહોટો ફતર જમીન પરથી ઉંચકી જંગીના દીલપર
એવાતો જોરથી ફેંકીયો કે તેના આઅકા સમેત જંગી જમીન પર લાંબા ત્થઇ પડીયા.
બજાએ જીવારે મોતાના મુરખીને આવી કફેરી હાલતમાં આવી મહેલા જોયા તોયારે મોતાની
માસથી ભરેલી મુકકીઓ એક પછી એક ઉપાડપ જાંહાંગીરને લગાવવા માંડી. પણ એ “સો-
નીના સો” ને બદલે જાંહાંગીરનો જોરાવર લુહાર સરખો એકજ મુકકો બજાની બોચી પર પડ-
યો એટલેબજાજીતો મોતાના “ખાપજી” ને મોહોટેથી ઘાદ કરી બોચી દાખતા જમીન પર પ-
ડીયા. જેવો બજો જમીન પર પડીયો કે આટાતી ઘાંડની માફક જાંહાંગીર ખીજા લાત મુ-

કકાઓથી તેને ખુબ ગુંદીયો. ખીચારા ભોલા ભરવાડેખી બળને છોડવવા જતાં જાંહંગીરને હાથનો થોડોક મલીદો પાધો. એ પરમાને પેલા દેવાનો તરનડે જનને ખોખરા કરી પોતાના ખાહાડી રહેલાન તરફ વળેો માખી ગયો. થોડે વારે મેહેરમસ્તનો કુંબો સાથી જેમ તેમ કરી ગુસસામાં ને ગુસસામાં જમીન પરથી ઉઠીયો ને પોતાને મલેલી કેસરીનું મુલ ભરવાડને ડેડરી પોતાનો ગુસસો ભરવાડપર ખાલી કીધો. તે બોલીયો કે :—“એ જંગલી ભરવાર, એ હંધા વાંક તારો છે. જો તુંએ અગાઉથી અમુને જનાવીયું હોતે કે જાંહંગાર તો ગાંડો મુએલો છે તો અમેો લોકો અમારી હાઉચેતીમાં રેતે, ને અમારા આએ હાલ ની થાતે.”

ભરવાડ બોલીયો :—“એ હું કીએ હું ? એ કાં મરે ? તારા કાનખાન કુટી ગી-એલા કે હું, હંબલાયું ની તે ? મંતો તુને પેહેલેથીજ કહ રાખેયું કે એતો કોઇ દીવાન્યે હરખો લાગે.”

પણ બળએ તે વાત નાપાડી ને ભરવાડે હુજત કરવા માંડી કે મં તો અગાઉથી કયું હતું. અરસપરસ એ રીતની હુજતુજ કરતાં ગાલાગાલી પર ઉતરીયા ને સેવટે હાથઆલાકી થઇ. બળએ ભરવાડની બોચી પકરી આચકો મારી તેને નીચે તોડી પારવા માંડીયો. આચકાથી ભરવાડની પાધડી ઉડીને જમીનપર પરતાંજ છુટી ગઇ ને ભરવાડની ચોટલીના ખાલ તેની આંખ પર જુલી પડીયા ; એટલે બળએ તે ચોટલી પકરી જોર કરવા માંડીયું. તેટલામાં ભરવાડે તરતજ સાહુચેતી રાખી પોતાની લાંબી લાકરી એવી રીતે આરી ધરી કે બળે તે લાકરી પરથી જોલાન લઇ જોરથી જમીનપર છુપાયો. પણ તરતજ પાછો ઉઠી ભરવાડની ગપચી પકરવા જતો હતો તેટલાં મેહેરમસ્ત વચમાં પડીયા ને ઘણીક મેહેનતથી બળને સમજાવી થંડો પારીયો ને જનાવીયું કે એમાં ખીચારા ભરવાડનો કસો વાંક નથી. આ ઉપરથી બળે નરમ પડીયો. જાંહંગીર દીવાનાનું દાસતાન અંધુર રહી ગયું તેથી મેહેરમસ્તનો જીવ ચટપટ થવા લાગો ; તેવને ભરવાડને પુછીયું કે “અએ ભોલા મરદ, શું જાંહંગીર હવે મલશેજ નહીં ને આએ અગતનું દાસતાન અંધારામાંજ રહી જશે કે ?” ભરવાડ જવાબ આપે તેટલાં બળે વચમાં બોલી ઉઠીયો કે—“એ મેહેરજી બાપા તમુને તે હું ગાંડું લાગેયું કે દેવાનાની દોહતી કરતા ફરો. એવા કામમાં પરી પોતેએ ઠાકાએ ને ખીજાએનાખી હાથે લાગો ગુન રોટલો કરાવતા ફરો તે.”

મેહેરમસ્તે જોયું કે હમણા બળનો મીજાજ કીક નથી તેથી તેવન ઠંડે કલેન્દ્રીજ બોલીયા કે—“એતો હોય ; બરગસતે સીતારાથી એવું બને ; આએ વાંકી પીડના ફરત આસમાને કોઇને સદાના સુખ સાથે બરકરાર રાખીયા નથી તો તે આપણને કેમ રાખશે ?

સંકટના વખતમાં સખર એખતીયાર કીધા સીવાય આપણો ખીજો ચારો નથી. તે સરવ શકતીમાન સાહેબ કાંલે એ બરગસતે દાહાડો દૂર કરી પુર જલકાટ ભરેલો રોશન સીતારો બખશી તમામ આશા પુરી પાડશે માટે બળ તને ખેસખર થવાનું કશું કારન નથી. વારં એ બોલા ભરવાડ, શું પેલો જાહાંગીર અહીંઆં ફરીથી આવશે કે નહીં?”

ભરવાડે જવાબ આપીયો—“એતો વરી ફરતો ફરતો કોઇ વાર આવી લાગહેજ તો.” એટલું બોલી ભરવાડ હુરુરુરુરુ, તુરુરુરુરુ, ટહ, ટહ, ટહ એવા પુકારા કરતો પોતાના છુટા પડી ગયેલાં બકરાંએને એકઠાં કરી પાસેની ટેકરી પરથી પોતાનો રસતો લીધો. જંગીએખી પોતાની મુસાફરી આગલ લંબાવવાના વીચારથી પંજઅયેબ પર સવાર થઇ બળને પોતાનો પાછલ આવવા ફરમાવીયું.

ટેકરીની વાંકી ટીકી અને જાંચી નીચી કઠનોમાંથી મેહેરમસ્તે પોતાના રખશને હંકારીયો અને બળને પણ જંગીની પાછલ ઘસડાવું પડીયું. આપણા સરદાર પેલા દેવાના જાહાંગીરને સોધી કાઢાડવાના વીચારથી જેમ જેમ આડો રસતો લેતા ગીયા તેમ તેમ બળને વધારે ખીજવાટ લાગતો ગયો, ને તે બખરવા લાગો એટલે જંગીએ તેને ખુબ બખરાવી કાઢાડીયો ને પોતા પાછલ મુગો મુગો ચાલવાને ફરમાવીયું. પણ ઉસકિરાયલો બળો તેથી તો વધારે ઉખરીયો. તે બોલીયો કે—“બાપા આપરેથી તો તમારી ચાકરી ની થાય જો, એતો કોઇ દારે જીવ જીવાનો હોદો. બાપા આપરે ગરીબના પોઅરાંને એ ઉખરીયાંની રમત ની જોયે. તમારી મહાપરી તેમજ કરો, ને રાજના ધનીઓ તેમજ થાજો. આપરેથી તો એવું રાજ બાજ ની થાયજો. નકામાં પોઅરાં ઘેરે વાટજ જોતાં રહ જાહે. હારો દારો બુખે ડોકાયું, ને જાં જોઇએ તાં કલેજાં હેકાવવા, ને વરી મોઢેથી તો બોલાય ની. એ દુખતો ની વેઠાય જો.”

“બળ હું સમજીયો. તુને સઘલું દુઃખ બોલવા નહીં દીધો તેનું આવેજી. ચાલ ધડીભર હું તુને બોલવાની છુટ આપુંચ, બોલ બેલાસક બોલ. જીયાં સુધી આપને આએ કુંગરની કઠનોમાંથી આપણો રસતો કાપીયે તાં સુધી હું તારં સઘલું બોલવું સાંભલસ માટે હવે મારી સાથે ખેશીકર ચાલ.” એમ બોલી પેહેલવાને પોતાના સાથીને ટાહારો પારીયો.

બળો બોલીયો—“તીયાર હું તો મેહેરજી બાપા, તમારીઓ ચાલ પાધરી નીમરે. પેલો ગાંડો પોતાની વાત ભાંહી મરતોથો તેમાં તમે હું કામ જીપલાવીયું? પેલું હું તેનું નામ ખરી ગીયું તે—બાનુ ગોસાય—કે હું કીયે, તે વરી તમારી તે કોન હગી વાલી લાગે કે તેની તરફથી તમે જરવા નીકરેલા તે? નકામા ખીજને કુટાની માએરા.”

મેહેરમસ્તે જવાબ આપીયો—“શું તારે બાનુ ગોશરૂપ સરખી ડાહી, શીઆની અને લડાએક બાનુને તે તરેહવાર બોલે ને હું સાંભલીયા કરું કે? બજા તું સારી પેડે જાનેચ કે આએ જેહાંનઆશકાર બાનુને નરસ બોલનાર માનસના બેજાનું કેકાણું કાં ઉતું?”

“હંઅં: જાએ તેજ કેજાંતો. કે તેતો ઘેલો જાતો; પન તમે હું કરવા ગાંડા થાવો? ને હજીએ વરી કંઈ આછુ પરેલું કે હું—કે તમે તે ગાંડા મનીખનેજ હોધતા ફરો તે? હીધે હીધે રહતે જવાનું મુકી દેધને એવા આરા તીરા રહતા હું કરવા ધરો?”

“બજા મુગો રેહ,” આપણા જંગી બોલીયા, “અને જેમાં તુને કાંઈ લાગે વજગે નહીં તેમાં માયું ના માર. તું આતર જમે રાખેજે કે જે મેં કીધુંઅ, કરઅ અને કરસ તે સંધુ તદન વાજખી તથા અકલપસંદ છે. અને તે સધલું પેહેલવાનગીરીના કાયદાને અનુસરવુંજ છે. કે જે કાયદાએ દુનીઆના બધા પેહેલવાનો કરતાં હું સારી રીતે સમજુંઅ.”

બજો બોલીયો—“તારે મેહેરજી બાપા મને કીઓની કે આ ખીઆબાનમાં કાંઈ હીધા પાધરા રહતા વગર પેલા દેવાનાને હોધવા ભટકવું એ તમારી પેલવાનગીરીના કીઆ કાયદામાં છે? ને નીકરતાં જો તે ગાંડો પાછો મલહે તો તેને જે હર કીધેલું તે પાર જિતારહે ખરો.—તેની વાત બાત બીજો; પન તમારું માયું ભાંજવાનો ને મારી તલલી હેકવાનો.”

મેહેરમસ્તે જવાબ આપીયો—“હું ફરીથી કેહુંછું કે બજા તું મુગો રેહે. તું જાનેચ કે આ જંગલમાં આવવાની મારી મકસદ શકત પેલા દીવાનાને હું દી કારવાનીજ નથી પણ આએ ખીઆબાનમાં એક એવું કામ બજાવવાની મારી મકસદ છે કે જેથી મારું નામ આએ દુનીઆમાં જાવેદાંન તુલીક સુનેરી હરફે વખતના સદા જિપર કેાતરછ રેહશે; અને જેથી આવતી ઓલાદ મારું નામ ખીઆર અને મગરૂરી સાથે યાદ કરશે. કવી મગજના તવારીખદાનોને અને શાયરીના ચમનમાં શેહેલ કરનારાઓને એક નવોજ કીસસો બનાવવાનું બયાન હાય લાગસે જેથી એ કામ સરંજમ જિતારી તેઓ પોતાની વખાન આએ જગતમાં જગે જગે મુકી જશે;—”

આપણા જેહાં પેહેલવાન પોતાના તુરંગની લેહેરમાં હજી તો કંઈ વધારે બોલતે પણ ખીઆરો બોલો બજો એટલું સાંભલવાથીજ છક થઇ ગયો તેથી વચે બોલી ઉઠીયો કે—“તારે એ કામ તો બજી ભારી એહે જો બાપા.”

જંગી બોલીયા—“નહીં; જો આપણા કમનસીબે પાસો ફેરવાઇ જાય તો કોન જાને. પણ એ સધલું તારા જિમંગ જિપર આધાર રાખેઅ.”

બજો અજાએખીથી બોલીયો—“હું મારા જિમંગ પર?”

જંગીએ જવાબ દીધો—“હા; સખબ કે અગરજો જે જગા પર હું તને મોકલવા ધારુંછું,

તાંથી જો તું જલદીથી પાછો આવશે તો મારી મુશ્કીલતો તરત ખતમ થઈ જીરતી ને વાપવા-
ખીનું રાજ શહર થશે. વફાદાર બળ હવે વધારે વાર તને ઇનતેજરીમાં રાખવો જોઈતો નથી
મોટેકહુંછું તે સાંભલ. પેલા ક્રીસસા કાહાનીમાં સારી પંડે વખાનાયલા આશકમાશુકના જોડાં કુ-
સક્રિયને જીલીખાં તથા લએલી અને મજનુના બયાનથી તો તું મોહેર હોસે. જેમકુસક્ર જીલીખાંના
પીઆરમાં જીહુરતો હતો ને જેમ લએલીના પીઆરમાં મજનુ દેવાનો થઈ જંગલે જંગલ ભટ-
કીયો હતો તેમ હુંબી મારી દીલનવાજ માશુકના પીયારમાં અહીં જીહુરાપો કરસ તથા તેની
મોહાખતમાં દીવાનો બની જઈ સંધે રૂઝીઆદનો શોહર મઆવી નાખસ. જેથી હમારા
પીઆરનો એક નવોજ ક્રીસસો દુનીઆને હાથ લાગસે; અને આશકોની વફાદારીમાં લોકો
અજાએખીથી યાદ કરશે કે—“મેહેરમસ્તનો જોરો દુનીઆમાં મલવો કઠન છે.”

ભોલા બળને મેહેરમસ્તના આએ ખોલવાની કાંઈજ સમજ પડી નહીં તેથી તેને
પુછીયું કે—“મેહેરજીભાઈ, એ તમે હું કરવા માંગો તે આપરે તો કાંઈ હમજતા નીજો.”

મેહેરમસ્તે ફરીથી સમજ પાડી કે—“મેં તુને કયું કેની કે આએ ખીઆખાનના
દરમીઆનમાં મારી માશુકને મોટે હું પેલો ગાંડો બની જઈ મારી ફૂઝીઆદનો પુકાર આએ
આકાશના બહુ યુબજ પર મોકલી તેના બેહેરે બહેર ફારી નાખસ.”

બળએ પુછીયું—“પત બાપા વરી એ નવું ગાંડું હાતું લાગું? કોઈને તો પેલા ગાંડા
થવાનું કારન એહિ પત કઈ પરીએ રાંડે તમુને ડગો દીધેલો; હું પેલી હુબલી તમારા હાથમાંથી
છટકી ગઈ કે અમયાંજ તમેએ પેલાં કારો?”

જંગીએ જવાબ દીધો—“મને પેલા બનવાના ઘણા કારન છે. કારનથી તો સગો કોઈ
પેલા થાય, પણ વગર કારને પેલા થવામાંજ જીરતી છે. એથી મારી જાહાન રાશન મેહેરબ
જાનસે કે હું તેના એશકમાં કેટલો ગીરફતાર થએલો છું કે જરે કારન વગર આટલો દીવાનો
બનીઓય તારે કારન હોતે તો હું શું કરી શકતે તે કેવાતું નથી. બસ; મારા દીલ અને મરજી
પર સરદારી ભોગવનાર શહેરનવાજથી આટલા બધા લાંબા વખત વેરની દુરી ને જીદાઈ મને
દીવાનો કરવાનું પુરતું કારન છે. મોટે મારા સદાના વીસવાસુ સાથી, એવા નેક અને તોફા કામથી
હાથ બિદાવવાને મારી સાથે હુજત ના કર. હું દીવાનો બનીયો છું અને જાં મુધી જે કાગજ તારી
મારફતે મારી પીઆરી દીલઆરામ પર મોકલવા હું ધારું છું તેના જવાબ લઈને તું પાછો ફરસે
નહીં તાં લગી હું દીવાનોજ રેવાનો. જો તું જવાબ કીક લાવસે તો હું પાછો મારી અકલ અને
હોશમાં આવસ, નહીં તો દીવાનોજ રેહવસ, અને તેમાંજ મારી બદખખતી ખેમાલુમ નીકલી જશે.”

આએ પરમાણે વાતો કરતાં તેઓ એક બુલંદ પાહાડને તક્ષીએ આવી પુગા. તે પાહાડ

આસપાસના ખીજ પાહાડોમાંથી કાપી કાઢાડીયો હોય એમ છુટે ને એખલોજ ઊભેલો દીસતો હતો. તે પાહાડના તલીઆંની નજદીકથીજ એક નદી પોકાર કરતી વેહેતી હતી જેના ખાની પાસેની એક લીલોતરીવાલી અને ફલદરૂપ ખીનમાંથી પસાર થતાં હતાં, જે એક આડા અવલા સરપના સરખા દીસતા હતા. પાસેના મેદાનમાં ઊગેલા દરખતો પોતાના જુલંદ સર આસમાને લગારી તે દાદગરની દરગાહમાં દુઆ કરતાં ઊભાં હતાં; અને નાહના છેડવાઓ તથા રંગબેરંગી ખુશબોદાર ફુલોએ પોતાનો મુગંધી વાસ હવામાં ફેલાવી તે જગાને દીલકસ બનાવી દીધી હતી.

પોતાની માથુકની જુદાઇમાં જુહુરાપો કરવાને માટે અને તેની દુરીમાં દીવાનાનો અવતાર ધારન કરવા માટે આથી સરસ જગીયા આએ ખીઆખાનમાં મલવી કંઠન છે એવું જતાવાથી મેહેરમસ્તે એકદમ પોતાના તેજ રખશની લગામ ખેંચી જાને આન સુરજને શાખસો રાખતા હોય તેમ આકાશ તરફ ઊંચું જોઇ જુલંદ અવાજે પોકાર મારી બોલીયા કે—“અએ આફતાબ અને માહતાબ ! ને રેઓ સોલે સીતારાઓ ! જેબદખખતીમાં હું સખત ગીરફતાર થયો છું, અને જે છાતી ફાડનારા હાંદશામાં નસીબના ચકરે મને લાવી મેલીયો છે તેનો શોહાર અને ફરીયાદ ઊઠાવવા માટે હું આએજ જગા પસંદ કરેછું અને મુકરર કરે છું. આએ સાફ ખીલોરી ઝરાને માહરી ચશ્મોમાંથી વેહતો આંસુનો ઝહરો આએજ જગાપર આવી મલશે; તથા મારું રંજુદા દીલ જે મુશીબતો અને આફતોનો સેકાર થઈ પડેલું છે તેના સદાના હાય અફસોસના પુકારા આએ જુલંદ પાહાડને મથાલે અથરી પાસેની ખીનમાંથી તેનો પરથો આસપાસના ખીઆખાનમાં ફેલાસે, જેથી માનવી નહીં તો હેવાનોખી જાનસેકે કોઈ દુખી શખસ આએ વનમાં વસી એકાંત જુહુડાપો કરેછે. માટે રેઓ તમો માનસ જાતના રેહકાનથી દુર વેરાનમાં રેહનારી જંગલની દેવીઓ ! તમો ગમે તેખી હોવો પત એક બરગસતે બખતના આશકની ફરીઆદ સાંભલવાને કાન ધરો ! જેને લાંબા વખતની દુરી અને જુદાઇના દરદે આ વેરાનમાં પનાહ લેવાની ફરજ પાડી છે; અને તે બેવશ નાર, જેનું હોશન આખી દુનીઆની સઘલી પરીઓને સરમાવેછે તેના સીતમની ફરીઆદ સાંભલવાને તઘઆર થાવો ! અને તું માહરા ફરમાબરદાર બજા—મારા મુખ અને દુખના હંમેશના સાથી, જેખી આ વેરાનમાં હું કરે અને બજાઈ તે સઘલાનો છાપ તું તારા મગજપર સંભાલથી મારજે, કે જે માથુક આ તમામ મુસીબતો તું મુલ અને સખત છે તેને જાહેને કેહવા અને સમજાવવા કામ લાગે.”

એટલું બોલી મેહેરમસ્ત પોતાના પંજઅયેબપરથી નીચે ઉતરીયા, અને જડપથીજ તેની ઊપરનો સઘલો સામન છોડી નાખી પોતાના કદાવર રખશની પાઠ ઠોકી બોલીયા કે—“અએ મારા જાની પંજઅયેબ, ગમે એવા બરગસતે તાલેનો તોપણ તું ખુશીથી ભરપુર છે; જે ધણી પોતેજ બંદમાં ગીરફતાર થએલો છે તે તને છુટાપણું બખશે છે, જા જાં તુને

ગમે તાં જા; તારેથી જવાય તાં જા ; કેમકે તારા કપાલ ઉપર સાફ લખેલું છે કે અશક્તિઆર-
ના “શબ રંગની” ખુબશુરતી તારી ખુબશુરતી આગલ કુચ નથી ; ને કદાવર વીજતન તેહેમતન
રસતમના “રખશ”ની ચાલન તારી ચાલન આગલ વઘાવમાં છે. વાસતે જા મારા વાહલા
પંજઅયેય હમણા હું તને છુટાપનુ આપું છું પછી જીવતા હોઇશું તો કોઇ વખતે જોઇ લઇશું.”

અન્ને અતીઆર સુધી ચુપ ઊભો રહી સઘણો તમાશો જોતો હતો તે બોલી-
યો—“છાબાછ તેને, કે જેને મારા બજદી આપરથી સામન ઊતારવાની મેનતમાંથી મને બન્યાવીયો;
નીતો મારા બજદીઆની તારીફ કરવાને જો ઊં ની ચુકતે; પન મહેરજીભાએ એ ઘોડે તમે હું
કરવા છોરી મેલો. તમે મને જેયે મોકલવાના દેહું તે જોએ એનીપર બેઠીનેજ જાગીની કે વેલો
વેલો પાછો ફરે નીતો ભાએ તમેતો વાટજ જોયા કરેહો જો.”

જંગીએ જવાબ આપીયો—“જા તારે ગમે તેમ કર ; તારું બોલવું હું નાપસંદ કરતો
નથી. હું તને કેહું છું તે સાંભલ, કે તરન દાહાડ પછી અહીંથી મારી મહેરનવાજ પાસે જાએ અને
એ અરસામાં હું જોઈ ફરે અને બોલું તે બરાબર જોઇ તયા સાંભલી લઇ મારી મહેજીબને
વીસતારીને કેહેજો.”

અન્ને બોલીયો—“મહેરજી બાપા, પન હવે બાકી હું રમ્મેલું ? મેંતો હંધુ દોડેલું.”

મહેરમસ્ત બોલીયા—“પણ હવે તો હું જે કરસ તે તાજુબી સાથે તું જોસે કે મારા
આંગપરના તમામ વસતર ચાક ચાક કરી, ઇલાંથી તાં અશરાવસ ને આએ પાહાડ સાથે મારે
માથું ફેરસ.”

અન્ને ટકારમાંજ કહ્યું કે—“જો મારા હેઠ, પન તમે કોઇ નરમ રૂની પુતી જોવી
ચીજ હાયે માથું અફારજો હો ; પન તમે કંઈ ફકર રખે કરતા, તમે જીજોતો બરા કે
તમારી હુબલીને જાધને જો હું જેજો તે, કેહેજો તો પયર કરતાં કહન પાહાર હાયેજ માથું ફેરીશું !”

જંગી બોલીયા—“વાર તારી રૂડી મુચનાને માટે તારો આભાર માનું છું; પન તું
જાન કે એ કાંઈ સંધુ કઠા મસફેરી નથી પન ખરેખર છે.”

અન્ને એકદમ વચમાં બોલી ઊઠીયો કે—“વારે એતો જોહ પન તે તમે તન દારા
હુધી તમારા ચારા જોવા કીઓ તે થકીને જો તમુને કુજકે તમે તો જાને પોતાને શુજરીજ
ગીએલા હમજોની; કે એ હંધુ ખરેખર બનેલું જો હમજી. ને પછી તાં કેવાનું તો હંધુ મારા
હાતમાંજ છેતો. હુબલીઆધને હમજવતાં કેટલો વાર. પન વાર તમે પેલું કાગજ લખી
આપવા કીઓ તે લખોની કે જલદીથી તેનો જવાબ લાવી આએ તયા દુખમાંથી તમુને છોરવું.

જંગીએ હવે કાગજ કેમ લખવું તેનો વીચાર કરવા માંડીયો. પેહલાંતો તેવનને વીચાર

મુજીયો કે જેમ “ફરહાદે” જાહારને પાતરે પાતરે શીરીનનું નામ લખીયું હતું તેમ જાહાડના પાતરાંપર લખ્યું; પન તરતજ ખીજો તુરખો ઊઠીયો કે જેમ અસલી પેહેલવાનો જરૂર પડવે પોતાનાજ શરીરને જખમ કરી લોહીથી લખતા હતા તેમ લખ્યું; પણ નહીં એટલો કઠન ધલાજ કરવાનું તેવાલુને તુરત પેલાએ દુરસત લાગું નહીં તેથી પછવાડેથી એજ ડુઝવ કીધા કે પેલા દીવાના જાહાંગીરની જે ચોપડી તેવનને મલીએ તેમાંજ પોતાની માથુકનો રૂકોખી લખાવે. રૂકો લખવાનું જેવું નકી ફરીયું કે લાગલીજ બજાએ યાદ આપી કે—“મેહેરજી બાપા તમે મને પેલા તમારે ઘેરના બલદીઆ આપવા કએલા તેઓ હાથે લાગા લખતાજ ઊઠજો.”

સીપેહસાહારે જવાબ દીધા—“બજા, મને યાદ આપવાની કાંઈજ જરૂર નહી હતી, કેમકે મને તે યાદ છે. હું આએ કાગજમાં લખું છું એટલે મારી ભતરીજી કુમલી તુને જરૂર આપશે, માટે ખેશીકર રેહ. પણ જો, આએ જંગલમાં મને પુરતો અસખાખ નહીં મજવાયી જાહાડના રસને શાહી તરીકે કામે લગાડવાથી અક્ષર બરાબર આયા નથી માટે પાસેના ગામમાંથી કોઈ મેહતાજી પાસે તેની ખીજી નકલ કરાવીને મારી દીઝનવાજ પાસે એ ખત તું પોતે જઈ તમામ મારી હકીકતો સાથે તેને હાથોહાથ આઈજત પોહોંચાડજો. ને એ મારી રાશન ચેહેરેની માથુક જે પેગામ મારે માટે મોકલી આપે તે લઈને તાકીદે નીકલી આવજો. પન વગી સંભાલ રાખજો કે એ મારા મોહોખતના પેગામની નીચે લખતંગમાં એમ લખાવજો કે—મોહોત મુધી તાહરે, સીપેહસાહાર મેહેરમસ્ત જોલપાડજંગ આહાદુર—એ રીતે મારી સહી પન કરાવજો; કેમકે મને યાદ છે કે દીઝઆરામ મેહેરનવાજે પોતાની આખી જીંદગીમાં એકખી ખત યાદ સખત મારે હાથનો જોયો નથી તેથી એ કાંઈ પારખવાની નથી.”

બજો બોલીયો—“મેહેરજી બાપા, એ તમારી હાંધી વાત છોડી દીઓ ને મને કાગજ આપો કે જો લઈને ચાલતો થાઉં.”

જંગી બોલીયા—“વાર બજા આએ નામું હું તુને વાંચી સંભલાઈ કે મખાદા મંજલને દરમીઆન એ રૂકો ખોદા ના કરે ને કેયે લુટાઈ જાએ અથવા જતો રેય તો એ મધેની હકીકત તારા ધીઆનમાં રેહેવાથી મારી દીઝનવાજ પાસે જઈ તું મોહોડેથીખી કહી સકે.”

બજો બોલી ઊઠીયો—“ની બાપા, તે ભરેહો રેતા રખે; મને કંઈ ફામ ખોમ નો રીયે. હું તો એવું મનીખ છેજો કે વખતપર મારંજ નામ બુલી જાઈય તો તમારં કાગર આવરં મોટું તેની મને કાંધી ફામ રેવાની? તમારે જોઈએ તો એજ ચોપરીમાં જે ચાર વખત લખી મેલોની કે પંચાતીજ ની થાય. પન વાર બાપા જરા એ વાંચી તો હંભરાવો કે હું લખેયું તેતો મને જનાય.” પોતાના વશાદર સાથીની માંગની તુરત કચ્છલ રાખી પોતાની દીઝનવાજપર લખેયું કાગજ ખુબ રાગથી નીચે પરમાને જંગીએ વાંચી સંભલાવીયું :—

નામવર સરકરાજ બાનુ,

તે શખસ, જેનું જીગર જુદાઇના આતસથી જલે છે, અને જેનું દીલ એશકના તીરથી વીંધાઇ ચાક ચાક થાએચ, તે એ દીવઆરામ શેહેરનવાજ પુને ધણી ધણી દુવા મોકલે છે, અને તારી તનદરસતી ચાહે છે; જેથી તે પોતે બેનસીમ છે. જો તારી ખુબશુરતી મારીપર મેહેરબાન નહીં થાય, તારી સરકરાજ મને નાપસંદ કરે, તાહરે ધીકાર માહરી પુરૂજ લાગેલો રહે તો, જે દુખ-જે સખત છે એટલુંજ નહીં પણ હંમેશ સુધીનું છે તેની અંદર, હું કે જેને ખમવાની આદત પરેલી છે તે પણ તકવાનો નથી. એ સીતમગર સનમ તથા એ અતી પીઆરા દુશમન, મારે વીસવામુ નોકર બન્ને પુને કેહશે કે તારે લીધે હું કેવી હાલતમાં આવી પડીઓ છું! જો એ સખતીમાંથી મને મોકલો કરવાની તાહરી મરજી હોય તો હું તાહરે છું, નહીં તો પુને જે સારું મુજે તે કરજો. સખત કે માહરાં મોહિતથી તારા સીતમને તથા માહરા જુસસાને હું એકી વખતે ખુશી કરસ.

મોહિત પુલીક તાહરે,

સીપેહસાલાર મેહેરમસ્ત બોલપાડજંગ બાહાદુર.

બન્ને જે આ સંધિ વખત મોંઘપર રસરાઇ બેસી લાંબી રોક કરી, કાન ધરી સાંભ-લતો હતો તે બોલી ઊઠીયો કે—“આ બાપા! આનું તો મેં કેથેઓ હમજેલું ની; તમે તો કંઈ બગીજ મળેનું લખેલું. ને વરી લખનારમાં તો પેલું તમારું લાંબુ નામ નાખેલું. ખરેખર મેહેરજીભાએ તમે તો દુનીઆની હંધી હંધીજ ચીજ જનતા દેહું.”

જંગીજ જરા કુલીનેજ બોલીયા—“જે ઊતમ અને માહાબારત કામો મેં માથે ઊઠાવીયા છે તેને માટે સઘલી ચીજનું ગતીઆન ધરાવવું અને જાતનું જરૂરનું છે.”

બન્ને બોલીયો—“વારું બાપા એ હંધું તો રીધું પત મારા બલદીયાનું કેમ થાય? તમે કાંઈ બલદીયા આપવા હાથ તો લખેલું નીમરે.”

જંગીએ જનાવીયું કે તે બાપે તેવને તેજ ચોપડીમાં બીજો રોક પોતાની બતરીજ કુમલીપર લખેલો છે માટે બજાએ બેરીકર રહેલું.

હવે બજાએ પોતાના શેકને જનાવીયું કે—“આપરે તો કાંઈ હવે વધારે વાર થોભવાના નથી; આએ એએ લેતાકે ચાલીયા.” એમ કહી પંજઅયેબપર સામન તથ્યાર કીધા પણ તેટલામાં તેને વરી એક વાત યાદ આવી તેથી બોલીયો કે;—પત મેરજીબાપા હું પાછો આવા તાં હંધી તમે પાહો હું? કાંઈ વખતે મલે કે વખતે નીઓ મલે. પેલા જંગીર જટની કાની તમેઓ ભરવાડાએને ખુમ પરાવાના કે હું?”

મેહેરમસ્ત બોલીયા—“બજા, તેની પુને સાની પંચાતી? તમારા સરખા ખુલીયા

માનસોને ખાવાની શીકર હોય. આજમુધી કોઈની પેહેલવાને ખાવાની શીકર કે કાલજી રાખી હોય એવું માલમ પડતું નથી. વખત બે વખત જે મલીખું તેપર શુકરાના કરવા, ને ખાનાની શીકરમાં કદીની રેહેતુ નહીં એજ પેહેલવાની ધરમ છે. જે આશક પોતાની માથુકની જુદાઈમાં જુદુરાપો કરતો જંગલે જંગલ ભટકે તેને ખોરાકની શીકર કેવી? જંગલી કન મુલ એજ મારે ખોરાક થસે, ને પાનીની નીઆમત તો અહીઆં તમઆર છે. માટે બળ જા, ખેશીકર જા, ને કામ સરનજમ ઊતારી આવજે.”

પોતાના શેઠનો આવો ડોરાવ સાંભલી બજો ચુપ રહ્યો ને મેહેરમસ્તની રજાથી હવે તે પંજઅયેબપર સવાર થઈ ધર તરફ જવાને રસતો લીધો. દલગીર ચેહરે તેઓ એક ખીબ્બથી છુટા પડ્યા ને જ્યાંસુધી બજો દેખાયો ત્યાંસુધી મેહેરમસ્તે પોતાની આંસુ ભરી આંખે એકી ટગરે તેની તરફ જોયા કીધું.

બજા ભાખરાનું શેહેરનવાજ ઊપર પેગામ લઈ જવું; તથા તેનું મોઢીદાડ અંધીઆડ અને લીમ ભેસાનીઆ સાથે મલબું.

જહાન જોઈ વલેલા અને ફરતા આશમાનના ચકરના દાવપેચ ને ખેન કોતકથી મા-હીતગાર થએલા કાખેલ મગજના દાનાવ અખખાર નરીસો એવું બએઆન શરમાવી ગીઆચ કે ચરખદાર બજાના પેગામ લઈ જવા પછી ખાહાધુર મેહેરમસ્ત પોતાના કોલ પરમાને ધણા-એક ઘેલાં ચેરાં કાહારવા મંડી ગયા. અને આકાશને પોહોંચી વલેલી એક જુલંદ તેકરીપર ચહડી પોતાના ખીઆલો તેજ આલના ઘોડાપર સવાર થઈ તેને અહીંથી તહીં દોડાવવા અને પોતાની માથુકને ઘેઆન ધરવા લાગીયા. પત એવામાં તેવનને યાદ આવી કે આગલા નામીઆ પેહેલવાનો હરએક સુશકેલ કામ શહર કરવા આગમચ ઇશવરની બંદગી કરતા હતા માટે તેવનેખી તેમ કરવું વાજખી વીચારીધું. પત નીઆએશે અને હમ્મશતો તેવણને મોહોડે નહીં હોવાથી તેને બદલે હમ્મથાઆહુવેરીઆ બનવા સાર એક જાતના જંગલી સુકા ફલને જહાડની વાખમાં પોઈ તેની હારડી બતાવી. તીઆર બાદ ચશમાના પાનીએ મોહોડું હાથ ધોઈ કુશતી પાદીઆબ કરી લીધા ને ટેકરીની ટોંચ પર ખેસી હમ્મથાઆહુવેરીઆના જુન્નેરગ એજમતી અને શતેહમંદ કલામો જુલંદ અવાજે પઢતા ગયા ને હારડી ફેરવતા ગયા. થોડો વખ-ત પછી બંદગી પુરી થઈ એટલે નવો અવતાર ધારન કરી ખેડેલા આપણા મેહેરમસ્ત અહીં તહીં ફરવા લાગીયા. શરતા ફરતા આપણા દીવાના બનેલા જંગી પોતાની માથુકની જુબશુરતી અને હોશનપર શીદા થઈ પોતાના દીબના જુસસા શાયરી ઢપે બાહાર કાઢતા ગયા ને તે ખેતો

પોતાના પગ નીચે પડેલી રેતીમાં તેમજ જાહાડના પાતરાંઓ પર લખતા ગયા. પાછલથી ભારે શોધ કરતાં આંખે બંધાવેલાં લખનારને, દરખતો પર મેહરમસ્તે લખી રાખેલી અગનીત ખેતો મધિથી આખી અને વાંચી શકાય એવી જે ખેત મલી છે તે નીચે જ્યાં કીધી છે.

૧

ઓ આ બીઆબાંનનાં દરાજ દસત દરખત,
આ શેરાહતી પનાહ ને આખર હજત;
ઓ કંતારી આવલ ને વરશેરી ખુશબોદાર,
આલેછે હીઆં જેનાં કીરતી સાથ કાર!
ઉપજે રેહમ જો તમને મુજ ફરીઆદ થકી,
સાંભલજો મુજ એશકની ગમખાર કાંહાંતી.
જો દીસતો હોંઉ તમને હું એવો કમબખત
કે સાથી થતાં, કરમાતી ગુમાવતો હોઉં વખત,
તો આપશ તમને થંડાં આપટાંતી રસવત,
સીબી આંસુ પાણી, કરશ માવજત.
ચશમોથી દુર, પણ ખયાલથી નહીં ગુમ,
એવી મારી શેહરનાજનું કરંછું રદન.

૨

હમેશગીની કીરતી હાંશક કરવા
ધરીછ મેં નેકીની કાંતાદાર રાહ,
આપેછ સનીસચર આવી રંજનું ધનામ,
માથુકની ખેપરવાહી ને ખેશુમાર ગમ.
ઉજડ ખડક પર એમ થયોછું ખુવાર,
શરાપ દઈ જીવને, કરંછું દીલબર પર ફુવા.
કરી જખમ, એશકના શરબો ખુનખાર,
દીવાનાં શમ દોડે છે બદન પર મેદરકાર.
દંખેય ને કરડેય હર ભાગને,
બનાવી દીવાનો ખુદ ગુલામ ને.
ચશમોથી દુર, પણ ખયાલથી નહીં ગુમ,
એવી મારી શેહરનાજનું કરંછું રદન.

માશુકની જુદાઇમાં જુદરતા આપણા જંગોને આગ્રેજ મેદાનમાં પડતા મુકો આપણે લગાર તેવણના વફાદાર સાથી બન તરફ હવે નજર ફેરવશું. બન્ને જોયો ખીઆબાન છોડી ગધેરમાંથી બાહાર પડી સાફ રસતાપર આયો કે તેને પંજઅયેબને પોતાના ગામ તરફ ડપટાવીયો. બાપડો પંજઅયેબ પન બને પોતાના સેઠની ઊપર આગ્રે અચાનક આવી પહેલી આફત સમજી ગીયો હોય તેમ પોતાની પીઠપર આવી પડેલા સોરેસતા કરતા આગ્રે ભારી બોળને જેમ તેમ ઊંચકી રાખી પોતાથી બને એટલી જરૂર કરી દોડવા લાગો, ને પરસેવે ગરકાવ થયો તથા મોહોડાની બાહાર શીનતા ડુઆ નીકળવા લાગા તોખી આગ્રે અસરાશ ઘોડો પોતાના સેઠને ખાતર સઘણું સનતોશથી સેવવા લાગો. એ રીતે કેટલીક મંજલ કાપીયા પછી એક મુસાફરખાના આગલ બન્ને આવી પોહોંચીયો. કે જે મુસાફરખાનાને ગંબવર કીલલો સમજી મેહેરમસ્તે ઘોંડ ફોરા દુબરાઓ સાથે જંગ કરી રીકસત ખાઇ જાપમી થઈ આવીયા પછી તીયાં ઉતારી લીધો હતો, અને જીયાંથી પાછા ફરતાં બનઅગ્રે રામસીંગ ભઇઆને હાથથી પોંક જીલી હતી; જે સઘણું બનને આગ્રે મુસાફરખાનું જોવાથી પાછું યાદ આયું. મધીયાન બપોર થવાથી આફતામ પુર તેજથી પરકાશતો હતો અને ભારે બુખથી ભાખરાનું પેટ પોતાની જગા પરથી ખીસતું ખીસતું ખરડા સાથે વાત કરતા જતું હતું. મુસાફરખાનામાં ડાખલ થાય તો ખાવાનું મલે જેથી બનને મનસે દુનીઆમાં પાછી તાજ થાય, તથા વલી રસતાની થાકબો દુર જઇ. આશાયસ મલે. આગ્રે સઘણી લાલચ તેને મુસાફરખાનામાં ડાખલ થવાને ઉત્કેર-તી હતી પન ખીજી તરફથી તેને વીચાર આવતો કે એક વખત તો તે જેમ તેમ જીવ બંચાવી અહીંથી નાકોચ પણ વલી ખીજી વખત જે તે તાં જાની જોધને ગીયો ને જો એલખાઇ આયો તો તેની કમબખતી થવાની. એ રીતે સામસામેના બે તરેના વીચાર તેના મગજપર ઢોલાતા હતા માટે હવે શું કરવું ને શું નહીં તેના ભારે અંદેશમાં ગરક થઇ મુસાફરખાનાથી થોડેક દુર બનઅગ્રે પંજઅયેબને અટકાવી રાખીયો હતો. તેવામાં મુસાફરખાનામાંથી બે શખસો બાહાર આયા જોઓએ દુરથી બનને એલખીયો. તેઓ પોતપોતામાં વાત કરતા કરતા ભાખરા પાસે આવી પોહોંચીયા:—“અરે જાંઝે તાં એ તેજ છે આગ્રે ઘોરખી મેહેરજીભઇ-નુંજ છે. એની પાસેથી આપનને બધો પતતો મલશે.”

એ રીતે બનને તેઓએ એલખીયો તેમાં નવાઇ કાંઇ નથી; કેમકે તેઓ બોળ કોઇ નહીં પણ તેને ગ્રામના બુજોરગ મોઠોદાર અંધીઆર ને દાનાવ ભીમ ભંસાનીઆ હતા; જે-ઓએ આપણા સુરા સરદાર મેહેરમસ્તના કેતાબખાનાની બારીક તપાસ કરી તેમાંની કાહાની કીસસાઓની અને નામાની ચોપડીના મોહોટા જડાને આતસને સવાધીન કીધો હતો. હવે એ બંને જતાઓની ખાતરી થઇ કે એ બન્ને ભાખરોજ છે તથા તેની પાસેથી મેહેરમસ્ત વીસે

કાંઈ વધુ ખચર ચેલવવાની ઉમેદથી મોઠીદાર લગોર આગલ વધી બળ પાસે આયા. આની તરફ બળએ પન મોઠીદાર અને ભીમ ભિસીઆને ઝોલખવાથી પોતાના ગામના માનસે મલીયા એવું જાની ધનો ખુશી થયો. અવારનવાર બેઠ લઈ એરઆરીયત પુછવા પછી મોઠીદારએ જે પેહેલો સવાલ ઉઠાવીયો તે મેહેરમસ્ત કીયાં છે તે જાનવાનો હતો કેમકે તેઓ તેનેજ સોધવા નીકલેલા છે. પન બળના મનમાં એવું આયું કે ધણીના એક નીમખહલાલ નોકર તરીકે તે વાત તેઓને જાનાવવી નહીં જોઈએ તેથી વાત ઉઠાવી બોલીયો કે:—“આપરા મેહેરજીભાએ તો એક મોઠાં ને ધનાજ અગતના કામમાં રોકાઈ ગએલા છે.”

તે કામ શું તે વીચે મોઠીદારએ જાનવા માંગીયું પણ બળએ ખાદાને ખાતરખી તે વાત જાનાવવાને નાપાડી. એટલે ભીમ ભિસાંનીઆએ લગાર ધાંધલ કીધી:—“નહીં નહીં આએ તારી વાત ને ધરપચ હમારી આગલ ચાલવાની નથી. તારો સેઠ કાં છે તે વીચે જો તું હમાને નહીં કેહશે તો હમા ખાતરીથી એવું માનશું કે તેં તેનું ખુન કરી તેનો સામન સરંજામ તું છુટી ચાલીયો છે. સખખ કે જે ઘોડાપર તું સવાર થએલો છે તે ઘોડો મરજીભડનો છે એમ સરવે કોઈ ઝોલખેચ. માટે ચાજ આએ ઘોડાના ધનીને પેદા કર નહીં તો જાન કે તારી કમખખતીજ આવી.”

ભીમ ભિસાંનીઆની આએ સુકી ધરપચથીજ ખીઆરા બળના હોસ કોસ લેવાયા ને તેને જાનીયું કે સેઠને છુપાવવા જતાં તે પોતે આપદમાં આવી પરસે માટે મેહેરમસ્ત હાલ કેવી હાલતમાં અને કાં છે તે તથા પોતે મેહેરમસ્તની માથુક સુખલીને પોતાના સેઠનો પેગામ પોહોંચાડવા જાય છે તે સધલી વાત કહી દીધી.

બળને મોહોડથી આએ વાત સાંભલીને તેઓ ધણા અજબ થયા. ને જોકે તેઓ મેહેરજીભડના મગજની માઠી ને દયા ઉપજવવા જોગ હાલતથી ખીન વાકેફ નહીં હતા તોપન તેવનના ઘેલાપતાના નવા નવા ડાખલાઓ સાંભલી તેઓ તાજુબ થયા. તથા સુખલીપર જે પેગામ પોહોંચાડવાને મેહેરમસ્તે તેને મોકલીયો હતો તે પેગામ તેઓને દેખાડવાને કાલાવાલા કીધા. બળએ જાનાવીયું કે તે પેગામ એક ચોપરીમાં લખેલો છે ને પાસેના ગામના મેહતાજી પાસે સારે દસખતે તે લખાવી લઈ જવાનો મેહેરજીભડનો હોકમ છે. એ ઉપરથી મોઠીદારએ બળને કહયું કે જો તે ખત તેને દેખારે તો સોજ અક્ષરથી તે પોતેજ લખી આપશે. બળને એ વાત પસંદ પરી તેથી ચોપડી કાઢારવાની ધારનાથી તેને પોતાના જોહાલાંમાં હાથ નાખીયો પન ચોપરી હાથ નહીં લાગવાથી તેનું મોહોડું ઉતરી ગયું. ઘોડો વાર સુધી તે નીચી ડોક વીચાર કરતો ઉભો ને પછી જને કાંઈયાદ આયું હોય ને તેનો પસંતાવો કરતો હોય તેમ

પોતાને હાથેજ પોતાના મોઢાડામાં તમાચા મારવા લાગે. જેથી મોઢીદારએ પૂછીયું કે :—
“કાંએ બળ, એમ કાંએ કરેય ?”

બળએ મોઢાડું કવચ કરી જવાબ દીધો :—“મારા હાતમાંથી હું તો જેવા તન બલ-
દીઆ જતા રહેલા ને વરી કાંએ હાનું પુછોય ? બરી ગીયું તે ચોપર કેયું તાંજ રહી ગીએયું
કે હું તે મલેઓ ની.”

ભીમે પૂછીયું :—“પન એ બલદીઆ શું ને વાત શું ? બળ, હમે કાંઈ તારૂં બોલવું
સમજતા નથી.”

બળએ ઉતર વાલીયો—“જુઓની, આપરા મેહેરજીભાઈએ કેની તે કેયું તેજ
ચોપરીમાં કુમલીયાએપર કાગજ લખેયું કે ઘેરની ગાએના બે વહેરા બળને આપે. પન
બરીયું મારૂં કરમ ; એવે તે કાંથી મલવાના.” એમ કહીને પોતાનો બલદ ચોરાયો તેની
સધલી હકીકત તેઓને કહી સાંભલાવી કપાલ કુટી ફેંકે ફેંકે રડવા લાગીયો. મોઢીદારએ તેને
દીલાસો દઈ મુગો રાખીયો તથા પોતા તરફથી ખાતરી આપી કે કુમલીને કહીને તે તેને મેહેર-
મસ્તના ધરમાવેલા બલદ અપાવશે માટે શીકર કરવી નહીં. આથી બળને સધીયારે મલીયો
ને કેહેવા લાગે કે “હુ ખજોઆઈ પરનું કાગજ જતું રયું તો શીકર નહીં તે તો ધનું ખરૂં
મારે મારેઓ થઈ રમેયું ઓહું.”

ભેસાંનીઆ ભીમે કહ્યું—“તારે તો મોઢાડે બોલી જાની, જરા સાંભલીયે તો ખરા કે
મેહેરજીભાઈએ મુખલીપર શું પેગામ મોકલીઓય ; પછી હમે તે પરમાને તુને લખી આપશું.
માટે ચાલ બોલ જોજી.”

બળે માયું નીચું કરી, કપાલપર કરચલી લાવી, જમના હાથના બે આંગલા વતે
ધવરતો પોતાના મગજમાં કાગજની યાદ તાજ કરવા લાગે ; તે જરા વારમાં જમના પગપર
ભાર દઈ ઉભો રહેતો ને ધરીમાં ડાબા પગપર ; કોઠવાર નજર સ્થીર રાખી નીચી ડોકે
જમીન તરફ ટીકીયા કરતો, ને કોઠવાર દોલા ફાડી આકાસ તરફ જાયું જોયા કરતો ;
પછી બોચી ખજવાલી, આલસ આઈ પોતાના સાંભલનારાઓને લાંબો વખત સુધી ધનતેજરી
રખાવીને બોલીયો કે—“જા ધાર કે પેહેલાં કાંઈ એવું લખેયું થતું કે—‘નામવર સર ધરી
ગએલી બાનુ’—”

ભીમ વચે પુરાઈ બોલીયો કે—“છટ છટ, એમ હોયજ નહીં. ‘નામધર સરફરાજ
બાનુ’ કરીને હાસે.”

અન્ને બોલીયો—“હા હા, એવુંજ કંઈ જીતું તો ખરું પછી કેની તે કંઈ એમ લખેલું જીતું—‘આજીરદે થએલો, જાગતો અને વીંધાઈ ગએલો, તમા નામવર ખાનુના હાથો પર યોસો લે છે. એ સીતમગર ને એપરવાહ માથુક, ને પછી તો કેની, તે હુંજો; કંઈ યાદ ખી ની મરે. હ—‘તનદરૌસતી ને ખીમારી માકલે છે’—એવુંજ ખીજી કંઈ આગલ લખેલું, ને વરી હેવડે લખેલું કે—‘માહોત તુતીક તારો, સીપેહસાજાર મેહેરમસ્ત એલપાડજંગ બાહાદુર.”

બાળના આવા કટકા કટકાના બોલોથી તેઓને બહુ રમુજ મલી. ને ફરીથી એ તન નાર પાછું બોલાવવાથી અઢાવીસ ઘણું હુન્નર સુમેર કરીને બાળએ કહ્યું; જે ઊપરથી ઘણીજ મુશ્કેલીથી મેહેરમસ્તના લખાનની મતલબ તેઓએ ઊપજવી કાઢાડી. વક્તી બાળએ પોતાના સેકને લગતી કેટલીક બીનાઓથી તેઓને જતાવી, પત તેમાં પોતાને મુસાફરખાનાના માલિક તથા રામસીંગ ભાઈઆને હાથથી જે કેસરીપાખ મલીયો હતો તે વાત તદનજ ઊડાવી. બધો વાત કરો રહ્યા પછી સેવડમાં બાળએ કહ્યું કે એ રીતે તેનો સેક મેહેરમસ્ત કોઈ દારે સેહેનશાહ નહીં તો ઓછામાં ઓછા રાજા તો થશેજ શું. જે મેહેરમસ્તના પેહેલવાની જોર, હીંમત અને કદ તરફ જોતાં ઘણું સેહેલ છે. બાળએ આ સઘલી વાત એવી તો સલુકાઈથી, ગંભીરાઈ અને પુરતા વીસવાસથી કીધી કે માઠીદાર અને ભીમ ભિસાનીઆએ ખાતરીથી જાનીયું કે મેહેરમસ્તની દીવાનગીના પવને બાળના ભિજમાં પત જરા જરા વાસ કરવા માંડીયો છે. પત બાળની ભુલ દેખાડવાને બદલે તેઓએ સાચો તેને ચહડાવીયો કેમકે બાળની વાતથી તેઓને ગમત મળતી હતી.

માઠીદાર અંધીઆએ દાહારોપર હાથ ફેરવી બાળને કહ્યું કે—“આલ બાળ એ ડોક-ઝથે, પત હજી તો પેલા માહાબારત અગતની વાત કરવાની તો આકી રેહો ગેઠવ્ય તે એકે આવી રંજ ને આપદામાંથી મેહેરમસ્તને ઘેર કેમ લેઈ જવા તે વીચે અથરો વીચાર કરવાનો છે, તેથી આલ આએ મુશાફરખાનામાં આપરે જાઈએ ને તાં નીરાંતે મશ્કત કરીએ ને વરી બપોરબી થાયાથ તેથી જરા કોશાબો ભરીયે.”

ઘની બોહોંસ કરવા છતાં બાળએ મુસાફરખાનામાં જવાને ના પાડીયું અને કયા કારનસર તે મુસાફરખાનામાં ડાખલ થવાને ના પાડે છે તે કારન પછવારેથી કોઈ વખત જાહેર કરવાને કબુલ થયો પણ પરથમ તો તેને પોતા સાથે કાંઈ ખાવાનું તથા પંજઅથેબને માટે ઘાસપાની અંદરથી લઈ આવવાની અરજ કીધી. જેથી તેઓ અંદર ગીયા ને બાળ દરવાજાની બાહાર થોડીક વેગલાઈએ ભીમ, ભિસાનીઆએ, તેને ખાનુ લાવી આપીયું તે ખાતો ઉભો રહ્યો.

હવે આની તરફ મુસાફરખાનાના એક એકાંત ઓરડામાં, મેહેરમસ્તને કહી યુક્તીથી

ઘેર લઇ જાયો તેનાં ત્રીચાર કરવા મોઠીદાઝ અને ભીમ ભિસાનીઆના કામિલ ભિજાં રાકાયાં અને ઘણીએક જોસતેજો કીધા પછી જમાને આપેલ મોઠીદાઝના કીમતી ભિજામાંથી એક વીચાર બાહાર પડીયો તે બંનેએ એક મતે કબુલ રાખીયો. તે ડેડાવ એ હતો કે, મોઠીદાઝએ પોતે થોડો વખત સુધી એક દુખી ને હારમાર થએલી ભટકતી નાજનીનના વેશ પરદેપોશ રહી ભીમને પોતાના વીસવાસુ નોકર તરીકે સાથે લઇ જંગલના જે ભાગમાં મેહેરમસ્ત હોય ત્યાં જઇ પોતાપર આવી પડેલું દુખ અને સીતમ ટાલવાને મેહેરમસ્તને અરજ કરવી, અને જનાવલું કે એક નીરદય અને બેવશ પેહુલવાને તેની સાથ અધઠીત ચાલ ચલાવીય માટે જ્યાં સુધી તે નાપાક મુદ્દા પર ઘેર લઇ તેની બદ ચાલનો બદલો વાલી આપે નહીં ત્યાં સુધી તેનીના એહેરાપરનો બુરખો દુર કરવાને તથા તેનીની હાલત પુછી માહિતગાર થવાને તેને મોકલ કરવું.

મોઠીદાઝની આતરી હતી કે એ હીકમતથી આપણા મુરા સરદાર પાસે તે જે કરાવવા ચાહાસે તે થઇ શકશે. અને એ રીતે બીઆબાનને પાહાડો તરફથી તેવનને પાછા પોતાના ગામડા તરફ લઇ આવવાને બનશે. જ્યાં તેવનની અજબ દેવાનગીનો કાંઈ ધલાજ કરવાને તેઓ પોતાની બનતી મેહેનત કરવાને ચુકશે નહીં.

પ્રકરણ ૨૬મું.

મોઠીદાઝ અને ભીમ ભિસાનીઆએ તેઓની હીકમત કેમ આગલ ચલાવી તે વીશે; તથા હીવાના બાહાંગીર જટના અધુરા રહેલા દાસતાનનું ખતમ થવું.

મેહેરમસ્તને પાછા ઘેર ઘસડી જવાની આપણા બુજોરગ મોઠીદાઝની હીકમત ભીમ ભિસાનીઆને ધનો પસંદ પડી જેથી તે તરતજ અમલમાં લાવવાને માટે તેઓ કામે વલગીયા. મોઠીદાઝએ મુસફરખાનાના માલિકની ધનીઆની શુનાબાઇ પાસે જઈ એક ઇન્જર, માથાબાનુ, સારી અને સપાટનો માંગની કીધી. મોઠીદાઝની માંગની બાલી સુનાબાઇ પુરી પાડવા જતી હતી તેટલાં તેવનનો ચાકરડી ભીખી ભેંસ આવી લાગી. તેવને કપાલપર કરચલી લાવી, બવાં ચહરાવી સઘલી દાનાઘના ડોલથી મોઠીદાઝને સવાલ કીધો કે :—“બાબા મોઠીદાઝ મનીબને સારીનું શું કામ?”

મોઠીદારએ જાનીયું કે અહીંમાં પાટણો ફોરીયા વગર કામ થવાનું નથી તેથી મેહિરમસ્તની દેવાનગો તથા તેને ઘર તરફ પાછા ધસડી લઇ જવાને તેઓએ કચેલી યુક્તીનું ટુકમાં ખયાન કીધું. મોઠીદારને મોહોડેની હકીકત સાંભલી ભીખાઇજી બિંસ પોતાનું ભારી ડોકું ધુનાવી જામે કેવીક જહડપથી સઘલી વાત પોતાની દાનાઇના બસે સમજી લીધી હોય તેમ સુનાખાઇ સેઠાનીને સમજાવવા લાગીયાં કે એલો પેલા સેઠને ચાકર માર ખાઇ હારકા ભંજવી આયાથા ને પઇસા આપીયા વગર જતા રહયાથા તેઓને વાસતેની એ વાત છે. સુનાખાઇએ પેહેલેથી છેલે મુંધીની મેહિરમસ્તની સઘલી વાત મોઠીદાર અને ભીમ ભિસાનીઆ આગલ કહી સંભલાવી. જોમાં મેહિરમસ્તની માદી હાલતમાં તેઓએ તેની કેટલી ખરદાસત કાઢી હતી તાંથી વાત શહેર કરી રામસીંગ ભાઇયાને હાથનો બજાએ માર ખાધો તે જનાતી વાતનો છેરો લાવી મુકીયો.

બજાએ પોતાના સેઠનું દાસતાન કેહેતાંજે વાત ભારી જેહેમતે શરમને ખાતર છુપાવેલી તે વાત વગર માંગવે એ રીતે તેઓને જાહેર થઇ તેથી બને જન ઘણા ખુશી થયા. વાત કરતાં સુનાખાઇ અને ભીખાઇજી બિંસે મોઠીદારને સારી ખરાબર પેહેરતાં નહીં આવડવાથી તથા સારીનો કલલી ધરી ધરી છુટી પડવાથી ભીખાઇજીને ભારી મેહેનત પડતી; પોતાને માથેની સફેદ પાઘડી ગિતારી બધરાનું માથુંખાનું ખાંધતાં મોઠીદાર ઘણે કચવાયો, ને સારીની સોરથી માથાખાનું ખસી ખસી જવાથી મોઠીદારને જખરો કંતાલો હપજો, પણ ખીચારો કેય કોણને ? એ રીતે લાલ કાંદાભાતી સારી પેહેરી, માથાખાનું ખુબ નીચે વેરથી ટાઇટ ખાંધી, માથાંપર સોર લઇ, ટુકા પંજની સપાટ પેહેરી લટકો મટકો કરતા મોઠીદાર આનીગમથી પેલીગમ ઓરદામાંજ ચાલી જોઇ પોતે કેવા લાગેય તે નીહાલવા લાગા. એવામાં સારીનો કલલી જરા નીચી થઇ પગમાં ભરાવાથી પગે કેરબો લઇ મોઠીદાર બધરાંજીને ધરમ દઇને જખી નાખીયા.

ભીખાઇજી બિંસ અને સુનાખાઇ મોઠીદારના ચાલા જોતા એક પેઠી પર બેઠાં હતાં તેઓ, મોઠીદાર જેવા જમીનપર પરીયા તેવાજ—“ઓ બા, તમુને જી, જી.” કરતા દોરી આયાં ને હાથ પકરી ઊઠારવા જતા હતા તેટલામાં મોઠીદારના પરવાનો અવાજ સાંભલીને ઊપરથી આનજી ચેકેપાઇ પોતાના યુછા વાલતો “એ કોન પરીયું, કોન પરીયું” પુછતો નીચે ગિતારી આયો; પન જરે તેને મોઠીદાર અંધીઆરને બધરીને વેસે જમીનપર પડેલો જાયો તારે તેની અજાએખીનુ શું પુછવું ? એક તરફ ભીખાઇજી બિંસ “ઓ વાએ, એ સા ફાટકા” ? એમ બોલી પોતાના નાહાના શરીર પરમાનેજ હા, હા, હા, કરી હંસવા લાગીયા. ભીમ ભિસાનીઆ જો કે મોઠીદારનો સાથી હતો તોપન આએ વખતે તેનેથી હસવું થોભાવું નહીં તેથી એક ખુતામાં ઊભા રહી કલેજું પકરી હસવા લાગીયો, ને સુનાખાઇ સેઠાનીએ હસવું દાખવાની ધનીખી વેતરન

કીધી પણ હસીયા વગર થોભાયુંજ નહીં.

એ રીતે સરવેની હંસાહંસ વચે મોઠીદાર કંમર દાખતા ને કાપરીયું જોતા જમીન પરથી ઊઠી સારીને લાગેલી ધુત પચોરી નાખી ને ચોતાની ફજેતીનો સઘલો ગુસસો મેહેરમસ્તપર લાવી મુકીયો. તેવન બરબરવા લાગા કે—“શતીઆ નાચ જાએરે એનું; એ ગોલામ બચ્યાને લીધે આની મારી રેવરી કરાવવી પરેશ. એ દેવજદો મારે! શું યુન જાનશે.”

મોઠીદારના આવા કોતક જોવાથી આનજી ચેકેપાઈનું ઊભાઈ આધું; તે બોલીયો —“કેમ રે એ જોકટા, વરી એ કહી દદાનો અવતાર લોધો? કોઈને ચીરવા જાએચ કે શું? ને તારી દારી દેખાએચ તેનુ શું કીડું? લાવ ભારો નાખું.”

મોઠીદાર પરી જવાથી ચીરડાઈ નો ગએલાજ હતા, તેમાં આનજી ચેકેપાઈને એ રીતે આગમાં તેલ હોમાવતો જોઈ એકદમ ઊંસડેરાઈ બોલી ઊઠીયા કે—“નાપાકબચ્યા મુયુ મુયુ ઊભુ રહેવાએચ કે નહીં”તો તારા દાંતજ તોરી પારશજો.”

આનજી ચેકેપાઈને મારામારીમાં ઊતરવાને મોઠીદારના આટલાજ સંખુત બસ હતા. તેને મોઠીદારપર દોરા યુરકી બાંહે ચહરાવવા માંડી. ને તેઓ બંને વચે જબરી મારામારી સલગ- તે પન સારા ભાયગે ભીખાઈજી બેંસે વચે પરી વધી જતી વાતને અટકાવી, ને મોઠીદારની દાહારી છુપાવવા માટે એક લાંબો ખુરખો તેના મે હોડાં પર નાખીયો. જેથી મોઠીદાર પરદેદાર અસતરીના જેવા દીસવા લાગ્યા.

હવે મોઠીદાર અને ભીમ, સેકાની અને ચાકરના લેખાસમાં ઘોડે સવાર થઈ મુસાફર ખાનામાંથી બાહાર નીકળી બજા પાસે આવી, મેહેરમસ્તને ઘેર લઈ જવા માટે તેઓએ જે તલાવટ કીધી હતી તેના સઘલો ખુલાસો કીધો. જે બજાને ઘણો પસંદ આવ્યો. અને બજાએ મેહેરમસ્તની નજીક તેઓને લઈ જવાની કબુલાત આપી. પણ સુખલીખાઈને કાગલ પોહિંચારવા તે તો આવેલો છે માટે પાછો કેમ ફરાય તેના તેને અંદેશો પડીયો, પન મોઠીદારએ તેને તરત સમજાવી લીધો કે મેહેરમસ્ત પુછે તો તારે સાફ કેવું કે કાગલ તો પોહિંચારીયો પન તેનીને લખતાં નહીં આવડવાથી મોહોડેથીજ જવાબ કેહેવારીયોચ કે, જંગીએ કાંઈ પણ ઠીલ કરીયા વગર જલદીથી નીકળી આવવું નહીં તો તેણી તેવન પર રીસે બરાશે ને પછી મોહોડુંખી જોશે નહીં. બજાને એ તાલમેલ ઠીક લાગી ને હવે તેઓ તરેહવાર વાત ચીત કરતાં જંગલ તરફ નીકળી ચાલીયા. થોડુંક ગીઆ પછી મોઠીદારને બધરીના લેખાસમાં મુસાફરી કરવાનું પસંદ પડીયું નહીં તેથી એક મતે તેઓએ ભીમ ભેસાનીઆને બધરીના લેખાસ પેહેરાવી મોઠીદારએ તેના નોકરનો અવતાર ધારત કીધો.

એ રીતે તેઓએ કેટલીક મંજલ કાપીયા બાદ બજાએ જનાવીયું કે તે એખલો આગલ વધો મેહેરમસ્તને તેની દીલઆરામે આપેલો જવાબ કહી સંભાવશે. એથી જરૂર તેવન કાંઈ-ખી આનાકાની કરીયા વગર પાછા શરસે અને પાછા ફરતા તેઓ તમોને આએ જગીયાપર આવી મલસે માટે જાં સુધી તે મેહેરમસ્તને લઈ પાછો ફરે નહીં તાં સુધી તેઓએ અહીંજ થોભવું. બજાની આ સુચના વાજખી લાગવાથી તેઓએ તે બાહાલ રાખી તાંજ પડાવ નાખીયો ને બજો તેઓને છોરી પાહાડો ને ખીનો કુદાવતો આગલ વધીયો.

આદર મહીનાનો હીંગામ હોવાથી ગરમીનું જોર જબર હનું, ને બપોરનો તડો સીતલ સાંહાંજને પોતા પાછલ મુકી વીદાયગીરી લેતો હતો. સુરજના તાપથી તપી રહેલા ડુંગરાઓ તરફથી આવતી પવનની લેહિકા પોતા સાથે સેહેજ ગરમી લઈ આવતી હતી જે બલતી બપોરના તરફથી કંટાળી ગયેલા જીવડને ઘણી દીલપસંદ લાગતી હતી. જંગલમાં ઊગેલા મુકા ઘાસ પર નરમ તડું પરવાથી આસપાસના દેખાવ સુનેરી થઈ રહેયો હતો; ગ્રહ-ડોના થંભ પાતરાં હમનાંજ જરા જરા હીલવા માંડીયા હતાં, ને તેનો છાંયો લાંબો વધીયો જતો હતો; ત્રશનું જીવનું પાતી બુડબુડ કરતું જમીનમાંથી નીકળી આવી પોતાની પીઠપર નાચુક પરપોટાઓને તેરવી પાસેના ખેતરમાં પસાર કરતું હતું, અને તે પાનીથી પૂર બનેલા ખમોખી-ઓમાં જે નાહાની માછલીઓ તગતી હતી તેનો ભક્ષ કરવાને સેંકડો રંગબેરંગીન પક્ષીઓ તે પાનીની તરફ સુંદર સરોદ કરતા ખેંચાઈ આવતા હતાં. આવો દીલપત્રીર દેખાવ જોતા આપણા બંને મુસાફરો મોઠીદાર અને ભીમ ભિંસાનીઓ બેઠા હતા તેટલાં આએ એકાંત જંગલમાં કાંઈ માનસનો સાધ તેઓને કાને પડ્યો. થોડા વારમાં તેઓની સઘલા અજાણ્યો વચે એક રંજીદા અને પરેશાન થયેલો જીવાન શખસ તેઓની આગલ આવતો દેખાયો. એ અનજનો શખસ કોન છે તેનો ખીઆલ કરતાં તેઓને લાગું કે બજાએ તેઓ આગલ જે જાહાંગીર જરૂનું બયાન કીધું હતું તે એજ શખસ હોવો જોઈએ. અને અલખતાં તેઓની તે અટકલ ખરી હતી.

આવા એકાંત જંગલમાં અનજના બે માનસોને જોવાથી જાહાંગીર કાંઈ પન અજા-એખ થવાને બદલે વીચારમાં ને વીચારમાંજ જમીન તરફ ડોક નમાવી બિભો. મોઠીદાર અધીઆર જવન બાલવે બાહાધુર હતા તેવન તેની આગલ જઈ એક ટુક પણુ અસરકારક ભાથામાં જાંગીરને સમજાવવા લાગીયા કે આવી હેવાનોયત ભરેલો રીતે જાંદગી ગુજરવાથી તેને હાથ બિથાવવો; તથા જરથોશતી ધરમ મુજબ મનુશીય જાતને બિપીયોગી તથા નેકીને મારગે ચાલનારા થવાને બદલે, બોદાની સજીથી જિતમ બખથેસ જે જીવ, તેનો ગેર બિપીયોગ કરી જાંદગી મુમાવી નાખતમાં કેવો મરગરજની ગુનાહ છે તે દરસાવીયું. સારા ભાયો જાહાંગીરની ધુન આ વેલાએ જિતરેલી હતી અને તેનું મગજ શાંત હતું, નહીં તો મોઠીદારનું કોડું રંગાવાની

વાત નકીલ હતી. તેને મોઢીદારને એક દસગુર તરીકે સંઘણું માન આપી તેની વાંચેજી પુર ધીઆનથી સાંભલી જવાય દીધા કે—“ અએ જુઓગ મરદ તારું કેહવું રાસત વ દુરસત છે પન મારી મુસીબત પારવનાની છે. તું આએ મુસીબતમાંથી મને છોડવવા હછેચ પણ બલા મરદ તુને ખબર નથી કે આએ બીઆબાનમાંથી પાછો ફરવાથી મારી મુસીબત ટલે એમ નથી. સંચય કે આએ આકૃત જરૂર મને યાદ આવી દંખે છે તારે કોઈ વાર હું ફતરની મીસાલ લાગની વગરનો થઈ જઈછું. જે મકશદથી બીજાએ અહીં આવીયા હતા તેજ મકશદથી જો તમો પન અહીં આવીયા હોવો તો મુજની ગમખાર અને મહેતમ ભરી કાહાની સાંભલવાને હું તમોને અરજ કરૂં છું જેથી તે દરદ કે જેની દવાઈ યા મલમ નથી તેનો ઉપાય સોધી કાહા-ડવામાં તમોને અમસથી મેહેનત અને માથા દુખવત કરવી નહીં પડે.”

મોઢીદારને અને બીમ બેસાનીઆને જાંહાગીરનું દાસતાન સાંભલવાની આએ ઠીક તક મલવાથી તેઓ ખુશી થયા ને તેનું દાસતાન તેને મોહોડેથી સાંભલવાની ખુસી દેખાડી તથા તેઓથી બની શકતી મદદ પન તેઓ કરવાને તકયાર છે એવો દીલાસો દીધા. આ કમખખત જવાને પોતાની દુખ્ખદાયક કાહાની શરૂ કરી. ને જે રીતે થોડા દીવસની વાત પર તેને આપણા મુરા સરદાર મેહેરમસ્ત આગલ તથા તેમના ચરખદાર સાથી બજા અને ભરવાડ આગલ કહી હતી તેજ રીતની હતી પન તે વેલાએ બાનુ ગોશસપનુ નામ નીકલવાથી મેહેરમસ્ત વચે પુરાયા, ને વાત અધુરી રહી હતી તેમ આએ વખતે થયું નહીં. પોતાની માથુક શીરીન તથા તેની વચે ચાલેલા બીઆર પતરોની આખદ પર આવતાં તે આગલ બોલીયો કે:—

“બાનુગોશસપનામું જે શીરીન હંમેશ વાંચતી હતી તે ચોપડીના પાનામાં તેને હાથનો લખેલો એક માથા અને મેહેરબાની ભરીયો પતર જેમાં એ માહરી દીલનવાજ માથુકે મારે. ખ્યાર કબુલ કરીયા હતો તથા હવે વધારે વખત નહીં ચોખતાં તેણીની માંગનીને માટે તેણીના બાપને અરજ કરવાને મને ફરમાસ કરીયા હતી તે પતર તે ચોપડીના પાનામાં જુલથી રહી ગયો હતો. જે પાછલથી નવલશાહે તે ચોપડી વાંચવા લીધાથી તે છુપો પતર તેના હાથમાં ગીયો. આ કાગજ-થીજ શીરીનને મારી હકદાર મોહોરદાર તરીકે તેનીના બાપ પાસે માંગવાનો મેં કરાવ કરીયા. પણ આએ મારી ભલી મકસદ હાંસલ થાય તે આગમચ નવલશાહ નાનાવડીએ મારું સતીયા-નાસ કરવાનો ઇરાદો કરી રાખીયો. મેં નવલશાહને જનાવીયું કે શીરીનના બાપની એવી મરજ છે કે એ માંગની મારા બાપ તરફથી કરવામાં આવે. પન કેટલાક કારનોને લીધે મારે બાપ હાલ એ માંગની મોકલે એવું મને લાગતું નથી માટે મારી હીંમત ચાલતી નથી કે મારા બાપ આગલ એ વાત છેરે. આના જવાબમાં નવલશાહે મારા બાપને સમજવી શીરીનના બાપ પર તે માંગની મોકલવાનું માથે લીધું.—ઓ નાપાક, બદશીકલ દેવબદા! ઓ શેહતાને એબલીસ! ઓ

લોભી, લુચ્ચા, ઘાટકી, પાપી, ક્રીનાખોર, દગલબાજ, ગલા ફાંસુ, રાહામાર, નીચ, નીચકહરામ દેવ! એક બીઆરો ગરીબ બાપડો જેને પોતાના દીલના સંધા ભરખો ભોલાપને તારી આગલ ખોલીયા તેને તુને શું નુકશાન કીધું હતું? મેં તુને કીઆરે ઇજા કીધી હતી? હમેશ તારા લાભ અને આબરુમાં વધારો કરવાને મેં શું કશુર કીધી હતી? પણ હવે ફરીયાદ સામાટે? કંગાલ, રંજીદ થયોછું! સબબકે જરે સેતારોજ બરગસતે હોય તારે માનસનું શું ચાલે? સપનામાંથી એવો ખીઆલ ડોઢએ કીધો હશે કે મારા હેશાનો અને આભારો તલે દનાઈ ગએલો નવલશાહ મારી પાસેથી મારું અમુલીય ગોહર છીનવી લેવાને આવી નીચ તદખીર ફરશે? બસ, હવે હું મારી ગમભીર કાહાની આગલ ચલાઈછું.—નવલશાહને તેની નીચ મતલબ હાંસલ કરવામાં મારી હાજરીથી ધણી અડચન નડે માટે કવાબમાંથી હારકું દુર કરવાની પોતાની દોજખી ધારના સેહેલાઈથી પાર ઉતારવા સારું દુર દેશાવર માલની ખરીદીને માટે મને મોકલવાનો ડેરાવ કીધો. મેં ખુરીથી તરતજ જવાનો ધરાદો કરી તેજ રાતે મારી દીલ-આરામ શીરીનને મલી મારી અને નવલશાહ વચે જે ગોઠવનો કરી હતી તે જનાવી તથા ગિમેરીયું કે મારી ખાતરી છે કે એમાં કુતેજ થશે. તેનીએ મને જલદીથી પાછો ફરેલો જોવાને ધછીયો કેમકે હવે હમારી ખાહેશનું પાર પડવું ફકત મારા બાપના માંગની મોકલવાપરજ રહ્યું હતું. હું જનતો નથી કે શા કારનથી આ બોલતી વખતે તેણીની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવીયા, અને ગલામાં જને કાંઈ આવી અટકી પડીયું હોય તેમ તેણી એકબી બીજો બોલ મોહોડેથી કાઢાડી ચકી નહીં. મેં નવલશાહનો હોકમ બજાવીયો. દેશાવર ખાતે નવલશાહની બોલખાન વાલાને ત્રીયાં ગિતરીયો તેને મારી અછી બરદાસ કીધી, પન મને જલદી રખશદ આવી નહીં. જે પેલા નાપાક નવલશાહની કુસલવની હતી. અહીં આં સરવે પાંતીના સુખ છતાં શીરીનની જુદાઈથી જીવ ગિદાસ રહેતો હતો. થોડા દીવસ નહીં ગયા એટલામાં એક દીને એક કાસદ મારે નામનું કાગજ લખ આવીયો. સરનામાં પરથી હું તરત પામી ગીયો કે તે શીરીનનું છે. ધુજતે હાથે ને ચીંતા ભરેલા દીલે મેં તે કાગજ ગિમેરીયું ને ગિમેરતાં તેના લાવનારને પુછીયું કે તે તેને કોણે આપીયું. એક અનજની અસતરીએ ધણી આજુજીથી તે મને પોહોંચાડવાને સાર તે કાગજ તેને આપીયું છે એવું જરે તેને મોહોડેથી સાંભલીયું તારે તો મારી ખુશાલી અને ધભરાતનો પાર રહ્યો નહીં. મારા પગ ધુજી એક એક સાથે એટલા તો અથડાતા કે માન માન હું ગમી રહી ચકીયો. છેલે હીંમત કરી કાગજ ગિમેરીયું પન તેમાં શું વાંચું! હાઆ! નાપાક નવલશાહે અંતે મને દગો દીધો. તેને પોતે પરનવા માટે શીરીનના બાપને માંગની કીધી અને મારા કરતાં નવલશાહ કુલવંત ને માલદાર છે એવું જની ધણી ગિતાવલથી શીરીનનો બાપ નવલશાહ સાથે શીરીનના

લગન કરી આપનાર છે માટે આપે અનગમતા લગન થાયે તેની આગમ્ય કાંઈની કરીને આવી મલવાની શીરીને મને તે કાગળમાં અરજ ગુજરી હતી. કાગળ વાંચતાંને વાર કાંઈ પન કામને માટે થોળીયા વગર હું તો એકદમ તાંથી નીકલી પડીયો, સખ્યકે હવે નવલશાહની હુઆઈ વીથે મારી પુરતી ખાતરી થઈ હતી. નાપાક નવલશાહ બિપર જે મારો કરોધ બિસફરાયો તેથી અને અથાગ મહેનત અને રંજથી મેલવેલું અમુલીય ગહવેર મારા હાથમાંથી છીનવી લેવાયાની ધાસતીથી મને પાંખ મલી અને ઘણી ઊતાવણે હું મારે વતન આવી શીરીનને જઈ મલીયો. મેં તેના ઘેરના દરવાજા આગલજ તેના દરશન લીધા પન તે કેવી હાલતમાં ? દુનીઆની અંદર એવો કોન માએનો પુત છે કે જે જાતી ડોકીને કહી શકે કે અસતરીના ફેલ અને ચરીતરથી તે પુરે પુરે માહીતગાર છે ? ખચીતકોઈજ નહીં. જેવો મને જોયો કે શીરીન બોલી—‘જાહ-ગીર હું તારેજ માટે ખોટી છું. દગલખાજ નવલશાહ, મારો લોભી બાપ અને ખીજાઓ મારા લગન કરતાં માહર મોહોત જલદી જોસે. જાહાંગીર તું દુખી ના થા; લગન વેલા તું હાજર રહેજે. જે વેલા મારા કાલાવાલા અને તકરારથી તેઓ ન સમજશે તો આ ખંજર જે હું મારી સાથેજ લઈ ફરે છું તે મારો જન ખતમ કરી તેઓને નરમ પાડશે, તથા જે બેહદ પીઆરથી હું તને ચાહું છું તેની તારી ખાતરી કરી આપશે’.—મેં ગગલતા સાધે કહ્યું કે—‘મારી વાહાલી તારા કેહવાની સચાઈ તારા કામથી સામેત કરજે; તું તારી આપરનાં ખચાવ ખાતર ખંજર લઈ ફરેજ તો હું તારો ખચાવ કરવા ચાતો નશીખ ચારી નહીં આપે તો મારું ખુન કરવા સાર તલવાર લઈ ફરે છું’.—હું નહીં ધારતો કે આ મારા સંધા બોલો તેણીએ સાંભલીયા હોય. સખ્યકે પેલો નાપાક પરનવા સાર આવી પુગેલો હોવાથી તેણીને જલદી બોલાવવામાં આવી. ગમનાં કાલાં વાહલાંઓથી મારી રાત તદન શીહા ને અંધકાર થઈ ને મારાં સુખનો સુરજ હવે અસત પાંખીયો; મારી આંખે અંધારા ફરી વલીયા ને મારું મગજ ખસી ગયું. તેણીના ઘરમાં ડાખજ થયું ચા નહીં એ વીથે હું યુંચવાડામાં પડીયો; ને જાને મારા ગુરામાં ચાલવાની તાકાતજ નહીં રહી હોય એવું મને લાગું. પન મારી હાજરી તાં કેટલી અગતની છે તે યાદ આવવાથી જેમ તેમ કરી હું ઘરમાં અલકસે એક ખુનામાં ભરાઈ બેઠો. ખીજી સઘલી તઈચારી થઈ રહયા પછી બે દસતુરેએ શીરીન તથા નવલશાહને આશરવાદ નાખવા માંડીયાં ને જરે દસતુરે શીરીનને ‘પસંદ કરદમ’ બોલવા કહ્યું તે વેલાની મારી આગુરતાનું કોન ખયાન કરશે !—ઓ ! તેજ ધડીએ બાહાર નીકલી આવી બાંગેબુલંદ મેં એમ કાંએ નહીં કહ્યું કે—શીરીન યાદ રાખજે કે તું માહરી છે, ને કોઈ ખીજની થઈ શકનાર નથી—અરે હું કેવો બેવકુફ ! હવે હું ખસતે બોવાર થઈ, દાંતમાં આંગલા કરડી, પસેમાન થઈ દીવાનો બની જાઉં એમાં શું નવાઈ ?—શીરીનનો જવાબ સાંભલવા દસતુરને

કેટલોક વખત ધોખવું પડીયું. મેં વીચારીયું કે શીરીન હવે ખજર કાઢાડીને પોતાની ધજત સાંચવશે અથવાતો મારી તરફનમાં કાંઈ બોલશે પન તેને બદલે ધીમે સાધે શીરીન બોલી કે ‘પસંદ કરદમ !’ થોડા વારમાં શીરીન બેહોસ થઇને પોતાની માએના દીલ પર પડી. આ ઉપરથી ઓરડામાં મબરાટ થઇ ગયો. ગરમી કમ કરવાની મતલબથી તેની માએ છાતી ખુલી કરવા જતાં ગજવામાંથી એક કાગજ બાહાર નીકળી આવેલું જતાયું જે નવલશાહે જહડપથી જાંચકી લીધું ને દીવા આગલ વાંચવા ઊભા. વાંચી રહી એક ખુરશી પર તે બેસી ગયો ને શીરીનને હુશીઆર કરવાને જે ઊપાયો ચાલતા હતા તે ઊપર કાંઈ પન ધીઆન આપીયા વગર કાંઈ જાંડા વીચારમાં પડેલો દેખાયો. માએ ધબરાટ ચાલતો હતો તેટલાં હું ઓરડામાંથી બાહાર નીકળીયો ને કાંઈ પણ આગલ પાછલ જોયા વગર માએ જંગલ ખીઆબાનનો રસતો લીધો. મેં શીરીન તથા નવલશાહને લખો કડવા દીધા. શીરીનને સીતમગર, બેવશા, નીમકદ-રામ ઊપરાંત ભાડુતી જેવું વીશંચન લગાડવાને પણ હું ચુકીયો નહીં. જરૂરે હું વીચાર કરું તારે મને સુજ નથી પરતું કે હું તેનો વાંક કાઢાડું કે તેના માબાપનો ? પન નહીં માહરી આતરી થઈ કે તેણીમાં લોભ કરતાં ખીઆર કમી હતો. અને વચનો તથા કોલો આપી મારી મોહાબત વધારવાને બાહાને ખાલી મને ફસાવી હેરાન ક્રીધા હતો. આવી પરેશાન હાલતમાં હું ભટકતો ભટકતો અહીં આવી પુગોછું, ને બાકી રહેલી જાંદગી હું અહીંજ ખતમ કરવા ધારૂં. એ પરમાને રસતાની યાક અને ભુખની કાંઈ પણ દરકાર કરીયા વગર હું ભટકીયા ક્રીધા જેથી હું જમીન પર લાંબો થઇ પડીયો ને એવી બેશામ હાલતમાં કેટલો વખત રહ્યો તેની મને શુધ નથી. પન જરૂરે હું ઊઠીયો તારે ભુખખી નહીં ને કાંઈ નહીં, પન મારી પાસે મેં કેટલાક ભરવાડોને ઊભેલા જોયા. તેઓએ જે હાલતમાં મને દોડો હતો તે જણાવી તે હાલતમાં જે બકબકારો ને ગાડું ગાડું હું બોલીયો હતો તે કહ્યું. એથી મારી આગરી ખસી ગએલી સાફ દેખાઇ આવી. મને યાદ છે કે તાર પછી મેં હજરો ને લખો પેલાં કાઢાડીયા હશે. જરૂરે મારો સુધ કેકાને આવેચ તારે હું એટલો તો થાકેલો ને પટકાઇ ગીએલો હોજીયું કે મારામાં ચાલવાનીખી શકતી હોતી નથી. મારું રેકાન ધણુ ખરું જીતા ને પોકલ થએલા દરખતોમાં છે. એ પરમાને હું મારી કંગાલ જાંદગી હીઆં ગુજરૂં ને જાં સુધાં મોહાત મને એમાંથી છોડવે, યાતો શીરીનની ખુબશુરતી ને બેવશાઇ તથા નવલશાહની નીચ લુઆઇ મારા મગજમાંથી ભુલાઇ નહીં જવાય તાં સુધી હું એ કંગાલ હાલતમાંથી છુટવાનો નથી.”

અહીઆં જાંદગીર જટે પોતાનું ગમખાર દાસતાન ખતમ ક્રીધું; અને હવે જેવા મોઢીદાર દાહાડી પર હાથ પસવારી ગંભીર પણ ઘાહરા અવાજે તેને દીલાસો આપવા જાયેકે તેવામાં પાસેની ટેકરીની પાછલથી કોઇ માનવી જાતની ફરીયાદનો તીનો અવાજ તેઓને કાને પડીયો, જેથી મોઢીદાર તાં વધારે બોલતા અટકી પડીયા ને સરવેનું ધીઆન તે તરફ ખેંચાવાથી તેઓ વીયાં દોડી ગયા.

પ્રકરણ ૨૭મું.

મોઢીદાર અને તેના સાથીઓને એક દુખીઆરી

અસતરી સાથે થએલી મુલાકાત; તથા

તેણીએ પોતાની કાહાનીનું

અયાન કરવું.

જેહાન આશકાર તેહેમતન પેહેલવાન મેહરમસ્ત ઓલપાડનું ગાળાકૃતના ખરી ખુશી વાલા ખુશ જમાના બિપર બેહદ આશરીન હોજો, સખબ કે, આખી આલમમાંથી ગુમ ને નાખુદ થઇ ગએલી પેહેલવાનગીરીને આપણા હાલના કંગાલ અને બતંગ વખતમાં પાછી સજીવન કરવાની તેણીની નહીં તારીફ થઇ શકે એવી શુભ નેમથી માથે બિથાવેલા ભારી કામો, તથા બેહદ રંજ અને મુશ્કીલતોનું અયાન જનવાથી આપણને ઘડો તથા રમુજ મલે છે.

જહાંગીર જટના દાસતાનની આખેરીએ આપણા મોઢીદાર અને તેના સાથીને જે અવાજ સંભલાયો તેની ઓલમાં તેઓ નીકલી પડ્યા. તેઓએ જાનીયું કે કોઇ ખીજું દુખીયારું આદમી આમે જંગલની વચમાં આવી પડેલું છે માટે તે કોણ છે તે સોધવા માટે તે અવાજ જે તરફથી આવતો હતો તે તરફ તેઓ ગયા. થોડા આગલ જાયછે તેવામાં જ અડકાની હેયા-નમાં એક ગંજવર દરખતના છાંયા હેઠલ બરવાડના વેસમાં કોઇ માલમ પડીયું. પણ તેઓ તેને ઓલખી શકીયા નહીં, કેમકે પાસે વહેતા જહરામાં તે પોતાના ચાંદી જેવા સફેદ પગ વાકું વલીને ઘાવું હતું. પગ ઘોઇ તે પોતાની ચુંથાએલી પાઘડીમાંથી પગ નુછવાનો રમાલ કાહાડવા બેઠેછે તેવામાં માથા પરથી કાજલ જેવા કાલા લાંબા કેસ જીલાઇ પરીયા તે બિપરથી તેઓ પામી ગયા કે જાંછે તાં એ કોઇ અસતરી છુપા લેખાસમાં છે, માટે મોઢીદાર એ પોતાના બંને સાથીઓને દાંય બાંય થઇ જવાની ઇસારત કીધો ને પોતે ઘણાજ ધીમે પગલે તેનીના ચાલા જોતા અ-હીયા. જરે તેઓ નજીક ગયા તારે બરવાડની એખીઅલ પાઘડીની નીચે તેના રૂપેરી મુખડો છુપાયેલો જોયો તારે તો બસ તેઓની પકીજ આવરી થઇકે એ જાંછે તાં કોઇ વાખની મારેલી અસતરીજ છે. એ અસતરીની સંધી હકીકત સાંબલવાની તેઓની આરજીનો પાર ન રેહવાથી ઘેંઘાટ કરી તેઓએ પોતાને જાહેર પાડીયા. તેણી પાછલ ફરીને જોય શું કે તરત મરદાને પોતા પાછલ આવતા જોવાથી તેણીએ તાં પડેલી પોતાની એક નાધલી ગાંસડી બચકી

જેમ દોરાધુ તેમ દોરવા માડીયું. પણ અફસોસ ! હજી તો થોડા પગલાં જાય એટલામાંજ તુટી પડી, સમય કે તેના નાજીક પગોને જમીને ચારી આવી નહીં. જેથી જે ધનીઓથી ખીલીને તે નાહાસતી હતી તેઓજ તેનો મદદ દોડીયા. મોઢીદારએ તેના હાથ ધરીને જીઠારી ને તેની અસતરી હોવા છતાં આવા મરદના લેખાશમાં આમે રીતે જંગલવાસો શું કરવા લીધામ તે જનવાની ધનો ખાહેસ દેખાડી, તથા તેને ઘણાક દીલાસાના સુખનો કહીને તેના દુખનું નીવારન કરવાની કબજાત આપી. ઘણો વખત સુધી તો તે અસતરી કસુ ખોલી નહીં ને ટગર ટગર સરવેના મોહોના જોવા લાગી પણ આખેરે મોઢીદારના હકીલા કાલાવાલાથી તેણીને ખોલવાનો ફરજ પડી.

તેણીએ કહ્યું કે :—“ જીયારે આમે ખીઆખાનમાં પણ હું છુપી રહી શકી નથી તીયારે હવે તમાને જાગવવા ખેળ છે. અને જારે તમા માહરી કાહાંની સાંભલવાને હક લખ બેઠાછો તારે હું તમાને ના પાડી શકતી નથી. પણ મારી વાત ખુશી કરીયાને બદલે સામા તમુને ગમગીન કરશે, સમય કે મારા મરજનો ધલાજ નથી.” એટલું ખોલી તેણી જમીનની ઊપર પીઠ પાછલથી હાથના ટેકા દબને બેઠી, ને મોઢીદાર, ભીમ ભેસાનીઓ તથા જહાંગીર જટ તેના મોહોડા સામે તેણીનું દાસતાન સાંભલવાની આતુરતાથી તેનું મોહોડું જોતા બેઠા. થોડા વાર માં તેણીએ પોતાની આંખમાંના આંસુ નુછી નીચે પરમાને પોતાનું દાસતાન શહર કીધું :—

“ માહરું નામ આંદન છે, કરાંચી શેહર માહારું વતન છે જ્યાં મારો બાપ એક મોહોટા જગીરદારનો ૪૨માખરદાર છે. એ જગીરદારના બે છોકરા છે જેમાનો વડો છોકરો તેની દોલતનો વારસ છે. તે ધારવા મેલે પોતાના બાપના સારા ગુનોનો પણ વારસ છે. નાધલો છોકરો મારી જન પરમાણે લુચાઈ અને ઠગાઈના માલેક છે. હું મારા બાપની એક પુત્રી છોકરી હોવાથી તેઓનો મારી પર અતોચય આહ છે. ઘરનો સઘલો વહીવટ મારા હાથમાં હોવાથી બહાર મારો આવજવ થોડો હતો તોપણ માઠા ભાયગે મારી ખુબસુરતીની આખા ગામમાં હોહ થઈ રહી હતી. આગલ જનાતીયા પરમાણે જગીરદારના ખીજ છોકરા નવલશાહ નાનાવટીએ મહને જોઈ—”

નવલશાહ નાનાવટીનું નામ સાંભલતા વારજ જહાંગીર લાલ ને પીયો થઈ ગયો તથા એટલો તો ઊસકેરાયો કે મોઢીદાર ને ભીમભેસાનીઓ ખીલીવા લાગા કે રખેને તે પોતાની આગલી દેવાનગીમાં આવે. પણ સારા ભાયગે તેવા કસા પન ચીનહ બતાવવા વગર તે પેલી અસતરી તરફ ટીકી ટીકીને જોવા લાગો, ને તે કોણ છે તે પોતે મનમાં સમજી ગીયો. તેણીએ જહાંગીરની કાંઈ પણ દરકાર કરીયા વગર પોતાનું દાસતાન હાંકીયું કે :—

“મહને જોતાંને વાર મોહાળતનો આતસ તેના દીલમાં સજગોયો. મારા બાપને ધણીક રીતે તે બીબીયોગી થઇ પડવાનો લાલચ દેખાડતો અને મારી ઊપર મોહાળત ભરીયા પતરો લખતો. આમે તેની ચાલથી મને સાંખો તેની પર યુસો ઊપજતો હતો, સખખ કે મારા ધારવા પરમાને હમારી ખેબીની હાલત જુદી હતી. મારા બાપનો પણ એજ વીચાર હતો, જ્યો એક માયાવંત પેદર તરીકે મારે મને તેની સાથ પરનવાની મને રજા આપી. મેં તેનો ઊપકાર માની નવલશાહનો પગ કાઢાડવાની એવી તો વેતરન કીધી કે તેને મારો સાથ વાત કરવાની ખી તક મળે નહીં, આથી તો તેનો જુસસો વધારે ઊસકેરાયો. ટુંકમાં મારી ખીજ સાથ પરનવાની મતલબ તેને જહર પડવાથી એક રાતના હું મારા ઓરડામાં સુતેલી હતી તાં નવલશાહ અચજુચ આવી બિભો. તેને આવી રીતે આવી બિભો જોઇ હું બેહોશ થઇ પડી ગઇ. જ્યો મારી આંખ બંધરી ને મારી મુઠ ઠેકાણે આવી તેવી હુંજોજી થું કે નવલશાહ મારી સામે બિભો રહી મને પંખો નાખતો હતો. ને એવી તો મીકાસ ભરી અને લલચાવનારી વાતો કરી સમજાવવા લાગો, તથા વાત કરતાં જરા જરામાં દીખા તાની આંસુઓ વરસાવવા લાગો કે તે આંસુઓને હું તેની ધમાનદારીના સાહેલી સમજી. હું નાદાન વયની તથા ફરેલ નહીં હોવાથી, તેમજ ફનીયાદારીનો કાંઇ પણ માહીતી નહીં હોવાથી હું તેના મકરમાં ધસી પડી. અને આસતે આસતે તેની પર માયા દેખાડવા લાગી. ટુંકમાં તેના કાલાવાલા ને આજુબીથી હું તેની સાથ છુપી રીતે પરની. પન થોડીજ મુદતમાં તે મને છોડી મને જનાવીયા વગર કેથે જતો રહ્યો. દાહડા પર દાહડા ને મહીના પર મહીના વહી ગયા પન તેની ધન નસલ જનાઇ નહીં. મારી બદખખતોનો મીતારો હવે પુર જલેહથી ચલકતો હતો; મારા માબાપોથી મારી કંગાલ હાલત છુપાવવાને હું ધણી જહેમત ખેંચતી, પન જરૂર મને ખબર પડી કે નવલશાહ એક ખુબશુરત ને કુલવંત અસતરી શીરીન સાથ પરનીયો છે તારે આખર જલવવાની મારી તમામ હોંસ તુટી ગઇ ને સજુરી નાહાસી ગઇ.—”

જહાંગીર શીરીનનું નામ સાંભળતાં યુસે થઇ તપી ગયો પન થોડા વારમાં તેની આંખો માંથી નવધાર આંસુ ટપકવા લાગા.

તેણીએ પોતાની વાત આગલ ચલાવી કે :—“જરૂર એ માઠા સમાચાર મારા કાન પર આયા તારે હું એટલી તો ચીરડાઇ ગઇ અને મારે જુસસો એટલો તો ઊસકેરાઇ આવ્યો કે એ બેવફાની લુચાઇ રસતે રસતે જહર કરવાને તતપર હતી, પન તે જુસસો નરમ પડવા પછી મેં એક ખીજ તદખીર કીધી. મારા બાપના એક નોકરને મારે સધલો છુપો ભરમ કહી તેની પાસેથી મરદનો પોશાક લઇ થોડાક મારા અગતજોગ કપરાં તથા દાગીના આમે ગાંસડીમાં બાંધી યુપચુપ હું રાતોવાઇ તાંથી નીકલી પડી ને નવલશાહને સોધી કારવાનો ડેડાવ

ક્રીધા. પરથમ મેં શીરીનના માઆપ કાહાં રેહેચ તેની તપાસ ક્રીધી. જે માનસ મને પેહેલ વેહેલો મલીયો તેને હું જે માંગતી હતી તે કરતાંબી વધારે ખજર આપી. તેને મને વધુ એટલું જનાવીયું કે જે રાતે શીરીન સાથે નવલશાહના લગન થતા હતાં તે વેલાએ ‘પસંદે કરદમ’ બોલીયા પછી શીરીન બેહોશ થઇ પડી અને તેને હુશીઆર કરવા માટે છાતી ખોલતાં તેમાં એક કાગજ છુપાવી રાખેલા નવલશાહને મલીયો હતો જેમાં લોસથી જનાવેલું હતું કે શીરીન નવલશાહની ધનીઆની થઇ શકતી નથી કેમકે તેણીનું દીલતો એક જવાન જહાંગીર સાથે મલી ગયેલું છે. અને તેણીએ પોતાના માઆપની જસતીને તાપે થઇ નવલશાહ સાથે નેકા કરવા હા કહ્યું હતું. તે મરદના કેહવા પરમાણે જહાંગીર જટ તેજ ગામનો વતની હતો. વલી એ કાગજમાં તેણીએ વધુ એમ જનાવેલું હતું કે લગનની ક્રીડીયા પુરી થવા પછી પોતે આપઘાત કરી મરી જસે, જેની સચાઈ તેનીની છાતીમાં સાંતી રાખેલા એક ખંજરથી મલી હતી. નવલશાહ નાનાવડી આવી રીતે પ્રજેત થવાથી અને તેનીએ તેના ધીકાર કરવાથી એજ ખંજરે શીરીનનું ‘ખુન ક્રીધું’ હતે પણ ધરના લોકોએ વચે પડીને તેને ખચાવી લીધો; ને નવલશાહ તો લાગણો તે જગો છોડીને ચાલ્યો ગયો. જરે શીરીન હુશીઆર થઈ તારે તેણીએ જહાંગીરને આપેલો કોલ પોતાના માઆપ આગલ કમુલ ક્રીધી. એવો શક છે કે જહાંગીર એ વેલાએ તાં હાજર હતો પણ પાછલથી નામુરાદીનો મારીયો ગામ છોડી નીકલી ગયો. આ વાત સંધા ગામને ખજર હતી અને લોકોમાં તેની ચરચા ચાલી રહી હતી, પન જરે પાછલથી ખજર પડી કે શીરીનબી પોતાના બાબીકા ધરમાંથી કેથે જતી રહીછે તારે તો ચરચા વધી પડી. શીરીનના શુભ થવાથી તેના કુટુંબમાં ભારે ગમગીની ફેલાઇ, પન તેથી મારી આશા તાજી થઇ કે ખોદાએ નવલશાહને ખીજી વાર પરનતા અટકાવીયો હતો જેથી તેનું દીલ તેને દંખે ને પોતાની શરજ ને આખરે શું છે તે સમજે. આવી કફોડી હાલતમાં શું કરવું તે જાનીયા વંશર હું એકદમ ગામબાહાર નીકલી પડી અને રાતે આ ખીઆબાનમાં પનાહ લીધી. અહીંઆં એક ભરવાડની ચાકરીમાં હું રહી, ને કેટલાક મહીના આ જંગલમાં ગુજરીયા. હું કોન છું તે જનાઇ આજે એની ખીલીકથી હું ઘણી ખરી બાહારની બાહાર શરતી હતી. મારી ધાસતી ખરી પડી કારણ કે પેલા ભરવાડે મારે ભરમ પારખીયો. મેહરમતીમાંથી બનચવાને મને હંમેશ તક નહીં મલશે એવા ખીઆલથી નાહાસવું મેં દુરસત વીચારવું ને હવે આ ખડકોમાં હું ભરાઇ રહું છું. આ ખીઆબાનમાં બેશુમાર ગમ અને આંસુઓથી હું તે દાદગર દાદારની દરગાહમાં અરજ ગુજરેલું કે—રે એ દાદગર, મારી પર રેહેમ કરે, યાતો મારે દુખ કમી કરે, અથવા તો જંગલમાં મારી હધવાતી ખતમ કરે! જેથી આવા એક કંગાલ જીવડાની કાંઇ પણ નીસાન આંખે દુનીયામાં રહે નહીં.”

“અહીંમાં માહારી ગમખાર કાહાની પુરી થાએચ. હવે તમે જોસો કે મારી મુસીબતો ઇલાજ વખરની છે, માટે હું તમોને અરજ ગુજારું કે આ જગલમાં મને કોઈ નહીં ઓલખે એવી રીતે રહેવાની તદ્દખીર ખતાવો; કેમકે માહારા માખાપ મને પાછી જોવાને ધણા ઇનતેજાર છે અને હવે શરમને મારી તેઓને માહાર મોહોડું દેખાડવા ગમતું નથી.”

એટલું બોલી ચાંદન મુગી રહી ગઈ; તેના દીલના જુસાઓ એકખીજ સાથે કેવા અથડાતા હતા તે તેના મોહોડાં, ઊપરથી ખુલું માલમ પડતું હતું. ચાંદનની કાહાનીએ સઘલા-ઓના મનપર ભારે અસર કીધી ને સીરેસતા મુજબ મોઠીદાર પેહેલે બોલવા જતા હતા તેટલાં જહાંગીર જટ બેલી ઊઠીયો કે :—“બાઈ તારે તો મેં તમને ઓલખીયાં; તમે પેલા કાહાનજી કીકાની દીકરી થાવોની” ? ચાંદન જહાંગીરને મોહોડે પોતાના બાપનું નામ સાંભલી અજ-એબ થઈ, ને તે તેને કેમ ઓલખી શકીયો તથા તે પોતે કાણ છે તે વીશે પૂછીયું.

જહાંગીર બોલીયો :—“હું જ પેલો બદખખત જહાંગીર છું; જે તમને ઇગતાર નાપાક-ની લુચ્ચાઈથી ઇજ ખમુ છું અને આવી કંગાલ હાલતે પોહોંતો છું; તે સાથે દીવાનો સરખો થઈ ગયો છું. ચાંદનબાઈ, મેં ‘પસંદ કરદમ’ બોલ શીરીનને મોહોડે સાંભલીયો હતો, અને તે દુખ નહીં ખમી શકાયાથી હું લાગલો તાંથી નીકલી ગયો, તારથી અતીવારસુધી આએજ પાહોડો ને બીઆબાનમાં મારી જીંદગીના દાહાડા ગુજરતો હતો, પત તમે જે હેવાલ હમના કહી સંભલાવીયો તેથી ઊમેદના કીરન પાછા દેખાવા માંડેછે અને હવે આપન બેગને માટે કંઈ સારું જ ભવીશ દેખાયછે. શીરીને મને કબુલીયો છે તો ખીજ સાથે હવે તે પરનશે નહીં; નવલથાહ તમારો જન હોવાથી તેને સમજવટથી અથવા તો બલજોરીથી તમારે તામે કરી આપસ, માટે બાઈ બેરીકર રહેજો મારી ઊમેદની સાથે તમારી ઊમેદખી પુરી પડશે ને તે મોહોલી બખશેસના સાહેબનો ભલી રહેમથી કરી એક વાર આપણે સુખી જીંદગી જોઈશું.”

આએ દીલાઝાના સખુનોને માટે ચાંદન જહાંગીરને પગે પડવા જતી હતી પત જહાંગીરે તેમ કરતાં તેને અટકાવી. મોઠીદાર તેની વખાન ગાવા લાગા. તેઓની આવી હાલતમાં શું ઊપાય કરવા તે માટે તેઓને પોતાને ગામ આવવાને મોઠીદારએ કાલાવાલા કીધા ને તેઓએ તે વાત બાહાલ રાખી. બીમ ભિસાંનીઓ જે અતીવાર સુધી મુગો મુગો સંક્ર જોયા કરતો હતો તેને પણ તેઓની આવી શુભ નેમની વખાન કીધી ને પોતે તથા મોઠીદાર તાં કેમ આવી લાગા તે ટુકમાં કહી સંભલાવીયું. અને જર મેહેરમસ્તની અજબ જેવી દેવાનગીની વાત કહી તારે જહાંગીરના મનમાં આપણા જગી સાથે કીધેલી જખાજખીની સેહેજ યાદ આવી.

આએ ગોશતેગો ચાલેચ તેટલાં બજો તેઓને હાક મારતો સંભલાયો. તેઓ તરત તે

ભરૂં દોડી ગયા ને મેહેરમસ્ત વીંચે ધનતેજરીથી સવાલ કીધો. બળએ જનાવીશું કે—“મેહેરમસ્ત પોતાની માથુક શુખ્લીની યાદમાં ખાધા પીધા વગર અંધમુવા સરખા થઇ રહ્યા છે, અને સુખ્લી જાલદીથી તમુને ખોલાવેછે એવું કેવા છતાં એકુ ખીજી બારે કામ પાર બિતારી કીરવી બેલવીયા વગર ઘેર જવા ના પાડે છે, માટે હવે કરવું કેમ?”

મોઠીદારએ બળને દીલાસો દીધો કે “તારે કશી શીકર કરવી નહીં; હજી એને ઘેર અંધ જવા વગર રહેશું નહીં.” એમ કહી મોઠીદારએ પોતાના બે નવા સ્મૃતિ જાહંગીર તથા આંદને મેહેરમસ્તને પાછા ઘેર લઇ જવાની ભેગાએ કરી રાખેલી તદખીર જનાવી. એ બપોરથી આંદને પોતે અધરીના ભાગ બળવવાને તેઓ પાસેથી માંગી લીધું, તથા જનાવીશું કે પોતે અધરી હોવાથી તથા નામાઓ ને કીસસા કાહાનીની ચોપડીઓથી મહીતચાર હોવાથી તેની એ કામ બળવવામાં કસુર રાખશે નહીં. સધલાઓએ એ વાત ખુશીથી કબુલ રાખી, ને આંદને તરતજ પોતાની ગાંસડી છોડી તેમાંથી એક ભપકાદાર રેશમી સારી પેહેરી લીધી તથા એક દાખરે જાંધારી પોતાના જવાહેરે કાહાડીને પેહેરીયાં. જોથી તેનો ભપકો કાંઈ ઓરજ ફરી ગયો. તેની ખુબશુરવી, જવાની, ચાલવાનો લેહેરો તથા મીઠાસ ભરી ખોલવાની ઢપછપથી સરવે દેખ થઇ ગયા. એ સીતે આંદને શાહજાદી બનાવી ભીમ ભિસાનીઆએ નોકરનો અવતાર ધારન કીધો ને ઘોડાપર સવાર થઇ સરવે કોઇ બળની સાથે મેહેરમસ્તની મુલાકાતે ચાલીયા. રસતામાં ચાલતાં મોઠીદારએ બળને બનાવી રાખીશું કે તેને જંગીની આગલ પોતાને તથા ભીમ ભિસાનીઆને જાંધાડા પાડવા નહીં. આંદને મેહેરમસ્તની આગલ કેમ ખોલવું અને શું કરવું તે વીંચે આપણા શીઆના મોઠીદાર તેણીને પણ પાઠ બનાવતે પણ આંદને એવી ચગોર હતી કે સ્મૃતિ મોઠીદારની ભુલ બતાવે, માટે તેને પાઠ કરાવવાની તો મોઠીદારને જરૂર પડીજ નહીં. કેટલેક છેટે ગયા પછી પાહાડોની ખીનમાં હથીઆર વગર આપણા મુરા સરદાર મેહેરમસ્ત બાહાદુર ખુબ ધીઆનમાં એક ટેકરી ઉપર એખલા ખેંચેલા દેખાયા. આંદને પોતાના ઘોડાને આપક ફેરી ખુબ જોરથી હાંકીયો. જોવી આંદને આપણા જંગી આગલ આવી પુગી કે લાગણી ભીમ નોકર તરીકે પોતાના ઘોડાપરથી કુદી પરી, હાથ આપી પોતાની સેઠાનીને સંભાલથી નીચે બિતારી. આંદને નીચે બિતરતાં વાર મેહેરમસ્ત આગલ જઇ ચુકન મંડીએ પડી તેના પગ આગલ માથું મુકીયું, ને જંગીએ તેનીને ઊઠાડવાની ધણીખી મોહાંસ કીધી પણ આંદને સર નમાવી પડીજ રહી, ને ખોલી કે :—“રે ઓ દસેર જેહાન આશકાર મુરા સરદાર, જાંબગી મારી બપોર તમા એક મેહેરમાની ભરેલી નજાજેશ નહીં કરે, કે જે કરવાથી તમારી આખર અને દસેરીમાં હમમેશ થાય, ને જોથી આ તનોમંદ દુનીયામાં એક ધણીજ આશુરદ ને કમબખત અખલાને જાવેદાન સુધીને કાયદો થાય તાં સુધી તમારા પગ આગલથી હું મારું

સર ઉચ્ચકનાર નથી. તમારી અમરગ કીરતીની સારી આલમમાં જે વાત ફેલાઈ રહી છે તે જો અરી હોય તો મુજ જેવી હારમાર થએલી એક નારને મદદ આપી બંધાવવાને તમે નમવર પેહેલવાન ધરજી બંધાએલા છેવો. સખખ કે તમારી દલેરીની ખુશખોઈનો સ્નેહરમ મારા નાખમાં આવીયાથીજ તેની પર લલચાઈ તમારેથી મદદ ચાહી મારો બરગશતે થએલો સેતારેક ફરી એક વાર રાશન કરવાની ઊમેદમાં ધણી દુરદરાજી તમારી સોધ કરતી અહીં આવી લાગી છું; માટે જાં સુધીતમે તેહમતન મારા દુખનુ નીવારન કરવાના કસમ લેવો નહીં તાં સુધી આએ દુખમાં ગીરફતાર થએલી નાતવાન અમના પોતાનુ સર આક પરથી ઊઠાવનાર નથી.”

અબ્બા જાતને પોતાની આગલ સર નમાવી આએ રીતે આજુજી કરતી જોઈ, તથા તેને મહેલડેથી પોતાની બાહાકુરીની આટલી બધી વખાન સાંભલી આપણા જગીં તો ખુબ ખીલી મયા ને બારે રાખમાં ખોલીયા કે—“અએ બુલંદ દરજાની શાહજાદી, શું કામ તું તારા દેહને એટલું બધું આજુરદ કરેય? તુંએ જે માહરી તારીફ સાંભલીય તે રાસત અને બરહક છે. કોઈખી અરજદાર પોતાની મુરાદે પોહોંચીયા વગર મારી આગલથી ખાધું ફરીયું નથી. તો પછી તું તારી મુરાદે કાંએ નહીં પોહોંચશે? તું સરખી શાહજાદીના દુખનું નીવારન હું નહીં કરું તો પછી જેહાનમાં મેં પેહેલવાનગીરી એખતીઆર કીધેલી શું ખપનાઈ? હું તારા દુખનુ નીવારન કરવાને સોગન લઈછું પણ તે એવી સરતે કે મારા હા કેહેવાથી મારો પાદશાહ, મારું દેશ, તથા જે ધણી મારા દેહની કુંઝી તથા બરમ રાખેછે તેને કાંઈ ખસ જન ન થાય તો.”

ચાંદને ખોલી—“મેહેરખાન જગીં એ વાત સતે માનજો કે એમાના કોઈનેખી ધનક થવાની નથી.”

જગીંએ જવાબ આપીયો—“જા એમજ હોય તો પછી મારે કયુલ છે.”

ચાંદને આગલ ચલાવીયું કે—“તારે મારી અરજ એછે કે હું તમોને જાંખી લઈ જઈ તાં તશરીફ ફરમાવવી. એક નાપાક દેવ જેને કાંઈખી હક ધલાકા વગર મારું રાજપાટ છીનવી લઈ મને આએ હાલતે પોહોંચાડીય તેની પર કીનો લીધા વગર કોઈખી ખીજા કસમમાં તમે મસગુલ નહીં થાવો એવો મને કોલ આપો.”

પેહેલવાને તેને વચન આપીયું, ને પોતાનો હાથનો ટેકો આપી ચાંદને મુંઝવેમાં ડીએ પડેલી ઊઠાસી, ને તે કયા મુલકની શાહજાદી છે તથા તેનું મુલક કાં આપુંએ તે વીશે જાનક ની ખાહેશ કીધી.

ચાંદન ને અસલથીજ ચતુર હતી તેને તરતજ પોતાની કલપનામાં એક નામ ઊભું કરી જનાવીયું કે—“કોલેકાફના પરવતની પેલી મેર કુટુંકુમાની હું શાહાબદી છું.”

મેહેરમસ્ત ધણી ગંભીરપને ચાંદન તરફ જોતા હતા તેવન આંખે નવું નામ સાંભળીને અળખેખીથી બોલીયા કે—“અંખે એહરે નમુન શાહાબદી, કોલેકાફના પરવત વીથે મેં નામાઓમાં ધણી તરફ વાંચીયુંછે પન કોઇખી દીવસે કેથેખી કુટુંકુમા શેહેર વીથે મારા સાંભલવામાં કે જનવામાં આવીયું નથી. પણ શીકર નહીં તું શાહાબદી મને જાંખી લઇ જસે તાં હું ખુશી સાથે આવસ, કેમકે એક વખતે મેં તને વચન આપીયુંય તે હવે ફરવાનું નથી. ને બદખસલતના હેરેમને તારું તખ્ત છીનવી લીયુંય તેને શીકસત આપી એક વાર ફરીને તારા આપાદ રાજની હાકમી હું તારે સવાધીન કરસ. હવે એ કામમાં ઢીલ કરવી લાજમ નથી માટે બળ જલદીથી તું મારા બાહાધુર રખશ પંજઅયેબને મુસાફરીને માટે તઇયાર કર.”

ભીમ ભિસાનીઓ ને અતીયાર સુધી પોતાનું હસવું જેમ તેમ દાખી રાખી, ચુઠન મંડીએ પડી રહ્યો હતો તેને હવે ઊઠીને પોતાની સેઠાનીના ઘોડા પરનું જન સરખું કીધું ને પોતાના બદનનો ટેકો આપી બાઇને ઘોડાપર બેસાડી, તથા પોતાના ઘોડાપર પોતે ચઢી બેઠા. મેહેરમસ્ત પન એટલામાં પોતાના હથીઆર લટકાવી તઇયાર થયા ને પંજઅયેબપર સવાર બનીયા. બળ ભાખરાને પગે ચાલવાનું હોવાથી તેને પોતાનો ચોરાએલો બલદીયો પાછો યાદ આપ્યો ને તેના ચોરનારને હજારો કદુવા દેતો ને બરબરતો ચાલીયો. મોઠીદાર ને જાહાંગીર જટ જોઓ સંતાઇને આ સઘળું સાંભલતા હતા તેઓ હવે બાહાર નીકળી મેહેરમસ્તની પાસે આવી ઊભા, ને એક ખીજને ઠીક ઠીકીને જોવા લાગા. અરસ પરસ સલામ અકરામ થતાં મેહેરમસ્તે મોઠીદારને એલખી પાડીયા ને પોતાના આંખે ખુજરગ સાથીને ધને દીવસે જંગલ વચે આવેલા જોવાથી તેને સઘલી અળખેખી સાથે પોતાનો પંજઅયેબ ઉભો રાખી નીચે ઊતરવા માંડીયું, પણ મોઠીદારએ તેમ કરતાં તેવનને વારીયા, પન મેહેરમસ્તે હુજત કરી રખશપરથી નીચે ઊતરી મોઠીદારને કોઠી કીધી, તથા થોડીક ખખર અંતર પુછી. ને બાદ મોઠીદારને બેસવા માટે કોણના ઘોડો આપવો તે વીથે ભાંજગડ ચાલી. સેવટે મેહેરમસ્તે ચાંદનને અરજ કરી તેના નોકર ભીમ ભિસાનીઆનો ઘોડો મોઠીદારને બેસવા માટે અપાવીયો.

એ રીતે મેહેરમસ્ત, મોઠીદાર તથા ચાંદન શાહાબદી ઘોડાપર સવાર થઈ ચાલીયાં ને તેની પાછલ જાહાંગીર જટ, ભીમ ભિસાનીઓ તથા બજો ભાખરો પગે ચાલતા થયા. રસતે ચાલતા-આગમજથી કરી રાખેલી ગોઠવન મુજબ મોઠીદારએ ચાંદનને કુટુંકુમાની શાહાબદી તરફ એલખી, જેથી મેહેરમસ્ત ધણી ખુશી થયા ને પોતે હાલ કાં જાય છે તેની સરવે

હકીકત કહી ધણી મગરૂરીથી જનાવીધું કે—“આએ શાહાબદીનું કામ સરનજમ પોહિંચાડી આપવાથી મારું નામ તવારીખના અમર સફા ઊપર સદા સુનેરી હરફે કોતરાઇ રહેશે.”

મોઠીદારએ મેહેરમસ્તની બાહાધુરીની જામજ તારીફ કીધી ને કહ્યું કે—“જો તમોને આએ ભારે કીરતીનું કામ કરવા સાર કુટુકુમા જવુંજ હોય તો તે શહેર પોહિંચવાને સાર આપણા ગામમાં થઇને જવું પડશે.”

મેહેરમસ્તે પુછીયું—“વારું એ તો હાસે, શાહાબદી જાંલખ જાય તાં જવાને માટે હું વચને બંધાઇ ચુકોચ, પણ જુજરગ સાથી તમોને આએ જંગલમાં એકાએક કેમ આવવું થયું?”

આએ સવાલનો જવાબ પાધરે. આપવાને બદલે મોઠીદારએ મેહેરમસ્તને તરેહવાર ઊડાવીયા, ને ખોટી રીતે મેહેરમસ્તના મગજમાં ખાતરી ભરેલા ખુલાસો ઊતારીયો.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

મેહેરમસ્ત અને તેના સાથીઓને મુસાફરીમાં ભગલા

દુબરા સાથ થએલી મોલાકાત, તથા બજાના

બલદનું પાછું મલકું.

મેહેરમસ્તની સાથે કુટુકુમાની શાહાબદીના ધારન કીધેલા નામ તલેચાંદન, મોઠીદાર, જાહાંગીર જટ, ભીમ ભિસાનીઓ અને બજો ભાખરે તરેહવાર વાતોમા મથચુલ થઇ મંજલ કાપીયા જતા હતા. જેમાં આપણા જંગીએ શહેનશાહજીને તે નાપાક દેવ તથા તેના કામ વીશે પુછીયું, પણ ચાંદનને સફાઈથી જવાબ દેતા કાં નહીં આવડતો હતો? તેને એવી ચતુરાઈથી મેહેરમસ્તની તે બાબે ખાતરી કીધો કે એક રતી ભારખી શક તેને ઊપજીઓ નહીં. એમ એક મેકર્મા વાતચીત કરતા હતા તેવામાં સાંખેથી એક પારસી બલદીઆ ઊપર બેસીને આવતો દેખાયો. બજો ભાખરે પોતાના બલદના ચોરાવા પછી કોઈખી બલદીઓ મલે તેને તેના સવાર સાથે માથાંથી તે પગ વેર ટીકી ટીકીને જોતો હતો તેને આ બલદીઆ પર બેઠેલા પારસીને બેહેલુ બાંગા તરીકે જટ ઓલખી પાડીયો; અને વધારે બારીકાઈથી જોતાં તે બલદીઓ પન પોતાનોજ માલમ પડીયો. એટલે પછી બજાની જુમ ને ધરપચનું શું પુછ્યું?

તે મોહોટા ઘાંટો કાઢાડી બેલુ બાંગો ચોર ચોર એમ પોકારતો તેની પડે દોડીયો. જો આએ વખતે મેહેરમસ્તને બળો એ બેજ જન હતે તો બેલુ બાંગો તે બંનેને પ્રેર પડીને વધતે પલુ જાડે તેને મેહેરમસ્તની સાથે અરધો દળત માનસનું એક નાધલું જેવું સરથસ એકડું થએલું જોઈ તારે બેલુ બાંગો જેવા પોસાગીરની બી હીંમત ટકી શકી નહીં; ને એકતો અરેખરજ તેવને બળનો બલદ ચોરેલો જેથા તેવણના પાની મુએલાં, એટલે બલદીઆ પરથી ઊતરી તેને પાછલે પગે પોઆરાં માંત્રીયાં. એટલે સવસથ પને બળએ પોતાનો બલદીઆ પાંચો મેલત્રીયો ને બલદીઆને ધણીક પીઆર ભરી દોડીઆ કરી હરખાવા લાગીયો. તેમાં જરે મેહેરમસ્તે તેને ચોરાએલો બલદીઆ મલવા છતાં પોતે આપવા કહેલા બલદીઆની આપસે એવું જનાવીયું તારે તો પછી ભોલા બળતી ખુશીને શું ખાર! બળનો ચોરાએલો બલદ પાછો મલવા વીશે સરથએ તેને મુખ્ખરકઆદી આપી જેનો જવાબ બળે પોતાની સદાની સાદાઇ મુજબ આપીયો જતો હતો.

હવે મોદીદાર અને આંદન તેઓએ કરેલી હીકમતની કૃતેહ વીશે વાતમાં ચુંથાયા. મેહેરમસ્ત બળ સાથે લગાર આગલ આલતાં પોતાની માથુકની વાત કાઢાડી બેઠા. તેવને પુછીયું — “માહરા વીસવાસુ બળ તું મારી શેહેરનાજ પાસે જઈ પુગો તારે તે શું કરતી હતી? તે કેવી રીતે તેણીને પેગામ પોહાંચાડીયો? તેણીએ મારા રકાને શું જવાબ આપીયો તથા તુને કામજ સોજ દસકતે કોને ઉતારી આપીયું તે સરથેનું મારી પાસે આજે બમાન કર.”

બળએ જવાબ આપીયો — “અરે તે કામજ બાગજ તો કંઈ પુગતે નીજો, કેમકે તેતો તમારી પાંહેજ પેલી ઓપરીમાં રહ ગીએયું, પન એતો હાખાસ મારા મગજને કે તેને સંધુ યાદ રાખેલું ને જ તે એક મેતાજી પાંહે ચીતરાવી કરાવેલું.”

“વાર પન બળ જરે તેં રૂકો આપીયો તારે તે માહતાબ શું કરતી હતી? હું ધારૂં કે તે મોતીની સેર પોતી હોસે.”

બળએ ટકોરમાંજ જવાબ આપીયો — “નહીં ર મેહેરજી બાપા, મોતી હાંના પોએ જો? ફરના. તેના બાપને ઘેર મોતી બજી કેની તે મોતી પોવા બેહ. તેતો કેની તે વારામાં ઘણી ઊકનતી બેઠેલી.”

“તારે તો એ ઘણી નહીં પલુ મોતી હોસે. પન આગલ આલ, વાર તેં કામજ આપીયું તારે તેને શું કીયું? મારાં કામજને પીઆરથી ગોદમાં દાખીયું કે તેપર મોહોબતનો બોસો લીધો?”

બળે બોલીયો — “અરે પન બાપા તમારા જેવી પેલવાની તે કાં હીએલી કે એવું

કરે. તેને તો એક પાટલા પર કાગળ સુકી મોરેથીજ તમારે હાથ પુછેલું ને કાગળ તો વાંચતા ની આવરે તેથી શરી લાખેલું. પન તમને જલદી ખોલાવેલા ખરા; તે તો મેં તમને તે દારાનુંજ કઈ સુકેલું.”

મેહેરમસ્તે પુછીયું—“મને નેક સલાહના આપનાર મારા વફાદાર સાથી બન, શેહેર-નાજને જલદો મલવા સાર હવે મારે કેમ કરવું? હું તો આ શાહાજીને ખોલ આવી બંધાઈ ગીઓઅ. એક તરફથી મોહોબત મને ખેંચેત્ય તો બીજી બાજુએથી કીરતી ધસડેત્ય. હવે શું કરું ને શું નહીં? મેં ઠરાવ કીધીય કે રાત દાહાડો હું મંજલ કાઢી પેલા નાપાક દેવનું ધર હવામાં ઊડારસ; તારખાદ શાહજીને તેનું તખ્ત સવાધીન કરી કીરતી અને કૃતેહ સાથે મારી જોહાન રૈશન શેહેરનાજ પાસે જઈ આટલા વખતની ધીલની હું તેનેથી દરજુબરી આવસ. મને આશા છે કે આખે કીરતી બરીયા નેક કામને માટે મને જે ઢીલ થસે તે વીણે તે જરૂર મારી અખસસે. કેમ બજા એ વાત તારા ધીઆનમાં ઊતરેત્ય કે નહીં?”

બજો પોતાના સેઠનો સવાલનો પુર દાનાઈથી હજી તો જવાબ આપવા જાએત્ય તેટલાં પાછલથી મોઠીદાદએ ધ્રુમ પારી તેઓની વાતમાં ખલલ કીધી.

મોઠીદાદે ખોલીયા—“અરે મેરજીભાઈ શેઠ, હવે તો જરા થોભો, બખેરખી થાયાશ, ને તારાખી શેકાએત્ય તેથી ઓલું લઈ કરીને જરા નાશતો કરી લીજીએ.”

નાસતાનુ નામ સાંભલી બજને તો ખોદાએજી પાયા. મેહેરમસ્તની આગમત્ય મોઠીદાદની દરખાસત તેને ઊંચકી લીધી ને મોઠીદાદની તરફથીજ બને કેહતો હોય તેમ તે હવે મેહેરમસ્તને નાસતા વીણે સમજાવવા લાગીયો. સરવેના એક મતે તેઓ એક નાલાંની નજીક જહાડના છાયાં હેઠે નાસતો કરવા બેઠા. એક પછી એક ધ્રુક ઊછાલવામાં સરવે રોકાએલા હતા તેવામાં રસતે જતો એક દુબરાનો છોકરો તેઓ તરફ ટીકતો તાં આયો ને મેહેરમસ્તને ઓલખી કાહાડી ધણી આજુજીથી તેવનને કહ્યું કે—“અરે ભલા મનીખ તમે મને બુલી ગએલા કે? હું ગરીબ ભગલો, તમે મને આંખાના જરે બાંધેલો છોરવેલો તે વીહરી ગીએલાકે કેમ?”

“જાગીએ તરત તેને ભગવેના કાઠી કડકના દુબરા તરીકે ઓલખી કાહાડીયો, જેને આગલ એક વાર માર ખાતો તેવને બંધાવીયો હતો. પોતાને હાથે છુટકારો પામેલા એવા એક ધનીને પોતા પાસે આવેલો જોઈ મેહેરમસ્તે ખાવાનું પલુ સુકી દીધું ને દરખથીજ ખોલીયા કે—“દુખ દરદો દઈ કરવામાં, બદીને ટાલવામાં ને ટુંકમાં કુલે આલમનું ભડું કરવામાં પેહેલવા-નગીરી કેટલી બધી અગતીયતા ધરાવે છે તે જાનવા તમારે સમજવું જોઈએ કે એક દાહાડે જરે

હું જંગલમાંથી મારા દહિર રખશ પર સવારી કરી જતો હતો તેવારે શેહર અને ફરીયાદના અવાજો મારા કાન સાથે અથરીયા. દુખની દાદને ખાતર તથા માહરી ફરજની રૂઢે જાંથી એ અવાજ આવતો હતો તાં હું ગયો. તાં હું જોઈએ શું તો એક આંખાના જાહાડ સાથે આંખેજ છોકરાને મેં બાંધેલો જોયો. હું ખુશી છું કે મારી વાતની સચાઇની ગુવાહી આપવા આ છોકરો પોતેજ અહીં-આં હાજર છે. તેની પીઠ તંદન નાગી હતી, અને એક ખુની શખસ તે ઊપર ફટકા લગાવતો હતો. આ શખ્ત શીદાનું મેં તરત કારન પુછીયું. તેને મને જવાબ આપીયો કે તેના ચાકરે વાંક ક્રીધાથી તેને સજ્જ કરવાનો તેનો હક છે. તરતજ આંખે છોકરાએ તે વાત બોલી પાડી જનાવીયું કે તેને પગાર માંગવા ઊપરથી આવી ધાટકી સજ્જ તેને કરવામાં આવે છે. તેના સૈંદ પાછો મને કાંઈ જવાબ આપીયો પન તે મને વાનખી નહીં લાગવાથી મેં આ છોકરાને તરતજ છોડી મુકવાનો તેને હોકમ ક્રીધા અને વલી તેને સોગનખી ખવરાવીયા કે એને ધર લખ જમ તેનું જે માગતું હોય તે અરધીએ અરધી ચુકવી આપે. કેમ છોકરા જવાબ દે એ વાત ખરીકેની? તેં જોયું નહીં કે કેવી સાહેબી ભરેલી રીતે મેં જોખી હુકમ ક્રીધા, અને મેં જોખી પ્રમાવીયું તે કેટલી નરમાસથી તેને કબુલ ક્રીધું? એ ખુબજ જવાન જલદી જવાબ આપ જોથી આ સંધાએની ખાતરી થાય કે પેહેલવાનગીરી કેટલી નાદર છે ને તે એખતીઆર કરવાની આંખે દુનીઆમાં કેટલી જરૂર છે.”

ભગલાએ હસીને જવાબ આપીયો—“અરે હાએખ તમે કેવા તે હંધુ તો ખરજર, પન તમે કેધ ગીએલા તેમ પધહા કોને આંખેલાને?”

“શું તારે તેને તુને પગાર નથી આપીયો?”

ભગલા બોલીયો—“અરે કોનના બાપનો પગાર? હાંબો કેહરીપાખ જમાડેલો તે. આંખે જોવી તમારી પીઠ પ્રેલી કે મને પાછો બાંધેલો ને મારતા મારતા મારી ચામરીએ ફારી લાખેલી. ભલા મનીખ તમે પેલધાન થએલા તો તમે તમારે રહેતેજ હીધા કાંએ ની ચાલો ગીએલા, કે થોરા ધના મારમાંજ કાહર પતી જતે, પન એ તો હાંબો તમારો ખારએ મારી ઊપર કારેલો. ને વરી હાંબો બરાક હાની મારો, કે મેં છોરવેલો.”

જંગીએ જવાબ દીધો—“પન એ સધલું મારા ગીયા પછી થયું હોસે. પણ ભગલા તુને યાદ છે કે મેં તેને કેવા થયરાવીયો થો?”

ભગલા બોલીયો—“પન હાખ મેં માર ખાધો તેનો એલાજ હું?”

“હું તુને ઇનસાફ અપાજીંદું.” એમ કહી ભાગલા જંગીતો ઊઠી ઊભા થયા ને બળને પંજાએય તઈયાર કરવા શરૂઆતીયું. તેવન શું કરવા ધારેય તે વીથે ચાંદને પુછવાથી મેહરમસ્તે ખુલાસો કીધા કે તે મુજબ સોધી કાઢાડી, સીક્ષા કરી આ છોકરાને દોહાડીએ દોહાડીયું અપાવવાની તેવનનો મરજી છે. પન ચાંદને જંગીએ જે કાલ આપીયો હતો તેની માદ તેવનને આપવાથી જંગી દલગીર થઇ બોલીયા કે—“અચીત, તમારું કામ જાં સુધી હું બળતી આપું તાં સુધી ભગલાએ ધીરજ ધરવી. પન તાર પછી હું મારા આગલા સોગન ચાલુ રાખીને કહું છું કે, એના સેક પર હું વેર લીધા વીના રૈહનાર નથી.”

આએ ચાલુ વાતચીતમાં મેહરમસ્તના ચાલા જોઇ ભગલાને હસવું આવતું હતું તોપન તે જેમતેમ દબાવી રાખતો હતો કે રખેને મેહરમસ્તનો મીઝજ જાય. પણ હવે વધારે વાર તેનેથી પોતાનું હસવું નહીં થોભાયાથી તેનેથી હસી પડાયું તેથી તે તાંથી નાહાસી દુર જઈ બેઅખતીયાર હસવા લાગો, ને મેહરમસ્તના તરેહવાર ચાલા પાડી બોલીયો કે—“અરે આ પેલધાન, એ તારાં ધાલરાં ને કાએતાં એક બાજુએ મેલ ને હવે ફરી એવી હુલરાઇ કોઇ હાથે રખે કરે. આ દુનીઆમાં મલીઓચ તો મલીઓચ પન અવે પેલી દુનીઆમાં મલતો રખે” એમ બોલી તાંથી જીવ લઇ નાહોડો. ને જંગી જેવન પોતાના સાથીઓ આગલ ભગલાને છોડવાની વાતો કરી પોતાની સરીત કરાવવાની ઊમેદમાં હતા તેવત ભગલાનેજ હાથે આએ રીતે શરૂ થવાથી ખુબ ગુસામાં આવી પોતાનો લાંબો ચેહરો વધારે લાંબો કરી દોલા ધુરકતા ભગલો જે તરફથી નાહોડો તે તરફ ટીકતા ઊભા. મેહરમસ્ત જંગીનો રકાસ થવાથી તેવનનો સાથીઓને પુશકલ હસવું આવું પન મેહરમસ્તની લાજને ખાતર તેઓ તેની પીઠ પાછલ જંગીને નહીં ખબર પડે એ રીતે હસતા હતા. ને મેહરમસ્ત ખીચારા એકના એકજ આકારમાં થોડોકવાર ઊભા થઇ રહ્યા.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

મુસાફરખાનામાં જંગ કીધું સુરા સરદાર મેહરમસ્તે
દાઢની કેરબાસી સાથે તેની દાસતાન લખીછે.

એ રીતે જંગી સીપેહસાબારને એક દુબરાના છોકરા જેવા હલકા માનસથી જે અપમાન અમલું પડીયું તેથી તેવનને ભારી તો ધણું લાગ્યું પણ જરૂર તે છોકરો તેવણની આગલથી એકદમ નાહાસી ગયો એટલે તેને શીખસાએ પોહોંચાડવાનો ખીજો કાંઇ પણ ધલાજ

નહીં સુનવાથી થોડો વાર તો તેવણ તાંજ તાટ થઇને ઊભા રહયા, પછી કંઈ મનમાં ને મનમાંજ પટપટીને જાને કાંઈ બનીજીજ નહીં હોય તેમ સરવેળી સાથે મેલાઇ ગયા.

તેઓએ ખાનુ ખાઇ લીધા પછી પાછી કુચ શહર કીધી ને કેટલીક મંજલ કાઢીયા પછી સરવે કોઇ પેલા પરખીયાત મુસાફરખાના આગલ આવી પોહોંચીયા કે જે મુસાફરખાનામાંથી રામસીંગ ભઇઆને હાથની કેસરી જમી બજો બાહાર નીકલીયો હતો અને ખાજી વખત તેની બાહારજી ઊભો રહી જોડીદાર અને ભીમભિસાનીઆ પાસે ખાનુ મંગાવી ખાઈ હતું. તાંજ પોતાને વચી પાછો તરીજી વાર આવી પોહોંચેલો જોવાથી બજાને તો ખોદાએજી યાદ આયા. પત જરે તેના સાથીએ તે મુસાફરખાનામાં ઊતારે લેવાની મકશ્ફથી અંદર ડાખલ થયા તારે બજો પણ ધુજતા દીલે કોઇ નહીં એલખી પાડે એવી મતલબથી નીચો ચેહેરો કરી અંદર ગીયો. મુસાફરખાનાના માલેક તથા તેની ધનીઆની સુનાયાઇ અને ભીખી ભિંસે આપણા જંગીને તથા તેવનના સાથીએને સારે આવકાર દીધા ને જોડીદાર મેહેરમસ્તને લઇ આવવામાં પ્રતેહમંદ થયા તે જાની તેઓ અજબ થયા. કેટલોક વખત મુસાફરખાનામાં કાહાડીયા પછી રાતનો વખત થવાથી મેહેરમસ્ત એક ઓરડીમાં સુવાને ગયા ને મુસાફરખાનાવાલા પારસીની સાથે મેહેરમસ્તના ખીજા સરવે સાથીએ ખરકીમાં એકઠા મલી વાત કરવા બેઠા. થોડો વાર થયો નહીં એટલામાં તેઓને કોઇ મારામારી કરતું હોય એવો અવાજ સાંભલાયો. લગ્ગર ધીઆનથી સાંભલતાં માલમ પડીયું કે તે અવાજ મેહેરમસ્તનો ઓરડી તરફથી આવતો હતો. સરવે કોઇ મેહેરમસ્તની ઓરડી તરફ ગયા પણ ઓરડીનું બારનું બંધ હોવાથી તે ઊંઘારીને માહે જવું કે નહીં તેના વીચારમાં પડીયા. તેટલાં અંદરથી મેહેરમસ્તનો અવાજ આવ્યો કે—“અએ કાલે જોહોડેના કુતરા, સીતાબીથી તારું નામ જનાવ કે તું દેવ આએ દુનીઆમાં શું નામ ધરાવેય ? શું તું અકવાન દેવનો દીકરો છે કે સફેદ દેવનો પીતરાઇ છે તે જલદી બોલ નહીં તો જાન કે આએ ધરતીની ઊપર હવે વધારે વાર તું દમ લેવા પામનાર નથી. કુટુંકમાની શાહાબદીનો હકદાર ત્રવો રદ કરી તું ફરેબખાજ શીતુરીએ તે શુંદર નારને જાંબલની વચે રજડવી કીધીછે પણ યાદ રાખ કે એનો સવાદ હું તુંને અબ ધડી અખાડું છું.”

આએ અવાજ થોડો વાર બંધ પડીયો. ખારનાની બાહાર ઊભલાઓને આએ મેહેરમસ્તની વાત સાંભલીને અજબેખી ઊપજી. તેઓ માહોમાહે પુછવા લાગ્યા કે ઓરડીની અંદર ખીજું કોન છે. જરે તેઓને મુસાફરખાનાવાલા તરફથી એમ જનાવવામાં આવીયું કે મેહેરમસ્ત સીવાય તે ઓરડામાં ખીજા કોઈનું ખીજાનું કીધું નથી તારે તેઓની તાજીખી વધવા માંડી કે મેહેરમસ્ત એપલા છતાં એ વાત કાણુની સાથે કરેછે. હવે તો થોડો વાર બાહારજી

છીબા રહીને તમાસો જોવો એવો ડેઝવ કરી તેઓ ચુપ થઇ ઉભા. સધલાઓની ધનતેજરી વચે તે અજાણ પાછો શહર થયો :—

“કેમ હજી તું વધારે સરકસી કરેય કે? શું તું નામના ઊઠાવનાર જેહાંપેહેલવાન તેહેમતન રસતમને એલખતો નથી કે? જે જોરાવર જંગી હમણા તારી સામે રતમાં ઉતરીયોય તે ખીજો તેહેમતન છે, વાસતે ખસ હું કેહુંય કે મારે નામ સાંભલીનેજ ધ્રુજ. તારા ધાધર સરખા મોહોટા માથાની મને કસી દરકાર નથી. તું સરખા હજારો દેવાને મેં આપ્યે જેહાનથી એક સેહેલમાં ઊખાડી નાખીઆય તો પછી મુજ નરેજર આગત તું સરખી લોખંડીઓનું શું વલવાનું ઊતું?... શું હું મુજ? અપે મુજીઓના મુજ, નાખક હરેમન, તારી સધલી સરકરીઓનો હમણા હું તને સવાદ આપુંય. આપે ફોલાદની બાજુનો પેહેલવાન પોતાની તેજ તલવારના એકજ જટકાથી તું સેહેલાનું સર તારા તનથી જુદું કરી હવાને સપુરદ કરશે; માટે ચાલ તારા તમામ પાપોનો પસતાવો કરી મારી તેજ શમશેહરનો એકજ જરખ ખમવાને શકતીવાન થા.”

આપે જેલા મુખનો પુરા થતાંજ એક મોહોટો કડકો બાહાર ઊભેલાઓને સંભલાયો. એટલે મુસાફરખાનાવાલા માલેકને અચબુચ કાંઈ યાદ આયું હોય તેમ—“જા, નખેદ વલીધુ” —એટલું ખોલી મધલા જોસથી આચકો મારી બારના જિંઘાડી નાખીયા ને જોએચ શું તો દારૂની જે ફેરબાસી મેહેરમસ્તના પલંગને માથે ટાંગેલી હતી તે બાંગેલી ને તેમાંનો દારૂ મેહેરમસ્તના ખીજાના પર દોલાતો હતો, ને જંગી પોતે કાંઈ અજળ હાલતમાં ખીજાનામાં પડેલા હતા.

તેવને મુસાફરખાનાવાલાની લાલ કાનીઆ ટોપી માથે ડોબાહ તરીકે સોબાવેલી, ડાબા હાથ ઊપર ખીજાનામાંનો કાલો બંકુસ દાલ તરીકે વીટારેલો, અને જમના હાથમાં પોતાની તલવાર લઇ પટા એજતા હોય તેમ હમણા માથાપર તે ધડીમાં પગપર, જરા વારમાં પેટપર તો વલી જરામાં બાજુપર એમ દાવપેચ લઇ જને એક ખરાજ દુશમનને લડાઇના રતમાં હરાવતા હોય તેમ તેઓ દીસતા હતા. પણ વલી અજળ જેવું એ છે કે એ સધલો વખત તેવન જિંઘાએલા હતા. દેવને મારવાનું જે ભારે કામ તેવને માથે લીધું હતું તેના ખીઆલો ખરાખ થએલા મગજમાં રમી રહી તેવનની નબલી મગજ શકતી પર તેને એટલી તો અસર કીધી હતી કે કુકુકુમાનો દેવ તેવનની નજરે દેખાયો, ને તેવન ખરેખર દેવ સાથેજ લડેય એમ સમજી સપનામાંજ પલંગને માથે ટાંગેલી દારૂની ફેરબાસી બાંજી નાખી હતી.

પણ એટલામાંજ મેહેરમસ્તનુ કામ પૂરું કાં થયુંય? હજી તો તેવનનું પરકરન જારીજ હતું—“ખસ મારી તરવારનો એકજ જરખ તારા સગળ નેહશ કદમોને આપે ફનીયામાંથી

નાયુદ કરવાને બસ થયોય. હવે તેં મુજી બોલનો સવાદ જોયોય. જ મેં તુને તારા સધાજ પાપોનો પસતાવો કરવા દોજખની જાડી ખીનમાં મોકલી આપીઓય; હવે તું તાંથી તારા તમામ દેવજદોપર ખમર મોકલજે કે આજ પછી ફરીને કોઇખી દેવજદો જાહાંપેહેલવાંનોની સામે સરકસીથી પોતાનું સર નહીં ઉઠાવે... તારા તનમાંથી લોહીના જે કુવારા જીડેય તેનો હવે શું ઇલાજ કરે? હવે મારી પાસે કસો ચારો રહ્યો નથી.”

આઠણું બોલતામાં પોહોડેલા જંગીના મગજે કાંઈ જુદીજ વલન લીધી. કેરબાસીમાંથી ગલતા દારને લોહીની ધાર વીચારવાથી તેહિમતન રસતમે પોતાના બેટા સોહોરામનું ખુન કીધું તે દાસતાન તેવનના મગજમાં છપાઈ ને ગોથા પોતે રસતમે હોય તેમ હવે તેવને શાહનામાંના બોલોમાં માહેતમ કરવા માંડી.

“એ મારા જીવ ને જીવનગારા, એ માહરા જેગર, એ માહરા દીકરા, નાહક તું પોતાના સગા બાપને હાથે કતલ થાયો. ફુતીઆમાં કોઇ બાપે પોતાના બેટાને પોતાને હાથે જીવહ કીધો નથી. એ ગમ અને અલમ જીવતો છેજે તાંહાં સુધી મારા જન અને રવાનમાંથી દુર થનાર નથી. વાસતે બેહેતર એ છે કે હું પોતે પોતાને ખંજર મારી જન આપું. અરે! મેં મારે હાથે પોતાના જન પર બેદાદી કરી છે તેથી હવે હું મારા જનથી ધરાએઓ; હવે હું જીવ કાહાડી નાખું કાંએ જે તકદીરને લીધે એહવો હું આંધલો અને સુનો બેહરે થાયોય કે હુંએ પોતાનાજ પેઆરા બેટાને દેવાનો થાઇને જેબેહ કીધો. અરે દીકરા શોહોરામ, હવે તારી જુદાઇનો જખમ મારેથી કેમ રજશે... અરે રે! જે હાથોએ તુને જબેહ કીધો તે હાથો કપાઇને છુટા પડી જાજો... અરે ગોદરેજ તું દોડતો કાઠિસ પાદશાહ પાસે જ ને તેની પાસેથી નોશદાર નામની માજીત છે તે માંગી લાવ શાએઅદ કે તેથી શોહોરામનો એલાજ થાસે. અને માહરી તરફથી તું કાઠિશયાહને કેહજે કે અગર તાહરે નસીમે એ છોકરો જીવસે તો માહરી પડે તાહરા તખતની આગલ ૪૨માખરદાર થાઇ રેહશે... અરે એ દીકરા તાહરી જવાં-મરદી અને દાનાઇને અફસોસ છે, અને તાહરા ચેહરા અને જેબ બરેલા કદ કામતોનો અશ-શોસ છે! તું તાહરી માએથા જુદો પડેઓ અને બાપનું દેલ ગમને મારે દાગદાર થાઇ તેહનો અફશોસ છે!... માહરે નામ જેહાનમાંથી ગુમ થાજે અને જલ તથા શામ મારી માહેતમ કરવાને બેસજો... એ સેહતાનો, દોજખના જાડા ગારમાં મહને ફેંકી દેઓ; આફ-તના તુફાનમાં મહને નાયુદ કરે; ગંધકી ચેહમાં ભુંજ નાખો; આતસી કુવામાં કુખારી મારો; ના તરસ જંગલી વરઓમાં મહને ફેંકી દેઓ... સલામ છેલી સલામ બડાઈના ધુજવતાં નગારાએને...”

એ અને એવુંજ બીજું ફાડું ફાડું જે મગજમાં આવતું ગીધું તે જાને પોતે

તેહમતન રસતમ હોય ને પોતાના બેટા શાહરાયને પોતાને હાથે જખેહ કરવાથી પસેમાન થઇ માહેતમ કરતા હોય તેમ શાહાનખમાંના મુખનો જેમ તેવણુને યાદ આવતા ગયા તેમ કટકે કટકે બોલવા લાગા. એથી સાંબલનારાઓને તો જખરી રમુજ મલતી ને તેઓ કલેજાં ધરી ધરીને હસતા હતા, પણ જે એકજ માનસને મેહેરમસ્તના આએ ગાંડા ગેલાંથી રમુજ નહીં મલતી હતી ને તેની ઊપર ચીરડાઇ રહ્યો હતો તે મુસાફરખાનાવાલો માલેક હતો. તેની દારની બરેલી કેરખાસી મેહેરમસ્તે ભાંજી નાખી તેથી તે મેહેરમસ્ત ઊપર ખુબ ચીરડાઇ ગીયો ને તેના મીજાજ તપી આવ્યો હતો. તેથી જેવા જંગી ઊંધમાંજ તેહમતન રસતમ ખનીને છેલી સલામના મુખનો બોલીયા એટલે ઘેરવાલો માલેક “ચાલ હું તુને છેલી સલામજ દેખાડું” એમ કહી તેવણના આંગપર ધસીયો, પણ ખીજાઓએ વચમાં પરી તેને ઠંડો પારીયો તથા મોઢીદારએ, તેને જે નુકસાન થયું તેના પછસા ભરી આપવાનું માથે લીધું.

ખજો લાંબો વખત મેહેરમસ્તની સાથે રેહવાથી મેહેરમસ્તની દીવાનગીનો પવન જરા જરા ખજના મગજમાં પત ભરાયો હતો તેથી ખીજાઓના હસવા પર તે શક લઈ ગયો ને તેના સોંડે ખરેખરજ જંગ કરીને દેવને શીકસત આપી એવું યુમાન લાવી તે મધન થવા લાગો કે હવે તો હું ખરેખરજ હુમો થવાનો. હવે મેહેરમસ્ત જગી ઉઠીયા ને પોતે માથે લીધેલું કામ શતેહમાંદી સાથે પાર ગિતારીયું હોય એમ વીચારી પોતા પાસે ઊભેલા મોઢીદારને શેહનશાહજીદી સમજી પોતાનું સર તેવજ આગલ નમારી ઘટ્ટી અદખ અદાથી બોલીયા કે—“તમારા શીકસતેહ થએલા ફશમતથી તમે નામવર ખાનુ હવે મે શીકર રહે. ખોદાની મદદથી તથા મારી નેક દીલખરની મેહેરખાનીથી જે ભારે કામ બજવવાનું મેં માથે લીધું હતું તે હવે ખતમ થવાથી હું તમોને આપેલા કોલમાંથી મોકલો થયોછું.”

મેહેરમસ્તના આએ મુખનોથી જાને બજની ફતેહ થઇ હોય તેમ વેહેલો વેહેલો છાતી ખાહાર કાહાડી તે બોલી ઊઠીયો કે—“કેમ તમે લોહિતો મને દેવાનો કેતાથા તે? હવે જોડું મેં ની કએવું તમુ લોકને કે મારા હોંડે જંગ કીધેલી ને ફર કીધેલી, ને દેવને મારેલો ને ધર મારેલો. તમે ની માનતાથા તે?”

મુસાફરખાનાવાલા સીવાય સંધાઓને આએ બેઠી જનની દેવાનગી ઊપર હસવું આશું. આખરે ભીમ, જહાંગીર અને મોઢીદારએ ધણી કરાકુટે મેહેરમસ્તને ખીજાનાપર સુવારીયા જેવન જલદીથી ઊંધાઇ ગયા. મેહેરમસ્તને છોરી હવે તેઓ બજને દીલાસો દેવા લાગા; તથા શેહનશાહજીદીએ બજને થંડો પાડીયો કે—“જરે ખી મારે રાજ મને પાછું મલસે તારે હું તને મોટો અમીર ખનાવી દેવસ.” જેથી બજને પાછી કાંધક ધીરજ આપી ને હવે સરવે ક્રમ પોતપોતાને જગે મુવા ગયા.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

મુસાફરખાનામાં હૃસ્ત ભરેલી રીતે સરવે

જોરાંઓનું એકદું મલબું.

જેહાન રૌશન કરનારા રૌશનીના શેહેનશાહ ખુરશિદ અમરગની પધરામનીની ખુશખબર જામદાદ સંધે ફેલાવતી હતી; સુખેહ કાઝેમના પેગામથી સરવે જનનદારે તેના ખુરશિદ પાદશાહની જનાબમાં હાજર રહી બંદગીમાં સર નમાવી શુકર ગુજારી કરવા જહડપથી તબયારી કરતા હતા; અંધકાર અને ચુપકીદી પોતાની સલતનત ખોતાં હતાં અને મીઠી નીંદરા દેવી પોતાની ભલી મકશ્દ પુરી કરી રૂખસત લેતી હતી. મુસાફરખાનામાં જંગી સીવાય સરવે કોઈ જજ્જલામાં ઊઠી નાંધ ઘોઘ બંદગી કરી પરવારી ચાએ પીવા પેઠા હતા તેવામાં જાંપાની બાહાર કોઠની ગારીના ધુંધરમારનો ખન ખન કરતો અવાજ આપો જોયો મુસાફરખાનાવાલો મલકાઇને બોલીયો કે “એ કોઈ આપરીજ તરફ આવેચ કે કેમ ?”

થોડા વારમાં કોઠનો ઇસક્રી માફો જાંપામાં ડાખલ થયો. તે માફાની પાછલ તેના પીછાં પકરીને બે દુબરાઓ દોરતા હતા તથા તે માફામાં તરન માટીડાઓ અને એક બધરી ખેડેલી હતી. માફો જોયો જાંપામાં ડાખલ થયો કે તેમાં ખેડેલા શખસો કોન છે તે જનવાની તેઓએ ઊભટ કીધી પણ તેઓએ થંડીને લીધે લાંબી ચાદર મોહોડે વીટાલી તેના છેડા પાધરી પરથી લઇને નીચે નાખીયા હતા તેથી તેઓના મોહોડાં ઓલખી શકાતા નહીં હતાં. માફો નજીક આપો એટલે પોતે ઓલખાઇ આવે એવી ખીલીકથી જહાંગીર જટ મહેરમસ્તવાલા બંધ ઓરડામાં સંતાઇ ગયો ને ચાંદને મોહોડાપર ખુરખો નાખીયો. મુસાફરખાનાની સીડીડી આગલ આવીને માફો ઊભો રયો એટલે તે મધે ખેડેલા માટીડાઓ નીચે ઊતરી પડીયા ને તેમાં ખેડેલી અસતરીએ લગાર અનમન કરવાથી એક શખસે તેનો હાથ પકરી જરા જોરથી નીચે ઊતારીને અંદર લાવી મહેરમસ્તવાલા ઓરડાની બાહાર મુકેલા એક બાજટ પર તેનીને ખેસાડી. આ સઘલો વખત કોઠએ એક હરફખી કાહાડીયો નહીં પણ પેલી બધરી ખેસતી વખતે એક શરદ હાય મારી જાને ખેડેલ થતી હાય તેમ હાથ પગ નાખી દઇ બાજટ ઉપર લાંબી થઇ પડી. તેઓના આવા ચેનચારા જોવાથી જમાના જોએલા મહીદાદને કાંઈ શક પડીયો તેથી એ અસતરી કોન છે તે હકીક કરવાને સાર પાછલે દરવાજો જઇ તે માફાની સાથે આવેલા દુબરાઓને અલકસે પુછવા લાગો. પણ માફામાંથી તે અસતરીનો હાથ પકરીને ઊતર નાર ધની તેઓનો સેઠ છે એ સીવાય ખીજી કસી વધુ ખબર તેઓથી તેને મળી નહીં. ચાંદનને

પોતાની બેહનપત્ની અમ્મલા જાત પર ખુદરતા રહેમ ઊપજવાથી તે તેની નજીક આવી તેનો હાથ ઊંચકી પુછવા લાગી કે—“બેહન તમને શું છે? જો તમને કોઈ અસતરીની મદદ જોઈતી હોય તો તે આપવા હું તક્યાર છું.”

પેલી દુખીએત કાંઈ બોલી નહીં. ચાંદને ઘણી હુજત કીધી તોખી તે ખીચારી મુઝીજ પડી રહી. આ ઊપરથી જો ધનીએ તે અસતરીનો હાથ પકડીને અહીં લાવી બેસાડી હતી તે બોલીયો કે—“બાઈ એનો ઊપર મહેરબાની કરવાની તસદી ના લેવો, સખખ કે ઊપકારને પદલો અપકારથી વાલવાનો એનો જાવી ખવાસ છે. તથા એને બોલવાનીખી બોહાંસ ના કરો કેમકે જુહું બોલવું એજ એનો ધરમ છે.”

પેલી દુખીઆરી હવે એકદમ બોલી ઊઠી—“જુહું? નહીં નહીં, જુઠાઈ અને લુઆઈની છીટથીજ આ ગજબ મારી પર આવી પડીયો છે. આ મારા બોલવાના યુવાહી તમે પોતેજ છો. અને તમે સારી પેઠે જાનો છો કે મારી સચાઈને લીધેજ તમે મારી પર ફરેખ અને બારે સીતમ યુજારો છો.”

બારના પછવાડે સંતાઈ રહેલા જાંહંગીરને આએ અવાજ બોલખાઈ આવવાથી તેનેથી એકદમ બોલાઈ ગીયું કે—“ઓ બોઈ એ હું શું સાંભલુંચ! મારા કાન પર કીયો આવજા આવો!”

પેલી અનજાની અસતરીએ જાંહંગીરના આએ બોલો સાંભલવાથી તે એકદમ ચાંકીને ઊઠી ઊભી થઈ તે આવજા જાંથી આવો તે તરફ જવા નીકલી પન તેની સાથ આવેલા પેલા શખસે તેનો હાથ પકડી તેને જતા અટકાવી. તે અસતરીએ બાવરી બની પોતાનો હાથ છોડવવાની ઘણી બેચતારા કીધી જેથી તેના મોહોડાં પરનો ખુરખો ખીસી ગયો એટલે તેનો મુંદર પણ દુખથી કુમલ્લાઈ ગએલો ચેહેરો જોઈ સરવે કોઈ અજબ થયા. હવે પેલી અસતરીએ જીવ પર આવી પોતાનો હાથ છોડવવાને વધુ બેચતારા કીધી એટલે પેલા શખસે જો લાંખી ચાદર પોતાના મોહોડાં પર લપેટી તેમાં ચેહેરો છુપાવીયો હતો તે ચાદરના આંટા નીકલી જવાથી તેનો ચેહેરો ખુલ્લો દેખાવા લાગો. એટલે ચાંદને જોઈ લીધું કે એ અનજાનો શખસ કોઈજ નહીં પણ તેનો ખાવીંદ નવલશહ હ નાનાવડી છે. નવલશહને આએ રીતે અચ્ચુચ જોવાથી ચાંદને એટલીતો અજબખી ઊપજ કે તે ચીચારી પારી બેહાશ થઈ ગઈ. મોઢીદાર ધભરાટમાં પડી પાની લઈ આવો ને તેના મોહોડાં પર પાનીના ફટકા મારવા સાથે જોયો તેને ચાંદનેના મોહોડાં પરનો ખુરખો ખીસારીયો કે નવલશહે પોતાની ચાંદનેને બોલખી તે તો ઠઠજ થઈ બીયો. તોખી તેને પેલી અસતરીનો હાથ છોડીયો નહીં. ચાંદને બેસુધ થતી વખતે જો ચીચારી પારી તેને પોતાની માથુકની ચીચારી સમજી જાંહંગીર વીજલીની જહડપથી ખોરડામાંથી

નીકલી આવો ને જોએય શું તો નવલશાહ નાનાવટીએ પોતાની દીલરૂઆ શીરીનનો હાથ પકડેલો છે. હવે અળએની, ધભરાટ અને ખુશાલીનો કાંઈજ પાર રહ્યો નહીં. આંદન નવલ-શાહને ઠીકીને જોવા લાગી; નવલશાહ પોતાના એક વખતના દોસત જાંહંગીરને આંખે હાલતે જોઈ સંધલી શરમીંદમી સાથે તેને નીહાલવા લાગો અને જાંહંગીર શીરીનને જોઈ મલકાવા લાગો.

આખરે શીરીન ચુપકીદી તોડી બોલી—“નવલશાહ, મને જવાદે; ખોદા ખાતર મારે હાથ છોડ કે હું મારા જાનને જઈ મરું. તારી સંધલી ધમકી, આજુબુજ, નવાજેશો અને કાલાવાલા છતાં હમારે પીયાર છુટો પડી શકીયો નથી. આવો તાજુખી ભરેલો હમારે મેલાપ તે માયાલુ પીત્ત સીવાય ખીજે કોન કરી શકે? માટે તે સાહેબની મરજીની સામે ધવાની હેમકાઈ ના કર. તું સારી પેઠે જાન્ય કે હું એને મરતી વખતેખી વીસરનાર નથી માટે મને છોડ નહીં તો અહીં આંજ મારે ખુન કર જેથી મારી મુરીખતે મારા દીલબરની નજર આગલજ અતમ થાય, અને તેનીખી ખાતરી થાય કે મારાં દીલમાં તેહની અને તેહનીજ મોહખત સોવાય ખીજ કોઈએ ધર કીધું નથી.”

હવે આંદન હોશમાં આવી; શીરીનના બોલો પરથી તેણી કોન છે તે પોતે પાંખી ગઈ તેથી પોતાના ખાલીંદ નવલશાહના પગ પર માથું મુકી આજુ ભરી આંખે બોલી કે—“મારો વાહલા ભરધાર, તમારા પગ આગલ પડેલી દુખીયારી આંદન પર કાંઈ નજર કરો. જે ગરીબ ગામડીઅનને એક વાર કાલાવાલા અને મીઠા સુખનોથી તમે તમારી કરી લીધી હતી તેના ગમગીનીથી આજે કેવા હાલ થયાય તે જોવો. તમારી ખાહેશથી હું તમારી સાથે લગનના પંચીતર ગાંઠથી બંધાયેલ માટે ગમે તે કરો પણ તમે મારાજ છેવો. જો મને તમારી હકદાર ખમરી તરીકે માન આપવાને તમા ના પાડતા હોવો તો તમારી ગોલામડી થઈ રહેલ દેઓ. હું કોઈખી રીતે તમારીજ છું એટલે હલકાઈની પરવા નથી. નવલશાહ દુનીયાનો કાંઈ ડર કર; લોકોના બદ સુખનોથી મારે ને તારે જમાવ કર. જો નવલ, નવલ, મારા ગરીબ માખાપની જમ્મી બેપર કાંઈ રહેમ કર.” એટલું બોલી આંદન એવીતો કલાખીટ કરવા લાગી કે તેથી સખ-તમાં સખત છાતીના માનસના દીલમાંખી ધુજરાં છુટીયા વગર રેય નહીં. રંજીદ થએલી આંદનના પાહાડ ફાડનારા રૂડનથી જેમ સરવેના દીલમાં અસર થઈ તેમજ નવલશાહના જે સાથીઓ વટીક પર તેની અસર થયા વગર રહી નહીં. શીરીન પણ તેથી બાકી નહીં હતી. નવલ-શાહની વીચારમાં વીચારમાં આંદન તરફ ઠીકી ઠીકીને જોવા લાગો. આખરે હુહારની ભડીથી સોહોડું નરમ થયું. તેને શીરીનનો હાથ છોડી દઈ આંદનનો હાથ પકડીને ઊઠાડી, ને સંધલાઓ-ના હરખ વચ્ચે આંદનને નવલશાહે પોતાને ગણેલગાડીને પોતાના યુનાહને માટે તેનીથી મારી ચાલી.

શીરીન એટલીતો થાકી ગઈ હતી કે જાહેર નવલશાહે તેનીને છોડી દીધી તારે તેણી પડી

ગઈ હતે પણ જહાંગીરે તેણીને પડતી જીહાલી લીધી ને એકદમ બગલગીરી કરો બોલી હઠીયો કે—“શુકર, હજારો હજાર શુકર તે દાદગરની દરગાહમાં! માહરી પીઆરી પાક દામન શીરીન, તારાં દુખો હવે ખતમ થયાંછે સખખકે હમના તું તારા દીલદારની ગોદમાં આવી પડીછે.”

શીરીન આંખ બિઘાડીને જોએચ શું કે તેણીને ખ્યાવનાર તો જહાંગીરજ છે. શીરીન હરખમાં આવી જહાંગીરને ગણે વલગીને બોલી કે—“તુંજ મારો હકદાર ખાવીંદ છે હવે ગમે તે થાવો. ધમકી અને ધાસતી હવે મને મારા જનથી છુટી પાડી શકશે નહીં.”

નવલશાહ અને ખીજ બધાઓ એ દેખાવ જોઇને અજબ થઇ ગયા. નવલશાહના ચેહરા ઉપર થએલા ફરફારથી ચાંદન પાંખો ગઈ કે તે જહાંગીરની. ઉપર ખુબ ચરબરી રહ્યો છે તેથી બારે આજુબ અને ખીનતથી તેને નવલને થંડો પાડવાની વેતરન કીધો.

આતી તરફથી જહાંગીર શીરીનને પકડી રાખી નવલશાહને બારીકીથી તપાસતો હતો. તેનેખી એવોજ થેડાવ કરી રાખીયો હતો કે નવલશાહ જરાખી તેને છેરે તો મારવું કે મરવું. એ રીતે જો જનાઓ એક ખીજ પર તાંપી રહ્યા હતા પણ આએ ખુશાલીના ખરા હીંગામમાં આવી રીતે મારામારી થાય તે કાઇને ગમતું નહીં હતું; તેથી નવલશાહના બે સાથીઓ, મોહીદાર, બીમ મિસાનીઓ, બજો અને મુસાફરખાનાના સંધા માનસો નવલશાહની આસપાસ ફરી વલી આવા આનંદી વખતમાં વેરશી દીલ દેખાડવું સારું નહીં એવું ખીજુ કેટલુંક સમજાવી અંતે તેને તાહડો પાડીયો.

નવલશાએ હવે પોતાનું સઘલું વેર છોડી દીધું ને સુધ ડેકાને લાવી બોલીયો કે—“માહરી પીઆરી ચાંદન, માહરું દીલ તે જીતી લીધુંછે. અતીયાર સુધી જો મેં તુને બરાબર માન આપીયું નહીં હોય તો તે ખોદાનુ કરવું હશે, જેથી તાહરી પાક દામાનની પુરતી ખાતરી થાય અને તેથી તારી વધારે ખીજાન થાય. યુજશતે ગેરઘનસાજનો બદલો હવેથી તારી સેવામાં વાલી આપસ માટે મારી સંધી ખતાઓ તું માફ કર હું સોગન ખાઇને કહું છું કે હવેથી શીરીનને ધજ દેનાર નથી. તેનીના પીઆરા જહાંગીર સાથ તે જુગ જુગ જીવજો!”

જહાંગીર શીરીન અને ખીજ બધાઓની ખુશાલીનો કાંઈ પાર રહ્યો નહીં; તેઓની આંખોમાંથી ખુશાલીના આંસુ વેહવા લાગા. જહાંગીર અને શીરીને પણ નવલશાહને ગર્વ યુજરી માફ કીધી. નવલશાહે જનવા માંગીયું કે ચાંદન અહીં શી રીતે આવી. ચાંદને આગળ પરમાનેનાજ સંધા હેવાલથી પોતાના નવલને વાકેફ કીધા. એ પછી નવલશાહે પોતાનો હેવાલ કહ્યો જેનો ટુકમાં સાર એટલોજ છે કે નવલશાહ શીરીન સાથ પતતી વખતે શીરીન બેસુધ થઇ હતી જે વખતે તેની છાતીમાં છુપાવી રાખેલા કાગળ ઉપરથી નવલશાહે જાનીયું કે શીરીન તો જહાંગીરને ચાહેછે તે ઉપરથી નવલશાહ ચોરડાઇને શીરીનનું ખુન કરવા જતો હતો પણ

તેઠ્ઠાં શીરીનના માખાપ વચે આવવાથી શીરીન ખચી ગઈ. જો પછી કેહેર અને રજોતીનો આરીયો નવલશાહ જંગલ વચે નીકલી પડીયો, જાં તેને ખપ્પર મલી કે શીરીન જહાંગીરની ખોજમાં પોતાના માખાપના ઘરમાંથી છુપાછુપ બાહાર નીકલી મઠછે તેથી નવલશાહે પોતા સાથે જો સોહાબતીઓ રાખી શીરીનને પોતાના કપજમાં લેવા સાથે જંગલ વચે ખોજ ચલાવી અંતે શીરીનને જખરદસતીથી પકડી પાસેના મામમાં લઈ આવ્યો, જાંથી શીરીનને હમના તેઓ અહીં લઈ આવ્યાછે. પન જરથી શીરીન તેઓને હાથ પકડાઈ તારથી કસું પણ ખોલીયા ચાલીયા વગર તમામ વખત રડીયા કીધીછે ને હવે અંતે તેને પોતાની આસાના મંદીર જહાંગીરનો બગલમાં જઈ આસરે બીધો છે.

એ રીતે ખોદાની ખુદરતથી જહાંગીર, શીરીન, નવલશાહ અને ચાંદન એ સરવેના દુખનો અહીં છેડો આવ્યો ને તેઓ આવી અચાનક રીતે એક ખીજને મલી પોતાના મનની ખોરાદ પોહાંચીયા તે જોઈને મુસાફરખાનામાંના તમામ લોકને ખુશાલી ઉપજી ને તેઓએ તે સોહાબતી ઓકર યુજારી કીધી.

પ્રકરણ—૩૧મું.

મુશ સરદાર મેહેરમસ્તે ખાનાના મુશરા ઉપર બીરાજ
પેહલવાનગીરીની ખુબીમાં નાદર બાશાણ
આપીઉં તેનું બયાન.

મુસીબતોનો આએ પરમાને ખુશી બરીઓ અંત આવવાથી મુસાફરખાનામાં ખુશી ખુશાલીનો કાંઈ પાર રહ્યો નહીં. જહાંગીર, શીરીન તથા ચાંદન અજમેખીમાં ગરક થઈ મયાં હતાં; નવલશાહ હર પલે ખોદાના મુકરાના કરતો હતો કે તેનુવાહાન તોફાની દરીઆમાંથી સહી સલામત કીનારે આવીયું હતું; મોઠીદારને કાંઈ ઓછો હરખ નહીં હતો કેમકે આએ એક કામમાં તેવનનો ભાગ કાંઈ જોવા તેવો નહીં હતો. એ રીતે સરવેની ખુશી ખુશાલી વચે હલગીરીનો જો એકજ કતરો હતો તે આખોય બજો બાખરો હતો. અમીર બનવાની તેની સમસી આસાએ ગુમ થઈ ગઈ. કુટુંબાની શાહાજદી તો કેથી ચાંદન નીકલી ને પેશી નાપાક જેવ તો ખીજો કોઈ નહીં પણ નવલશાહ નાનાવડી માલમ પડીયો. તેથી આએ સમસી નાખુશ ખપ્પર પોતાના સેઠને કેહવાનું ઘરાદથી તે મેહેરમસ્તખાજા ઓરડામાં ગયો જાં મેહેરમસ્ત

રાતના બારે જંગની યાકથી હજી સૂધી પેઠી રહેલા હતા પણ બળના દાખલ થવાથી તેવન જાગી ઉઠીયા. બળએ પોતાના સેઠને ધીરજથી જનાવીયું કે—“મહેરજી બાપા અરે તમે ઉઠીયા હું કરવા આવે તો એકવગીનાજ હુધ રીઓની કેમકે આવે કંઈ પેલા દેવમેવને મારવું ની પરવાનું જો બાપા ; એ તો હંધું થઇ ચુકેલું.”

“બળ તું રાસત કેહેચ. મારી આખી જીંદગીમાં સઉથી મોહોટું અને નામીયું પેહેલવાની કામ આજે બનીયું છે. પેલા નાપાક દેવને બસ એકજ જરબમાં જમીન દોસત કીધી ને લોહીની નીચ ચલાવી.”

“અરે લોહ હાનુ બએર જો ; હંધો દાર ધારી લાખેલો ને અવરાં પેલો આવહે તો જીવજ કારી લાખહે ને.”

“બળ એ શું બકેચ તું દીવાનો છે ; અચીત તાર મગજ ખીસી ગીયુંચ.”

મહેરજી બાપા ઉઠો તો ખરા પછી માલમ પરહે કે પેલી હાજમી તો કેથી ચાંદન નામની ગામરેની લોઠી દેહું ; ને બીજું બી કંઈ એવુંજ ગોચું થઇ ગીએલું ને આપરે તો કેયા બરોહેજ કુટાઇ મુએલા.”

આએ નવી અબરૂથી મહેરજીબાઇ તો શીકા પડી ગયા તોખી ધીરજ રાખી બળને જવાબ દીધો કે—“બળ એમાં અજબ થવા જેવું કાંઇજ નથી ; મેં તુને પેહેલેથીજ કહી રાખીયું હતું કે અહીંઆં જાદુઇ દાર ચાલેચ.”

“બાપા એવું કાંઈ એહિ તારેજતો. પત મને લાગે કે વરી આપરા હારકાં અહીં દોહરાં થવાના.”

“બળ હીમત પકડ, બોદા જેવો દાતાર છે. હું કપરાં પેહેરીને એ સંધું નજરે નજર લેવા આજીચ.”

એ રીતે આપણા જંગી પેહેલવાન પોતાના નોકર સાથે ગોક્તેગો કરવામાં મથયુલ થયા હતા તેટલાં મોઢીદારએ નવલશાહ અને તેના સાથીઓ આગલ મહેરમસ્તની વાત કીધી અને જંગલમાંથી તેવનને પાછા ઘેર આગલ ધસડી લઇ જવાની તેઓએ કેવી હીકમત રચી હતી તે જનારી ચાંદનની હાલત ફેરવાવાથી હવે બીજી કઇ તદ્દતીર કરવી તે વીચે સવાલ પુછીયો. જહાંગીરે પોતાની શીરીનને ચાંદનનું બાકી રહેલું કામ કરવાને શરમાવીયું પણ નવલશાહ નાનાવટીએ હુજત કીધી કે બાકીનું કામની ચાંદનજ પાર ઉતારસે.

આએ વાતચીત ચાલે છે તેટલાં મહેરમસ્ત પોતાના સમ્બલ સીનગાર સાથે બળને લઇને બાહાર નીકળીયા. તેવનનું એકવરોયું આંગ, ખેસી ગએલાં ડાચાં તથા અતીઆરં બાંજુ નાખ તે સાથે તેવનના રીચોતર હથીયારો લોહ નવલશાહ તથા તેના સાથીઓને બારે

રમુજ પેદા થઇ. દલેર મહેરમસ્તે પોતાની ચશમ ચાંદન તરફ ફેરવી ભાઈ દમામમાં બોલીયા કે—“અમે નામવર યુલરૂખ બાનુ, આમે માહરા નોકરે મને એવી ખબર આપીય કે તમારી મોહોટાઇ અને શાહનશાહી દરજ્જો યુમ થયો છે; સખખ કે એક જાંહ આશકાર દેલાવર શાહનશાહી બાનુને બદલે તમે એક ખાનગી ધરસયની ધનીઆની થયાં છો. જો આમે જાદુઇ ફેરફાર તમારે નામુશાહીના મારીયા કરીયો હોય તો તે મોહોટી બુલ છે. ‘એક નાપાક દેવને મારેયો મારી આગલ કુચ ખીસાતમાં નથી. દુનીઆની અંદર એવી કોઇખી ચીજ નથી કે જેને મારી તેજ તલવાર ફારી નહીં શકે. માટે અમે રાશનખખત બાનુ ખાતરજમા રખ કે ચંદરોજમાં તારા દુશમનને જડ બેખથી ઉખેરી નાખી તારા બુલદ સરપર તારાં હકદાર તાજ હું શાબાવશ.”

અહીંઆં જંગી શાહનશાહજીનીના જવાબ માટે થોખીયાં. નવલશાહે ચાંદનને એ તદખીર ચાલુ રાખવાની રજા આપેલી હોવાથી તે શાહનશાહજીની ગંભીરાઇથી બોલી કે—“અમે નામખરદાર તેહમતન પેહેલવાન શીપેહસાહાર મહેરમસ્ત એલખાડ જંગ બાહાદુર, જે ધનીએ તમાને એમ જનાવીયું કે મારી હાલત ફેરવાઇ છે તેને ચરચ ઠગાઇ કીધી છે; સખખ કે જેવો હું ગઇ કાલે હતો તેવીજ આજેખી છું. એ વાત ખરી છે કે કેટલાક નધારેલા શાએદમંદ એતેફાકોથી મારી હાલત સુધારવામાં મને ઘણું સેહેલ થયું છે. લેફીન તમારી જાંહઆશકાર દલેરોનો લાભ લઇ પેલા નાપાક દેવને મારી નાખવાનો મારો ડેરાવ મુસતક્રીમ છે. માટે તમારા ભાઈ જોર અને ખોદાની મરજી પર શતેહની ઉમેદ બાંધી કાલને કાલ અહીંથી કુચ કરી જવામાં શું હરકત છે?”

ચતુર ચાંદનના આવા જવાબથી મહેરમસ્ત બળપર ખુબ યુસે થઇ તેને કેવા લાગા કે—જુઠા, ચોર, લુચા, મને હમના ને હમના કેહે કે આમે તારી શું લુચાઇ છે; એ તું ચાંદન બાંદન શું બકતો હતો? મને જાને હમણાં એવું થઇ આવેચ કે તારા ફારચે શારચાં કાહાડી નાખું કે જેથી હવે પછેના પેહેલવાનોના નોકરો જાને કે પોતાના જંગી સેઠને જુઠું સમજવવામાં કેટલો નફો છે.”

બજો ધભરાઇને બોલીયો—“મહેરજી બાપા જરા ધીરા થાવો; મારી હેઠાની હેનહાજી વીચે મારેથી કંઈ બુલબુલ થઇ ગીએલી એહો; માફ કરો.”

જંગીએ જવાબ વાલીયો—“બજા હું કેહુંચ કે તારી આગરી ઠેકાને નથી તેટલા માટે હું તુને માફ કરું છું.”

નવલશાહ વચે બોલીયો કે—“આ શાહનશાહજીનીના હુકમથી આજનો દાહડો અહીંઆં યુજરી આપણે બધા આવતી કાલે આપણા નામખરદાર પેહેલવાન મહેરમસ્તે જે ભાઈ કામ

માથે ઉઠાવીયું' છે તેમાં તેવનના નોકર તરીકે સાથે જઇશું ને એ બોલે કામની શરતે નજરે નજર જોઇને જાળજી તેની કીરતી રાશન કરશું."

આ વખાનથી મેહેરમસ્ત ખીલી ગયા ને જોઇએ તો પોતાનો પીપારો જન વટીક આ કામસર જોઇવાના કસમ લીધા. વાતચીત, શરવા હરવા, અને તકવારીમાં દાહાડો નીકળી ગયો ને રાતનો જમવાનો વખત થયો. તવંગર નવલશાહ નાનાવટીની શરમાસથી મુસાફરખાનાવાલાએ સરસ લેહેજતદાર ખાનુ પકાવીયું હતું, જેનો મધમધાત સંધિ ફેનાઈ રહ્યો હતો. સુક્રા ઉપર આખી ટોલી ખીરાજી. મેહેરમસ્તે ધણીખી નાપાડવા છતાં ટેબલના વડાની ખુરસી તેવનને આપવામાં આવી. શેહનશાહનદીના તેવન પેહેલવાન હોવાથી તેણીને પોતાની પાસે બેસારી, તેની પાસે શીરીન બેઠી ; તેઓની સાંપેની હારમાં નવલશાહ, જહાંગીર અને નવલશાહના બે સાથીઓ બેઠા, પણ મોઢીદાર, બીમ બેસાંનીઓ અને બન્ને તો ખાનુઓની સંક્રમાં ખીરાજીયા હતા. બનામિયઝદના સુખન નીકલતાં સુક્રા પર મુકેલી નીઆમતપર જપોજપ હાથ ચાલવા લાગ્યા. મેહેરમસ્ત પોતા આગલ પડેલા બતકને ગોરખર સમજી ખુબ હેંસથી ખાતા હતા ; શરાબ અને તાડીએ પોતાનો પુર દોર તેઓમાં ચલાવવા માંડીયો ને સરવે કોષ ખુશાલીમાં ચકચુર થઇ ગયા. મેહેરમસ્તે ટેબલના વડા તરીકે ખુરસી પરથી ઉઠી હાથમાં દારૂનું ગલાસ પકડી બેઠું બાજુએ પોતાનું સર નમાવી પેહેલવાનગીરીની સીરતમાં એક લંબાન બાશાણુ પોતાની પુર કાપેલીયતથી ચલાવવા માંડીયું. તેવન બોલીયા કે :—

“જેઓ પેહેલવાનગીરીનો નાદર પેશો પોતાની ચશમો હજુર ધરી દુનીઆમાંથી દુઓ ટાલવાને પોતાની કમર તંગ કરેચ તેઓ બેશક નામીચી ને કોષ દહાડે સાંભલેલીખી નહીં એવી ચીજો નીહાલેચ. જેઓ આ મતની વીરધ હોય તેઓને હું સવાલ કરેચ કે આપણે અહીંયાં બેઠેલા છઠ્ઠાએ તેવામાં આ કીદલામાં બાહારથી કોષ આવે તો તે આપણે કેવા મોહટા છીએ તે તે શું જાને ? કોણ કહે કે આ નામવર ખાનુ, જેમ આપણે સારી પેઠે જાણીએ છીએ તેમ એક શાહાબદી છે ; અને કોણ કહે કે કીરતીબલે દરેકના મોહાડાંમાં રમી રહેલો જેહાન આશકાર તેહેમતન શીપેહસાહાર મેહેરમસ્ત જોલપાડ જંગ બાહાધુર હું છું ? બેશક એ પેહેલવાનગીરીનો ધંધો માનવી જાતની કુતેહામાંની સજીથી મોહાટી અને નાદર કુતેહછે. વહી તે એટલા માટે સરસાધ બાગવેછે કે તેમાં જેહમત અને રંજ હદ વીનાની છે. જેઓ એમ કહે છે કે વીદીયા પેહેલવાનગીરી કરતાં સરસ છે તેઓ હું કેહુચ કે પોતે શું બોલેચ તે સમજતા નથી. તેઓ એમ કહેચ કે બદનની મેહેનત કરતાં મગજની મેહેનત ધણી વધારે ને કીમતી છે. જાને કે સરદારો અને પેહેલવાનોને તેઓના દુશ્મનો તથા દેવોને મારવાની તદખીરમાં મગજ કાંઈજ બાગ લેવું નહીં હોય. હું કેહુચ કે મગજની જરૂર વીદીયા કરતાં

પેહેલવાનગીરીમાં વધારે છે. આએતો ચોકસ છે કે વીદીયા અને પેહેલવાનગીરી એ બેજામાં મગજની જરૂર છે, ત્રીયારે આપણે દુકમાં તપાસીયે કે ક્રીયામાં મગજની વધારે જરૂર છે. વીદીયાની મુખ્ય મતલબ વાજ્બી ધનસાફ કરવાનો, દરેક જનને તેના કામનો બદલો વાલવાની, સારા કાયદાઓ બાંધવાની અને તેને અમલમાં લાવવાની છે. આએ સઘલી મતલબ ખરેખર વખાનવા લાયક છે પણ પેહેલવાનગીરીની મતલબ જે સલાહ સંપન્ન છે તેની આગલ તે કાંઈજ નથી. આ ઠાલી કંટાલા ભરેલી જેહાનમાં સલાહસંપન્ન એ માણસ જાતને મોહોટો આશીરવાદ છે. એ એક એવું બેમુલુ ગોહર છે કે જે વગર બેહુ જેહાનનુ શુખ હાંસલ થઈ શકતું નથી. લગઈની ખરી મકશ્ફ સલાહસંપન્ન છે. લગઈ અને પેહેલવાનગીરી એ એકજ છે. એ રીતે પેહેલવાનગીરીની સરસાઈ તો આપણે એમાં જોઈ પણ હવે વીદીયા અભીયાસો અને લડવઈઆની શરીરરંજ તપાસીયે. એક વીદીયા અભીયાસીને પેહેલાંતો ગરીબાઈનુ રંજ સોસવું પડે છે. જે ધની ગરીબ તે સારી ચીજોથી બેનસીબ. કોઈ વેલા તે બુખો, તો કોઈ વખત સરદીથી હેરાન, કદી કપરાં વગર, તો વરી કોઈ વાર તે સઘલાંનો હાજતમંદ; પણ તેનો ગમ એવીની તંગીમાં તેને મદદ મળે છે. આ રંજોનુ ધનામ તેને નયાધીસનો ખુરશી અથવા તો વજીરી અને એરીજ ખીજી મોહી પદવીથી મળે છે અને તેનુ પેહેલેનુ દુખ તે પાછલથી સુખ થાય છે. પણ લડવઈઆએની જેહમત આગલ અભીયાસીએની મુસીબત કુચ ખીસાદમાં નથી. લડવઈઆની ગરીબી અભીયાસી કરતાં બદતર છે. તે ખીચારો પોતાના કંગાલ પગાર ઊપર આધાર રાખે છે ને તેની મલીયો કે નહીં મલીયો. તેનુ ખીજાનુ સુખી યા ભોની ખાક છે; તેનો તકીયો ફતર છે; લગઈમાં તેનો જાન જવાની સજીથી મોહી ધાસતો છે; જો બચીયો તો હાથ પગ કપાએલાનુ તેને ધનામ છે ; કોઈ વેલા તેને કાંઈ પદવી મળે છે પણ કરોડોની સંખીયા કપાઈ જવા પછી ધનામ મેલવનારા આંગલા પર ગનાય એટલા છે. બનીને મોહી પદવી મેલવવામાં એક વીદીયા અભીયાસીને વખત, બુખ, ઊજગરો, ગરીબી, માયાનુ દરદ, પેટમાં દુખવું અને એ વીગરે ખીજી અડચનો ખમતી પડે છે પણ બોચારા લડવઈઆને તો એ સંધા સાથે પોતાનો જાન હરધડીએ ખોવાની ધાસતી રહે છે. તેની સજીથી મોહી ધાસતી બંદુકનો દારૂ છે જે બોલ બોલતાં તેનો જાન કપાઈ કરી નાખે છે. એ સરવે રીતે તપાસતાં એક વીદીયા અભીયાસી કરતાં એક લડવઈઆ યાને પેહેલવાન વધારે જેહમતો વેડે છે અને તેને મગજ તેમજ શરીરનુ કામ વધારે પડે છે. એ સઘલા સંકટોનો નેને કાંઈજ બદલો મળતો નથી. આ પાપી જમાનામાં, પેહેલવાનગીરી જેની કદર કોઈ ખુજી શકતું નથી તે પાછી નવે સરથી સજીવન કરવાને મેં કોસેસ કીધી છે. અતીયાર સુધી તે કરીમ રહીમ કોરતારે જે ફતેહો તેમાં મને બખ્શી છે અને જે સંકટોમાંથી બચાવીયો છે તે માટે તેની દરગાહમાં બેહદ શુકર યુજરી કરૂં, અને દોવા યુજરૂં કે પેહેલવાનગીરીનેતી એક

જારની અસલી બુલંદીએ પોહોંચી દુનીયાને કદીમ વખતના જેટલો શાયદો કરે! આમીન!!”

મેહેરમસ્તના આંખે લાંબા પાણુ રસીલા ભાશાણુથી સરવે જના તાજુખ થયા અને તેના ઉમદા વીચારો ને બોલવાની ધપછપથી સરવેને તેની અજબ દેવાનગી ઉપર દયા ઊપજી. ખાનુ ખાઇ રહેવાથી સરવે કોઇ સુફરા ઉપરથી ઊઠવાની તકવારીમાં હતા તેટલાં મેહેરમસ્તને એક અગતનો વાત યાદ આવી જે તેવન પોતાના નાદર ભાશાણુમા જનાવવાને ચુકી ગયા હતા તેથી હમણાં તેવને એકદમ જનાવી દીધીકે—“ આજે રાતના ઊંઘ મને હરામકે; કેમકે આ ગંજલર કીલ્લામાં આટલી બધી નાજુવાન ખુશ પરોઓ એકઠી થવાથી કોઇ બદ દીઆનતનો જીન થા દેવ તેવાને ઇજ્જ પોહોંચાડી માટે બસ હું આખી રાત આંખે કીલ્લાની નેગેહવાની કરશ.”

આ બધી નેમ માટે સરવે કોઇએ જંગીનો ઉપકાર માનીયો. ખાનુ ખાઇ, તનદરસત થઇ ખુશીમાં સરવે સુફરા પરથી ઊઠીયા. મુસાફરખાનામાં જગાની કોતાઇ હોવાથી એવો થેડાવ થયો કે સરવે બહારાંઓએ એકજ ઓરડામાં સાથે સુવું. જ્યેથી આંદન, શીરીન, મુસાફરખાનાવાલાની ધણીઆની તથા ભીખાઇજી બેસ એ સરવે એકજ ઓરડામાં સુતાં, અને માઠીડાઓને જેમ બંગ શાંતીએ તેમ છુટા છવાયા સુઇ ગયા, પણ આપણા સુરા સરદાર મેહેરમસ્તનો પોતાના કોલ પરમાને કીલ્લાનો નેપેહવાની કરવા મુસાફરખાનાની બાહાર ચોકી કરવા લાગા.

પ્રકરણ—૩૨મું.

જંગી પેહેલવાનનું હવામાં લટકાવું; તથા નરીમાન બીન

કેરશાસપની સોનેરી કોલાહ માટે ભારે જંગનું

બરપા થવું.

રાતે પોતાનો શીહા દેખાવ સંધે ફેલાવીયો હતો; દીવસના ધોંધાતને બદલે હમણાં શાંતીની સલતનત ચાલતી હતી; મુસાફરખાનામાં ઊંધે સખત ગલખો કીધો હતો. દુનીયામાંથી દુઅદરદને દફે કરનાર મેહેરમસ્ત જંગી હથીયારબંધ થઇ પંજઅયેખપર સવાર થયા, અને પોતાનો નેજો જમીનપર ઉભો મુકી બદનને જરા તેપર ટેકવતા, તો વલી કોઇવાર એમથી તેમ પસાર કરતા હતા. એ રીતે તેવણના વીચાર પરમાને કીલ્લાની તકિદારી કરતાં અરધી રાત વીતી ગઇ એટલે રૂપેરી માહાતાપે શીહા અંધારીનો પરદો ફારી પોતાનું ખુશનુમાં બાહોડું દેખાડીયું જ્યેથી જંગીના દીલમાં અજબ રીતની ખુશાલી ઉપજી. તેવન શરાબનો મીઠી ઘેરમાં તો હતાજ, તેવામાં અંદરમાના દેખાવથી તેવનના મગજપર જે ખુશાલી ઉપજી તે ખુશાલીની ખુશારમાં તેવનને પોતાની માથુક સુખલી યાદ આવી જ્યેથી તેવન પોતાના દીલ સાથે

બોલીયા કે—“અમે મારી દીલરૂઆ ઝેહરનાજ, પરીઓની સરદાર, ગાહાપન અને એકમના અનનાં! હમણાં તું થું કરતી હશે? કદાચ તારા હોશનપર ગીરફતાર થએલો આમે તારે જંગી આશક જે તારે માટેજ આટલી બધી આકૃતો અને મુશીબતો મોજ તરીકે શહન કરે છે તેનાજ ખીઆલમાં હશે. ઓ આકાશી માહાતાય! મહેરબાનીની ગહે જલદીથી મને તેણીની અબર લાવી આપ! જીયારે તેણી પોતાના બાહાદશાહી મહેલના દીવાનખાનામાં યાતો અગાસી ઉપર કપાલે હાથ દધ તેણીને માટે હેરાન અને શરગરદાન થતા આમે સીપેહશાહારને મલવાની યાદમાં મશગુલ થઇ ડૂબી રહેતી હશે તે વેલાએ, અથવા તો તેની મુસીબતોને કેવી કીરતી ભરેલી રીતે બદલો વાલવો યાતો તેને કેવી રીતે દીલાસો દેવો તેના દરીઆકૃતમાં તે અદેશો કરતી ડૂબી હશે તારે તેનું હોશન જોઇ તારા દીલમાં અદેખાઇને આતશ સલગીયો હશે; પણ શીકર નહીં અમે જેહાનને જલકાટ અપ્પશનારા આશતાય, તું મારી માથુકની મુલાકાત કરવા માટે પોતાના તેજ ધોડાપર જીન નાખી મંજલે નીકલી પડીઓચ તો આટલું મારું સાંભલ, કે જરે તું મારી પાદશાહી માથુકને જોય તારે તેણીને મારી ધણી ધણી દોવા અને સલામ પોહાંચાડજે; પણ એમ કરવામાં ખુબ સંભાલ રાખજે કે તારે હોઠ તેણીના ગુલાખી ગાલ સાથે લાગી નહીં જાય, નહીં તો પછી આમે તેહેમતન તારી પુઠ કદીખી છોડસે નહીં.

જને ચંદરમાહ મુખ્તીના હોશનપર આશક પરી તેને ચુમી લેવા જતોજ હોય તેવું સમજી તેવન ચંદરમાહ સાથે લડવા પડીયા. પોતાનો ભાલો લાંબો કરી ચંદરને ચીરી નાખવાની મતલબે તેવન એવાતો જોસથી પંજઅયેઅપર ઉછલીયા કે જંગીનો ભાલો મુસાફરખાનાની ખારીના છજીયાં સાથે જઇ જોસમાં અથરીયો. જે બાજુએ આપણા દેલાવર જંગી આવી માહાબારત લડતમાં રાકાયા હતા તે બાજુએ ભાગજોગે અસતરીઓનો સુતાનો ઓરડો આવેલો હતો માટે જંગીના બકબકારાથી સુતાખાઇ સેકાની અને તેવનના શીઆના પેશકાર ભીખાઇજી ભિંસની ઉંધ જતી રહેવાથી ખીજાનાપર પરીને તેઓ જંગીનું મુભાખીત બાશાણુ સાંભલીને રમુજ મેલવતાં હતાં પણ જેવો ખારીના છજીયાં સાથે જંગી પેહલવાનનો ભાલો જોસમાં અથડીઓ એટલે હવે તેઓને વધુવાર ખીજાનાપર પડી રહેવું ગમીયું નહીં તેથી તેઓ હવે ઓરડાની અંદરની લોહોડાંની ગરાવાલી ઉંચી ખારીએથી ટીંગાઇને ઝેહરમસ્તને તમાશે જોવા લાગીયાં. ઝેહરમસ્તની ચાલથી તેઓ પુરતી રીતે વાકેક હોયાને લીધે, અને બામદાદનો વખતખી નજદીક હતો તેથી હવે સુવાને બદલે જંગીને કુલનજી ખનાવી તેવણુને રકાસ કરી મજહ મેલવવાનો તેઓએ ઇરાદો કીધો. ચરખાલાં ભીખાઇજીએ તેવણુને ઇસારત કરી ધીમે સાધે કહું કે—“મરે બાવા મરે, જરા એમ તો આવો.” સાધ સાંભલી જંગીએ સર જીંચું કીધું એટલે ચાંદનાના ચલકાટમાં ખારીની ગરાવની અંદરથી કોઇનુ ડોકું દેખાયું. જોકે જંગીએ સંહેકડો વાર ભીખાઇજીનો સાધ સાંભલેલો તોપણ

આએ વખતે તેવણુ લાહાટમાં ઉતરેલા હોવાથી તે પીછાની ચક્રીયા નહીં ને ચીચારીયું કે કોઈ મારોપર આશ્ચ પડીયું છે અને તે પોતાના પીયારનો બદલો માંગે છે માટે તેને કસી રીતનું અપમાન નહીં પોહોંચે એવા ધરાદાથી તેવણુ બારી આગલ આયા અને તાં મુનાબાઈને તથા બીખાઈજીને ઉભેલાં જોઈ તેવન બોલીયા કે—“ચેહરેનમુત પરીઓ, હું મારાં જીગરથી દલગીર છું કે તમારો પીયાર નકામો છે, સખબ કે મારાં દીલની ચાવી આજ લાંબો વખત થયો ખીજે હાથ ગએલી છે; માટે મને માફ કરો ને તમે તમારી જગાએ જતાં રહેવો. ખીજી તમારી જેબી ફરમાસ હોસે તે બજા લાવવાને આએ તમારો સેવક તબયાર છે.”

બીખીખાઈએ જાલ ખીજાવી કે—“બાવા આએ મારાં સેદાની તમારો હાથ માંગેચ જો આંખમાં દાખવાથી તેવનને તાહારક વલસે; પર બાવા જરા વેકાતો નહીંતો કોઈ આવી જસે તો એવનના ધની સાયનુ ધાન ભાગસે.”

“કાન કાપસે? અરે એતી શું મકદુર કે એક આંગલીખી લગાડે. જો એમ કીયું તો તેનો બદલો લેનાર હું કેવો છું?”

મહેરમસ્ત આએ છેલા મોલો છાતી ડોકીને બોલીયા. બીખાઈજીની ખાતરી થઈ કે હવે તેઓની માંગની મુજબ જંગી બારી વાટે હાથ આપવાને ચુકસે નહીં તેથી જહડપથી બખરચીખાનામાં જઈ પાની કાહાડવાનું કાયાનું બડું દોરડું લઈ આયાં. એટલામાં જંગી પોતાનો પંજઆયેબ દેવાલની નજદીકથી લાવી તેની પીઠ ઉપર પોતે ઉભા થયા જેથી હવે જંગીએ પોતાનો હાથ લાંબો કરવાથી માનમાન ગરારને જઈ પોહોંચીયો. જેમ તેમ કરી તેવને પોતાનો હાથ ગરારની અંદર કરી ખુબ મઘન થઈ બોલીયા કે—“રેઓ માહતાબ લ આએ મારો હાથ, જો આ દુનીયાના સઘલા બદકારોનો મોહોટો મુદ્દા છે; એ હાથ એટલો પાકીજેહ છે કે તેને આગલ કદી અસતરીનો હાથ લાગો નથી; ખીજા કોઈનો તો નહીંજ પણ મારી શેહરનવાજનો વડીક નહીં. તે હાથ અએ રોશનબખત બાનુ હું હમણા પુને આપુ છું; તારી આંખમાં તે દાખી તેને ઠંડક બખશ. એ બાહાધુર હાથની મોહોટી નેસો, તેનો મુંદર બાંધો અને દીલ હરન કરનારું તેનું કદ તપાસવાથી તારી ખાતરી થશે કે જે હાથમાં આટલું બધું કુવત છે, તેની બાજુમાં કેટલું બલ હશે!”

બીખાઈજી થંડે કલેજે બોલીયાં—“હારે મરું હા ખરી વાત.” એમ કહી દોરડાંનો જે સરગાંઠ તબયાર બનાવી રાખીયો હતો તે જંગીના હાથમાં જહડપથી સેરવી દઈ ગાંઠ વાલી દીધી ને દોરડાંનો ખીજો છેડો ઉતાવલમાં દોડી જઈ બારણાંના તકુચા સાથે મજબુત વીટાલી લીધો. એ રીતે પોતાનો હાથ મજબુત સીકઝઈ ગએલો જોઈ જંગી બોલીયા કે—“બાનુઓ, એ

પરમાને હાથપર વેર લેવું તદન નામુનાશિય છે, સખ્ય કે તકસીરતો બંધી મારા ડેરાવની છે. હાથ નેવા આંગના એક નાહાના ભાગપર એ રીતે નીચ વેર લેવામાં મોટાઇ નહીં લેકીન હલકાઇ છે.”

પણ બીચારા જંગીનુ વધુ બોલવું હવે ફોકટ હતું કેમકે બંને બાઇઓએ પોતાને મન ગમવું કામ કાહાડી લીધા પછી તેઓ બીચારી આગલથી ખીસી જઇ ઓરડાની અંદરથી મહેરમસ્તના મુખને સાંભલીને તેઓ કલેજાં પકડીને હસતાં હતાં. આવી કફોડી હાલત અચીત દયા ઉપજાવવા નોગ હતી. જંગી પંજઅયેબપર ઉભેલા, પોતાનો એક હાથ બીચારીની ગરારમાં અંને વધી તેનો પોહોંચો અંદરથી મજબુત સીકરાઇ ગએલો એટલે ઘભરાટનુ શું પુછવું? કેમકે નો પંજઅયેબ જરા એમ કે તેમ હીલીયો તો બાહાબુર પેહેલવાન હવામાં લટકતાજ રહી જાય, માટે તેવન જરાબી હીલીયા કે આલીયા નહીં અંને પોતાને ધીરજ દેવા લાગ્યા કે પંજઅયેબ સમજી હોવાથી વરચના વરશે થશે તોબી તાંહથી ખીસસે નહીં. હવે જંગીએ પોતાના હંમેશના સીરેસતા પરમાને વીચારીયું કે જાંહ છે તાંહ એ કામ કોઇ નાપાક જાદુગરને હાથે થએલું છે. આવી સેહેલી રીતે પોતે કળાઇ ગયા અંને હેરાન થયા તે વીથે તેવન પોતાને ઠપકો દેવા લાગ્યા. તેવન કરવકરે પોતાનો હાથ છોડવાની તરેહવાર કોશિશ કરતા પણ તે વેલાએ બારે સંભાલ રાખતા કે રએને પંજઅયેબ ખીસી જાય ને તેવન સદામરા લટકતા થઇ જાય. પણ મજબુત સીકરેલો હાથ ગમે એટલો ખેંચે તોબી છુટે કાંહથી? તેવને હવે વીચારીયું કે એવીજ કફોડી હાલતમાં હવે પડી રેહવા સીવાય બીજો છુટકો નથી. ઘડીમાં તેવન પોતાના નશીબને કદુવા દઈ પોતાનાજ મન સાથે સવાલ પુછતા કે એવી હાલતમાં તેવન કાંહસુધી પડી રેહશે, તો ઘડીમાં પોતાની આવી કબજ હાલતથી દુનીયામાં પાછી બદી ફેલાઇ જશે તેનો તેવનને મોહોટો અદેશો ઉપજતો. એવા તરેહકીસમના અદેશાઓ વચે કોઇવાર પોતાની બીચારી શેહેરનાજને યાદ કરી તેની મદદ આહતા તો બીજી વખત બજને હાંક મારી તેની મદદ માંગતા, પણ એ બધું ફોકટ. જંગીના આવા જમરાં સંકટની વખતે મુખલીતો તેવનથી ઘણી દુર હતી પણ બજો જે નજીક હતો તેબી આએ રાતને વખતે મુસાફરખાતામાં નબરવસપણે ધરરર ધરરર કરી ઊંધ ખેંચતો હતો એટલે જંગીની મદદ કોણ આવે? અકરવકર કરતાં રાતનો કાલો વખત પુરો થયો ને પરઘટ ફારીને ખુદરતે ખુશનુમાં બામદાદને આવી પોહોંચવાની વધાઇ જગતને આવી; એટલે જંગીએ જાનીયું કે જાદુઇતા નોરે નો મારો આઓ જનમારો એવી હાલતમાં નીકલવાનો નહીં હોય તો આએ વખતે મારો છુટકારો થવો જોઇએ. કેમકે શીહા રાતની આખેરી સાથે જાદુઇ મુટવાના ઝાખલા તેવને પુસતકોમાં ઘણી વાર વાંચીયા હતા,

તેથી આગળ વખતે છુટવાને વાસતે પુશ્કલ જુમ બરાડા મારી પોતાના ખીઆલી જાદુગરને તેવન તરેહવાર શરાપ દેવા લાગા. જંગીના આવા જુમ બરાડા અને ખેંચતાનથી પંજાબેય ને અતીયાર મુધી કાંઈપણ હીલીયા ચાલીયા વગર પોતાની પીઠપર પોતાના પેહેલવાની મોળને લઈ ગંભીરાઈથી ઉભા હતો તે ખીસી ગયો એટલે મહેરમસ્તની કમખખતીનો શું પાર ! અશરાફ પંજાબેય વરસના વરસો મુધી ખીસસે નહોં એવી તેવનની ધારના ૨૬ ગાંઠ ને ગરીબ ખીઆરા મહેરજીભઈ પ્રકત એક હાથપર લટકતા થઈ ગયા ! બદખખતીના મારેલા મહેરજીભ-ઈએ હવે અતીશે જુમ બરાડા પાડવા માંડીયા જેથી મુનાબાઈ અને બીખી ભેંસે જોડું કે હવે તો અતેજ થયું તેથી અલકસે દોરડાનો ગાંઠ છોડી નાખીયો એટલે પીલતન મહેરમસ્ત ધમ ઢમને ચીભરાંની માફક જમીનપર જીખાઈ પડીયા.

મુસાફરખાનાવાલો, જે જંગીની ગડબડથી તરતનોજ ખીજાનાપરથી ઉઠીયો હતો તે તેવન ની આગલ દોડી આયો ને દુપ્પર દાહામ મુકી પુછવા લાગો કે—“તમો તો જોરેમંદ જાંહ પેહેલવાન કેહવાવોય ને જુમબરાડા સાંના મારતા હતા ?”

મુરા સરદાર પોતાના હાથમાંથી ફાંસો કાઢાડી નાખી ઊઠીયા અને એકખી હરફ મોલીયા વગર પંજાબેયપર સવાર થયા. પોતાનો નેજો મોકવા તઈયાર કરી પંજાબેયને છોડી તેવન મો-લીયા કે—“જેખી કોઈ કેહકે નીચ જાદુઈ તદખીરથી મારા આવા હાલ થવા સજવાર હતા તેના મોહોડામાં તમાચો મારીને હું કેહુંચ કે તે જુડો છે; તથા મારી શાહજાદી જો મને પરવાનગી આપે તો હું તે મુજી ચંદાલ સાથે લડાઈ માગુંચ.”

હવે સવાર પડવાથી સરવે ખાખમાંથી ખીદાર થયાં હતાં તેથી ચાંદન, નવલશાહ અને ખી-જાએએ આવીને આપણા તેવી ગએલા જંગીને જેમ તેમ સમજાવીને તરમ પાડીયા. મુસાફરીએ નીકલવાનો એડેડવેલો દીવસ હોવાથી જંગીએ બળને બલદીયો તઈયાર કરી રાખવા પ્રસાવીયું. જંગીસેડના હોકમ મુજબ બજો બલદીઆને આગલે બારને લઈ જઈ તેની ચાકરી કરી તે ઉપર જીન નાખતો હતો તેવલાં પેલો મુસલમાન ફૂસ ખોલનારે હજમ-જેની તસ જંગીએ નરીમાન ખીન કેરશાસપની સોનેરી કોલાહ સમજી જંગમાં જીતી લીધી હતી અને તેના નાહાસી જવા પછી બળએ તેના તટુપરથી જીન ઉતારી લઈ પોતાના બલદીયાપર કામે લગાડીયું હતું તે-મુસાફરખાના આગલ થઈને જતો હતો તેને ઘણી મુદતે પોતાનું જીન બળના બલદીયાપર લાવેલું એલખી કાઢાડીયું. ને બળને આગે વખતે લાગમાં આવેલો જોઈ તેની સાથે મારામારી કરવા પડીયો. બળએ પોતાને સપડાઈ ગએલો જોઈ એક હાથે જીન મજબૂત ધરીને તે પેના હજમના થોબરામાં એલુતો સાચુત માંરીયું કે તેના

દાંતમાંથી લોહી નીકળવા લાગ્યું. જ્યો હજમ બળને ગપચીમાંથી પકડીયો, અને આમન સામન એકબીજાને પેહરામતીઓ કરવા લાગીયા. તેઓની ગડબડ સાંભલી મુસાફરખાનામાંથી બધા બાહાર નીકળી આવ્યા. તે સરવે આગલ હજમ ફરીયાદ કરવા લાગો કે—“આએ જીન મારું છે ને એ ચોરી કરી નાહાસી આયોય. મારી એક પીતલની તસમી એને ચોરીને છુપાવીય તે મને આપતો નથી ને વરી માંભી ચોરીપર સરજોરી કરેય.”

દુખો બજો પોતાના બચાવમાં બોલીયો કે—“અરે નીકલરે ચોરના સરદાર, એ કંઈ તારા બાપનો માલ બાલ દોરેલો કે ? એ તો મારા હેઠ મેહિરમસ્તે તુને લરાઇમાં હરાવી તારો માલ જીતી લીધેલો તે વરી હમના તું કાંથી ઘોઢોરમાંથી ઉઠી આવેલો ?”

બળની આએ વેલાની બાહાધુરી જોઈ મેહિરમસ્ત ઘણા મધન થયા અને વીચારીયું કે તેવનનો દુખો સાથી અમીર બનવાને પુરેપુરો લાયક છે ખરો. તેવને હજમ જોવા એક હલકા માનસથી પોતાને માથે ચોરીનું તોહામત ચોહોટિયું જોઈ સધલાઓની ખાતરી કરવા કહ્યું કે—“આએ ભલા માનસની જીલ દેખીતી છે. કેઆંની પેહેલવાન નરીમાન ખીન કેરશાસપની સોનેરી કોલાહને એ તસ કહે છે. એ સોનેરી કોલાહ એની સાથે જંગ કરીને મેં જીતી લીધીય મારે હવે તેનો હકદાર માલિક હું થયો છું. એની સામેતીમાં બળ જ અંદર જઈને તે કોલાહ લઈ આવ કે સરવેની ખાતરી થાય.”

બજો પોતાના સેઠને સમજાવવા લાગો કે—“અરે રેહવા દીઓનો એ ગાંડું મનીખ કંઈ હમજવાનુ ઉતું ?”

“બળ હું તુને કેહુંય તે કર ; આએ કીલામાં બધીજ વાતનુ કાંઈ જાદુ ચાલવાનું નથી.”

બળએ અંદર જઈ તે મેહિરમસ્તના હાથમાં લાવી આપી જેને એક હાથમાં જાંચે ધરી જંગી બોલીયા કે—“ખીરાદરો, જીઓ આ કોલાહ છે કે શું છે ? એને તસ કેહવાની એ મુજીની શું મકદુર ? હું સોગંદ આઈને કહું છું કે જે કોલાહ એની પાસેથી મેં જંગ કરી જીતી લીધીય તે એજ છે.”

બજો વચમાં પુરાયો કે—“તો તો, એમાં જો દુનું છે વરી ? એ કોલાં જીતી લીધા પછી તો મારા હેઠ એ પેરીને એક લરાઇઓ મારેલી. ને તેની વરી કઈજા; પેલા કમબખત કેદીઓને જંજીરમાંથી છોડવવાની વખતે જો એ કોલાં મારા હેઠ નીપેરેલી ઓતે તો કોન જાને કેદારના એવનના દોડલાંઓ મંડાઈ ચુકેલાં ઓતે.”

હજમ હજી મુધી પોતનો દાવો છોડીયો નહોતો બીમ ભેસાનીઆને એ રકાસ આગલ વધારી તેમાંથી મળહ લેવાની પોતાની મરજી થવાથી તે બોલીયો કે—“એ કંઈ તસ નથી એ

તો ખરેખરી ડોલાહ છે. એ વાત રાશન રાજ નેવી ખુલ્લી છે.”

મોઠીદારએ ઊમરીયું કે—“એ ડોલાહ છે કે નહીં તેના ચુકદો કરવાનો સંધા હક શુરા મેહેરમસ્તનો છે, કેમકે પેહેલવાનગીરીની બાબદમાં હમારા બધાઓમાં એવન વધારે સમજે છે.”

આ ઊપરથી જંગી જરા ખીલીને ખોલીયા કે—“આ કીલામાં એવા અજબ બનાવો મારી ઊપર ચીતીઆચ કે કાંઈખી ચોકસ કેહવાઈ શકાવું નથી. મારી ખાતરી છે કે આ કીલામાં જાદુઈ હકુમત ચાલે છે.”

મેહેરમસ્તની દેવાનગીથી જાનીતાઓને તો આ બધી વાત ભારે રમુજ આપતી હતી, પણ તરતનાજ મુસાફરખાનામાં દાખલ થએલા સરકારી તરન સીપાઈઓથી આ હેમકાઈ સાંખી ન શકાવાથી તેઓમાનો એક પંચમેજ ખોલીમાં ખોલીયો કે—“ઓ તસ નહીં તો ખીજ ક્રીયા સે ? તુમો લોક એવા ગાંડા કીઆ કારેસ !”

હજમની તરફેનમાં સીપાઈનું આયું ખોલયું સાંભળીને જંગીનો પીતો ઊછલી આયો. તેવન ખોલીયા—“ઓ ચંદન કઠારા, એક રાહમાર કરતાંખી તું વધારે જુડો છે” એમ કહી પોતાના હાથમાં જે ભાલો હતો તે જંગીએ ઉકાતી પેલા ખોલનાર સીપાઈ તરફ લાગલો લંબાવીયો જેથી સીપાઈને પોતાનો ખંચાવ કરવા જતાં પોતાનાજ ઘાતરની આંટી આવવાથી તે જમીનપર તુટી પડીયો ; તેના ખીજ ભાઈબંધ સીપાઈઓ તેની તરફથી નીકળી આયા. જંગી મીઆનથી તલવાર કાઢાડી સીપાઈઓ ઊપર તુટી પડીયા. નવલશાહ, જાહાંગીર વીગરે ખીજઓ મેહેરમસ્ત તરફથી લડતા હતા ; મુસાફરખાનાવાલાને વારંવાર સીપાઈઓ સાથે કામ પડવાથી તે તેઓની કુમકે ખોલતો હતો ; સુનાબાઈ અને ભીખી પોતાના મુરખી માટે શોકાતુર ઊભાં હતાં ; મોઠીદાર અને ભીમ બંને બાજુએ સમજુતી કરાવતા હતા ; અને ચાંદન તથા શીરીન તો થંભ થઈ આ તમાસો જોયા કરતાં હતાં. આવી ગરબરસરબરમાં ફસ ખોલનારે હજમ બજાને પાછો બાજુ પડીયો ; ખેગિજન એકમીજાને મલી-દો જમાડવા લાગા અને નવલશાહે એક સીપાઈને ખુબ જોખી કાઢીઓ ; આ પરમાને મુસાફરખાનામાં ભારે સોહર મચો રહ્યો હતો. હવે મેહેરમસ્તે એક શુરા સરદારની માફક બાંગે જુલંદ આવળે સરવેને લડાઈ બંધ કરો તરવાર પાછો મયાન કરવાનો હુકમ કીધો.

જંગીના હુકમથી જાને સઘલા દબા ગયા હોય તેમ મારામારો કરવાની હવે તેઓએ બંધ કીધી એટલે તેવને એક કૃતેહમંદ પેહેલવાનના સરખા રાખમાં કહયું કે—“મેં તમુ લોકાને કયું તું નહીં કે આ કીલામાં જાદુઈ તથા એમાં જુતનો વાસો છે ? મારા ખોલવાની સચાઈ આપો-આપ આજદીને માલમ પડી છે, અને તમોએ તે તમારો તજરૂ નજર જોયું છે. માટે આવી

નજીવી બાપદસર વધુવાર જંગ ચાલુ રાખવી નામુનાશય છે.”

સીપાહીઓની ઊપર ખુબ માર પડીયો હતો તેથી તેઓતો ન્યેમતેમ કરતાં નરમ પડીયા પણ હજમ તો હવે એક બોલ બોલવા લાગો નહીં કેમકે આમે ભારે મારામારીમાં તેનું જીવતો ફાટી પુટી ગયું હતું. બન્યો પણ પોતાના સેઠના હુકમથી હવે મુગો રહ્યો. આખરે કંકાસનો દેવ નાબુદ થયો; પીતલની તસ સોનેરી કોલાહલ ઠડો; ફાટું પુટું જીવ બળનોજ માલ થયો ને મુસાફરખાનુ મેહેરમસ્તના ખીઆલમાં કીલ્લો ને કોલ્લોજ રહ્યો.

પ્રકરણ—૩૩મું.

દાસતાન લખું છે જંગી પેહેલવાન પાંજરામાં કેદ પકડાઈ
ઘર તરફ રવાના થાયા તેનું.

મુલેહ તથા એકદીલીના કાલે મોહોડેના દુશ્મને આ પરમાને પોતાની નીચ મતલબમાં હાર આધી. પોતાના મકર અને શરૂ પાછા એકવાર ચલાવી માહોમાહે લગ્ન કરાવવા કજીયાના કાલબુદ્દે બીજી તદખીર સોધો કાઢાડી. સીપાહીઓના હરીફો કોણ છે તે મુસાફરખાનાવાલા પારસીએ તેઓને જનાવીયાથી સીપાહીઓની ખાતરી થઇ કે તેઓનું કાંઈ ચાલવાનું નથી. પણ કીતાના આતસે એક વાર સોહણો લીધા પછી તે બુલ્લવો મુશ્કેલ છે; તે હંમેશાં ધીમે ધીમે પજલીયાજ કરે છે અને તક શવતાં એક જીતી ચીતગારીથી મોહોટો બડકો લઇ ઉઠે છે. નવલશાહ નાનાવડીએ જે સીપાહીને દોદરો કીધો હતો તે કીનો લેવા તપતો હતો. તેને યાદ આવી કે પેલા સરકારના હુકમથી સખત મશ્ગુરી ભોગવતા અંધીવાનોને છોડવતાર આ દીવાનો માનસ હશે કે જેને પકડવાનું હુકમનામું તેના વજએ તેના હાથમાં આપેલું હતું. તે હુકમનામામાં લખેલું તેના શરીરનું બચાવ મેહેરમસ્તને મલતું આવેચ કે નહીં તે તપાસવા માટે એક ખુતામાં બેસીને તેને હુકમનામું પોતાના ગજવામાંથી બાહાર કાઢાડી પોતે ભારે લખેસરી હોવાથી ત-૬-૫ કરી આસતે આસતે વાંચીને જંગીને નીહાલવા લાગો. માઠાં બાયગે હુકમનામામાં વરતવેલો શખસ મેહેરમસ્ત માલમ પડવાથી સીપાહો મેહેરમસ્ત પર ધસારો કરી ગીયો ને તેને હુકમનામું બતાવીને ગરદનમાંથી પકડીયો. સીપાહીના હાથમાં સરકારની મોહોર સાથનું હુકમનામું જેવાથી મોઢીદાર વીગેરેને ધબગટ ઉપજ્યો પણ આપણા જંગી સેઠના દીલમાં તેની કાંઈજ અસર થઇ નહીં. સીપાહી જેવા એક હલકા માનસે

પેહેલવાનની ગરદન પકડી તેથી તેવનનો મીઠાજ તો એટલો હસકેશયો કે યુસાથી ધુળતા હાથે તેવને સીપાહીનો તોટો પકડી તેને જમીનપર પછાડીયો. સારા ભાયગે ‘મીઠા સીપાહીઓએ વચમાં આવી તેને છોડીયો, નહીં તો એક જાંહઆશકાર તેહમતન નરેશેરના આંગને હાથ લગાડવાનો સવાદ સીપાહીને સારી પંડે મલીયો હોતે. બન્ને હવે પોતાના સેઠની તરફથી નીકલીયો ; તે બોલીયો કે—“અરજ રે અરજ, મહેરજી બાપા તમે કીઓ તે અરજ દેહું ; આ મકાનમા તો કેથા ભુતરાંનોજ વાહ દેખું. એક ઘરીપોરનો ‘મી કરાર નીમલે બાપા.”

આ અરે મોઢીદાર અને ‘મીઠાઓએ વચે પડીને સીપાહી અને જંગીને છુટા પાડીયા. તે છતાં સીપાહીઓ મેહેરમસ્તને પોતાના હકદાર બંદીવાન તરીકે માંગતા અટકીયા નહીં, ને રઘવતની સલામતીને માટે આવા વાટપાડાઓને પકડી સરકારને સવાધીન કરવાની તેઓ અરજ કરવા લાગા. જંગીને સીપાહીના આ બોલવાપર ધીકાર ઊપજ્યો. તેવન ભારે ગંભીર-ધથી પુછવા લાગા કે—“અહીં આવ એ બદસીકલ હરામખાદ, કેદીઓને તેઓની જાજીરમાંથી છુટા કરવા, બંદીવાનોને રાહાત અપ્પશવી, દુખીઓને મદદ કરવી, ગરીબોને સાહાય થવું, કંગા-લોની હાલતપર દયા લાવવી અને ટુકમાં દુનીયામાંથી તમામ બદીને હટાવી કાઢાડી તેને શું તમે છુટારા અને વાટપાડાનો પેશો કેહશો ? તમે સીપાહીઓ નહીં પણ ચોરોના ચોરો અને ખુતી-ઓના ખુતીઓ ! મને કહો કે મારા જોવા દલેર સીપેહસાહારને પકડવા આએ હુકમનામાપર સહી કરનાર કોણુ ધધેરો છે ? જો તે અબધડી મારી પાસે આવે તો હું તેને તેનો બદલો વાલી આપું. કીઆ પેહલવાને સરકારને કર ભરેલો છે ? કીઆ કીલાના રખવાલે તેની મેહમાન-દારી કરી પછસા માંગીયા છે ? કીઆ પાદશાહે તેની મેહમાનદારી નથી કીધી ? ટુકમાં એવો કોણુ જાંહ પેહલવાન થઈ ગયોએ યા થશે કે જો પોતાના એખલા હાથે તેની સાંમે થનાર ચાર હજાર સીપાહીઓને મારીને ટુકડે ટુકડા કરી નહીં નાખે ?”

આ માશક ભરે જંગી સીપાહીઓ આગલ ભાશાણુ કરતા હતા તારે મોઢીદાર તેમને ભારે મેહેનતથી ધીમે સાધિ સમજાવતા કે—“એ જંગીને પકડીને શું કરશે. એતો દીવાનો છે અને જો કદી એને તમે પકડી લઈ જશો તો ‘મી એ દીવાનો હોવાથી સરકાર તો એને છોડીજ મુકશે. તારે એટલી બધી જોહમત વેડવાનો શું બદલો ? માટે જાઓ એ દીવાનાના આંગને હાથ લગાડી તમારા જીવને નાહક જોખમમાં ના નાખો.

મોઢીદારની આએ થંડે કલેજનો સમજવટથી સીપાહીઓના દીલપર અસર થઈ, અને તેઓએ જંગીને ખરોજ દીવાનો ઇરાની જતો મુકીયો. તસવાલો હજમ જે ખુબસાથે હજી

મુધી પોતાના સામનને માટે રોહોસો કરીયા કરતો હતો તેને મોઢીદારએ જંગીની હરસે થોડા પહસા આપી સઘલું સમાધાન કરીયું.

એ રીતે તરો ફેશાદ નાબુદ થઇ સુલેહ થવા પછી પોતે માથે ઉઠાવેલાં ભારી કામને ઉતાવળે સરંજામ પોહોંચાડવું જંગીએ દુરસત વીચારીયું. તેથી જંગીએ શેહેનશાહબાનુ આગલ જઇ જહડપથી નીકલી પડવા તેણીને કહ્યું. તેણીએ જંગીની સલાહ કબુલ રાખી કાલને કાલ મુસાફરી શરૂ કરવાનો ડેડાવ કરીધો.

મુસાફરખાનામાં હવે તેઓની ત્રીજી પણ સઉથી ઊંલી એકજ રાત ગુજારવાની બાકી હતી. ચાંદન અને નવલશાહના સાથે આવીયા વગર દેલાવર મેહરમસ્તને એકલા મોઢીદાર અને ભીમ ભેસાનીઆએ હવે શી રીતે ઘેર લઇ જવા તે વીચેની કાંઇ નવી હીકમત શોધી કાઢાડવામાં મુસાફરખાનામાં એકઠાં થએલાં સઘલાં માનસો રોકાયા. ધણીક તદખીરો એક પછી એક રદ જવા પછી સરવેના મતે મોઢીદારએ શોધી કાઢાડેલી એક તદખીર બાહાલ રહી. તે એકે મધરાતના એકાંત વખતે દેવતા આકારમાં મેહરમસ્તવાલા આરડામાં જઇ તેવણને ઊંઘમાં પડેલાજ મજબુત સીકરી લઇ લોખંડની ગરારવાલા પીંજરામાં બંધ કરી એવનને ઘેર લઇ જવા.

આખો દીવસ એ બાબતની તજવીજમાં રોકાઇ ગયો ને જરૂર બયાનક કાલી રાતે સઘલી તરફ ચુપકીદીની ચાદર ખીંચાવી તારે આગમજથી કરી રાખેલી ગોઠવન મુજબ નવલશાહ અને તેના સાથીઓ તથા સીપાહીઓ અને મુસાફરખાનાવાલાએ બદસીકલ દેવાનો વેશ લઇ અલકસે મેહરમસ્તવાલા આરડામાં દાખલ થયા ને જંગી પેહેલવાનને સુતેલા અચબુચ ઘેરી લઇ એક દોરડાંથી તેવનને મજબુત સીકરી બીંધા ને દેવાના સરખા મોહોટા સાહાઈથી તેવનને થથરાવવા લાગીયા. બાહાધુર પેહેલવાન એ રીતે પોતાને અચબુચ સીકરાઇ ગએલા જોવાથી ભારે આલેજ થયા. દીવાની જાંખી રાશનીમાં આએ માનસ રૂપી દેવો તેવનને ખરેખરાજ દેવો જતાયા. તેવનને મોહોટો અદેશો એ લાગ્યા કે એ દેવો કાણુની સીખવનીથી તેવણને સીકરવા આવીયા છે, એ વીચે જાણવાને તેવને પેલા દેવાને તરેહવાર સવાલો પુછીયા પણ તે વીચે નહોંજ જાણવાને તેઓએ પોતાનો મજબુત ડેડાવ દેખાડીયો તારે જંગી તરેહવાર અદેશમાં ગીરફતાર થયા, ને આંતે તેવનના મગજપર એક વીચારે છાપ છાપીયો કે એ કાઠજ નહીં પણ તેવનના પેલા જીના દુશ્મન સુરખાબ દેવનુ એ કામ છે ; તે નાપાક જાદુગર પોતાના દેવાને હમેશાં તેવનની પુઠોજ ફરતા રાખીયા હતા જોએએ આલે તેવનને ઊંઘની ગફલતમા ઘેહેરી બીંધા છે, ને હવે કસુ વલવાનુ નથી માટે તેવન ભારે નાસોસ નાખવા લાગીયા. દુનીયાની દાદ લેતાં સુરખાબ દેવ સરખા તેવનના એક જીના પણ જબરદસ્ત દુશ્મનને શીકસત

આપવાનું તેવન જુલો ગયા, નહીં તો આંખે ફેંડે તેવન પોહોંચતે નહીં તેવીશ હવે તેવનને ભારે પસતાવો લાગીયો. પણ હવે તેવન કરે શું? બોલવાને સાર આને તરેહ ક્રીસમનો પટપટારો કરવા માટે માતર તેવનની જીભ જુલો હતી બાકી તેવનના હાથ પણ તો હવે સીકરાઈ ચુકીયા હતા.

પેલા દેવો જંગીને સીકરી રહ્યા એટલે આગમજથી તધ્યાર કરી રાખેલુ લોખંડનાં સલીયાવાલુ મોહોડું પાંજરું ઓરડામાં ઘાપત થયું; તેમાં જંગીને એક જોરાવર વાઘની મીસાલે કેદ ક્રીધા ને ચાર જનાઓએ યુપયુપ તે પાંજરું ઊઠાવી જંગીને મુસાફરખાનામાંથી બાહાર કાઢાડીયા. બાહાર કાઢાડતી વેલાએ ભીમે દેવના જેવા ભયંકર અવાજે બોલવું શરૂ ક્રીધું કે—“અંખે જેહાનઆશકાર દલેર મેહિરમસ્ત! તારીપર આવી પડેલી આ મુસીબતથી હેરાન ના થતો; કારણકે તારી મરદાનગી અને પેહેલવાનીના જોરે તેં જે ખીકટ કામો માથે ઊઠાવી લીધાંછે તે ઉતાવલે પાર પાડવામો આ ભારે રંજનુ ધનામ તુને જરૂરુછે. એ કામ સરંજામ પોહોંચવા પછી તારી દીલઆરામ શેહેરનાજ લગનના પતીતર ગાંઠથી તારી સાથે જોડાશે.”

પોતાની માથુક મલશે એવી આગાહીથી જંગીને જરા ધીરજ આવી ને તેવન એક સરદ હાથ મારી બોલીયાકે—“અંખે ભલી ભવાઈની ખબર રાખનારા દેવ, મારી તુ ને એટલીજ અજાણ છે કે મારો હરીફ પેલો ડાહ્યો સુરખાખ જાદુગર છે તેને મારી વતી કાલાવાલા કરી જણાવજે કે જે ખુશાલી ભરીયા બતાવો તેં જાહેર ક્રીધાછે તે બને નહીં તાહાં સુધી મને આંખે પીંજરામાં એખલો છોડી જવો નહીં. કેમકે જો તે આગાહી ખરી પડે તો આંખે બંદીખાનાના દુખોમાં હું કીરતી સમજાશ, આ દોરડાંથી હું મજાહ મેલવશ અને આંખે પાંજરું જેમાં મને કેદ નાખ્યોછે તેને લડાઈના ગમ ભરીયા મેદાનો કરતાં પોચું પીઠવાલું ખીજનું વીચારશ. મારા વીસવાસુ નોકર બજાની હિમાનદારી અને ચાહપર મારી ખાતરી છે કે શું સુખ કે દુખમાંની તે મને છોડી જનાર નથી. જો કમનસીમે એવું બને કે હું તેને કાઢ શેહેરનો રાજ અથવા અમીર બનાવી નહીં શકું તોપણ તેની મેહિરતને માટે તેને પુરેપુરું ધનામ તો મલશેજ.”

પોતાનાં સેકતા આવા માયા ભરીયા સુખનોને માટે બજાએ તેનો ઉપકાર માનીયો, ને પોતે સદા તેની સાથેજ રહેશે ને કદીની તેને છોડશે નહીં એવો દીલાસો દીધો. હવે મુસાફરખાનાનાં આંગનામાં તધ્યાર કરાવી રાખેલા એક દમનીઆમાં જંગીવાલું પીંજરું ચાર દેવોએ પોતાની ખાંધપર જંચકીને ગોઠવીયું.

એ રીતે પોતાને પાંજરામાં ગાંધી દમનીઆમાં નાખેલા જોઈ જંગી બોલીયા કે—“નામો આને કીસ્સા કાહાનીઓની ચોપડી વાંચવામાં મેં કાંઈ બકાત રાખીયું નથી સકીન કાઢખી વખતે મેં એવું વાંચીયું, જોયું યા સાંભલીયું નથી કે જાદુમાં ગીરફતાર થએલા નામીઆ પેહેલવાનોને આવી રીતે એક જગાથી ખીજ જગાએ લઈ જતાં બલદ

જેવા ધીમી ચાલતા જનવરૈવાલાં દમનીઆમાં નાખી લઈ ગીયા હોય ; પણ તેથી બિલકુલ. આતશી રથપર કે પવન ચાલતા જાડુષ ધોડાપર અથવા તો સેતાખીથી ઉડનારા પંખીઓપર સવાર કરી તેઓને લઈ જતા હતા. પણ મને કસી સમજ નથી પડતી કે આવા થંડા જનવર વાલી ગાડીમાં નાખીને મને લઈ જવાની તેઓની મકશ્દ શું છે ? કોણ જાને કદાચ એમ હોય કે કદીમ જમાનાની પેહેલવાનગીરી અને જાડુષ હાલતા જમાનામાં બદલાઈ ગઈ હોય. વલી હું નવો પેહેલવાન છું અને તેથી વલી પેહેલો— કે જેને લાંબો વખત થયો નાબુદ થએલી પેહેલવાનગીરીની ઉત્તમ ચાલ પાછી સજીવન કીધી—માટે એવું બને કે એ અરસામાં નવું જાડુ અને તેમાં ક્ષેત્રના નામબદ્ધરૈને લઈ જવાની નવી રીતીઓ સોધી કહડાઈ હોય. કેમ બજા તું શું ધારૈય ?”

બજાએ જવાબ દીધો—“ મને તો કાંઈઓ હજી નથી. મને તો લાગે કે એ દેવ બેવ ની ઓએ ; મેરજીબાપા એતો કંઈ અજબ જેવા ચારા થઈ ગીએલા.”

જંગીએ કહ્યું—“ બજા એમાં અજબ થવા જેવું કાંઈ નથી. કેમકે તેઓ કોઈખી રૂપ લઈ શકેછે. ઘડીમાં માનસ તો ઘડીમાં ઘોડો, હમતા ગાય તો વરી જરા વારમાં વરૂ, એવી રીતે તેઓ આહિ તે થઈ શકેછે ને તેમાજ એ લોહિ કાંચે, બાકી નહીં તો મારા જેવા નરરે શેર જંગી આગલ એવી હજારો લોખંડીઓનું શું ચાલે ?”

બજા અને તેના સેઠની ઓએ વાત નવલશાહ અને જાહંગીરે અલકસે સાંભલી તેથી તેઓ ખીહવા લાગા કે રખેને બજો સંધો પાટલો કોડી ધાન બગાડે, તેથી હવે એકદમ કુચ કરવાની તેઓ ઊતાવજમાં પડ્યા. મુસાફરખાતાવાલાને એક ગમ તેડી પંજા અપેબપર સવારીનો સંઘણો અસબાબ નખાવી તથાપર કરવા કહ્યું અને ખીજી ગમથી ઝોઠીઘરૂએ પેલા સ્ત્રીપાછીઓને લાલચ આપવાની કહી ઘેરવેર સાથે આવવાને સમજાવી મા. પંજાઅપેબપરના જીનની એક બાજુએ જંગીની ધાલ અને ખીજી બાજુએ નરી-સાનની સોનેરી કોલાહ લટકાવી તથા બજાને તેના બજદીઆપર બેસાડી પંજાઅપેબની લગામ તેને સોંપી કે તે શીઆનું જનવર તેની પાછલ ચાલે. હવે મુસાફરખાતાવાલાના ધનીઆની સુનાઆઈ, બીઆઈબિંસ, શીરીન, આંદન વીગરે જંગીના પંજરા આગલ આવી તેવનથી છુટાં પડતાં મકરના આસુંની ધાર ચશ્મોમાંથી વરસાવવા લાગીયાં. તેમને રડતાં જોઈ જંગી તેઓને ઘીનાસો દેવા લાગીયા કે—“રૂઓ અમીરી તોખમની બાનુઓ તમો શું કરવા એટલી માહેતમ કરોછો ? પેહેલવાનગીરીના પેશામાં આવી મુસીબતો સાધારન છે. જો આવાં મોહિયાં રંજો મને નહીં ભોગવવા પડે તો હું પોતાને દલેર પેહેલવાન સમજીખી નહીં. કેમકે નાધલા પેહેલવાનો અને સરદારો આવી મુસીબતો શું છે તે સપનામાંખી જાનતા નથી ; પણ તેથી બિલકુલ જાહંગીરેલવાનોના બાબમાં બને છે. તેઓને પાહાદશાહો અને ખીજા પેહેલવાનો હશદ અને કીતાને કીધે હરેક નાલા-યક રીતે તેઓનો જાન લુટવાને ચુકતા નથી. અએ ચેહરૈનમુન નાજનીનો, જો તમારી સાથે મારેથી અનજાનપનામાં કાંઈ બેઅહમી થઈ હોય તો માફ કરજો, કેમકે જાની

બુજીને કોઈની જાનદારને મેં હે રાત કીધા નથી. અને મારી તરફથી તે દાદગરની બંધગી કરી એવી દોવા ચાહતો કે તે સાહેબ મને આપ્ને બંદમાંથી જલદી છુટો કરે. જો હું છુટો થયો તો તમારું હેશાન હું કદીની બુલસ નહીં. સલામ, બાંનુઓ છેલી સલામ !”

મહેરમસ્ત પાંજરામાં પરીને બાનુઓને આપ્ને રીતે દીવાસો દેતા હતા તેટલાં મોઢીદાર અને ભીમ મિસાનીઓ મુસાફરખાનામાં એકઠાં મલેલા સંધા જનાઓ પાસે છુટા પડવાની રજા માંગવા અને હવે પછી શું બનેચ તે જણાવવાની ગોઠવન કરવા લાગ્યા. મહેરમસ્તનું હવે પછી શું થસે તે મોઢીદારએ નવલશાહને જણાવવાને માથે લીધું ને તેઓ સંધાએ પોતાનો હિવાલ મોઢીદારને જણાવવાને કબ્જીલું. ફરીને તેઓ એક મકને ભેટી ભારે દુખ અને ગમથી છુટા પડીયા.

મહેરમસ્તની સવારીવાળાં સરઘસે હવે મુસાફરખાના આગળથી ચાલવા માડ્યું. પ્રથમ એક સીપાહી હથીયારબંધ થઈ છાતી કાહાડી ભારે રોબ ને દમામમાં ચાલતો હતો; તેની પાછલ ગરામાં ઘાંટડી સાથના તીંક તીંક આવાજ કરતા બે બલદો દમનીઆના માલિક સાથે આસતે આસતે ધસડાતા; દમનીઆ માહેલા પાંજરામાં આપણા સુરા તેહેમતન પોતાના હાથ પગ લાંબા કરી સત્રીઆપર અધેલી એટલીતો સબુરી અને ખા-મોશીથી બેઠા હતા કે જાને કોઈ આવડું હોય. દમનીઆની બેગે બાગુએ એકદો સી-પાહી તકેદારી કરતો ચાલતો હતો; અને દમનીઆની પછવાડે બન્ને પોતાના બલદીઆ ઉપર બેઠેલા હતા તથા તેની પછવાડે અશરાફ પંજરમયેબ ભારે શોકાતુર થઈ ધસડાયો આવતો હતો. તેની પાછલ મોઢીદાર અને ભીમ મિસાનીઓ ઘોડાપર બેસીને આસતે આસતે રસતો કાપીયા જતા હતા. એ રીતે મહેરમસ્તવાળાં સરઘસે ભારે ગંભીરાર્થ થી મુગે મોહાડે લાંબી મંજલ પસાર કીધા પછી એક ખીન આગલ તેઓ સઘસા આવી પોહાંચીયા; આહીઆં ગાડાંવાલાએ બલદને છોડીને આશાએશ આપવાની મોઢીદાર પાસે રજા માંગી પણ એ કરતાં સારી ઘાસવાલી જગા આગલ આવેચ એમ ભીમના જણાવવાથી સરઘસ આગલ ચાલીયું.

આગલ ચાલતાં તેઓને તરણ ઘોડેસવારો આવી મળીયા. એ મધે એક તવંગર પારસી અને તેના બે નોકરો હતા. સીપાહીઓની સાથે ચાલતાં આ વીચીતર સરઘસને અને તેમાં ખસુસ કરીને મહેરમસ્તને પાંજરામાં બંધ કીધેલો જોઇ પેલા તવંગર પારસી એ વીચારીયું કે જોઇ પરખીયાત રાહમારને તેના કરામીત કામોની સજા આપવા સારી સીપાહીઓ તેને પકડી લઇ જતા હશે તેથી તેને સીપાહીને તે વીચે સવાલ પુછીયો. સી-પાહીને સવાલ પુછતાં જોઇ મહેરમસ્તે પોતેજ તેના જવાબ આપીયો કે—“જો ત-”

મા સાહેબ પેહેલવાનગીરીના નાદર પેશાથી ઘણા નહીં ને થોડાખી જાણીતા હોયોતો હું મારી મુસીબતોથી તમાને માહીતગાર કરું નહીં તો મારી મેહનત ફેકટ જાય. આપ્ને નામચીન નર હું તમાને શું કેહું; પાપી જદુગરોએ હશદ અને કીતાના મારયા મને

આએ પાંજરામાં બંધ કીધાં છે, કેમકે યુનેહગારોને નેકી સદા કંઠાલાં ભરેલી છે. મા-રે પેશા પેહેલવાનગીરીના છે લોકોન હું એક એવા પેહેલવાન છેઊંકે જોનું નામ કીરતી બુલી ગઈ નથી પણ હંમેશગીના મંદીરમાં મોહિયા સોનેરી હરફે કોતરાઈ રહેલું છે જો-થી હવે પછી થનારા જમાનાઓમાં જો પેહેલવાનો ખરી કીરતીની માન પામેલી બુલંદ ટેંચે પુગવાને આદેશમંદ હોય તેઓની રાહનુમાઈ કરે.”

એ રીતે રાહદારીને મોઢીદાર સાથે વાતમાં યુતાએલો જોઈ રખેને ધાન બગરી જાએ તેની ખીણકથી હવે મોઢીદાર વચે પુરાયા કે—“સીપેહસાલાર મેહરમસ્ત ઓલપા-ડગંગ બાહાદુર તમામ રાસત બોલે છે. એઓ કાંઈખી વાંક અને કસુરને લીધે નહીં પણ જોઓ નેકીને ધીકારે છે અને મરદાનગીને હલકી પાડે છે તેઓની નીચ હશદને લીધે એવનને આ દુખ ખમવું પડે છે. સાહેબ એવનની બાહાદુરીના કામો એટલાંતો મશહુર છે કે સંગીન સંગેમરમરના ફતરપર સોનેરી હરફે જાવેદાન સુધી જલવાઈ રહેશે.”

આવી તાજુખી ભરેલી રીતે જોહુ જનને વાત કરતાં જોઈ પેલા રાહદારી અને તેના નોકરો અજબ થઈ ગયા, પણ ભોલા બળનું એથી ગરી ગયું તથી તે બોલી ઉઠીયો કે—“અરે તમે ગમે એ હમજો પત આપરે તો બા જો એએ તે હાંચે હાંચુ કહી દેવાના. મારા હેઠ મેહરજી કાકાને કોઈએ જાદુ બાદુ કંઈ કીધેલું નીજો, કેમકે તેઓને તો હારીકાની ઊછીઆરી છે, ને વરી ખાય પીએ ને વાતઓ કરે. મેં હાંભરેલું કે જેનીપર જાદુનું જોર ચાલે તેતો આએ પીએ ઓની. હવે તમેજ કીઓની કે મારા હેઠપર જાદુ હાનુ એએ ? હા બા આપરેતો હાંચેહાંચુ કહી દેવાના.”

મોઢીદારએ જોલું કે ખાટલો ધુટસે તેથી પેલા રાહદારીને એક બાજુએ લઈ જઈ મેહરમસ્તની તમામ ખરી હકીકતથી તેને બાકિ કીધો, જોથી તેને મેહરમસ્તપર દયા ઉમળ.

વાતચીતમાં એ પરમાણે કેટલીક મંજલ પસાર થયા પછી હવે તેઓ એક લીલા-તરીવાલી ખુશનુમાં જગાપર આવી પુગા. ગાડીવાલાએ પોતાના બચદીઆને છોડી ધાસ પર ચરતા મુકીયા ને સઘલાઓ તાહાં આશાયસ લેવાને ઘોડાપરથી નીચે ઉતરીયા. પણ જંગી પેહેલવાન પાંજરામાંજ ગંધાઈ રહેલા હોવાથી ભોલા બળને ધણી દયા આની તેથી તેને મોઢીદારને કાલાવાલા કીધા કે તેવણને થોડો વારખી છુટા કરવા. મોઢીદારએ એવી ખીણક દેખાડી કે જો જંગી એકવાર છુટા તો પછી પોતાની અ-સલી ગત પર જઈ કોઈના હાથમાં આવે નહીં. બજો પોતાના સેઠની તરફથી પોતાની જમીનગીરી આપવા તથયાર થતો કે હવેથી તે એમ બનવા દેશે નહીં. પેલા તથંગર પારસીખી હવે બળની તરફથી મોઢીદારને કાલાવાલા કરી કેહવા લાગો કે—“એવન જો એક પેહેલવાન તરીકે પોતાનો કોલ આપે કે રજ વગર કેથે જાય નહીં તો એવનને પાંજરામાંથી બાહાર કાઢાડવા.”

જંગી પાંજરામાં પરીયા પરીયા આએ સઘલી ગોફતેગો ધીરજથી સાંભળતા હતા તેવન બોલી ઉઠીયા કે—“હા હું વચન આપુછું ; ને વલી આએ તો દેખીતું છે કે

બદુગરની રજા વગર મારેથી કેથે જવાય નહીં કેમકે હવે હું જાંખી જઈ તાહાંથી પકડી લાવવાને તે સામરથવાન છે.”

જંગી પેહલવાનને એ રીતે બોલ્લીયા સરખા નરમ થઈ ગયેલા જોવાથી તેઓએ તેને પાંજરામાંથી બાહાર કાઢાડીયા. બંદમાંથી ખલાસી પામવા પછી પેલા રાહદારીએ જંગીને સવાલ કીધો કે—“અમે ખીરાદર, નામાઓ અને વારતાઓની ચોપરીઓ અતીશિ વાંચવાથી એક માણસનું મગજ ખીસી જાય અને તે પોતાને બદુધમાં ફસેલો અને એવીજ ખીજી ગાંડી ઘેલી વાતો ખરી માને એવું બને કે નહીં? વારતામાં સમાયેલી ખોટી બાબદોનો ખીઆલ કરીયા વગર જરૂર તે હું વાંચુ છું તારે મને કયુલ કરવું જોઈએ કે મને ઘણીજ રમુજ મલેછે પણ જરૂર તે ખોટાશ વીશિ ખીયાલ કરેછું તારે તે કેતાબોપર મને એટલા કેહેર છુટેછે કે કોઈ વખતતો તેને બાલી નાખવાનેખી હું ચુકતો નથી. કારણ કે તેથી અબનેલ લોકોના વીચારે આડે મારગે ફાટી જાયેછે; અરે એટલુંજ નહીં પણ કેટલીક વાર કાબેલ અને ખાનદાની પુરશના ભેજાંખી તે ખસાડી મેલેછે. એનો જીવતો દાખલો તમો પોતેજ છેઓ. તમારી ઊપર તેને એટલીતો માઠી અસર કીધીછે કે જેમ સહીં તથા વાઘને પાંજરામાં નાખી એક ડોકાણેથી ખીજે ડોકાણે લઈ જાય તેમ તમોનેખી લઈ જવાની ફરજ પડીછે. માટે ઓ મેહરજીભાઈ હવેથી એવી હેમકાઈ છોડી દો અને ખોદાએ તમોને જે બુધી બખશીય તેને કાંઈ ખીજે સારે મારગે વાપરો.”

સીપેહસાલારને આએ સીખામન ગમી નહીં. તેવને ભવાં ચહડાવી જવાબ આપીયો કે—“તારેતો મારા વીચાર પરમાને તમોજ દીવાના અને બદુધમાં ફસેલો છેઓ. ચોખ્ખંડ પરથવીમાં મશહુર થયેલા ને વઘુદ પામિલા પેહલવાનગીરીના નાદર કીસબની તમોએ જે બદગોષ્ઠ કીધીછે તેની સજા તમો જે ચોપડીઓને બાલી નાખી કરાછો તેજ સજા તમોને પોતાને થવી જોઈએચ. રસતમ વીગરે બીજા નામીયા જહાં પેહલવાનો જેઓના તાજુખી ભરેલા કામોની સાહદતો આ પાખી જમાનામાંખી હાલ મોજુદછે, તેઓ હસતી ભોગવીજ નથી ગીયા એમ બોલવું સરફ જુઠાઈ અને હેમકાઈછે.”

મેહેરમસ્તના જવાબમાં તે બોલીયો કે—“નહીં મારે કયુલ કરવું જોઈએકે તમારા બોલવામાં થોડી ઘણો સચાઈછે ખરી. રસતમ, બરજોર, જાલ, શામ વીગરે જહાંપેહલવાનો થઈગીયાચ એ વાત ખરી ને તે કોઈથી નામુકેર જવાતી નથી પણ તેઓએ ફલાના ફલાના ભારે કામો કીધાં એમાં જરા શકેછે.”

જંગીએ ઊતર આપીયો—“વાહ એખી સારા ઢોંગ! જે કેતાબોને શું નાઘલી કે મોહાટી તમામ આલમ વખાને તે શ્યાઈથી વેગલી હોય? ભલા માનસ એ કેતાબોનો સારા ધીઆનથી તમો અભીયાસ કરે એટલે તમારી ખાતરી થશે કે તેથી રમુજ મલવા ઊપરાંત મગજ કેટલું સુધરેછે; હું મારે માટે તો એટલું કહી શકુ છું કે જે મુબારક રોજથી પેહલવાનગીરીનો પેશો મેં એખતીયાર કીધોછે તારથી હું હીમતવાન, સખી, સખુરીવાલો, ભલો,

વીક્રી અને દુખ તથા જાદુઈના દોરનો ખમનાર થયોછું. જોકે થોડો વખત આગમજ આંખે પીંજરામાં મને દીવાના મીશાલ બંધ કીધા હતા તોપણ મારી આંખોના નોરે અને આંધાની મેહરે જીવ મુદતમાં કોઈ દેશનો પાહાદશાહ થવાની હું ઉમેદ રાખ્તું; જરે આ છાતીમાં પેરાઈ રહેલી સખાવતનો જહરો ચાલુ થયે, અને જરે બખતની જુવંદીથી હું મોહિતે મસ્તમે પોહોંચ્ય તારે મારા દોસતોને અને તેમાં ખસુસ કરીને આંખે મારા વીસવાસુ બળને નવાજવાને હું બુલશ નહીં. મેં આજ લાંબો વખત થયો જે કોલ એને આપીયોય તેની રહે એને કોઈ ગામનો અમીર બનાવી દેવશ. કેમ બળ ઠીક કે નહીં?” બ-જો પોતાની સેકની મેહરબાનગીથી હરખાઈને બોલીયો—“મહેરજી આપા જે ગામ તમે મને ધરી ધરી આપવાને કોઆકરો તે બુલતા રમેહં.

આ ગોફતેગોથી પેલા રાહદારીને ભારે રમુજ મલતી. તેના નોકરોએ હવે ખાનુ લાવીને હાજર કીધું. ખુદરતે ખીછાવેલા લીલા ગાલીચા ઊપર તેઓએ સુકરે ખીછાવીયો. તેઓના સરપર પછવાડેથી દરખતો પોતાની પાતરાંથી ભરેલી બાહાર નીકડી આવેલી લાંબી ડાઙીઓ મરોરથી હીલવી પવન નાખતાં ઉભાં હતાં; નજદીકમાંથી વેહતી ખજખજ કરતી નખખાજ નદી પોતાના મધુર શરોદથી તેઓનું દીલ રીજવતી હતી અને નદીના ગાયનને જેબ આપવા તેની દાસી માછલીઓ કુંડાલામાં નાચા નાચ કરી રહી હતી. એ રીતે ખુદરતના પુર દમામની વચે ભુખતી દેરીનો ભોગ ચહડાવવામાં સરવે કોઈ મશયુજ થઈ રહેલા હતા અને હાથ અને મોહિડાંની જખરી મારામારીની વચમાં આવતા દરેક નવા-લાનો કચડધાન નીકડી જતો હતો. એવા બારીક વખતમાં દરેક જન પોતાની ફરજ બજાવવાને બુલતા નહીં હતા; દરેક જન ભારે હોંસથી એ ફરજ અદા કરવામાં મશયુજ હતા તેવામાં દુરથી મિંપુરીનો આવાજ સંભાળ્યો. એ આવાજથી આપણા મુરા સરદારનો ભિજાનો કીરો વરી પાછો ચપરીયો; તેવન તે આવાજ ધણા ધીયાનથી સાંભળીને બોલીયા કે —“દોશતો આંખે કરનાએના આવાજ કોઈ ભારે કામમાં મારી શમેલગીરી માગેછે માટે થોડો વાર અહીં થોખજો હું હમાણા આઉંછું” એમ કહી એકજ છજંગ મારી સુકરા ઉપરથી ઉઠી લાગલા પંજઅયેબપર સવાર થઈ જે તરફથી આવાજ આવતો હતો તે તરફ ભારે ડાલથી પગલાં ભરીયાં. આગલ જમને જોએચ શું તો પાસેના ગામડાના કેટલાક હીંદુઓ ગનપતીની મુરતીને પાલખીમાં બેસારી દરીઆમાં દુખારવાને માટે તે તરફથી લઈ જતા હતા અને તે પાલખીની આગલ ઘોલ, મિંપુરા, જાંજર અને એવાજ ખીજ વાજતરો વગાડતું તે સરધશ પસાર થતું હતું તેને જોઈને આપણા જગીના પેહમાએલા ભેળમાં એવું દેખાયું કે જાંછે તાં કોઈ નામીચી શાહાજદીને એઓ ચોરી-લઈ જાયછે માટે જો આંખે વખતે તેવન પોતાની આંખોના બજથી આંખે નાપાક દેવાના હાથમાંથી શાહાજદીને છોડતી તેના બાપીકા વતનમાં પાછી નહીં મોકલી આપે તો તેવનના પેહલવાની આચારને જાંખ પોહોંચે એવા પેલા ખીઆલથી તેવન પેલા સરધસપર ધસારો લઈ ગયા. મોડીદર, ભીમ વીગેરેએ પાછલથી દોડતા આવી તેવનને તે કામથી પાછા હટવાને ધણાખૂં જુમખરાડ પાડીયા પણ જોસપર ચહડેલા જગીને કાને તે આવાજ સંભાળજ કીયાંથી? બસ તેવન તો પોતાનો ભાલો લાંબો ખેચી એકદમ લડાઈજ માંગવા મંડી ગયા. તેવન ભારે તોરથી બોલીયા કે—“અંખે હેરેમનો, એકદમ આંખે ખુખર નારને તમે છોડી દેઓ, સખબ કે એનાના આસું અને ગમગીન ચેહરાપરથી સાફ માલમ પડેચ કે તમે એનીને કેથે જસતીથી લઈ જવોચ અને એની ઊપર તમે સીતમ

શુભરીયોય. જ્યારે હું હોકમ કર્યું કે જાં લગન તમારું એનીને છોડસો નહીં તાં લગન તમારેથી એક દગલુખી આગલ વધારે નહીં.”

આએ કડક દેખાવની વીચીતર મુસ્તીને જોઈ આપણ પોતા હીંદુઓ તો થેં થઈનેજ ઉભા. પણ તેઓમાને પાલખીની સાથે ચાલનારો એક લાડુભટ, જેને પંદર ગજની લાંખી સફેદ પાઘડી આરી અવરી માથે વીટાલી દીધી હતી તથા એક અંગરખા સરખી દુક્રી દગલી પેહરી બોઢિઆં સરખા ઉપસી આવેલા પેટપર મોહાટ્ટી પીછોરી લપેટી હતી તે જરા હીંમત કરી બહાર નીકળી આવી ઘણી ધીરજથી ઘેરખંગાલી ભાશામાં મેહેરમસ્તને સમજાવવા લાગીયો કે—“તુમી કોત લોક હમેય તે અમાલા નહીં માલમ પરેય ને તુમ વચમાં કસાલા આવેય. એ તો અમ લોકયા ગનપતી છે ગનપતી; ને તુમી આમથી પાસથી કીઆ માંગેય?”

પણ આપણ પેહલવાને શાહનામામાં ગનપતીનું નામ વાંચીયું હોય તારે ગનપતીને એવળમે કેની? તેવન તો ગનપતી બનપતી સમજીયા નહીં ને બસ શાહજીદીનેજ કુટવા લાગા. તેવને તો એકદમ પાલખીની ઉપરજ ધસારો કરવા માંડીયો. જરે સુલેહથી કામ નહીં સંધીયું તારે તેઓને આડો રસતો લેવાની ફરજ પડી. પાલખીની આગલ ચાલનાર જાંજર વાલાઓ બરા તાલીમબાજ હોવાથી તેઓમાને એકજન લાકડીના પટા ફેરવતો મેહેરમસ્તપર ધસી આવ્યો; લોકીન જંગીએ દાવ લઈને એક એવોતો જટકો લગાવીયો કે તે લાકડીના બે કટકા થઈ ગયા. પણ પેલા અપરખંધાએ ભાંગેલા સોટાએખી એવો તો એક કટકો મેહેરમસ્તના ખભાં ઉપર મારીયો કે તેના જોર સમેત જંગી કર બાઈ ધોડાપરથી જમીનપર આવ્યા. એટલે સરખસવાલાઓ પાલખી લઈ તાંથી એકદમ નાહકા.

આની તરફથી મોહીદાર, બજો, ભીમ વીગરે સરવે કોઈ મેહેરમસ્તની પાછલ દોરતા હતા તેઓ હવે મેહેરમસ્તને આવી મેટીયા; પણ મેહેરજીભટો પેલા પિટાબાજ એલાડીને હાથથી દોદરા થઈ એવોતો લોથપોથ થઈને જમીન ઉપર પડીયા હતા કે તેવનથી જરાબી ચવરાતુ નહીં હતું. બીઆરા પેહલવાને વી પાછા પોતાના હાડકાં રંગાવીયા તેથી શરવે કોઈને ભારે ગમગીની ઉપજી પણ બજની ગમી આગલ સરવેની ગમગીની પેઠસિ હતી. બજો ભોંયપર પલાંથી ચાલી ખેડા ને મેહેરમસ્તના દીલપર વાંકાવલી તેવનનું દોદરું થઈગએલું બદન દાખવા લાગો. એઓ—અરેની કરાંજન ચલાવીયા પછી પછારાઈ પડેલા પેહલવાન એક સરદ હાથ મારી ધીમે સાધે બોલીયા કે —“અમે દીલરખા પરીપયકર શેહેરનાજ, જે ધની તારી ચશમોથી દુરછે તે તારી જુદાઈના આ કરતાંબી વધારે દુઓ ખમવા ને શકતીવાન છે! દોસત બજ, પેલા જદુવાલા દમનીઆમાં મને સુવાડ. મારેથી હવે પંજઅયેઅપર સવારી થઈ સકવાની નથી સબબકે મારું ખમું કલાને નીકડી પડેય.”

વક્ષદાર સાથી બજએ તરત જવાબ આપીયોકે—“મેહેરજી આપા જોઓ એમજ કેવા માયું; પન હવે તો તમે અમાલા અમાલા ઘેરભની ચાલો પછી વરી ખદા કરહેતો કોઈદારે ફરી મહાપરીએ નીકરહું.” બાધાં હારકાંનો ખુરદો કરાવી પડેલા મેહેરજીભટને પોતાના દાનેશમંદ સાથીની આએ મસલત પસંદ આવી તેથી તેવન બોલીયાકે—“બજ તારાં બોલવું હું કબુલ રાખુંચ; ખચીત હમનાતો આપણને ઘેર જવું જોઈએ અને આપણો બદખખતીનો સેતારો જે પુરજોરથી હમના પરકાશી રહયોચ તેની ધન નસલ નાખુદ થાએ નહીં તાં સુધી આપણને ઘેરજ થોખવું સજવારછે.”

મોઠીદાર વીગરે સરવે સાધીઓએ મેહરમસ્તના આ ડેકાવ માટે તેવણને સખાસી આપી તથા દમનીઆમાં ધાસનું નરમ બીજાનું કરીને જંગીને તેપર સુવારીયા. જંગીએ પોતે જ હવે ધર તરફ જવાનો ઇરાદો રાખેલો હોવાથી તેવણને ધર લઇ જવા માટે પેઠેલા જોડગાઈ તેના સાથીઓને વાપરવી પડી હતી તે સમયે મેહનતમાંથી હવે તેઓ મોકલા થવાથી અને ગામ નજીક આવવાથી સીપાહીઓ તથા પેલો રાહદારી અને તેના નોકરો હવે તેઓથી છુટા પડીયા ને દમનીયામાં પોઢેલા મેહરમસ્ત તથા બજો, મોઠીદાર અને ભીમ એટલા જનાઓએ ધરનો રસતો લીધો. ધીરે ધીરે ફેટલીક મંજલ પસાર કરી હવે આપણા બાહાધુર મુસાફરો પોતાના વતનમાં આવી પોહ્યાંથીયા. ગામની પાદરે ઘોરાદાવ રમતા ભુલકાંઓએ મેહરમસ્તની આવી પોહ્યાંચવાની વધાઇ તેવનને તાં જઇ કુમલી કોકટને આવી ને તેવન કેવી હાલ હવાલ હાલતમાં આવેછે તે પણ કહ્યું. પોતાના કાકાને આવી પોહ્યાંચેલા જાની કુમલી ખુસી થતે પણ જરે તેવણને આવી હાલતે આવેલા જાનીયા તારે પોતાના સદાના સીરેસતા મુજબ નામા અને કીસાકાહાનીતા કરતાઓને હજારે શરપ દેતી પોતાના કાકાને જોવાની ઊલટમાં તેધરનું તમામ કામ પડતું નાખી ઓટલાપર આવી ઊભી ને લાંબા ડોકીઆંકરીને દમનીઆને આવી પોહ્યાંચવાની રાહ જોવા લાગી. ધીમે ધીમે રાહ કાપતું દમનીયું અંતે જાંપમાં દાખલ થયું ને આપણા જોહાનઆશકાર બાહાધુર પેઢેલવાનને એ તરત જનાઓએ મલીને દમનીઆમાંથી બાહાર કહાડી તેવનના અસલી ઓરડામાં લઇજઇને સુવાડીયા.

મેહરમસ્તને ઘેર લાવતાં કેરકિરી જેહમત વેઠવી પડીય તેની તમામ હકીકત મોઠીદારએ કુમલીને કહી તથા રખેને ફરી દ્રાઈવાર એવનના મસતકનો કીરો ચવરી આવે તો બાહાર નીકલી નહી પડે તે વીચીની પુરતી સાહુચેતી રાખવાની કુમલીને તાકીદ કરીને મોઠીદાર તથા બીજા શરવેજના પોત પોતાની જગાએ સીધારીઆ.

એ રીતે જોહાંઆશકાર તેહમતન પેઢેલવાન શીપેહસાલાર મેહરમસ્ત બોલપાડજંગ બાહાદુરે પોતાને ચહડેલી ખુમારની ધુંધમાં લાંબી મુસાફરી કરી જાને દુનીઆને પોતાના ઉપકારમાં કેવી ગરકાવ કરી નાખી હોય એવા ભારે ડોલથી બાકીના દીવશ પોતાના નાંધલા ધરમાંજ મુજરવા માંડીઆ, ને તેવનનું આએ રસીલું દાસતાન એક વખતની તેવનની હોંસ પરમાનેજ તવારીખદાનોએ કાગજની સફેદીપર સીઆહી લગાડીને આવતા જમાનાને માટે જાલવી રાખીયુંછે.

